

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**YEMEN İÇ SAVAŞINDA YEREL AKTÖRLERİN ROLÜ
VE BARIŞ İNŞASI SÜRECİNE KATILIMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emirhan ARTAR

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail Numan TELCİ

OCAK – 2023

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**YEMEN İÇ SAVAŞINDA YEREL AKTÖRLERİN ROLÜ
VE BARIŞ İNŞASI SÜRECİNE KATILIMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emirhan ARTAR

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail Numan TELCİ

OCAK – 2023

TEZ ONAYI

Emirhan ARTAR tarafından hazırlanan Yemen İç Savaşında Yerel Aktörlerin Rolü ve Barış İnşası Sürecine Katılımları adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi:24.01.2023

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı)

Kanaati

Doç.Dr. İsmail Numan TELCİ

BAŞARILI

Doç.Dr. Mustafa YETİM

BAŞARILI

Dr.Öğr.Üyesi Yıldırım TURAN

BAŞARILI

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../....

Prof. Dr. Tuncay KARDAŞ
Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Emirhan ARTAR

24.01.2023

TEŞEKKÜR

Başta bu çalışmanın ortaya çıkmasında değerli katkılarından dolayı danıŐmanım Doç. Dr. İsmail Numan Telci'ye, değerli vakitlerini ayırıp savunma jürime dahil olarak kıymetli görüşlerini benimle paylaşan Doç. Dr. Mustafa Yetim ve Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım Turan hocalarıma; tezin yazım sürecindeki yol arkadaşlıkları için değerli dostlarım Zafer Yılmaz, Amina Saliha Yavuz ve Yasin Cesur'a; tüm eğitim hayatım boyunca bin bir emek ve fedakarlıkla beni destekleyen babam Ali Artar ve beni büyütüp, bugünlere gelmemde büyük emekleri olan başta halalarım ve amcam olmak üzere tüm aile fertlerime teşekkür ederim.

Son olarak, bu çalıŐmamı rahmetli annem Sevim Artar'a ithaf ediyorum.

Tezin Başlığı: Yemen İç Savaşında Yerel Aktörlerin Rolü ve Barış İnşası Sürecine Katılımları

Tezin Yazarı: Emirhan ARTAR **Danışman:** Doç. Dr. İsmail Numan TELCİ

Kabul Tarihi: 24.01.2023 **Sayfa Sayısı:** 8 (ön kısım) + 157 (tez)

Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Bu çalışmada Arap isyanlarının 2011 yılında Yemen'e sıçraması, barışçıl bir şekilde başlayan toplumsal gösterilerin daha sonra hükümetin müdahaleleri sonucu iç savaşa evrilmesi ve sonrasındaki iç savaş süreci ve barış girişimleri yerel aktörler üzerinden, aktörlerin tarihsel süreçteki konumları, ideolojileri ve yapıları ele alınarak incelenmektedir. İç savaşa taraf olan yerel aktörlerin tarihsel süreçteki konumları ve devletle olan ilişkileri, 2015 yılında başlayan iç savaşta ve sonrasında gerçekleştirilmeye çalışılan barış müzakerelerinde aktörlerin konum ve tutumlarını belirlemiştir. Bu varsayımdan hareketle çalışmada öncelikle yerel aktörlerin tarihsel arka planları ve yapıları incelenmiştir. Bu amaçla, aktörlerin iç savaştaki motivasyonlarının anlaşılabilmesi adına ülkenin yakın siyasi tarihinde gerçekleşen olaylardaki pozisyonlarına da yer verilmiştir. Sonrasında iç savaştaki rollerinin daha iyi anlaşılabilmesi ve iç savaştaki artan veya azalan etki alanlarının ortaya konulabilmesi için aktörlerin pozisyonları Arap isyanları süreci öncesi ve sonrası olarak karşılaştırılmaya tabi tutulmuştur. Bu karşılaştırma neticesinde Husiler, Güneyliler ve AYEK'in ülkede etkinlik alanını geçmişe nazaran artırdığı; merkezi hükümetin ise etki alanının daraldığı görülmüştür. Son olarak ise yerel aktörlerin barış müzakereleri sürecindeki tutumları incelenmiştir. Bu süreçte ise özellikle Husiler ile hükümet arasındaki müzakerelerde tarafların fiziki ve hukuki konumlarının etkili olduğu görülmektedir. Bu incelemeler yapılırken literatür taraması sonucu elde edilen kitap, makale, rapor ve haber gibi kaynaklar kullanılmıştır. Yapılan bu incelemeler sonucunda ise aktörlerin tarihsel derinliğe sahip sorunlarının iç savaş ve barış müzakerelerini etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yemen, Arap İsyancıları, İç Savaş, Husiler, Ali Abdullah Salih

Title of the Thesis: The Role of Local Actors in Yemen Civil War and Their Participation in the Peacebuilding Process

Author: Emirhan ARTAR

Supervisor: Assoc. Prof. İsmail Numan TELCİ

Acceptance Date: 24.01.2023 **Nu. of pages:** 8 (pre text) + 157 (thesis)

Department: Middle Eastern Studies

In this study, the spread of the Arab uprisings to Yemen in 2011, the transformation of the peaceful social demonstrations into a civil war as a result of the government's interventions, and the subsequent civil war process and peace initiatives are analyzed through local actors, their positions, ideologies and structures in the historical process. The historical positions of the local actors involved in the civil war and their relations with the state have determined the positions and attitudes of the actors in the civil war that started in 2015 and the peace negotiations attempted to be realized afterwards. Based on this assumption, the study first analyzed the historical background and structure of local actors. For this purpose, the positions of the actors in the events that took place in the country's recent political history were also included in order to understand their motivations in the civil war. Then, in order to better understand their roles in the civil war and to reveal their increasing or decreasing spheres of influence in the civil war, the positions of the actors were compared before and after the Arab uprisings. As a result of this comparison, it is seen that the Houthis, Southerners and AQAP have increased their sphere of influence in the country compared to the past, while the central government's sphere of influence has shrunk. Finally, the attitudes of local actors in the peace negotiations process were analyzed. In this process, it is seen that the physical and legal positions of the parties are effective especially in the negotiations between the Houthis and the government. While conducting this analysis, sources such as books, articles, reports and news obtained from the literature review were used. As a result of these analyzes, it was seen that the problems of the actors with historical depth affected the civil war and peace negotiations.

Keywords: Yemen, Arap Uprisings, Civil War, Houthis, Ali Abdullah Saleh

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: YEMEN İÇ SAVAŞININ YEREL AKTÖRLERİNİ TANIMLAMAK	5
1.1. Yerel Aktör Olarak Kabileler	6
1.1.1. Kabilelerin Yapısı	7
1.1.2. Şeyhler ve Kabile Yönetimi.....	8
1.1.3. Kabile-Devlet İlişkileri	9
1.1.4. Sosyal Hayatta Kabileler	13
1.2. Siyasi Aktörler.....	16
1.2.1. Genel Halk Kongresi ve Ali Abdullah Salih	16
1.2.2. Yemen İslah Partisi.....	18
1.2.3. Yemen Sosyalist Partisi	21
1.2.4. Hakikat Partisi (Hizb al-Haqq)	24
1.2.5. Diğer Partiler	26
1.3. Husiler	27
1.3.1. İdeoloji ve Yönetim	27
1.3.2. Tarihsel Süreçte Husi Hareketi.....	28
1.4. Güneyli Hareketi (al-Hirak al-Janoubi).....	30
1.4.1. Hirak Bünyesinde Yer Alan Gruplar	31

1.5. Arap Yarımadası El-Kaidesi (AYEK).....	33
2. BÖLÜM: YEMEN'DE ARAP İSYANLARI VE İÇ SAVAŞ	37
2.1. İç Savaş Öncesi Dinamikler (2000-2010)	37
2.1.1. İç Siyasi Gelişmeler.....	38
2.1.2. 2004-2010 Hükümet-Husi Çatışmaları.....	41
2.1.3. Yemen'de el-Kaide'nin Dönüşümü.....	44
2.1.4. Güneyli Hareketinin Oluşumu.....	45
2.2. Arap İsyanları ve Yemen.....	47
2.2.1. Arap İsyanları	47
2.2.2. Yemen'de Gösterilerin Başlaması.....	49
2.2.3. Muhaliflerin Güçlenmesi ve Hükümetin Müdahaleleri.....	52
2.2.4. Barış Planı ve Salih'in İstifası	55
2.2.5. Barış Planı Sonrası Dönem ve UDK	57
2.3. Yemen'de İç Savaş ve Aktörlerin Pozisyonları.....	61
2.3.1. Hükümet Güçleri	62
2.3.2. Husiler	67
2.3.3. Güneyli Ayrılıkçılar.....	76
2.3.4. AYEK.....	84
2.3.5. Kabileler	87
3. BÖLÜM: YEMEN'DE BARIŞ İNŞASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER.....	93
3.1. Barış İnşası Süreci	93
3.2. Yemen'de Barış Sürecinde BM'nin Rolü.....	96
3.3. Yerel Aktörlerin Barış Sürecindeki Rollerini	101
3.4. Bölge Aktörlerinin Barış Sürecine Etkileri	109
3.5. Yemen'de Barışı İnşa Etmek: Sorunlar ve Öneriler.....	115

SONUÇ	122
EKLER	128
EK-1: KİK İnisiatifi Anlaşması Maddeleri	128
KAYNAKÇA	129
ÖZGEÇMİŞ	157

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Yıllara Göre Yemen Parlamento Seçim Sonuçları.....	39
--	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Yemen Kabile Yapısı.....	8
Şekil 2: 1990 Öncesi Yemen.....	10
Şekil 3: Yemen'deki 6 bölge federal yapı haritası	60
Şekil 4: (Batı) Yemen'de Husilerin İlerleyişi, Ocak 2014- Mart 2015	70
Şekil 5: İran'ın Başkenti Tahran'da bulunan Özgürlük Anıtı'na Hüseyin Bedreddin el-Husi (solda) ve Abdülmelik el-Husi'nin (sağda) Fotoğraflarının Yansıtılması.....	75
Şekil 6: 2015 Sonrası Yemen'deki Yerel Aktörlerin Birbirleriyle Olan İlişkileri.....	123

KISALTMALAR

AAO	: Aden Abyan Ordusu
AMH	: Arap Milliyetçi Hareketi
AYEK	: Arap Yarımadası El-Kaidesi
BM	: Birleşmiş Milletler
GGK	: Güneyli Geçiş Konseyi
GHK	: Genel Halk Kongresi
GYKC	: İşgal Altındaki Güney Yemen'in Kurtuluş Cephesi
HSG	: Hadrami Seçkinler Gücü
İŞİD	: Irak-Şam İslam Devleti
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
KOEP	: Kapsamlı Ortak Eylem Planı
MYKK	: Muhalefet Yüksek Koordinasyon Konseyi
OBP	: Ortak Buluşma Partileri
UDK	: Ulusal Diyalog Konferansı
UKC	: Ulusal Kurtuluş Cephesi
UMC	: Güney Yemen Ulusal Muhalefet Cephesi
YAC	: Yemen Arap Cumhuriyeti
YDHC	: Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti
YSP	: Yemen Sosyalist Partisi

GİRİŞ

Yemen tarih boyunca pek çok iç karışıklığa sahne olmuş ülkelerden biridir. Bu iç karışıklıklar kimi zaman toplumsal bir gösteri kimi zaman ise iç savaş şeklinde gerçekleşmiş ve bu durum ülkede uzun yıllar boyunca istikrarlı bir yönetimin kurulmasına engel olmuştur. İstikrarlı bir yönetimin kurulamamış olması hemen hemen her alanda sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmuş bu durum da toplum-devlet ilişkilerini pek çok açıdan etkilemiştir. Özellikle ülkenin sahip olduğu siyasi, coğrafi ve ekonomik şartlar devlet otoritesinin toplum üzerinde tesis edilmesini güçleştirmiş ve toplumun devlet kurumlarına olan bakışında bölgelere göre farklılıklar oluşturmuştur. Ülkede tarih boyunca varlığını koruyan bu farklılıklar toplumsal bölünmelere neden olurken ortaya çıkan (gerek kabilesel gerekse siyasal) gruplar arasında yaşanan çatışmalar tarih boyunca varlığını sürdürmüştür. 1962 yılındaki İmamlık rejimi yanlıları ile cumhuriyetçiler arasında, 1994 yılında yaşanan Güneyli ayrılıkçılarla hükümet güçleri arasında veya 2004-2010 arasında Husilerle hükümet güçleri arasında yaşanan çatışmalarda bu gruplaşmaların etkileri görülmektedir.

Tarih boyunca yaşanan istikrarsızlıkların neden olduğu durumlardan dolayı Yemen, 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve tüm bölge ülkelerini bir şekilde etkileyen Arap İsyanları sürecinden en şiddetli etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Ülkenin uzun yıllar boyunca çözülememiş yapısal sorunları her ne kadar tarihsel süreç içerisinde gerek toplumsal gösterilerle gerekse çatışmalarla zaman zaman gündeme gelse de 2011 yılında başlayan kitlesel gösteriler tüm sorunların aynı anda gündeme gelmesine neden olmuş, yerel ve bölgesel aktörlerin toplumsal gösterilerde oynadıkları roller sonucu Yemen'i şiddetli iç savaşın ve insani krizin yaşandığı bir ülke konumuna sürüklemiştir.

Bu çalışmada Yemen'de Arap isyanları sonucu 2015 yılında başlayan iç savaşta yerel aktörlerin rolleri ve çatışmaların sona erdirilmesi çabaları ile barış inşasına yönelik girişimlerdeki rolleri incelenmektedir. Çalışmada, yerel grupların tarihsel süreçte devlet tarafından dışlanmasının ve taleplerinin ciddiye alınmamasının ülkedeki bölünmüşlüğü artırdığı ve bu şekilde tarihsel bir derinliğe kavuşan sorunların 2015 yılında başlayan iç savaşın şiddetlenmesine ve dolayısıyla sorunun taraflarının barış müzakerelerinde uzlaşmaz tavır takınmalarına neden olduğu varsayılmıştır.

Tezin Amacı

Tarihsel süreçte yaşanan sıkıntılara ek olarak, 2011 yılında başını üniversiteli gençlerin çektiği değişim taleplerinin dile getirildiği toplumsal gösteriler ülkenin yakın geçmişinde yer alan bir şekilde çözülememiş sorunları bir anda gündeme getirmiş ve ülke iç savaşa sürüklenmiştir. Dolayısıyla ülkenin bugün geldiği noktayı ve çatışma sonrasında karşılaşılabileceği sorunları anlamlandırmak açısından yerel aktörlerin bu süreçteki rolünü incelemek önem teşkil etmektedir. Bu nedenle çalışma temel olarak şu sorulara yanıt aramaktadır:

- 1) Yemen iç savaşındaki yerel aktörler kimlerdir, tarihsel süreçte ne gibi roller üstlenmişlerdir?
- 2) 2011 yılında başlayan toplumsal gösterilerde ve sonrasındaki iç savaşta yerel aktörlerin etkisi nasıl olmuştur?
- 3) Yemen’de çatışmaların durdurulmasında ve sonrasında başlatılacak olan dönüşümde yerel aktörler nasıl bir rol oynamıştır veya oynayabilir?

Tezin Yöntemi

Çalışmada sorulan sorulara literatür taramasına dayalı nitel araştırma yöntemi kullanılarak yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu amaçla konuya ilişkin literatür taraması yapılmış, tarama sonucu elde edilen kaynaklar incelenerek araştırma soruları doğrultusunda sınıflandırma yapılmış ve süreç kronolojik olarak incelemeye tabi tutulmuştur. Erişilen kitap, makale, rapor ve haber kaynakları incelenmiş, yapılan incelemeyle iç savaşın aktörleri tespit edilmiş ve erişilen kaynaklarla bu aktörlerin iç savaş sürecindeki rolleri analiz edilmiştir. Aktörlerin bugünkü konumunu daha iyi anlamlandırabilmek amacıyla iç savaşta yer alan aktörlerin tarihsel ve ideolojik arka planları incelenmiş ve bir karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Yine bu süreçte zaman zaman aktörlerin söylemlerine de yer verilerek söylem analizi tekniğinden de yararlanılmıştır.

Tezin Önemi

Bu çalışma Yemen iç savaşını yerel aktörler üzerinden incelenmektedir. Özellikle Türkçe literatürde Yemen iç savaşı üzerine değerli çalışmalar olsa da bu çalışmaların büyük kısmı Yemen iç savaşını İran-Suudi Arabistan bölgesel rekabeti üzerinden

incelemekte ve dolayısıyla bu çalışmalarda yerel aktörlerin iç savaştaki rolleri yeteri kadar incelenmemektedir. Bu çalışmalarda yerel aktör olarak ağırlıklı bir şekilde hükümet, Husiler, Güneyliler ve AYEK üzerinde durulmakta, ülkenin en önemli unsurlarından biri olan kabileler ise yeteri kadar incelenmemektedir. Bu çalışmada ise sayılan aktörlerin yanında kabileler de yerel aktörlerden biri olarak görülmüş ve incelemeye dahil edilmiştir. Bu nedenle çalışma iç savaşı sayılan aktörlerin tarihsel, yapısal ve ideolojik arka planlarını da ele alarak incelemesi açısından Türkçe literatürde özgün bir değer ortaya koymaktadır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iç savaşa dahil olmuş yerel aktörlerin tarihsel arka planları, yapıları ve ideolojileri incelenmekte ve bu inceleme yapılırken aynı zamanda 1962 sonrası Yemen siyasi tarihi de ele alınmaktadır. Birinci bölümde ilk olarak iç savaştaki yerel aktörlerle bir şekilde bağlantılı olan Yemen kabileleri, kabilelerin yapısından devletle olan ilişkilerine kadar sosyoekonomik açıdan oynadıkları roller de göz önünde tutularak incelenmeye çalışılmıştır. İkinci olarak ülkeyi 33 yıl boyunca yönetmiş olan Ali Abdullah Salih ile diğer siyasi aktörler (partiler) incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken, iç savaşa giden süreçteki rollerini anlamlandırmak açısından partiler arasındaki farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Üçüncü olarak, iç savaşın en önemli aktörlerinden olan Husilerin ideolojik ve tarihsel arka planları incelenmiş ve böylelikle iç savaştaki motivasyon kaynakları ortaya konmaya çalışılmıştır. Dördüncü olarak, Güneyli Hareketinin oluşumuna zemin hazırlayan süreç ele alınarak, 1994 iç savaşı sonrası dönemdeki Güneyli gruplar ele alınmıştır. Bölümde son olarak iç savaşın daha da karmaşıklaştıran Yemen'deki el-Kaide varlığının oluşum süreci ve hedefleri incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde iç savaş süreci öncesi ve sonrası olarak bir karşılaştırmaya tabi tutularak ele alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ilk olarak 2000-2010 dönemi incelenmiştir. Bu kısımda muhalif partilerin Salih karşısında bir ittifak oluşturmaya çalışması ve 2006 seçimlerinde ortak bir aday çıkarma süreci ele alınmıştır. İç siyasi gelişmelerden sonra 2004-2010 yılları arasında süren Hükümet-Husi çatışmaları, el-Kaide'nin dönüşümü ve Güneyli Hareketinin oluşum süreci incelenmiştir. İç savaş öncesi dönem bu şekilde incelendikten sonra Arap isyanlarının 2011 yılında Yemen'de

de ortaya çıkması ve hükümetin müdahaleleri sonucu sivil gösterilerin çatışmaya dönüşümü ve Salih'in istifa süreci incelenmiştir. Bu kısım muhaliflerin güçlenmesi ve Salih sonrası dönemin inşası için oluşturulan barış planının sorunlu tarafları açıklanmaya çalışılmıştır. Bölümde son olarak iç savaş sürecinde aktörlerin pozisyonları incelenmiştir. Bu incelemede her aktör teker teker ele alınmış ve varsa sahip oldukları dış desteklere yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde Yemen'deki çatışma sürecinin durdurulması ve taraflar arasında barış ortamının sağlanmasına yönelik girişimlere yer verilmiştir. Bölümde ilk olarak Barış İnşası kavramı kısaca ele alınmış ve teorik bir arka plan oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu arka plan oluşturulduktan sonra Birleşmiş Milletler'in Güvenlik Konseyi kararları bağlamında Yemen'deki girişimlerine yer verilmiş ve çatışmanın çözümüne ilişkin planları ele alınmıştır. Sonrasında yerel aktörlerin iç savaş boyunca gerçekleştirilen arabuluculuk girişimlerindeki rolleri ve tutumları incelenmiştir. İç savaşa bölgesel aktörlerin de dahil olması ve bu aktörlerin kendi ajandalarına sahip olmaları Yemen'deki iç savaşı etkilediği gibi barış müzakerelerini de etkilemektedir. Bu ülkelerin hem Yemen'deki uygulamaları hem de küresel siyasetteki değişimlerin bölge aktörlerinin bu süreçteki rollerini nasıl etkilediği de incelemeyi gerekli kılmıştır. Bu amaçla yerel aktörlerin barış sürecindeki rolleri incelendikten sonra bölgesel aktörlerin de bu süreçteki rolleri ve etkileri incelenmiştir. Bölümde son olarak, çatışmaların durmasından sonraki süreçte atılması gereken adımlar ve karşılaşılması muhtemel sorunlara yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Çalışma ülkedeki iç savaşın güncel sorunlardan çok tarihsel derinliğe sahip yapısal sorunlardan kaynaklandığını açıklamak için tarihsel sürecin ve yerel aktörlerin yapılarının üstünde durmaktadır. Ancak, çalışmanın 1962-2021 yılları gibi geniş bir tarihsel süreci kapsamaması dolayısıyla aktörlerin yapılarıyla alakalı inceleme çok derin yapılmamış, daha çok 2015 yılında başlayan iç savaşa etki edebilecek ve aktörlerin motivasyon kaynaklarını oluşturabilecek olaylar üzerinde durularak çalışma sınırlandırılmıştır. Ayrıca hem Arapça kaynakların kullanılamaması hem de saha gözleminin yapılamamış olmasından yerel aktörlerle alakalı uluslararası literatürde kabul gören ve genellikle bölgesel gözleme dayalı ve anadildeki kaynakların kullanıldığı çalışmalarda yer alan bilgiler kullanılmıştır.

1. BÖLÜM: YEMEN İÇ SAVAŞININ YEREL AKTÖRLERİNİ TANIMLAMAK

Tarihi, kültürü, medeniyet geçmişi ve devlet geleneği açısından Arap Yarımadası'nın en kadim ülkelerinden birisi olan Yemen, bulunduğu jeopolitik konum sebebiyle oldukça önemli bir yere sahip olagelmıştır. Osmanlı Devleti'nin Hicaz güvenliğini sağlamak için; İngilizlerin ise Aden Körfezi-Kızıldeniz güvenliğini sağlamak için mücadele ettiği bu topraklar, hakimiyet kuran hemen her devlet döneminde önemli toplumsal karışıklıklara sahne olmuştur. Hem bu karışıklıklar sebebiyle istikrarın sağlanamaması hem de coğrafi özelliklerinin kendine has olması ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş ve geçim kaynaklarının sınırlı olmasına neden olmuştur. Bunun yanında diğer Körfez ülkeleri gibi ekonomisini geliştirecek ölçüde petrol ve doğal gaz gibi kaynakların olmaması ülke ekonomisinin kısıtlı ölçüde kalmasına neden olmuştur. Söz konusu bu nedenlerden dolayı Yemen halkı geçimini daha çok ticaret, tarım, hayvancılık ve balıkçılık gibi geleneksel iş kolları üzerinden sağlayagelmıştır. Gerek doğal kaynakların kısıtlı olması gerekse de siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar Yemen'in bölgenin en fakir ülkesi olarak kalması sonucunu doğurmuştur. Söz konusu fakirlik ve istikrarsızlık durumu Yemen için bir fasit daire halini alırken, bu durum ülkenin kalkınabilmesinin önündeki en belirleyici etmen olarak görülebilir. Zira, sonraki kısımlarda görüleceği gibi ülkenin kötü ekonomisi, devlet gücünün yerele ulaşmasını engellemekte, bu da yerel halkı “kendi başının çaresine bakmaya” zorlamaktadır. Devlet gücünün yerelde eksik olması ise insanları kabile bağlarını güçlendirmeye veya bölgede etkinlik kuran silahlı örgütlerin himayesine girmeye itmektedir. Bu durum aynı zamanda, ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bir şekilde işlenecek olan Yemen iç savaşının iki yerel aktörü olan kabileleri güçlendirirken radikal terör örgütlerinin zemin bulmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu bölümde, 2011'de başlayan iç savaşta yer alan yerel aktörlerin ideolojileri ve kuruluş süreçleri tarihsel bir perspektifle incelenecek ve bu inceleme yapılırken hem aktörlerin birbirleriyle olan iş birliği olanakları ve görüş ayrılıkları hem de bu aktörlerin kendi içlerinde yaşadıkları bölünmeler ortaya konacaktır. Bunu yaparken aynı zamanda aktörler üzerinden yakın dönem Yemen siyasi tarihi de ele alınacaktır. Böylelikle oluşturulacak olan arka planla aktörlerin, ikinci ve üçüncü bölümde incelenecek olan iç savaş ve barış inşası sürecindeki rollerinin ve bu sürece olası katkılarının daha net bir

şekilde incelenmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak, kabilelerin Yemen'deki konumu incelenecektir. İkinci olarak, iç savaşın siyasi aktörleri ele alınacak ve Yemen siyasetindeki ideolojik bölünmüşlük partilerin hem kendi içlerindeki hem de birbirleriyle olan görüş ayrılıkları üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Üçüncü olarak, iç savaşın en önemli aktörlerinden bir olan Husiler ele alınacak ve hareketin kuruluş süreci ve ideolojik boyutu incelenecektir. Dördüncü olarak, Güneyli Hareketi'nin ortaya çıkışı ve amacı doğrultusunda kurulan gruplar ele alınacaktır. Son olarak ise iç savaşı daha da karmaşık bir boyuta sürükleyen Arap Yarımadası El-Kaidesi incelenecektir. Böylelikle Yemen iç savaşının geçmişi çok eskilere dayanan çözülmemiş sorunların bir sonucu olarak ortaya çıktığı, iç savaşta yer alan her aktörün kendi özelinde bir amaca sahip olduğu, bu aktörlerin kimi zaman çatıştığı kimi zaman ise işbirlikleri geliştirdikleri kolaylıkla görülecektir.

1.1.Yerel Aktör Olarak Kabileler

Yemen, Ortadoğu coğrafyasında kabile kültürünün varlığını tüm canlılığıyla sürdürdüğü ender birkaç ülkeden biridir. Özellikle ülkenin kuzey kesimlerinde kabile kültürü oldukça güçlü bir şekilde yaşamaktadır. Güney bölgelerinde ise, 1967-1990 yıllarında varlık gösteren sosyalist ideolojideki Yemen Halk Cumhuriyeti'nin uygulamalarından dolayı, kabile yapıları daha zayıf bir haldedir.

Bireyden, kabile konfederasyonlarına kadar pek çok seviyede varlık gösteren kabilecilik anlayışı, Yemenlilerin günlük yaşamlarından devletle olan sorunlarına kadar birçok konuda varlığını hissettirmektedir. Bireyden topluma kadar geniş kitleler üzerinde etkili kuran kabile yaşamı, bu noktada onları Yemen tarihinin önemli dönüm noktalarında etkili birer aktör olarak karşımıza çıkarmaktadır. Doğal olarak, Yemen'deki kabilelerin tarihsel süreçteki bu özelliği onları Arap isyanları sonucunda ortaya çıkan Yemen iç savaşının da önemli bir aktörü haline getirmektedir. Bu bölüm boyunca sayılacak olan, özellikle Kuzey Yemen kökenli, aktörlerin muhakkak kabilelerle olan bir ilişkisi mevcuttur. Bu nedenle, ülkenin tarih boyunca yaşadığı önemli kırılma noktalarında kendine has rolü bulunan kabilelerin, özellikle bireyden topluma doğru genişleyen etkisini incelemek önem arz etmektedir. Bu doğrultuda öncelikle kabilelerin yapısı hakkında bilgi vermek onların devletle olan ilişkilerini anlamlandırma noktasında faydalı olacaktır.

1.1.1. Kabilelerin Yapısı

Yemen'deki kabile yapısı bireyden başlamakta ve bireylerin oluşturduğu evi (*bayt*) ortaya çıkarmaktadır. Kabile yapısının en küçük birimi olan ev aynı zamanda nesillerden nesillere aktarılan bir miras niteliği de taşımaktadır. Zira Yemen'deki bu aile yapısı, zamanla ülke mimarisini de etkilemiş ve dünyada benzeri olmayan mimari örneklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Geleneksel olarak Yemenliler bu kerpiçten yapılmış eşsiz evlerde, bir ata (dede veya büyükbaba) liderliğinde farklı çekirdek ailelerle birlikte yaşarlar. Hane liderinin vefatı sonrasında ise miras, aile arasında bölünür veya gerekliliğe göre yeni evler inşa edilir.

Kabile yapısının ikinci aşamasını köken grubu (*habl*) oluşturmaktadır. Bu grup, ortak bir uzak ataya sahip aileleri kapsamaktadır. Grubun temsilciliğini, “*ayn*” veya “*akil*” olarak da adlandırılan seçilmiş liderler yapmaktadırlar.¹

Bir arada yaşayan farklı köken grupları ise üçüncü aşama olan köyü (*mahall/qariyah*) oluşturmaktadır. Farklı köken gruplarının oluşturduğu köy, bünyesinde barındırdığı gruplar arasında gerçekleştirilen evlilikler neticesinde ortaya çıkan bağlantılarla bir türlü aile bağına da oluşturur.² Bu sayede köy halkının birbirleriyle sahip olduğu yakın ilişki kan bağına yanı sıra bir çeşit sosyal sözleşmeyi de ortaya çıkarmakta, bunun yanı sıra kapalı bir yapıya sahip olmaması nedeniyle köye dışarıdan birinin gelebileceği gibi, köyde yaşayan birinin de başka bir köye taşınmasının veya farklı bir kabileye dahil olması karşısında ciddi bir engel bulunmamaktadır.³

Birçok köyün bir araya gelmesi ise Yemen'deki kabile yapısının dördüncü aşaması olan kabile kolunu (*uzla*) oluşturmaktadır. Bu kabile kolları da bir araya gelerek beşinci aşama olan kabileyi oluşturmaktadır.

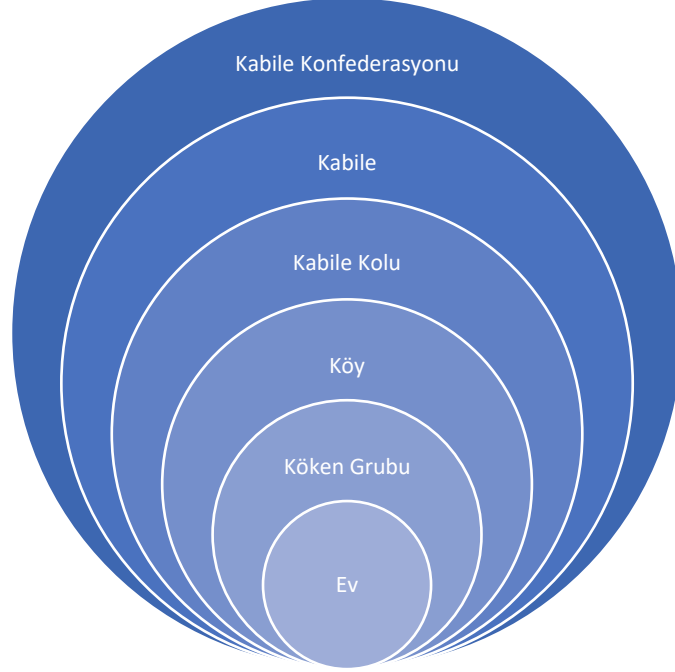
Son olarak kabileler, bir araya gelerek bir veya birden fazla önemli şeyh tarafından temsil edilen kabile konfederasyonu oluştururlar. Bu da kabileler arasında bir nevi ittifak ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle geniş bir nüfusa ulaşan kabile

¹ Najwa Adra, “Qabyalah or What Does it Mean to be Tribal in Yemen?”, **Tribes in Modern Yemen: An Anthology**, (der.) Marieke Brandt, Austrian Academy of Sciences Press, 2021, s. 24.

² Adra, a.g.e., s. 24.

³ “Tribes in Yemen: An Introduction to the Tribal System”, **Acaps**, s. 8., https://www.acaps.org/sites/acaps/files/products/files/20200813_acaps_thematic_report_tribes_in_yemen_0_0.pdf, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).

konfederasyonları her ne kadar önemli bir insan gücüne ulaşsa da ancak bir başka kabile konfederasyonu veya devletle çatışma çıkması halinde seferber edilebilmektedir.⁴

Şekil 1: Yemen Kabile Yapısı (**Kaynak:** “Tribes in Yemen: An Introduction to the Tribal System”, Acaps, s. 6., https://www.acaps.org/sites/acaps/files/products/files/20200813_acaps_thematic_report_tribes_in_yemen_0_0.pdf, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).)

1.1.2. Şeyhler ve Kabile Yönetimi

Kabilelerde şeyhlerin rolü, kabilenin kurumsal kimliği ve devletle olan ilişkileri açısından önemli bir yere sahiptir. Sanılanın aksine kabile yönetiminde sert bir hiyerarşik yapı bulunmamaktadır. Şeyh, genellikle eşitler arasında birinci (*primus inter pares*) olarak kabul edilir⁵ ve yöneticiden ziyade kabilenin hem içinde hem de dışında kabilenin kurumsal yüzünü oluşturur.⁶

⁴ “Tribes in Yemen: An Introduction to the Tribal System”, s.8.

⁵ “Republic of Yemen: Country Social Analysis”, Rapor no: 34008-YE, 2006, s. 35, **World Bank**, http://web.worldbank.org/archive/website01028/WEB/IMAGES/YEMEN_CO.PDF?&resourceurlname=Yemen_Country_Social_Analysis.pdf, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).

⁶ Barak A. Salmoni, Bryce Loidolt, Madeleine Wells, “Regime and Periphery in Northern Yemen: The Huthi Phenomenon”, **RAND**, 2010, s. 53, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2010/RAND_MG962.pdf, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).

Bir kişinin şeyh olarak kabul görmesi genel olarak o kişinin kabilenin sorunlarına katkı sunmasına bakılarak gerçekleşir. Eğer kabilenin sorunlarıyla ilgileniyor ve çözüm üretiyorsa kabile üyeleri o kişiyi şeyh olarak tanıyabilir. Bunun dışında, bir aile veya bir kabile kesimiyle anılan bir bölgeye ilk yerleşenler arasında yer alanlardan biri de şeyh olarak kabul görebileceği gibi çatışma veya görüş ayrılıklarından kaynaklanan parçalanmalarla da yeni şeyhler ortaya çıkabilmektedir.⁷

Şeyhlik, bireysel bir unvan olup babadan-oğula geçmemektedir. Bununla beraber, kabilelerde şeyhlere veya herhangi bir insana, kabile üyeleri üzerinde baskı yapma yetkisi de verilmemektedir zira, otoriter bir tutum sergileyen şeyhlere karşı kabileler ve alt gruplar örgütlenebilir veya şeyhin otoritesini reddedebilirler.⁸ Anlaşmazlıkları çözmek ve çıkarları zorlayıcı yöntemlere başvurmadan korumak bir kişinin Şeyhlik pozisyonuna ulaşması için önemli özelliklerdendir ve baskıya direnme veya dış güçlere karşı kabile menfaatlerinin silahlı bir şekilde savunulması için kabileleri bir araya getirme yeteneği de şeyhler için kıymetli bir niteliktir.⁹

1.1.3. Kabile-Devlet İlişkileri

Yukarıda görüldüğü gibi kabilelerin bireyler üzerinde kapsayıcı bir etkisi bulunmaktadır ve bu etki onların yerelde devlet gücüyle yarışır bir konumda olmalarını sağlamakta ve devletle olan ilişkilerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Kabile ve devlet ilişkileri temelde üç boyutta gerçekleşmektedir: ittifak, düşmanlık ve karşılıklı hoşgörü.¹⁰ Buna göre, devlet yerel kabile güçleriyle ittifak ederek, kabileler aracılığıyla toplum üzerinde bir yönetim kurma imkânı yakalarken söz konusu bu ittifakın dışında kalan kabilelerle ise düşmanlıklar ortaya çıktığı gibi devlet ve kabileler mesafeli bir ilişki kurarak da varlıklarını sürdürebilmektedirler.¹¹

Yemen'in tarih boyunca yaşadığı ikilik ise ülkedeki kabilelerin etkisinin coğrafyaya göre farklılık göstermesine neden olmuştur. Bu farklılığın temel nedeni, bir zamanlar farklı ideolojideki iki devletin bu coğrafyada varlık göstermesinden kaynaklanmaktadır.

⁷ Salmoni vd., a.g.e., s. 53.

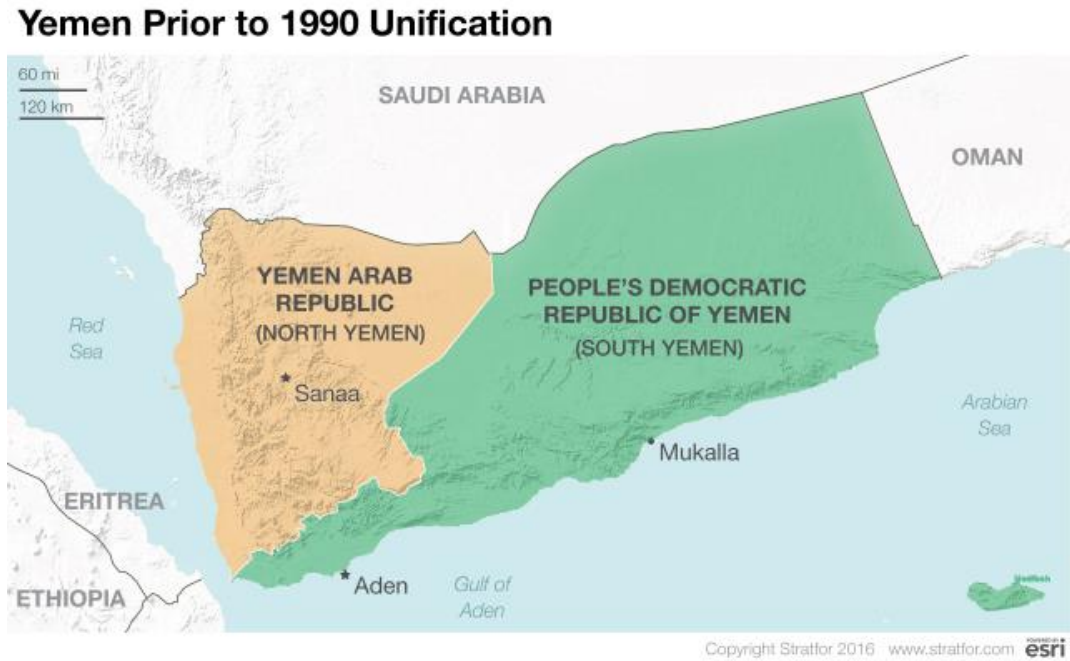
⁸ Shelagh Weir, **A Tribal Order: Politics and Law in the Mountains of Yemen**, University of Texas Press, Austin:2007, s. 277.

⁹ Salmoni vd., a.g.e., ss.54-54

¹⁰ Charles Schmitz, "Understanding the Role of Tribes in Yemen", **The Combating Terrorism Center at West Point**, October 2011, Cilt 4, Sayı 10, s.20, <https://ctc.usma.edu/understanding-the-role-of-tribes-in-yemen/>, (Erişim Tarihi: 11.01.2021).

¹¹ Schmitz, a.g.e., s.20.

Kuzey Yemen’de İmamlık rejimi devrilince Cumhuriyet rejimi, Yemen Arap Cumhuriyeti (YAC) adıyla kurulmuş; güney Yemen’de ise 1967’de İngilizlerin bölgeden ayrılmasıyla sosyalist yönetim Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti (YDHC) adıyla kurulmuştur (bkz. Şekil 2). Bu iki devletin farklı ideolojileri benimsemesi onların kabile yapılarına bakışlarının farklı olmasını sağlamış ve bu da kabilelerin varlıklarını etkilemiştir. Dolayısıyla kabilelerin bu ülkelerdeki veya bölgelerdeki siyasete olan katılımları da bu ölçüde gerçekleşmiştir.

Şekil 2: 1990 Öncesi Yemen (**Kaynak:** Yemen Pior to 1990 Unification, Stratfor, https://www.stratfor.com/sites/default/files/styles/stratfor_large_s/public/main/images/yemen-1990-before-unification.png?itok=3eTGGF63, (Erişim Tarihi: 11.01.2021).

Kabilelerin modern anlamda siyaset sahnesine çıkmaları Kuzey Yemen’de İmamlık rejimi yanlılarıyla cumhuriyetçiler arasındaki iç savaşın son bulmasıyla, 1970 yılında imamlık yanlıları ve kabile liderlerinin başkent Sanaa’da devlete ve parlamento görevini üstlenen Danışma Meclisi’ne katılmalarıyla gerçekleşmiştir.¹² 1974 yılına gelindiğinde ise kabileler ile merkezi hükümet ordu üzerinden bir mücadeleye başlamışlardır. 13 Temmuz 1974 tarihinde düzenlenen beyaz darbe ile İbrahim el-Hamdi’nin devlet başkanı olması ile ordu içindeki kabilelerin etkisini kırmaya çalışan birtakım uygulamalar başlatılmıştır. Bu doğrultuda, el-Hamdi devletin gücünü sağlamlaştırma ve

¹² Thomas Koszinowski, “The Yemen Arab Republic and the People’s Democratic Republic of Yemen”, *Lo Spettatore Internazionale: Italian Journal of International Affairs*, Cilt 3, Sayı 4, ss.285-286.

kabile etkisini bastırma amacıyla ordu içindeki üst düzey görevlerde bulunan önemli kabilelerin temsilcilerini görevlerinden almış ve yerlerine kendi görüşüne yakın memurlar atamıştır.¹³ El-Hamdi'nin kabilelerle giriştiği bu mücadele, onun güçlü kabile liderleriyle karşı karşıya gelmesine neden olmuş ve 1977'de kendisine yönelik gerçekleştirilen suikastın zeminini oluşturmuştur. Hamdi'nin ülkeyi modernleştirme ve kabileleri zayıflatma girişimi, Kuzey Yemen'deki en önemli kabile konfederasyonu olan Haşid'e bağlı Sanhan kabilesinin ordudaki müttefikleriyle yaptıkları plan sonucunda Hamdi'nin suikastını gerçekleştirilmesiyle sona ermiştir.¹⁴

Hamdi'nin suikastı sonrası Sanhan kabilesinin ve dolayısıyla kabile konfederasyonunun, devletteki konumu giderek artmıştır. Özellikle Hamdi sonrası dönem için, Haşid konfederasyonu içinde yapılan görüşmelerde, konfederasyonun liderliğini yapan Şeyh Abdullah el-Ahmer, Yemen Silahlı Kuvvetler Komutanı Muhsin el-Kadı el-Ahmer ve Sanhan kabilesinin siyasi figürü konumundaki Ali Abdullah Salih arasındaki 1978'deki "*al-ahd*" adı verilen anlaşma ile Salih'in yönetimi altında toplanma konusunda anlaşılmıştır.¹⁵ Bu dönemde Yemen'deki devlet başkanlarının oldukça kısa süreli dönemler geçirmeleri nedeniyle anlaşmada Salih'ten sonra devlet başkanı olacak kişi olarak Muhsin el-Ahmer belirtilmiştir.¹⁶ Bu olayla beraber kabilelerin Yemen siyasetindeki konumları ve ülkede yönetim değiştirici bir güce sahip oldukları açıkça görülmektedir.

Ali Abdullah Salih'in devlet başkanı olmasıyla birlikte, İbrahim el-Hamdi'nin kabilelerin gücünü azaltma girişimi tamamen ortadan kalkmıştır. Bunun yerine, kabilelerin gücü devlet kurumlarını araçsallaştırarak daha da artmıştır. Öyle ki Kuzey Yemen'deki ekonomik durum göz önünde bulundurulduğunda, en büyük işveren konumunda olan ordunun, bu dönemde aşiretlerin varlık göstermek için yarıştığı bir kuruma dönüştüğü görülmektedir.

Kuzey Yemen'deki geçim kaynaklarının sınırlı olması, kabilelerin zamanla gıdaya veya hükümetten doğrudan mali yardımlara artan bağımlılığı doğurmuş, bu da kabilelerin

¹³ Koszinowski, a.g.e, s. 288.

¹⁴ Michael Knights, "The Military Role in Yemen's Protests: Civil-Military Relations in the Tribal Republic", **The Journal of Strategic Studies**, Cilt 36, Sayı 2, s. 264.

¹⁵ Knights, a.g.e., s. 265.

¹⁶ Sarah Phillips, "Who Tried to Kill Ali Abdullah Saleh?", **Foreign Policy**, <https://foreignpolicy.com/2011/06/13/who-tried-to-kill-ali-abdullah-saleh/>, (Erişim Tarihi: 11.01.2021).

sahip olduğu özerk yapının sarsılmasına neden olmuştur.¹⁷ Bununla beraber, tarım ve hayvancılık sektöründe çalışan genç Yemenlilerin 1970’lerde Suudi Arabistan ve diğer körfez ülkelerinde gelişen petrol ve inşaat sektörlerinde çalışmak üzere bu ülkelere göç etmesi sonrası aile ziyaretleri için geri döndüklerinde beraberlerinde getirdikleri sanayi ürünleri el sanatlarının etkili olduğu yerel ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir.¹⁸ Ek olarak, Suudi Arabistan ve diğer körfez ülkelerine çalışmak için giden genç Yemenlilerin kazandıkları paraları ailelerine yollayarak onların da geçinmelerine katkı sunmaya çalışmaları geleneksel Yemen aile yapısının bir ölçüde değişmesini de beraberinde getirmiştir. Zira, o güne kadar ailenin tüm gelirlerinden ve görev dağılımından genellikle ailenin reisi konumundaki yaşlılar sorumluyken, gençlerin aile/köy ekonomisine katkı sunması geleneksel otoritenin sarsılmasına neden olurken, gençlerin topluluk üzerinde karar alımlarında etkili olmalarını sağlamıştır.¹⁹

Helen Lackner’e göre Kuzey Yemen’in ticari temelli kırsal ekonomisi 1978’de Salih’in iktidara gelmesiyle uygulamaya başladığı ve kontrolünü ülke çapında genişletmeyi hedefleyen üç temel mekanizma sayesinde değişmiştir. Lackner, bu üç mekanizmayı şu şekilde sıralamaktadır: 1) 1986’da petrol gelirleriyle birlikte, bazı kabile liderlerine sübvansiyon sağlamak, 2) kurduğu birçok güvenlik ve askeri kurumlardan güvenlik ajanlarının her yerde varlığını sağlamak ve 3) tüm yerel liderleri 1982’de kurduğu Genel Halk Kongresi’ne kaydettirmek.²⁰ Salih’in uyguladığı söz konusu bu mekanizma, dahil olanların zenginleşmesine dahil olmayanların ise fakir kalmasına sebep olmuş ve kabile liderleri ile vatandaşlar arasındaki ilişkiyi bozmuştur.²¹

Hatırlanacağı üzere, Güney Yemen’de kabile yapıları ülkenin sahip olduğu sosyalist ideoloji sebebiyle kuzeyden farklılaşmaktadır. Güneydeki rejimin kabileciliğe olan ideolojik muhalefeti, aşiret karşıtı politikaların izlenmesini beraberinde getirmiştir. Böyle bir ortamda, YDHC’nin, YAC’a kıyasla sosyal olarak daha az kabileci ve daha “eşitlikçi” bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

¹⁷ Koszinowski, a.g.e, s. 287.

¹⁸ Helen Lackner, “Understanding The Yemeni Crisis: The Transformation of Tribal Roles in Recent Decades”, Working Paper, No. 17, University of Durham, s.7, **Institute for Middle Eastern and Islamic Studies**, <https://dro.dur.ac.uk/19545/1/19545.pdf?DDD35>, (Erişim Tarihi: 11.01.2021)

¹⁹ Lackner, “Understanding The Yemeni Crisis”, s.7.

²⁰ Lackner, “Understanding The Yemeni Crisis”, s.8.

²¹ Lackner, “Understanding The Yemeni Crisis”, s.8.

1990 yılında Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesi sonrasında da Yemen Cumhuriyeti, birçok çatışmaya sahne olmuştur. Bu çatışmalardan ilkinin oluşturduğu 1994 iç savaşında, birçok tarihsel olayda olduğu gibi, aşiretler de kendilerine yer bulmuşlardır. 1994 iç savaşı, aşağıda da ele alınacağı üzere, güneylilerin yeniden ayrı bir devlet olmak istemelerine karşın, Salih hükümetinin bu isteği bastırmak için isyancı gruplara karşı askeri operasyon başlatmasıyla ortaya çıkmıştır. Çatışmalarda, güneydeki aşiretlerin etkisi oldukça sınırlı olmakla birlikte, kuzeyli aşiretlerin etkisi oldukça fazla olmuş, kuzeyli aşiretler bu çatışmalara kolektif birimler olarak kendi askeri teçhizatlarını kullanarak katılmışlardır.²² İkinci bölümde görüleceği gibi kabilelerin Yemen devlet yapısında etkisi 2000'ler boyunca da devam etmektedir. Gerek hükümet gerekse siyasi partilerle olan ilişkileri ise siyasi aktörler başlığı altında incelenecektir.

1.1.4. Sosyal Hayatta Kabileler

Kabileler sahip oldukları toplumsal güç ve zamanla elde ettikleri siyasi güç sebebiyle sosyal hayatta da önemli bir yerel aktör haline gelmişlerdir. Yemenli kabilelerin önemli bir yerel aktör olmasındaki en temel neden olarak devletin, tüm sosyal alanlara nüfuz etme gücünün hiçbir zaman olmaması olarak gösterilebilir. Zira devletin yereldeki bu eksikliğini kabileler kendi anlayışları çerçevesinde doldurmaya çalışmış, sosyal hayat noktasında bir takım özerk davranışlar sergilemiş ve kendi kabile hukuklarını geliştirmişlerdir. Nitekim, siyaset bilimci Daniel Corstange'in de belirttiği gibi, kabile ve kabile hukuku zayıf bir devletin en iyi ikinci ikamesidir.²³ Kabilelerin çatışma çözme ve düzeni koruma gibi konularda devlete nazaran daha başarılı kabul edilmesi, kabile hukukunun devlet hukukundan önde tutulmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kabilelerin üyeleri arasında çıkan çatışmalar kabile sistemi vasıtasıyla çözülebilmektedir. Kabilelerin bu özelliği zamanla devletin de kabul ettiği bir sürecin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim 1992'de kabul edilen Tahkim Yasası ile

²² J. E. Peterson, "Yemen: Tribes, the State, and the Unravelling", **Tribes and States in Changing Middle East**, (der.) Uzi Rabi, Hurst&Company, Londra: 2018, s.124.

²³ Daniel Corstange, "Tribes and the Rule of Law in Yemen", **2008 Annual Conference of the Middle East Studies Association**, Washington DC: 22-25 November, s.33, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?jsessionid=2EF35991772A9EF412C8E2EA12D20358?doi=10.1.1.554.568&rep=rep1&type=pdf>, (Erişim Tarihi: 15.12.2020).

kabile uzlaşması ve çatışma yönetimi süreçleri devletin hukuk sistemine entegre edilmesine yönelik ilk adım olarak kabul edilmektedir.²⁴

Yemen kabilelerinin temelde üç işlevinin olduğundan bahsedilebilir. Öncelikli işlevi, geleneksel olarak oluşan sosyal hayatı düzenlemesidir. İkinci işlevi, hukuki konularda birçok kabile üyesinin güvenini kazanmış olmasından kaynaklanır. Üçüncü işlevi ise kabilelerin ekonomik yönünü ortaya koymaktadır. Yemen’de yeterli ulusal ekonominin ve vatandaşlık bağının olmaması dolayısıyla güçlü merkezi otoritenin eksikliği kabile üyeleri için kabile kimliğini ve bağlılığını üstün kılmaktadır.²⁵ Devlet otoritesinin eksik kaldığı kesimlerde kabileler sosyal düzeni sağlamada öncül rol oynamakta ve kabile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu da insanların devlet otoritesinden çok kabile otoritesini birincil görmelerine neden olmaktadır. Bunun yanında kabile üyeleri veya kabileler arasında yaşanan çatışmalarda konunun resmi hukuk kanallarından ziyade kabile hukuku aracılığıyla çözülmesi kabilelerin hukuki konulardaki işlevini göstermektedir. Zira Yemen’de önemli bir nüfus kabile hukukunu ve şeyh arabuluculuğunu işlevsiz olarak gördükleri resmi hukuka tercih etmektedir.²⁶ Kabileler sadece sosyal bir varlık olmanın ötesinde aynı zamanda ekonomik konularda da işleve sahiptir. Öyle ki, 1970’ler boyunca Suudi Arabistan’da çalışan Yemenlilerin yolladıkları paralarla kabilelerin, devletin yetersiz kaldığı konularda eksiklikleri gidermek amacıyla kurdukları bölgesel kalkınma toplulukları (*ta’awun*) okullar, yollar, içme suyu sistemleri ve diğer yerel gereksinimleri inşa etmiş, bu inşaatlara devletin katkısı ise oldukça sınırlı kalmıştır.²⁷ Dolayısıyla kabilelerin bu tür aktiviteleri onların toplum nezdinde daha da önemli bir hale gelmesini sağlamıştır.

Yemen’de Haşid, Bakil ve Madhij olmak üzere üç önemli kabile konfederasyonu bulunmaktadır. Haşid ve Bakil kabile konfederasyonları ise ülkenin en önemli ve en büyük iki kabile konfederasyonudur. Ülkenin kuzey kesimlerinde yer alan bu iki kabile konfederasyonu bünyelerinde barındırdığı kabileler ile geniş bir insan nüfusuna sahip olmuş ve böylelikle ülkenin siyasi tarihinde oldukça önemli roller oynamıştır. Bu nedenle nüfus ve siyasi etkinlik bakımından bakıldığında özellikle Haşid ve Bakil kabile

²⁴ Nadwa Al-Dawsari, “Tribal Governance and Stability in Yemen”, The Carnegie Papers, **Carnegie Endowment for International Peace**, April 2012, s. 8., https://carnegieendowment.org/files/yemen_tribal_governance.pdf, (Erişim Tarihi: 15.12.2020).

²⁵ Peterson, a.g.e., s. 118.

²⁶ Peterson, a.g.e., s. 118.

²⁷ Peterson, a.g.e., s. 119.

konfederasyonları iki önemli aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yemen kabile konfederasyonlarından en büyüğü el-Ahmer kabilesi tarafından yönetilen Haşid kabile konfederasyonudur. Yemen'in devrik lideri Ali Abdullah Salih'in Haşid konfederasyonundan olması Haşid konfederasyonunu tarihsel olarak siyasi alanla bağlantılı olmasına neden olmuştur.²⁸

Son olarak kabile yapılarını daha iyi anlamak için Yemen sosyal yapısında önemli bir konuma sahip olan Seyitler ve Kadılardan da bahsetmek gerekmektedir. Hz. Peygamber'in soyundan geldikleri kabul edilen Seyitler özellikle İmamlık döneminde önemli bir pozisyona sahiptiler. Zira Kuzey Yemen'deki İmamlık rejiminde Zeydi İmam'ın Seyit olması gerekmektedir.²⁹ Bunun yanında, diğer Seyit ailelerin üyeleri ise yardımcı veya eyalet valileri olarak atanmış ve böylelikle Seyit sınıfı önemli bir siyasi güce kavuşmuştur.³⁰ Ancak 1962 devrimi ile İmamlık rejiminin yıkılması ve daha sonrasında Güney Yemen'in bağımsızlık kazanması sonrasında Seyitler sahip oldukları gücü kaybetmiş ve böylelikle pek çoğu Sanaa hükümetine karşı muhalif bir tutum izlemeye başlamışlardır.³¹ Nitekim devrim sonrasında hükümetin Zeydilere yönelik uyguladığı politikaların etkili olduğu bu muhalif tavır daha sonrasında Hakikat Partisi'nin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır.

Yemen toplumunun bir diğer önemli kesimi olan Kadılar ise daha çok eğitimci, yargıç veya bürokrat pozisyonlarında çalışmış insanlardan oluşmaktadır.³² Seyit ailelerin aksine kalıtsal bir özellik taşımayan kadılık, her ne kadar kişisel bir eğitim sonucu elde edilse de daha çok belirli ailelerin üyeleri arasından çıkmaktadır.³³ Devrim öncesindeki İmamlara karşı olan tutumları nedeniyle devrim sonrasında Seyitler kadar sıkıntı yaşamamış ve ülke içerisinde önemli üst düzey görevler elde etmişlerdir.³⁴ Yemen'de önde gelen Kadı ailelerinden biri olan el-İryani, bu noktada güzel bir örnek oluşturmaktadır. Zira, bu aileye mensup Abdurrahman el-İryani 1967 yılından 1974 yılına kadar YAC'ın Cumhurbaşkanı olarak görev yapmış; kuzeni Abdulkerim el-İryani

²⁸ Salmoni vd., a.g.e., ss. 47-48.

²⁹ Paul Dresch, **Tribes, Government and History in Yemen**, Clarendon Press, New York: 1989, s. 140.

³⁰ Peterson, a.g.e., s. 121.

³¹ Peterson, a.g.e., s. 121.

³² Lackner, "Understanding The Yemeni Crisis", s.8.

³³ Peterson, a.g.e., s. 121.

³⁴ Peterson, a.g.e., s.121.; Dresch, "Tribes, Government and History in Yemen", s. 137.

ise Ali Abdullah Salih'in Cumhurbaşkanlığı döneminin uzun bir süresinde Başbakanlık görevini üstlenmiştir.³⁵

1.2. Siyasi Aktörler

1.2.1. Genel Halk Kongresi ve Ali Abdullah Salih

21 Mart 1946 tarihinde Sanhan bölgesinde doğan Ali Abdullah Salih, Sanhan kabilesinin bir koluna mensuptur. Salih'in mensup olduğu Sanhan kabilesi 1962 devriminden sonra ülkede önemli bir aktör haline gelen ve en önemli kabile konfederasyonlarından biri olan Haşid kabile konfederasyonu bünyesinde yer almaktadır. Haşid içerisinde önemli bir yere sahip olmayan Ali Abdullah Salih'in ve dolayısıyla da kabilesinin ülkede bilinir hale gelmesi peş peşe gelen iki suikast sonucu olmuştur. Ekim 1977'de Kuzey Yemen'in üçüncü Cumhurbaşkanı İbrahim el-Hamdi'nin, 24 Haziran 1978'de ise dördüncü Cumhurbaşkanı Ahmed el-Gaşimi'nin arka arkaya suikast sonucu öldürülmeleri, Yemenli önde gelen isimlerin bu göreve talip olmaktan korkmasına neden olmuş³⁶ ve böylelikle ortaya çıkan boşluğu kurduğu kişisel bağlar vasıtasıyla dolduran Ali Abdullah Salih, 18 Temmuz 1978'de Cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştır.

Ülkede Salih'in tanınmaması onun görevde çok uzun süre kalamayacağını düşünülmesine neden olsa da sağladığı kabile desteği ve kurduğu patronaj sistemi Salih'in uzun yıllar boyunca görevde kalmasını sağlamıştır. Hem Salih'in ailesi hem de Sanhan kabilesi içindeki diğer aileler, Salih'in görevde kalması için koruyucu bir kalkan oluşturmuştur.³⁷ Bunun yanında Salih, göreve geldikten sonra yakın akrabalarını devletteki önemli askeri makamlara atamış olması da onun görevde daha uzun süre kalmasına katkı sağlamıştır.³⁸

Bunun yanında Salih'in 1970'lerde Taiz şehrinde subay olarak görev yaparken tanıştığı iş adamları ile kurduğu bağlantı da görevde uzun süre kalmasına katkı sunmuştur. Zira Salih'in Taiz'deki görevi sırasında iş adamlarının gerçekleştirdiği bazı yasadışı faaliyetlere kayıtsız kalması onu iş adamları nezdinde "faydalı" bir aktör haline

³⁵ Peterson, a.g.e., s. 121.

³⁶ Stephen W. Day, **Regionalism and Rebellion in Yemen: A Troubled National Union**, Cambridge University Press, 2012, s. 89.

³⁷ Day, "Salih Family Rules and the Sanhan Tribe", s. 89.

³⁸ Bu dönemde Ali Abdullah Salih'in arkasındaki en önemli isim Sanhan kabilesinin farklı aşiretine mensup olan Ali Muhsin el-Ahmer'dir.

getirmiştir.³⁹ Salih'in bu gruplarla kurduğu ilişki 1978'de Gaşimi'nin suikast sonucu öldürülmesinden sonra yerine kimin geçeceğini konuşulduğu bir dönemde Taizli iş adamlarının Salih'i cesaretlendirmelerini ve finansal destek vermelerini sağlamıştır. Salih, iş adamlarından gelen desteği ve teklifi kabul ederek kiralanan bir uçakla Sanaa'ya gitmiş, görevi devralmış ve böylelikle Ali Abdullah Salih, Kuzey Yemen'in beşinci Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır.⁴⁰ Salih göreve geldikten sonra onu destekleyen kabile ve sermaye gruplarını kurduğu patronaj sistemine dahil ederek bu grupların kendisine olan desteklerinin sürmesini sağlamıştır.

Salih'in görevdeki ilk yıllarında ülkede Nasırcılar, Baasçılar ve Müslüman Kardeşler taraftarları gibi toplumun birçok kesiminin dahil olduğu halk ayaklanmaları sürmekteydi. Salih, söz konusu bu farklı siyasi kesimleri bir çatı altında bir araya getirerek gizli veya açık siyasi organizasyonları kontrol altında tutmaya çalışmış ve böylelikle Genel Halk Kongresi (GHK) 1982'de kurulmuştur.⁴¹ Partinin kurucuları arasında şeyhler, toplumsal ve dini aktörler, iş insanları ve entelektüeller gibi önemli toplumsal liderler ve elitler de yer almıştır.⁴² Partinin o dönemde Yemen'deki tek siyasi parti olarak faaliyet göstermiş olması ve bünyesinde pek çok farklı gruptan/ideolojiden temsilci barındırması nedeniyle tam anlamıyla bir şemsiye kuruluş özelliği taşımıştır. Farklı ideolojiden kişileri bir araya getirmesine bağlı olarak da partinin temsil ettiği tek bir ideoloji de yoktu. Sarah Phillips'e göre GHK'nın kuruluş amacı aynı zamanda Salih'in kurduğu patronaj sistemini resmileştirmek ve yerel kalkınma derneklerinin o dönem artan siyasi güç ve kapasitesini baltalamaktır.⁴³

Yemen'in 1990 yılında birleşmesinden sonra, 1991 yılında yürürlüğe giren Yemen Cumhuriyeti Anayasası'nın 5. Maddesi, siyasi partilerin kurulmasının önünü açarak Yemen'de çok partili siyasi hayatı başlatmıştır. Bununla beraber GHK çatısı altında faaliyet gösteren farklı gruplara bağlı kişiler ayrılarak kendi ideolojilerine ait partilere katılmışlardır. Islah, Nasırcı ve Baas gibi partiler böylelikle resmîyet kazanarak Yemen siyasetinde aktif bir rol oynamaya başlamışlardır.

³⁹ Day, "Salih Family Rules and the Sanhan Tribe", ss. 90-91.

⁴⁰ Day, "Salih Family Rules and the Sanhan Tribe", s. 93.

⁴¹ Ahmed A. Hezam Al-Yemeni, "The Dynamic of Democratisation: Political Parties in Yemen", s. 25, **Freidrich Ebert Stiftung**, <https://library.fes.de/pdf-files/iez/01459.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.12.2020).

⁴² Al-Yemeni, a.g.e., s. 26.

⁴³ Sarah Phillips, **Yemen and the Politics of Permanent Crisis**, Routledge, New York: 2011, s.117.

Yemen Cumhuriyeti'nin ilk parlamento seçimleri 1993 yılında gerçekleşmiş 301 koltuklu meclisin 122'sini GHK kazanmıştır. 1997 seçimlerinde ise parti 187 koltuğu kazanarak mecliste önemli bir güç elde etmiştir.⁴⁴

1.2.2. Yemen Islah Partisi

Yemen Islah Cemaati (el-Islah), Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesinden ve çok partili sistemin yasal hale gelmesinden birkaç ay sonra, 13 Eylül 1990 tarihinde kurulmuştur. Partinin kurulduğu dönem, öncesinde, her iki ülkede de tek parti sisteminin olduğu (Kuzey'de Genel Halk Kongresi, Güney'de Yemen Sosyalist Partisi) birleşmeden sonra ise çok partili sistemin anayasal güvence altına alındığı, bağımsız basın kuruluşlarının kurulduğu ve seçimlerin düzenlenmeye başlandığı bir dönemdi.

Islah Partisi genellikle Müslüman Kardeşler'in Yemen kolu olarak tanımlansa da bu tanım partiyi açıklamada yeterli olmayacaktır. Nitekim partinin kuruluş süreci incelendiğinde partinin tek bir gruptan doğmadığı, kendi içerisinde karmaşık iç dinamiklere sahip olduğu görülecektir.

1962 devriminden sonra Müslüman Kardeşler, Şeyh Abdülmecit el-Zindani liderliğinde grubun Yemen'deki resmi danışma konseyini kurmuş ve böylelikle faaliyete başlamışlardır. Devrimin ilk yıllarında grup, diğer muhafazakarlarla birlikte, sol eğilimlere karşı cumhuriyetçi yönetimi desteklemiş⁴⁵ ve bu destekle beraber, grubun yakın döneme kadar süren ve zaman zaman toplumda eleştirilere neden olan Yemen yönetimiyle yakın ilişkileri de başlamıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde Müslüman Kardeşler içerisinde bir grup genç, el-Zindani'nin Müslüman Kardeşler'in kurucusu Hasan el-Benna'nın öğretisinin dışında kendi öğretisini kurduğu gerekçesiyle el-Zinani'nin yerine Şeyh Yasin Abdülaziz el-Kubati'yi geçirmişlerdir. El-Zindani'nin görevden ayrılmasıyla birlikte Vahhabilerle ve düşünürleriyle çatışmacı ilişkileri olan bazı önemli Zeydi liderler, ülkede İslamcı nüfuzu

⁴⁴ Iris Glosemeyer, "Yemen", **Elections in Asia and the Pacific: A Data Handbook: Volume I: Middle East, Central Asia, and South Asia**, (der.) Dieter Nohlen, Florian Grotz, Christof Hartmann, Oxford University Press, 2001, s. 309.

⁴⁵ Jullian Schwedler, "The Islah Party in Yemen: Political Opportunities and Coalition Building in a Transitional Polity", **Islamic Activism: A Social Movement Theory Approach**, (der.) Quinton Wiktorowicz, Indiana University Press, Indiana: 2004, s. 211.

yaymak amacıyla Müslüman Kardeşler'e katılmışlardır.⁴⁶ Bu katılım, Zeydiler arasında el-Zindani'nin Suudi Arabistan ile olan ilişkisi ve Zeydi bölgelerinde Sünni öğretinin yayılması konusundaki çalışmaları sebebiyle sevilmiyor olmasından kaynaklı olarak el-Zindani'nin görevden ayrılması sonrasında gerçekleşmiştir. Daha sonrasında, 1979'daki Güney merkezli Ulusal Demokratik Cephe'nin Kuzey'e doğru başlattığı saldırı ülkedeki İslamcı hareketlerin İslamcı Cephe adı altında bir araya gelmesine ve bu saldırılara karşı Salih yönetimini desteklemesine neden olmuştur. Söz konusu bu grup önce 1982'de Salih'in kurduğu GHK'ya katılmış, 1990'da çok partili hayata geçişle beraber GHK'dan ayrılıp İslah Partisi'ni kurmuştur.

Parti kendi içerisinde, kabaca, muhafazakâr/İslamcı ekol, kabile grubu ve iş insanları kesimi olmak üzere üç ana gruba ayrılmıştır. Bu gruplaşma başta her ne kadar bir bölünmüşlük algısı oluştursa da aslında kendi içerisinde bir düzene sahiptir. Muhafazakâr/İslamcı ekol, partinin ideolojisine katkı sunmakta, kabile grubu ülke yönetimi ile parti arasındaki ilişkiyi etkilemekte ve iş adamları kesimi partinin ağlarını güçlendirmesine ve saygınlık kazanmasına katkı sağlamaktadır.⁴⁷ Nitekim partinin 1993 seçimlerinde ülkedeki ikinci parti durumuna yükselmesine parti içerisindeki bu düzenin katkı sunduğu söylenebilir.

İslah Partisi'ni Yemen siyasetinde tartışmalı hale getiren en temel konu ise partinin iktidar partisi ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Yemen'in birleşmesinden sonra GHK ve YSP arasında birleşme anlaşması uyarınca koalisyon hükümeti kurulmuş fakat YSP'nin ülkede güçlenme ihtimali GHK ve İslamcı çevrelerce endişe konusu haline gelmiştir. Böyle bir atmosferde gidilen birleşme sonrasındaki ilk çok partili seçim olma özelliğini taşıyan 1993 seçimlerinde, İslah Partisi parlamentoda 62 koltuk kazanmış ve iktidar partisi olan GHK'nın desteğiyle İslah Partisi Genel Başkanı Abdullah el-Ahmer 223 oyla Meclis Başkanı olarak seçilmiştir. Bununla beraber, Hukuk İşleri, Yerel Yönetimler, Sağlık, Din İşleri ve Vakıflar, Tedarik ve Ticaret Bakanlıkları ile Başbakan

⁴⁶ Schwedler, a.g.e., s. 211.

⁴⁷ Laurent Bonenfoy ve Marine Poirier, "The Yemeni Congregation for Reform (al-Islah): The Difficult Process of Building a Project for Change", **Returning to Political Parties?: Partisan Logic and Political Transformations in the Arab World**, (der.) Myriam Catusse ve Karam Karam, Lebanese Center for Policy Studies, Beyrut:2013, s.4.

Yardımcılığı görevleri Islah Partisi temsilcilerine verilmiş ayrıca partinin danışma konseyi başkanı olan Abdülmecit el-Zindani Başkanlık Konseyi'ne atanmıştır.⁴⁸

Bu dönemde GHK, Islah ve YSP'nin kurduğu üçlü koalisyon, taraflardan gelen açıklamalar nedeniyle çatırdamaya başlamıştır. Özellikle Islah'ın ideolojik kanadının geliştirdiği, anti-komünist ve anti-sosyalist söylem bu dönemdeki siyasi havanın daha da gerginleşmesine sebep olmuştur. Son olarak 1994 yılında başlayan iç savaşla beraber YSP tam olarak iktidardan uzaklaştırılmış ve GHK-Islah koalisyonu ülkeyi yönetmeye başlamıştır.

YSP'nin iktidardan uzaklaştırılması sonrasında kurulan GHK-Islah koalisyon hükümetinde Islah partisine verilen bakanlıkların sayısı her ne kadar artsa da verilen bakanlıkların (Adalet, Eğitim, Elektrik ve Su, Balıkçılık, Tedarik ve Ticaret gibi) öncelikli hizmet odaklı bakanlıklar olması ve bu bakanlıklarda reformlar yapmanın zor olması gibi sebepler bu bakanlıkların Islah'a partinin sahip olduğu toplumsal desteğin zayıflaması için Ali Abdullah Salih tarafından özellikle verilmiştir.⁴⁹ Islah her ne kadar bu stratejik adımın farkında olsa da sahip olduğu bakanlıklarda reform yapma fırsatı yakaladığı için memnun olmuş fakat bu alanlarda reform yapmanın hem zor hem de ekonomik açıdan sancılı olması yapılan reformların halk nezdinde olumsuz karşılanmasına neden olmuştur.⁵⁰ Bununla beraber hükümet içerisinde de tartışmalar baş göstermiş, özellikle bakanlıklardaki kadrolaşma ve yolsuzluk gibi konularda GHK ve Islah üyeleri arasında önce tartışmalar ve sonrasında da Islah partili bakanların istifaları başlamıştır. Fakat tüm bu gerginliklere ve istifa eden Islah üyesi bakanların yerine GHK üyesi kişilerin atanarak Islah'ı hükümetten uzaklaştırma çabasına rağmen Islah-GHK koalisyonu 1997 yılına kadar sürmüştür.

1997 seçimleri öncesinde YSP'nin koalisyon dışına atılması ve hükümet içindeki tartışmalar Ali Abdullah Salih'in tek başına iktidar olma isteğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Nitekim seçim öncesinde GHK Genel Sekreteri partisinin rahat bir çoğunluk elde etmek istediğini açıklamış, bu açıklamayla birlikte Islah partisi tarafında

⁴⁸ Schwedler, a.g.e., s. 217.

⁴⁹ Schwedler, a.g.e., s. 218.

⁵⁰ Schwedler, a.g.e., s. 218.

GHK'nın kendileriyle iş birliği yapmak istemediği algısına neden olmuştur.⁵¹ 1997 seçimlerine gidilirken Islah'ın bir kanadı her ne kadar Ali Abdullah Salih ile anlaşma yolunu arasa da bir kanadı muhalefet partileri ile diyalog yollarını aramış, bu amaçla Islah partisi Yemen'deki muhalefet partilerinin çatı organizasyonu olan Muhalefet Yüksek Koordinasyon Konseyi (MYKK) ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu dönemde her ne kadar muhalefet partileri seçimlerin boykot edilmesi gerektiğini savunsa da Islah partisi bu çağrılarını dinlemeyerek seçimlere katılmış ve 301 koltuklu parlamentoda 53 koltuğa sahip olmuştur. Bu seçimler neticesinde GHK tek başına iktidar olma çoğunluğuna ulaşmış ve böylelikle Islah'ın ne tam olarak bir muhalefet partisi ne de iktidarın tam bir ortağı olduğu karmaşık bir döneme girilmiştir. He ne kadar Abdullah el-Ahmer GHK'nın desteğiyle yeniden Meclis Başkanı seçilse de bu onun Islah Partisi'nin lideri olmasından ziyade Haşid kabile konfederasyonunun lideri ve Salih'le yakın ilişkilerinin bir sonucudur.⁵² Seçim sonrası süreçte, Islah yönetimi GHK ve Başkanı Salih'i stratejik bir ortak olarak görmüş ve rejimle bağlarını tamamen koparmak yerine uzlaşma yolunu denemiştir.⁵³ Örneğin, Islah partisi, ne kadar sert olursa olsun, açıklama ve eleştirilerinde Salih'in adını kullanmamış ve 1999 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday göstermemiştir.⁵⁴

1.2.3. Yemen Sosyalist Partisi

İngilizlerin 1967'de Yemen'den çekilmeleriyle birlikte Güney Yemen, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti adıyla bağımsızlığını kazanmış böylelikle bölgenin ilk sosyalist devleti ortaya çıkmıştır. Ülkenin tek siyasi partisi olma özelliği taşıyan Yemen Sosyalist Partisi (YSP), her ne kadar 11 Ekim 1978 tarihinde kurulmuş olsa da geçmişi daha eskiye dayanmaktadır.

Henüz İngilizlerin bölgedeki hakimiyetinin sürdüğü yıllarda, İngilizler bölgede kendilerine sadık bir yerel yönetici sınıfı oluşturmak amacıyla bazı Şeyh çocuklarını eğitim için Beyrut, Kuveyt ve Kahire gibi şehirlere yollamış fakat bu gençler gittikleri ülkelerde Filistin sorunu, Cemal Abdülnasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme çabası ve

⁵¹ Amr Hamzawy, "Between Government and Opposition: The Case of the Yemeni Congregation for Reform", Carnegie Papers, Sayı 18, Kasım 2009, s.8, **Carnegie Endowment for International Peace**, https://carnegieendowment.org/files/yemeni_congragation_reform.pdf, (Erişim Tarihi: 18.12.2020).

⁵² Schwedler, a.g.e., s. 221.

⁵³ Hamzawy, a.g.e., s. 8.

⁵⁴ Bonenfoy ve Poirier, a.g.e., s. 16.

Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi gibi konular dolayısıyla üniversitelerdeki, Arap Milliyetçi Hareketi'nin (AMH) sol kanadı gibi ideolojik eğilimlerden etkilenmiş ve aynı zamanda da Filistin'deki Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi gibi örgütlerle bağlantı kurmuşlardır.⁵⁵ Böylelikle Güney Yemen'de İngilizlerden bağımsızlık için mücadele fikri daha da güçlenmiştir.

Güney Yemen'in İngilizlerden bağımsızlığını kazanma süreci iki farklı grup etrafında şekillenmiştir. Bu gruplardan ilki olan İşgal Altındaki Güney Yemen'in Kurtuluş Cephesi (GYKC), daha çok Nasır'ın Arap Sosyalizmi anlayışını takip ederken, ikinci grup olan Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC) daha radikal bir Marksist anlayışa sahipti.⁵⁶ Zamanla iki grup arasında UKC daha baskın hale gelmiş ve GYKC'yi askeri olarak yenilgiye uğratmıştır. Nitekim 1967 yılına gelindiğinde UKC Güney Yemen'in kontrolünü İngilizlerden alarak Güney Yemen'in yönetimini ele geçirmiştir.

1975 yılına gelindiğinde UKC, Halkın Demokratik Birliği ve Halkın Öncüsü gibi küçük partilerle birleşerek Birleşik Siyasi Örgüt Ulusal Cephesi adını almıştır. Bu birleşik partinin 1978 yılında gerçekleştirilen ilk kongresinde ise parti, Kuzey Yemen'deki sosyalist, Marksist ve pan-Arapçı oluşumları da kapsayacak şekilde, Yemen Sosyalist Partisi şeklinde isimlendirilmiştir. Öncüllerine göre YSP'nin ideolojik temeli Marksizm-Leninizm veya resmi terminolojideki adıyla bilimsel sosyalizm olarak tanımlanmaktadır.⁵⁷

1978-1980 arasında partinin Genel Sekreteri olarak görev yapan Abdul-Fettah İsmail YSP'nin kurucusu ve ideoloğu olarak bilinmektedir. İsmail, 1970'lerin başında Güney Yemen'in Sovyetler Birliği ile yakınlaşması gerektiğini savunurken buna karşılık ülkedeki Maocu kanadın lideri olan eski başkan Salim Ali Rubayyi bu görüşe karşı çıkmıştır.⁵⁸ İsmail ile Rubayyi arasındaki bu mücadele 1978'de Rubayyi'nin YAC Devlet Başkanı Gaşimi'nin suikastından suçlu bulunup idam edilmesiyle sona ermiştir. Böylelikle rejim içerisindeki bu mücadelede İsmail'in liderliğini yaptığı Sovyet yanlısı

⁵⁵ Helen Lackner, "The People's Democratic Republic of Yemen: Unique Socialist Experiment in the Arab World at a Time of World Revolutionary Fervour", *Interventions*, Cilt: 19, Sayı: 5, ss.679-680.

⁵⁶ Joseph Kostiner, *The Struggle for South Yemen*, Routledge, New York: 2017, ss. 121-126

⁵⁷ Koszinowski, a.g.e., s.298.

⁵⁸ Yemen, *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Yemen/The-age-of-imperialism> (Erişim Tarihi: 21.12.2021).

kanadın tek başına kalmasını sağlamış bu da halk nezdinde istikrar beklentilerini artırmış fakat ülkede istikrar ortamı sağlanamamıştır.

1980'de İsmail'in sağlık sorunları sebebiyle istifa etmesi sonrası İsmail'in anlayışının aksine ülkeyi batıya yakınlaştırmak ve Kuzey Yemen ile iyi ilişkiler kurmak isteyen reformcu biri olarak bilinen⁵⁹ Ali Nasser Muhammed parti kontrolünü ele geçirmiştir. Muhammed bu dönemde Devlet Başkanlığı, Parti Genel Sekreterliği ve Başbakanlık gibi üç önemli görevi aynı anda sürdürmüştür. Muhammed'in bu üç önemli görevi aynı anda üstlenmesi ve 1985 yılındaki kongre sonrası parti yönetiminde destekçilerinin ağırlık kazanması, parti içerisinde rahatsızlıklara neden olmuş ve oluşan baskı sebebiyle 1985 yılında Başbakanlık görevi Muhammed'e siyasi olarak rakip olamayacak biri olan Haydar Abu Bakr el-Attas'a devredilmiştir.⁶⁰ Parti içerisindeki muhalefet, parti yönetiminde değişikliğe gidilmesini ve Ali Nasser Muhammed'in YSP Genel Sekreterliği görevinden ayrılmasını talep ederken taraflar arasındaki artan anlaşmazlıklar sonucunda ülke Ocak 1986'daki askeri çatışmaya sürüklenmiştir. Çatışma sonucunda aralarında Abdul-Fettah İsmail'in de olduğu binlerce kişi hayatını kaybetmiş, Muhammed ve destekçileri Kuzey Yemen ve Etiyopya'ya sürgüne yollanmıştır.

1986 krizinden sonra YSP Genel Sekreterliği görevine Ali Salim el-Beidh gelmiş ve 1990 yılındaki birleşmeye kadar Güney Yemen'in lideri olarak görev yapmıştır. Beidh'in liderliği ile Güney ve Kuzey Yemen'in birleşme süreci de hızlanmıştır. Fakat, Beidh'in YSP'nin Politbürosuda herhangi bir istişare veya anlaşma olmaksızın aldığı birleşme kararına partinin bir kısmı destek verirken bir kısmı da bu birleşmenin federal bir sistemle başlayarak kademeli bir şekilde olması gerektiğini savunmuştur.⁶¹ Parti içerisindeki bu görüş ayrılığına rağmen muhaliflerin isteği kabul edilmemiş ve böylelikle 22 Mayıs 1990 tarihinde Kuzey ve Güney Yemen, Yemen Cumhuriyeti çatısı altında birleşmiştir. İlerleyen zamanda ise parti içerisindeki federal sistemi destekleyenler ayrılıkçı Güneyli Hareketi'nin temelini oluşturacaktır.

⁵⁹ Al-Yemeni, a.g.e., s.60.

⁶⁰ Fred Halliday, **Revolution and Foreign Policy: The Case of South Yemen (1967-1987)**, Cambridge University Press, Cambridge: 1990, s. 41.

⁶¹ Lackner, "The People's Democratic Republic of Yemen", s. 687.

Birleşme sonrası Ali Abdullah Salih liderliğinde kurulan ve Ali Salim el-Beidh'in Başkan Yardımcısı olarak görev yaptığı GHK-YSP koalisyonu, 1993 seçimlerine kadar görevde kalmış ve görece sakin bir dönem yaşanmıştır. Birleşme sonrası gerçekleşen 1993 seçimlerinde YSP mecliste 56 koltuk kazanarak üçüncü parti konumuna gelmiştir. YSP'nin zayıf kalması GHK'nın devlet üzerinde etkisinin artmasına neden olmuştur. Özellikle GHK-İslah iş birliği ile, daha önce de bahsedildiği üzere, YSP'nin Yemen'in genelinde güç kazanmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. YSP'nin bu sistemde, kendisine karşı atılan adımlar ve siyasi olarak iki devletli döneme nazaran zayıflamış olması GHK-YSP arasında gerilimin artmasına neden olmuştur. Bu gerilimin YSP'li yetkilere yönelik silahlı saldırı ve suikastlara dönüşmesi sonucu el-Beidh Başkan Yardımcılığı görevini yerine getirmeyi bırakıp Aden'e çekilerek Yemen Demokratik Cumhuriyeti'ni ilan etmiş fakat bu adımı hem parti içerisinde hem de Güney'de fazla destek bulamamış ve dolayısıyla Ali Abdullah Salih'e bağlı birlikler el-Beidh'e bağlı birlikleri yenerek iç savaşı sonlandırmıştır.⁶² 1994 iç savaşının sonucu olarak el-Beidh ülkeyi terk etmiş; YSP ise koalisyondan tamamen dışlanmıştır. YSP, hükümetten dışlanması ve parti mallarına el konulması gibi sebepler dolayısıyla 1997 seçimlerini boykot etmiştir.

1998 yılından sonra ise Jarallah Omar'ın liderliğini yaptığı partinin reformist kanadı parti içerisinde güç kazanmış ve YSP'nin yetkileri anayasaya dayanan, kurumlarının güçlü olduğu, demokratik yerel yönetimlerin kurulduğu, vatandaşların eşit olduğu, insan haklarının korunduğu ve sivil toplumun geliştiği modern bir devlet inşa etmek için mücadele eden bir sosyal demokrat parti olması için çaba göstermiştir.⁶³ Bununla beraber Omar, 2000 sonrasında YSP-İslah ittifakının oluşmasına katkı sunan önemli bir isim olmuş ancak 2002 yılında uğradığı suikast sonucu hayatını kaybetmiştir.

1.2.4. Hakikat Partisi (Hizb al-Haqq)

Hizb al-Haqq (Hakikat Partisi), Yemen'de çok partili hayata geçişle beraber kurulan partilerden biri olarak 1990 yılında kurulmuştur. Partinin kurulmasında ülkedeki Vahhabi öğretinin yayılması adımlarının Zeydi inancına yönelik bir saldırı olarak

⁶² John Ishiyama, "The Sickie and the Minaret: Communist Successor Parties in Yemen and Afghanistan After the Cold War", *Middle East Review of International Affairs*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 18-19.

⁶³ Ishiyama, a.g.e., s.20.

görülmesi etkili olmuştur. Başta Şeyh Bedreddin el-Husi'nin hocası olarak bilinen Şeyh Macid al-Deen al-Mu'ayyidi olmak üzere, Yemen'deki önemli Zeydi isimler parti çatısı altında bir araya gelmiştir.⁶⁴ Parti Seyitler tarafından gayri resmi olarak yönetilen bir Zeydi partisi olması sebebiyle ülkedeki Zeydi nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı kuzey vilayetlerinde destek görmektedir.⁶⁵ Parti, şeriatın uygulanmasını ve iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışma anlamında kullanılan “*emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münker*” ilkesindeki ahlaki görevlerin yeniden canlandırılmasını amaç edinmiştir.⁶⁶ Partide Zeydilerin ağırlıklı olması sebebiyle partinin amaç olarak Zeydi İmamlığını yeniden kurmak istediklerine yönelik iddialar gündeme gelmiş fakat, partiyi destekleyen birkaç ulemanın 1990 yılındaki açıklamasında partinin İmamlık rejimini yeniden kurmayı amaçladığı reddedilmiştir.⁶⁷

1993 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerde Hüseyin el-Husi ve Abdullah el-Razzami milletvekili seçilerek parti adına meclise girmiş ve daha sonrasında gerçekleştirilen seçimler neticesinde meclis dışında kalmıştır. Her ne kadar parti 1997 seçimleri sonrası parlamento dışında kalsa da Ali Abdullah Salih tarafından partinin genel sekreteri olan Seyit Ahmed ibn Muhammed el-Shami'ye Dini Vakıflar Bakanlığı görevi verilmiştir. Salih'in bu adımının partinin Zeydi nüfus üzerindeki gücünün farkında olmasının etkili olduğu söylenebilir. Bu konudaki bir başka yorumsa 1997 seçimleri sonrasında tek başına iktidar olan Salih'in önceki koalisyon döneminde Islah'ın devlet kurumlarında kazandığı gücü azaltma ve Bakanlıkta oluşturduğu her türlü etkiyi ortadan kaldırma girişimi olduğu yönündedir.⁶⁸

2004 yılı sonrası Hükümet ile Zeydiler arasında yaşanan çatışmalar parti ile hükümetin arasının açılmasına neden olmuş ve partinin meclis dışında kalması sebebiyle ülke gündeminde kendine çok fazla yer bulamamıştır. Fakat günümüzde Husilerin ülkedeki kazanımları partinin gelecekte yeniden gündeme gelme ihtimalini artırmaktadır.

⁶⁴ Maysaa Shuja al-Deen, “Yemen’s War-torn Rivalries for Religious Education”, **Carnegie Endowment for International Peace**, <https://carnegieendowment.org/2021/06/07/yemen-s-war-torn-rivalries-for-religious-education-pub-84651>, (Erişim Tarihi: 28.12.2021).

⁶⁵ Sarah Phillips, “Yemen and the Politics of Permanent Crisis”, s. 108.

⁶⁶ Gabriele vom Bruck, “The Zaydi Sadah of the Yemen: The Temporalities of a Religious Tradition”, **Oriente Moderno**, Anno 18 (79), Nr. 2, 1996, s. 406.

⁶⁷ Ayman Hamidi, “Inscriptions of Violence in Northern Yemen: Haunting Histories, Unstable Moral Spaces”, **Middle Eastern Studies**, Cilt 45, Sayı 2 (Mart 2009), s. 167.

⁶⁸ Bernard Haykel, “Rebellion, Migration or Consultative Democracy? The Zaydis and their Detractors in Yemen”, **Le Yemen Contemporain**, (der.) Remy Leveau, Franck Mermier ve Udo Steinbach, Karthala, Paris: 1999, s. 199.

1.2.5. Diğer Partiler

Yukarıda bahsedilen partilerin dışında Yemen siyasetinde başka partiler de mevcuttur. Özellikle 2000 sonrası Yemen siyasetindeki şekillenmede etkili olacak olan bu partilerden biri de geçmişi 1965'e kadar uzanan Halkların Nasırcı İttihatçı Partidir. (Nasırcı Parti). Parti hem Kuzey hem de Güney Yemen'de baskılara uğramış, kimi yönetici ve üyeleri idam edilirken kimi yöneticileri Yemen'i terk etmek zorunda kalmış ve dolayısıyla uzun bir süre yasal bir parti konumundan uzakta faaliyet göstermeye çalışmıştır.⁶⁹ Yemen'de çok partili hayata geçiş sonrası yasal statü elde eden Nasırcı Parti, 1993 seçimlerine katılarak parlamentoda bir koltuk elde etmiş sonraki seçimlerde ise bunu üçe çıkarmıştır. Partinin hedefleri olarak demokrasiyi pekiştirmek, bir hukuk ve düzen devleti inşa etmek, sosyal adaleti sağlamak ve Arap birliğine giden yolda her türlü bağımlılıktan ve sömürge teslimiyetinden arınmış bir Arap vatani inşa etmek sayılabilir.⁷⁰

Bir diğer parti ise Baas Partisi'nin Yemen kolu olan Arap Sosyalist Baas Partisi'dir. Baas Partisi de Nasırcı Parti gibi birleşmeye kadar gizlice faaliyet göstermiş, 1993 seçimleriyle beraber yedi üyesi ile parlamentoya girmiştir. Parti, 1999 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ali Abdullah Salih'i destekleyerek aday göstermemiştir. Parti programında Yemen'i okyanustan Körfez'e kadar tek Arap ülkesinin ayrılmaz bir parçası ve Yemen halkını da tek Arap ulusunun ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamakta ve amaç olarak Cumhuriyet rejimini korumak, Yemen'in özgürlük ve bağımsızlığını savunmak; halkın siyasi, sosyal ve anayasal haklarını kullanabilmelerini sağlayarak tüm özgürlükleri güvence altına almak ve hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığı ilkesini güçlendirmek gibi maddeler sayılmaktadır.⁷¹

Son olarak kısaca Halk Güçleri Birliği'nden (Union of Popular Forces- UPF) bahsetmek faydalı olabilir. Parti, Zeydi entelektüellerin oluşturduğu bir yapı olması hasebiyle diğer

⁶⁹ “Nasserite Unionist Party”, **Yemen Times**, <https://web.archive.org/web/20070422125944/http://www.yementimes.com/99/iss05/1%26d.htm>, (Erişim Tarihi: 29.12.2021).

⁷⁰ Bushra al-Maqtari, “The Contemporary Yemeni Left Scene”, **Mapping of the Arab Left**, (der.) Khalil Kalfat, Rosa Luxemburg Stiftung, 2014, s. 85, https://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/sonst_publicationen/Mapping_of_the_Arab_left_Tuni_sia_en.pdf, (Erişim Tarihi: 29.12.2021).

⁷¹ Arap Sosyalist Baas Partisi Programı, <https://www.albaath-as-party.org/content.php?lng=arabic&id=145>, (Erişim Tarihi: 29.12.2021).

partilerden ayrılmaktadır. Seçkin bir parti olması sebebiyle toplumda yer edinememiş ve dolayısıyla parlamentoya girmesini sağlayacak oyu elde edememiştir. Fakat ABD ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde yaşayan üyelerinin fon toplama ve lobicilik faaliyetleri yürütme noktasındaki yetenekleri partinin etkisini artırmaktadır.⁷²

1.3. Husiler

Yemen'in kuzeyinde yer alan Saada şehri merkezli bir hareketin adı olan Husiler esasında el-Husi ailesine ithafen kullanılmaktadır. Husiler köklerinin Hz. Peygamber'e dayandığını iddia etmekte ve inananlarınca Seyit sülalesi olarak kabul edilmektedirler. Bu özelliklerinden dolayı Kuzey Yemen'de etkili bir aile olarak günümüze kadar varlıklarını korumuşlardır. Bu başlık altında Husiler tarihsel süreç bağlamında incelenecektir.

1.3.1. İdeoloji ve Yönetim

Yemen'in kuzey şehri Saada merkezli olan Husi ailesi Seyit sülalesi olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber, Şia'nın mezheplerinden biri olan Zeydilik'e mensup Husiler içlerinden pek çok alimin çıkmasından dolayı bölgede seçkin bir statüye sahiptirler.⁷³ Husilerin mensup olduğu Zeydilik mezhebi beşinci imam konusunda Şiilerden farklı düşünerek ayrılmaktadır. Zeydiler, Halifeliğin Hz. Ali üzerinden ilerlemesi gerektiğine inanırlarken dördüncü imamdan sonra imametini Hz. Ali'nin torunlarından Zeyd'e geçtiğine inanmaktadırlar.⁷⁴ Zeydilere göre devleti yönetecek olan kişinin yani İmamın, Hz. Peygamber soyundan olması, Kur'an'a göre adaletli hüküm sürmesi ve yönetimini sağlayacak silahlara ve destekçilere sahip olması gerekmektedir.⁷⁵

1962 Devrimine kadar, Kuzey Yemen'in Zeydiler tarafından imamlık rejimi ile yönetilmesi ve 1962'deki iç savaşta İmam Muhammed el-Bedr'in devrilmesi ve cumhuriyet rejiminin ilan edilmesi Zeydiler açısından devletin imamsız kaldığı anlamına gelmiştir. Bu dönemde yaşanan iç savaşta İmam Bedr'e destek verenlerden

⁷² Sarah Phillips, "Yemen and the Politics of Permanent Crisis", s. 109.

⁷³ Mehmet Ali Büyükkara, "Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Husi Hareketi", **Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi**, Cilt 16, Sayı 30, s. 116.

⁷⁴ Murat Tınas, "Yemen İç Savaşı'nda Husiler: Vekalet İlişkisinin Karmaşık Yapısı", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, s. 120.

⁷⁵ Jack Freeman, "The al Houthi Insurgency in the North of Yemen: An Analysis of the Shabab al Moumineen", **Studies in Conflict & Terrorism**, Cilt 32, Sayı 11, s. 1012.

biri de Husi ailesinden Hasan Husi'dir.⁷⁶ 1962'de imamlık rejiminin yıkılması o güne kadar yönetici kadrolarda yer alan Zeydilerin bu kadrolardan dışlanmasına neden olmuştur.

1978'de Cumhurbaşkanı olan Salih her ne kadar Zeydi olsa da Zeydilere göre Salih'in hükümetin Sünni üyeleri arasındaki siyasi kayırmayla ve Salih'in bir Sünni gibi dua etmeye başladığına dair haberleri kanıt göstererek onun Şii inancına ihanet ettiğini ve Yemen'in yeniden bir imam liderliğinde yönetilmesi gerektiğine inanmaktadırlar.⁷⁷

Bununla birlikte, Husi hareketinde çok net bir şekilde ABD ve İsrail karşıtlığı da mevcuttur. Bedreddin el-Husi'ye göre Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler tarafından küçük düşürülmüş ve hedef alınmışlardır.⁷⁸ Dolayısıyla hareketin eylemlerinde sık sık “kahrolsun Amerika, kahrolsun İsrail, kahrolsun Siyonizm” gibi sloganlar atılmaktadır.

1.3.2. Tarihsel Süreçte Husi Hareketi

Osmanlı Devleti'nin Yemen'de giderek zayıflayan otoritesi 1923 yılında resmen ortadan kalkmış ve bu dönemde, Kuzey'de Zeydi Krallığı, Güney'de ise İngiliz yönetimi oluşmuştur. Zeydi Krallığı 1962'ye kadar İmam Yahya ve oğulları tarafından yönetilmiştir. 1962 yılında, dönemin Arap dünyasında önemli bir aktör olarak ortaya çıkan Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın Arap milliyetçiliği doktrini Yemen'de kendisini oldukça etkili bir şekilde göstermiştir. Öyle ki, 26 Eylül 1962 tarihinde Abdülnasır'dan destek alan cumhuriyetçiler askeri darbeye Kral İmam Muhammed Bedir'i tahttan indirerek Kuzey Yemen'de Cumhuriyet ilan etmişlerdir. Darbeyle tahttan indirilen İmam Bedir ise Suudi Arabistan sınırına kaçmış ve burada kraliyet yanlısı Zeydilerle birlikte bir ayaklanma başlatarak 1967'ye kadar sürecektir iç savaşını başlatmıştır.⁷⁹ Bu iç savaş dönemin konjonktürünün bir yansıması olarak Mısır-Suudi Arabistan rekabetinin bir parçası haline dönüşmüştür. Abdülnasır'ın savunduğu milliyetçilik ideolojisi Suudi Arabistan tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve Riyad yönetimi anti-Nasırıcı bir politika izlemiştir. Abdülnasır'ın Yemen iç savaşında

⁷⁶ Tinas, a.g.e., s. 121.

⁷⁷ Freeman, a.g.e., ss. 1012-1013.

⁷⁸ Hamad H. Albloshi, “Ideological Roots of the Hūthī Movement in Yemen”, **Journal of Arabian Studies**, Cilt 6, Sayı 2, s 150.

⁷⁹ Fahem Mohammed Ali Qadri, “Yemen İç Çatışması ve Husilerin Yükselişi”, **Ortadoğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler**, (der.) Murat Yeşiltaş ve Burhanettin Duran, SETA, İstanbul: 2019, s. 387.

cumhuriyetçilere Mısır ordusuyla destek vermesi, Suudi Arabistan'ın, her ne kadar mezhepsel açıdan farklı olsalar dahi, Zeydi krallık yanlılarına destek vermesine neden olmuştur. Bu dönemde Suudi Arabistan'ın Zeydilere destek vermesinin temel gerekçesinin kendisinin de bir Krallık rejimine sahip olması ve cumhuriyetçi dalganın kendi ülkesine sıçramasını engellemesi, kısacası, Suudi Arabistan'ın rejim güvenliğiyle alakalı olduğu söylenebilir.

10 Kasım 1962'de Mısır-Yemen Ortak Savunma Paketi'nin imzalanması ile Yemen'in Suudi Arabistan'a karşı tutumu sertleşmiştir.⁸⁰ Ülkeler arasında gerilimin artması, Nasır'ın 24 Ağustos 1965'te Cidde ziyareti sırasında Mısır birliklerinin Kasım 1966'ya kadar Yemen'den çekileceği sözünü vermesi⁸¹ ile yumuşamaya başlamıştır. Bu dönemde Mısır ile Suudi Arabistan ile imzalanan Cidde Anlaşması ile Suudi Arabistan aynı zamanda Yemen'deki kraliyet yanlılarına destek vermeyi keseceğini de taahhüt etmiştir.⁸² Her iki ülkeyi bu anlaşmaya iten temel gerekçe ise bu ülkelerin Haziran 1967'deki Arap-İsrail Savaşı'na odaklanmak istemeleridir.⁸³ Böylelikle, Yemen'deki cumhuriyetçilerle krallık yanlıları arasındaki savaş 1967'de cumhuriyetçilerin zaferiyle sona ermiştir. Bununla birlikte, Suudi Arabistan'ın Yemen'de kurulan Cumhuriyet rejiminden kaynaklı tehdit algısı 1967'de Marksist Güney Yemen'in ortaya çıkması nedeniyle 23 Temmuz 1970'te Cumhuriyetçi Yemen'i (Kuzey Yemen) tanımasıyla⁸⁴ son bulmuştur.

Kuzey Yemen'de Cumhuriyet rejiminin kurulmasından sonra Zeydiler yönetim ve kamu kurumlarından tasfiye edilmeye başlamışlardır.⁸⁵ Bununla beraber, Suudi Arabistan da 1970'lerden itibaren Saada vilayetindeki etkisini artırmak ve Zeydileri Vahhabizme döndürmek için çalışmalar yürütmüştür.⁸⁶ Bu doğrultuda Vahhabiler, Yemen'de eğitim

⁸⁰ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul: 2017, s. 623.

⁸¹ Madawi Al-Rasheed, **A History of Saudi Arabia**, Cambridge University Press, Cambridge: 2010, s. 124.

⁸² F. Gregory Gause, **Saudi-Yemeni Relations: Domestic Structures and Foreign Influence**, Columbia University Press, New York: 1990, s. 68.

⁸³ Paul Dresch, **A History of Modern Yemen**, Cambridge University Press, Cambridge: 2000, s. 114.

⁸⁴ Armaoğlu, a.g.e., s. 625.

⁸⁵ Qadri, a.g.e., s. 388.

⁸⁶ Farea Al-Muslimi, "The Houthi Paradox", **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/publications/houthi-paradox>, (Erişim Tarihi 15.01.2021).

kurumları kurmuş ve camiler inşa etmişlerdir.⁸⁷ Söz konusu tasfiyeler ve Suudi Arabistan'ın girişimleri Zeydilerin devletten uzaklaşmalarına sebep olarak yeni arayışlara teşvik etmiş ve dini eğitim vermek üzere medreseler kurmaya başlamalarına neden olmuştur. Bu amaçla Salah Ahmed Fellite tarafından kurulan⁸⁸ Genç Müminler (*Shabab al-Moumeneen*) hareketi aslında Husi hareketinin temelini oluşturmaktadır.

1986 yılında Yemen'in kuzey şehri olan Saada merkezli kurulan örgüt, temelde Zeydi inancının korunması ve yayılması için çalışmalar gerçekleştirmiş, 22 Mart 1990'da Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesinden sonra çok partili sisteme geçişle birlikte siyasi bir hareket görünümü kazanmıştır. Bununla beraber, 1993 seçimlerinde el-Hak Partisi'nden milletvekili seçilen Hüseyin Bedreddin Husi yapı içerisinde önemli bir isim olarak ortaya çıkmıştır. Hareketin yasal bir görünüm kazanması dolayısıyla da ülke çapında örgütlenmeye çalışmışlardır.

1.4. Güneyli Hareketi (al-Hirak al-Janoubi)

1990'daki birleşme sonrası oluşan kısa süreli istikrar ortamı çok fazla sürmemiş ve ülke 1994 yılında iç savaşa sürüklenmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere, bu iç savaşta Ali Salim el-Beidh her ne kadar Aden'de Yemen Demokratik Cumhuriyeti adıyla bağımsızlık ilan etmiş olsa da bu adımı ülke içerisinde destek görmemiş ve Beidh'e bağlı güçler Ali Abdullah Salih'e bağlı güçler tarafından bastırılmıştır. Savaş sonrası Beidh ve destekçileri ise Umman, Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelere sürgüne yollanmıştır. Güneyli Hareketinin, bir diğer adıyla Hirak'ın, temelleri de bu ülkelerde, özellikle Suudi Arabistan'da, yaşayan 1990 öncesi sınırlara dönülmesi gerektiğini savunan güneyliler arasında atılmıştır. Savaş sonrasında ise Ali Abdullah Salih'in güneylilerle ilişkileri geliştirmek amacıyla yayınladığı genel af ile sürgündeki isimlerden bir kısmı Yemen'e geri dönmüş ve çalışmalarını Yemen'de sürdürmüşlerdir.

Bu dönemde Suudi Arabistan sürgündeki birçok Yemenliye ev sahipliği yapmıştır. Nitekim Suudi Arabistan 1994 iç savaşında ayrılıkçı el-Beidh'i desteklemiş⁸⁹ fakat bu desteği yetersiz kalmış ve Salih'e bağlı birlikler Beidh'e bağlı birlikleri bastırılmıştır.

⁸⁷ Shelagh Weir, "A Clash of Fundamentalisms: Wahhabism in Yemen", Middle East Report, No: 204, **Middle East Research and Information Project**, <https://merip.org/1997/09/a-clash-of-fundamentalisms/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).

⁸⁸ Qadri, a.g.e., s.389.

⁸⁹ Bruce Riedel, "Saudi Arabia and the Civil War within Yemen's Civil War", **Brookings Institution**, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/08/15/saudi-arabia-and-the-civil-war-within-yemens-civil-war/> (Erişim Tarihi: 22.12.2021).

Suudi Arabistan'da sürgündeki isimler arasında Yemen'in en eski partisi olan el-Rabita'nın lideri Abdurrahman el-Jifri de yer almaktaydı. El-Jifri, 1994 iç savaşında Beidh'e destek vermiş ve yurtdışında Güney Yemen Ulusal Muhalefet Cephesi (UMC) adında bir oluşum kurmuştur. Bu oluşuma 1994 iç savaşında güney hava kuvvetlerinde subay olan Ayderus el-Zübeydi de katılarak Yemen'in el-Dali ilinde UMC'nin Güney Arabistan'ın bağımsızlığı hedefine hizmet edecek olan Kendi Kaderini Tayin Etme Cephesi (*Harakat Tahrir al-Masrir*) adında bir direniş grubunu eğitmeye başlamıştır.⁹⁰ Böylelikle el-Dali ili Güneyli Hareketinin bir nevi merkezi haline gelmiştir. Bu grup daha çok yer altı bir grup olarak varlık sürdürmüş ve silahlı saldırılar aracılığıyla eylemlerini gerçekleştirmiştir. Bu grup bir kısmı aşağıda incelenecek olan Hirak bünyesinde yer alan gruplar arasındaki en eski grup olma özelliğini de taşımaktadır.

Hirak'ın oluşumuna giden süreçte 2001-2002 Ramazan'ı boyunca sürdürülen Güney ve Doğu Eyaletlerinin Oğulları için Halk Forumu'nun Sanaa'da bir araya gelmesi önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Zira Güney Yemen'in tarih boyunca yaşadığı siyasi çekişmeler sonucu ortaya çıkan ayrışmaların tarafları bu forum çatısı altında bir araya gelerek şikayetlerini belirten bir mektubu Ali Abdullah Salih'e göndermiş fakat bir sonuç elde edememişlerdir.⁹¹ Bu forum kendi içinde ayrılmış olan Güneyli gruplara bir araya gelebileceklerine dair işaret vermesi sebebiyle ayrıca önem taşımaktadır. Nitekim, ikinci bölümde görüleceği gibi 2006 yılında başlayan ve Güneylilerin eşitlik talepleriyle gerçekleştirdikleri eylemler bu grupların bir araya gelmesine ve Hirak'ın resmi olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1.4.1. Hirak Bünyesinde Yer Alan Gruplar

Güney Yemen'in geçmişinde yaşanan siyasi mücadelelerin ortaya çıkardığı bölünmüşlük ayrılıkçı hareketin güçlenmesi ve hareketin silahlı bir mücadeleye başlaması noktasında önemli bir engel oluşmasına sebep olmuştur. 1968 yılında GYKC ile UKC arasında yaşanan ayrışma, 1986'da Ali Nasser Muhammed ile parti içindeki muhalif hareket arasında iç savaşa dönüşen ayrışma ve son olarak 1994 yılındaki iç savaş Güney'i kendi arasında farklı gruplara ayırmıştır. Tüm bu ayrışmalar ve izleyen

⁹⁰ Stephen W. Day, "The Role of Hirak and the Southern Transitional Council", **Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis**, (der.) Stephen W. Day ve Noel Brehony, Palgrave Macmillan, 2020, s.256.

⁹¹ Day, "The Role of Hirak and the Southern Transitional Council", s. 257.

süreçte sürgüne yollananlar, sürgünde kendilerine has küçük grupların oluşmasına vesile olmuştur. Böylesine dağınık bir siyasi ortamda Güneyli hareketinin güç kazanması ve bağımsızlık mücadelesi için bu dağınık tablonun toplanması gerekmiştir. Kısacası Güney'in kendi içerisinde yaşadığı ayrışmalar bağımsızlık mücadelesine başlama noktasında gecikmeye ve hareketin silahlı bir yöntemden daha çok toplumsal gösteriler düzenleyerek mücadele yürütmesine neden olmuştur.

Hirak, Kriz Grubu raporunda belirtildiği üzere “*bir dizi önemli tarihsel, bölgesel ve ideolojik eğilimi barındıran, kendi içinde çeşitli ve değişken, gevşek biçimde organize edilmiş bir halk hareketi*” olarak tanımlanmaktadır.⁹² Zira hareket içerisinde pek çok grup yer almakta ve bu grupların Güney Yemen'in siyasi geleceğine yönelik kimi zaman farklı kimi zaman ise ortak düşünceleri bulunmaktadır. Örneğin, Güney Hareketi bünyesinde yer alan gruplar, merkezi hükümete karşı muhalefetlerinde ve güneyli insanlar için eşit fırsatlar yaratma hususunda birleşmekle beraber yöntemler noktasında görüş ayrılıkları yaşanmaktadır.⁹³

Hirak bünyesinde pek çok grubun var olduğu ve söz konusu bu grupların her birinin ayrı bir lideri olduğu göz önünde bulundurulduğunda Hirak'ın tek bir liderinin olmadığı söylenebilir. Bu gruplardan Mayıs 2009'da kurulan Güneyin Kurtuluşu için Barışçıl Hareket Yüksek Konseyi bir süre Hirak bünyesindeki gruplar için şemsiye örgüt işlevini yürütmüştür. 2014 yılında ise Güneyi Özgürleştirmek için Barışçıl Devrim Yüksek Konseyi ile birleşerek Devrimci ve Barışçıl Güney Hareketi Yüksek Konseyi adını almıştır.⁹⁴ Geçen süre zarfında Güneyli Hareketi bünyesinde küçük veya büyük pek çok grup kurulmuştur.

Hirak bünyesinde Güney Gençlik Birliği, Güney'in Kurtuluşu Ulusal Konseyi ve Güney'in Bağımsızlığı için Yüksek Ulusal Konseyi isimlerinde çeşitli gruplar da

⁹² “Breaking Point?: Yemen's Southern Question”, Middle East Report No:114 – October 2011, s. 19, **International Crisis Group**, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/114-breaking-point-yemen-s-southern-question.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

⁹³ Nicole Stracke ve Mohammed Saif Haidar, “The Southern Movement in Yemen”, Nisan 2010, s. 3, **Gulf Research Center – SHEBA Center for Strategic Studies**, https://www.files.ethz.ch/isn/120929/The_Southern_Movement_in_Yemen_4796.pdf, (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

⁹⁴ “Southern Movement Forms New Supreme Council”, **ReliefWeb**, <https://reliefweb.int/report/yemen/southern-movement-forms-new-supreme-council>, (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

kurulmuştur.⁹⁵ Bu gruplar Yemen içinde mücadele ederken Güney Yemen Demokratik Kongresi isimli grup 2004 yılında İngiltere, ABD, İsveç gibi ülkelerde yaşayan Yemenliler arasında kurulmuş ve sahadan çok medyada varlık göstermiştir.⁹⁶ Bu grupların dışında Güney Ulusal Kongresi, Güney hareketi içerisinde Abdurabbu Mansur Hadi yönetimini desteklemiş ve 2011'deki gösteriler sonrası hükümet ile göstericiler arasında diyalogu kurmak için kurulan Ulusal Diyalog Konferansı'na katılmışlardır. Grup bu adımıyla diğer Güneyli hareketi gruplarından ayrılmaktadır.⁹⁷

Güneyli hareketi bünyesindeki son önemli gelişme 11 Mayıs 2017 tarihinde Güney Geçiş Konseyi'nin (GGK) kurulmasıyla yaşanmıştır. Güneyli hareketinin kurucuları arasında yer alan ve Aden Valiliği görevini yürüten Ayderus el-Zübeydi'nin Cumhurbaşkanı Hadi tarafından görevden alınması sonrasında kurulan GGK, her ne kadar başta Hirak bünyesinde bir grup olarak kurulsun da Hadi'ye destek verip vermeme noktasında yaşanan görüş ayrılığı bölünmeyi beraberinde getirmiştir.

1.5. Arap Yarımadası El-Kaidesi (AYEK)

Yemen'in tarih boyunca, yukarıda da bahsedildiği üzere, yaşadığı siyasi krizleri onun bölgenin en istikrarsız ülkelerinden biri haline gelmesine neden olmuştur. Ülke içerisindeki istikrarsızlık beraberinde fakirliği ve güvensizliği de getirmiştir. Birçok bakımdan istikrarsız bir ülke olan Yemen'in bu özelliği terör örgütlerinin ülkede zemin bulmasını kolaylaştırmıştır.

AYEK, her ne kadar resmi olarak 2009 yılında kurulmuş olsa da geçmişi 1990'lara kadar gitmektedir. 1980'lerin sonları 1990'ların başlarında, Sovyet-Afgan savaşının sona ermesinden sonra hem Yemenli hem de ülkelere geri dönmeleri kabul edilmeyen militanlar Ali Abdullah Salih'in onayıyla Yemen'e dönmüştür.⁹⁸ Salih'in bu onayı o dönemde mücadele ettiği Marksist güneyli oluşumlara karşı atılmış bir adım olarak okunabilir. Zira, Usama bin Ladin bu dönemde Yemen'deki cihatçı hareketi sosyalist rejime karşı fonlamış, daha sonrasında ise Afgan savaşı sonrası bin Ladin'den eğitim

⁹⁵ "Breaking Point? Yemen's Southern Question", s.19.

⁹⁶ Mohammed A. Garallah, "Successful Separationists in a Unity Fan Society: Al-Hirak Al-Janubi Social Movement in the Republic of Yemen", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Naval Postgraduate School, 2013, s. 44.

⁹⁷ Garallah, a.g.e., s. 45.

⁹⁸ "Mapping Militant Organizations, 'Al Qaeda in the Arabian Peninsula'", **Stanford University**, <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/al-qaeda-arabian-peninsula>, (Erişim Tarihi: 11.12.2021).

alanlar AYEK'in öncülü sayılabilecek Yemen İslami Cihadı örgütünü 1991 yılında kurmuşlardır.⁹⁹ Örgüt 1994 yılında dağılırken ardından Aden Abyan Ordusu (AAO) adında ikinci örgüt kurulmuştur. AAO'nun Abyan vilayetinde kurduğu eğitim kampı ve buradaki uygulamaları dolayısıyla merkezi hükümet tarafından hedef alınmış, 1998 yılında yaşanan operasyonlar sonrası örgütün yöneticisi Zeynel Abidin el-Mihdar'ın 1999'da idam edilmesi sonrasında örgüt dağılmıştır.¹⁰⁰

AAO'nun ardılı olan Yemen el-Kaidesi'nin ise resmi olarak ne zaman oluştuğu belli olmamakla beraber ilk büyük saldırısını 12 Ekim 2000 tarihinde ABD muhribi USS Cole'un Aden limanında demirli iken bombalanmasıyla gerçekleştirmiştir.¹⁰¹ Daha sonrasında 11 Eylül 2001'de el-Kaide tarafından gerçekleştirilen İkiz Kuleler saldırıları ABD'yi el-Kaide ile mücadeleye itmiş ve böylelikle Yemen el-Kaidesi'ne yönelik ABD operasyonları başlamıştır. Bu operasyonların başlamasında Ali Abdullah Salih'in el-Kaide'ye hoş görülmesi muamelede bulunmasının artık çıkarlarına uymayacağını fark etmesi de kolaylaştırıcı rol oynamıştır.¹⁰² 2003 yılına kadar özellikle insansız hava araçları tarafından gerçekleştirilen operasyonlarda örgütün lideri Ebu Ali el-Harithi öldürülmüş, örgütün önemli isimleri tutuklanmış ve böylelikle örgüt büyük ölçüde etkisiz hale gelmiştir.¹⁰³

Operasyonlar sonrası tutuklanan militanların 2006 yılında başkent Sanaa'da kaldıkları hapisshaneden kaçmaları ve yedi ay sonra Marib ve Hadramevt vilayetlerindeki petrol tesislerine saldırılar gerçekleştirmeleri örgütün yeniden güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.¹⁰⁴ 2009 yılına gelindiğindeyse el-Kaide'nin Suudi Arabistan kolu ile Yemen kolunun birleşmesi sonucu AYEK resmen kurulmuştur.¹⁰⁵

⁹⁹ Gabriel Koehler-Derrick, "A False Foundation? AQAP, Tribes and Ungoverned Spaces in Yemen", **The Combating Terrorism Center at West Point**, Eylül 2011, ss. 22-23, https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/10/CTC_False_Foundation3.pdf, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).

¹⁰⁰ Koehler-Derrick, a.g.e., ss. 26-29.

¹⁰¹ "Mapping Militant Organizations", s.2.

¹⁰² W. Andrew Terrill, "The Struggle for Yemen and the Challenge of Al-Qaeda in the Arabian Peninsula", **Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press**, s.24, <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/2229.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).

¹⁰³ "Al-Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP)", **Council on Foreign Relations**, <https://www.cfr.org/backgrounder/al-qaeda-arabian-peninsula-aqap>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).

¹⁰⁴ Michelle Shephard, "Al Qaeda in the Arabian Peninsula: A Primer", **New Republic**, <https://newrepublic.com/article/72226/al-qaeda-the-arab-peninsula-primer>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).

¹⁰⁵ "Profile: Al-Qaeda in the Arabian Peninsula", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2012/5/9/profile-al-qaeda-in-the-arabian-peninsula>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).

Selefi-Cihatçı bir örgüt olarak AYEK, cihadı yayın organı olan *Sada al-Malahim* (Destansı Savaşların Yankısı) isimli dergi üzerinden okuyucularına üç hedef olarak sunmaktadır: Arap Yarımadası'ndaki tüm Batılı ve yabancı unsurları ortadan kaldırmak, Salih ve Suudi rejimlerini devirmek ve İslam hukuku ile yönetilen bir halifelik kurmak.¹⁰⁶ Bununla beraber örgüt, bölgedeki Müslüman liderleri ve onları destekleyen “haçlı güçlerini” tehdit ederken, Gazze'deki Müslümanları ve kutsal mekanları özgürleştirmek için cihadı Arap Yarımadası'ndan İsrail'e taşımayı da vaat etmektedir.¹⁰⁷

AYEK'in bu hedeflere ulaşması için ihtiyaç duyduğu insan gücünü Yemen'in sahip olduğu toplumsal özellikler sebebiyle elde ettiği söylenebilir. Zira, ülkenin sahip olduğu dindar nüfus ve kabile bağlantıları AYEK tarafından kullanılmakla birlikte, ülkede yaşanan ekonomik kriz ve güvenlik boşluğu da örgütün destek toplamasında etkili olmuştur. Fakat bunlar AYEK'in kabilelerle olan ilişkilerini anlamakta yeterli olamaz. Zira, AYEK ile kabileler arasındaki ilişki genel olarak iki şekilde gerçekleşmektedir: işbirliği ve mücadele.

Kabilelerin AYEK ile işbirliği gerçekleştirmesine ilk neden olarak kabilelerin yapısından kaynaklanan unsurlar gösterilebilir. Kabilelerin “sığınanı koruma zorunluluğu” anlayışı AYEK'in bölgede saklanmasına vesile olmakta ve kabileler devletle olan ihtilaflarında devlete karşı avantaj sağlamak için AYEK'i kullanabilmektedirler.¹⁰⁸ İkinci olaraksa kabile yönetimi için süren mücadelede avantaj elde etmek için AYEK kullanılabilir. Buna ilişkin örnek olarak el-Beyda vilayetinin kuzeyinde yaşayan Kayfa kabilesinin yönetimi için yaşanan mücadele gösterilebilir.¹⁰⁹ Son olarak kabilelerin merkezi yönetime olan güvensizlikleri onları kendi bölgelerini saldırılardan korumak için AYEK ile ilişki kurmaya itmektir. Bu anlamda, Güney Yemen'in en büyük kabilelerinden biri olan el-Awalaki kabilesi ile Nu'man kabilesi AYEK ile kendi bölgelerinde savaşı engellemek için anlaşmaya

¹⁰⁶ Michael Page, Lara Challita ve Alistair Harris, “Al Qaeda in the Arabian Peninsula: Framing Narratives and Prescriptions”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt: 23, Sayı: 2, s. 158.

¹⁰⁷ Fred Burton ve Scott Stewart, “Al Qaeda in the Arabian Peninsula: Desperation or New Life?”, **Stratfor**, <https://worldview.stratfor.com/article/al-qaeda-arabian-peninsula-desperation-or-new-life>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).

¹⁰⁸ Sarah Phillips, “What Comes Next in Yemen?: Al-Qaeda, the Tribes and State-Building”, Yemen: On Brink - A Carnegie Paper Series, Sayı 107, Mart 2010, s. 6., **Carnegie Endowment for International Peace**, https://carnegieendowment.org/files/yemen_tribes1.pdf, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).

¹⁰⁹ Ahmed Al-Tars Al-Arami, “The Emir and the Sheikh: Al-Qaeda's Attempts to Integrate into the Yemeni Tribal System”, **Sana'a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/analysis/15978>, (Erişim Tarihi:27.12.2021).

çalışmıştır.¹¹⁰ Bu kabilelerden Awlaki kabilesinin AYEK ile olan ilişkisi diğer kabilelere nazaran daha önemlidir. Zira AYEK'in en önemli iki ismi olan Enver el-Awlaki ve Fahd el-Quso Awlaki kabilesine mensupturlar.¹¹¹

Buna karşın kabileler her zaman AYEK ile işbirliği yoluna gitmemektedir. Bazı kabileler ise AYEK'in uygulamalarından ve saldırılarından kendi bölgelerini korumak veya AYEK'i kendi bölgelerinin dışına çıkarmak için AYEK ile mücadele etmektedirler. Fakat bu mücadele askeri bir mücadeleden daha çok kabilelerin "arabulucu" özelliği üzerinden gerçekleşmektedir. Bu anlamda, AYEK'in 16 Ocak 2012'de Rada bölgesini ele geçirmesi üzerine yerel kabileler ile AYEK arasında yapılan görüşmeler sonucu AYEK'in bölgeden çekilmesi örnek olarak gösterilebilir.¹¹²

Sonuç olarak, AYEK'in kabilelerle olan ilişkisi bölgeden bölgeye hatta kabilelerin içindeki kanatlara kadar değişiklik göstermektedir. Ancak net olarak söylenebilecek şey AYEK'in Yemen'deki istikrarsızlık ortamından ve doğan siyasi, güvenlik ve ekonomik boşluklardan yararlanmaya çalıştığıdır. Özellikle iç savaş ile artan bu boşluklar ve AYEK'in uygulamaları ikinci bölümde ele alınacaktır.

¹¹⁰ Nadwa Al-Dawsari, Tribes and AQAP in South Yemen, **Atlantic Council**, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/tribes-and-aqap-in-south-yemen/>, (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

¹¹¹ Sasha Gordon, "Chart: The Awlaki Tribes", **Critical Threats**, <https://www.criticalthreats.org/analysis/chart-the-awlaki-tribes>, (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

¹¹² "Al Qaeda Militants Withdraw from Yemeni Town", **France 24**, <https://www.france24.com/en/20120125-qaeda-militants-withdraw-yemeni-town-rada-tribal-leaders-prisoner-exchange>, (Erişim Tarihi: 27.12.2021).

2. BÖLÜM: YEMEN'DE ARAP İSYANLARI VE İÇ SAVAŞ

Yemen'de 2011 yılında başlayan Arap İsyanları süreci, başarısız politikalar ve aktörlerin uyuşmaz tutumları sebebiyle oldukça sıkıntılı bir sürece dönüşmüştür. İstikrarsızlık ortamının arttığı bu dönemde, tarihsel süreçte var olan ve Salih döneminde arka planda kalan aktörler ülkede toplumsal gösterilerin başlaması ile ortaya çıkan istikrarsızlıktan faydalanarak etki alanlarını genişletmeye ve tarihsel süreçte dile getirdikleri taleplere ulaşmaya çalışmışlardır. Salih'in istifası sonrası inşa edilmeye çalışılan dönemde aktörler kendilerine yer edinmiş ancak üzerinde görüş ayrılıkları yaşadıkları konular sebebiyle ortak bir zeminde buluşamamışlardır. Tarafların yaşadıkları bu görüş ayrılıkları uzlaşmaz tutumlarla da bir araya geldiğinde ülke iç savaşa sürüklenmiş ve zamanla bölgesel aktörlerin de katılımıyla uluslararası bir mesele haline dönüşmüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde de görüldüğü üzere, pek çok konuda görüş ayrılıkları yaşayan yerel aktörler buldukları her fırsatta kendi taleplerini dile getirmiş ve hükümetten bunların yerine getirilmesini istemişlerdir. Bu bölümde ise Yemen'in 2011 yılında başlayan Arap İsyanları sürecine giden dönem ve sonrasında yaşanan iç savaş aktörler üzerinden ele alınacaktır. Aktörlerin iç savaş sürecindeki rollerini ortaya koymak ve Yemen'deki konumlarının dününü ve bugününü karşılaştırabilmek adına öncelikle iç savaş öncesi Yemen'in içinde bulunduğu durum ve aktörlerin konumu incelenecek daha sonrasında ise gösterilerin başlaması ve iç savaşa evrilmesi süreci ve bu süreçte aktörlerin tutumları ele alınacaktır.

2.1. İç Savaş Öncesi Dinamikler (2000-2010)

Göreve geldikten sonra ülke üzerindeki egemenliğini maksimize etmeye çalışan Salih, 1990 yılındaki birleşmeden sonraki süreçte iktidarı dönemin şartlarına uygun bir şekilde YSP ve İslah Partisi ile paylaşma yoluna gitmiş; İslah-YSP çatışmasından faydalanarak İslah ile işbirliği geliştirmiş ve birlikte YSP'nin ülke içindeki etkinliğini kırmaya yönelik adımlar atmışlardır. Salih, YSP'nin iktidar dışına atılması sonrası İslah Partisi ile kurduğu koalisyonda İslah'ın muhalefet etme noktasındaki başarısızlığı sebebiyle Yemen siyasetini kolayca domine etmiş ve 1997 seçimlerinde İslah ile koalisyon kurmasına gerek kalmayacak güce kavuşmuştur. Bu sayede Salih tek başına iktidara ulaşmış fakat muhalif partilere, tarihsel süreç ve derin görüş ayrılıklarını göz önünde

tutacak olursak muhtemelen ihtimal vermediği, bir araya gelme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İç siyasette böylesi önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde, Husiler de etki alanlarını genişletmeye ve hükümetle çatışmalara girmeye başlamış, ülkenin tarihsel bir soruna dönüşen güney sorununda ise ülkenin geleceğinde önemli sonuçları olacak olaylar yaşanmıştır.

2.1.1. İç Siyasi Gelişmeler

2.1.1.1. Muhalif Partilerin Bir Araya Gelmesi: Ortak Buluşma Partileri

1997 seçimleriyle beraber Ali Abdullah Salih'in yönetiminde Islah veya YSP gibi ortaklara ihtiyaç duymadığı bir dönem başlamıştır. Bu tarihten sonra, GHK birinci parti Ali Abdullah Salih ise 2012'ye kadar Cumhurbaşkanı olarak yönetimde tek başına kalmıştır. Salih'in mutlak güce ulaştığı böylesi bir siyasi ortamda muhalif partiler de kendilerini yeniden konumlandırmaya çalışmışlardır. Bunun en belirgin örneğini 2002 yılında Islah Partisi, YSP, Nasırcı Partisi, Hakikat Partisi, Halk Güçleri Birliği ve Baas Partisi'nin Ortak Buluşma Partileri¹¹³ (OBP) çatısı altında bir araya gelmeleri oluşturmaktadır.

Görüldüğü üzere OBP, barındırdığı partilerin ideolojilerinden dolayı oldukça çeşitli bir yapıya sahiptir. Söz konusu bu partilerin (ve ideolojilerin) tarihsel süreçte birbirleriyle rekabet etmiş olmalarına karşın bir araya gelebilmelerindeki temel gerekçenin Salih'e karşı bir blok oluşturma hedefi olduğu söylenebilir. Bununla beraber OBP üyeleri, bir araya gelmelerinin rejimin kendilerini birbirlerine karşı kışkırtma ihtimalini ve kendilerine karşılık rejim tarafından zorlayıcı önlemlerin alınma ihtimalini azaltacağı ümidi olmuştur.¹¹⁴ Aslında muhalif partilerin ortak bir çatı altında buluşması fikri, 1994 iç savaşı sonrasında, YSP'nin 1995 yılında kuruluşunda öncülük ettiği Muhalefet Yüksek Koordinasyon Konseyi (MYKK)'ne dayanmaktadır. YSP ve diğer solcu partileri kapsayan MYKK, bu özelliği sebebiyle dar bir tabana hitap etmiş; bu noktada YSP, Islah'ı da birlik çatısı altına almaya çalışmış ve bunun bir etkisi olarak 1997 seçimlerinde görüldüğü gibi Islah içindeki bir grup MYKK ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu dönemde YSP'de Jarallah Omar liderliğindeki dönüşüm ve

¹¹³ Kimi kaynaklarda Ortak Hareket Partileri olarak da anılmaktadır.

¹¹⁴ Sarah Phillips, "Yemen: Developmental Dysfunction and Division in a Crisis State", Research Paper, No: 14 (2011), s. 43, **Developmental Leadership Programme**, <https://www.dlprog.org/publications/research-papers/yemen-developmental-dysfunction-and-division-in-a-crisis-state>, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).

Omar'ın İslam hukuku alanındaki eğitim görmüş olması gibi unsurlar YSP ile İslah'ın yakınlaşmasını ve OBP'nin kurulmasını olumlu yönde etkilemiştir.¹¹⁵

İslah ve YSP'nin bir araya gelmesinde avantajlar olduğu gibi dezavantajlar da ortaya çıkmıştır. Özellikle İslah ve YSP'nin sahip olduğu geniş taban OBP'nin en önemli avantajını oluştururken bu iki partinin ideolojik anlamda birbirine karşı tutumu OBP'nin en zayıf noktasını teşkil etmektedir. Zira, birinci bölümde yer verildiği üzere İslah ve YSP'nin ideolojik olarak çatışmacı tavrı ve İslah'ın kendi içerisindeki ideolojik kanadın sosyalizm karşıtı tutum ve söylemleri ve buna karşılık YSP'nin İslah'ı hedef alan söylemleri her iki partinin birbirine mesafeli olmalarına neden olmuştur.

Tüm bu farklı ideolojik arka plana sahip muhalefet partilerinin bir araya gelerek oluşturduğu OBP'nin ilk seçim deneyimi 2003 parlamento seçimleri ile gerçekleşmiş ve OBP'nin iki büyük partisi İslah ve YSP bu seçimlerde birbirlerinin iddialı oldukları bölgelerde stratejik olarak adaylarını geri çekecek bir strateji izlemiştir. Bu doğrultuda İslah, YSP'nin güçlü olduğu 30 bölgede YSP ise İslah'ın güçlü olduğu 130 bölgede adayını geri çekerek¹¹⁶ seçimlerde avantaj elde etmeye çalışmışlardır. Fakat partilerin uyguladığı bu stratejiye rağmen OBP 2003 seçimlerinde GHK karşısında önemli bir başarı elde edememiş ve seçimlerden GHK gücünü arttırarak çıkarırken; İslah 8 koltuk kaybetmiş, YSP ise boykot ettiği 1997 seçimlerinden sonra ilk defa seçime dahil olarak parlamentoda 7 koltuk elde edebilmiştir.

Tablo 1: Yıllara Göre Yemen Parlamento Seçim Sonuçları¹¹⁷

Partiler	2003		1997		1993	
	Koltuk Sayısı	Oy Oranı	Koltuk Sayısı	Oy Oranı	Koltuk Sayısı	Oy Oranı
GHK	230	%58,2	226	%43	145	
İslah	45	%22,5	53	%23	66	
YSP	7	%4,8	Boykot		68	

¹¹⁵ Michaelle Browers, "Origins and Architects of Yemen's Joint Meeting Parties", **International Journal of Middle East Studies**, Cilt: 39, Sayı: 4, ss. 571-572

¹¹⁶ Shelia Carapico, "How Yemen's Ruling Party Secured and Electoral Landslide", Middle East Report, No: 209 (2003), **Middle East Research and Information Project**, <http://web.archive.org/web/20170909184016/www.merip.org/mero/mero051603>, (Erişim Tarihi 17.01.2022).

¹¹⁷ NSBP: Nasırcı Sosyalist Birlik Partisi – BSP: Baas Sosyalist Partisi

NSBP	3	2	%4	Küçük Partiler 22
BSP	2	2		
Bağımsızlar	14	18	%30	

(Kaynak: “The April 27, 2003 Parliamentary Elections in the Republic of Yemen”, National Democratic Institute for International Affairs, https://www.ndi.org/sites/default/files/1701_yem_elect-rep.pdf, (Erişim Tarihi: 17.01.2022))

Bu dönemde OBP için asıl sınavı 2006 cumhurbaşkanlığı seçimi oluşturmuştur. Bu doğrultuda partiler 2005 yılında ortak bir seçim programı hazırlamış ve seçimlere de ortak adayla girmeye karar vermişlerdir. OBP'nin ortak bir şekilde kaleme aldığı bu programda, tek kişi yönetiminden parlamenter sisteme geçiş, tam güçler ayrılığı, bağımsız yargı ve idari ademi merkeziyetçilik gibi pek çok konuda hedefler yer almıştır.¹¹⁸

2.1.1.2. 2006 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

2006 seçimleri Yemen için önemli bir kırılma noktasını oluşturmaktadır. Zira hem Salih'in adaylığı hem de muhalif partilerin tutumu Yemen'in geleceğinin şekillenmesinde bu seçimi ve sürecini önemli kılmıştır. Özellikle muhalif partilerin ortak program üzerinde anlaşması ve (bir kısmının) Salih'e karşı bir alternatif olabileceklerini düşünmesi cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecindeki önemli noktalardır.

Seçimlere doğru gidilirken, 1978 yılından beri Kuzey Yemen'i sonrasında ise 1990 yılından beri birleşik Yemen'i yöneten Ali Abdullah Salih'in adaylığı tartışmaya açılmış, bu tartışmaların yaşandığı süreçte Salih, 17 Temmuz 2005 tarihinde yaptığı açıklamada “siyasetin gençleşmesi gerektiğini” ifade ederek 2006 seçimlerinde aday olmayacağını beyan etmiştir.¹¹⁹ Fakat Salih'in bu açıklaması muhalif yorumcular tarafından inandırıcı bulunmamış ve 11 Eylül sonrası süreçte ABD'nin siyasi özgürlükler anlamında Yemen'e baskı yapması üzerine bir oyalama girişimi olarak görülmüştür.¹²⁰ Nitekim muhalifler bu yorumlamalarında haklı çıkmış ve Salih Haziran

¹¹⁸ Browsers, a.g.e., s. 578.

¹¹⁹ “Yemen leader rules himself out of polls”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2005/7/17/yemen-leader-rules-himself-out-of-polls>, (Erişim Tarihi 17.01.2022).

¹²⁰ “Yemen leader rules himself out of polls”.

2006’da yaptığı açıklamada “halkın isteği üzerine” 2006 seçimlerine katılacağını açıklamıştır.¹²¹

Salih gibi güçlü bir adayın karşısında OBP yine bir strateji ortaya koymaya çalışmış ve Cumhurbaşkanı adayı olarak Faysal bin Shamlan’ı göstermiştir. Shamlan, birleşme öncesinde Güney Yemen’de petrol bakanı olarak görev yapmış, yolsuzluk karşıtı tutumu ülke çapında bilinen ve aynı zamanda da kabile ilişkileri olan biri olması dolayısıyla OBP üyeleri açısından makul bir aday olarak görülmüş ve OBP’nin üzerinde anlaşabildiği bir isim olmuştur. Fakat seçim kampanyası sürecinde Islah’ın siyasetteki ikilemi yeniden ortaya çıkmış, partinin genel sekreteri olan Abdullah bin Hüseyin el-Ahmer, seçimlerde Salih’i desteklediğini “bildiğimiz şeytan bilmediğimiz melekten iyidir” diyerek açıklamıştır.¹²² Sonuç olarak gerçekleşen seçimlerde Shamlan %21 oy almış, Ali Abdullah Salih ise %77 oy alarak yeniden (ve son defa) Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Böylelikle Salih, 2012’de istifa edinceye dek Yemen’in Cumhurbaşkanı olarak görev yapacak, muhalif partiler ise toplum nezdinde sorgulanmaya devam edecektir.

2.1.2. 2004-2010 Hükümet-Husi Çatışmaları

Ülke siyasetinde kısmen de olsa muhalif partilerin bir araya geldiği bir dönemde ülkenin kuzeyinde Saada merkezli önemli bir sorun kendinden söz ettirmeye başlamıştır. Başlangıçta, ABD’nin 2003 yılındaki Irak’a yönelik müdahalesi ve “Teröre Karşı Savaş” politikası başta Husiler olmak üzere pek çok Yemenlinin tepkisini çekmiş; hükümetin ABD’yi desteklemeyi bırakması için Saada merkezli olmak üzere protestolar düzenlemiş ve bu gösteriler bir süre sonra başkent Sanaa’ya da sıçramıştır. Göstericilerin hükümet, Amerika ve İsrail karşıtı sloganları güvenlik yetkililerinin endişelenmelerine neden olmuş; zira bugün “Amerika’ya ölüm” sloganları atanların, yarın “Yemen başkanına ölüm” sloganları atabileceğinden endişe edilmiştir.¹²³ Söz konusu gösterilere hükümet sert bir şekilde müdahale etmiş ve karışıklığın daha da artmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan karışıklığın sona ermesi için Salih, Hüseyin

¹²¹ “Yemeni president to stand again”, **BBC**, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5112540.stm>, (Erişim Tarihi 17.01.2022).

¹²² “Election fever grips Yemen”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2006/9/19/election-fever-grips-yemen>, (Erişim Tarihi 17.01.2022).

¹²³ “Yemen: The conflict in Saada Governorate – analysis”, **IRIN**, <https://www.refworld.org/docid/488f180d1e.html>, (Erişim Tarihi: 13.01.2021).

Bedreddin Husi'yi Genç Müminler hareketinin ve Zeydi halkının şikayetlerini tartışmak üzere başkent Sanaa'ya davet etmiş ancak Husi bu daveti kabul etmemiştir.¹²⁴

Hükümetin 2004'teki göstericilere olan sert müdahalesi Husilerin hükümete karşı silahlı mücadelelerini başlatmasına neden olmuştur. Tarafların çatışmaları sonucu ortaya çıkan iç savaş, 2004 yılından 2010 yılına kadar altı aşamada gerçekleşmiş ve bu yüzden "Altı Sadaa Savaşı" olarak adlandırılmıştır. 2004 gösterileri ile başlayan ilk savaşta hükümet Husilerin İran ve Hizbullah ile bağlantılı olduğunu iddia etmiş, Husiler ise bunu reddetmiştir.¹²⁵ Haziran 2004'te başlayan Husilerle hükümet arasındaki bu çatışmalar eylül ayında Genç Müminler hareketinin lideri Hüseyin Bedreddin Husi'nin ölümüyle sona ermiştir.

Hüseyin Bedreddin Husi'nin güvenlik güçlerince öldürülmesinden sonra hareketin liderliğini babası Bedreddin Husi yapmaya başlamış ve bu dönemde hareket Genç Müminler'den ziyade Husiler olarak anılmaya başlamıştır. Eylül 2004'te biten çatışmalar, 28 Mart 2005 tarihinde Husilerin Yemen güvenlik güçlerine yönelik gerçekleştirdikleri silahlı saldırı ile yeniden başlamıştır.¹²⁶ Her ne kadar ikinci çatışmanın Husilerin ilk çatışma sırasında mühimmatlarını tüketmiş olmaları, çok sayıda can kaybı yaşamaları ve iki çatışma arasındaki sürenin kısıtlı olmasından dolayı daha düşük yoğunlukta gerçekleştiği¹²⁷ söylene de söz konusu çatışmaların ilk iki haftasında 270 kişi hayatını kaybetmiştir.¹²⁸ Çatışmalar, Ali Abdullah Salih'in Eylül ayında yaptığı açıklamada tutuklu bulunan Husilere af çıkardığını açıklaması üzerine kısa bir süreliğine de olsa durmuştur.¹²⁹

Çatışmaların üçüncü aşaması, Kasım 2005'te Husiler ile hükümet yanlısı Hamdan kabilesi arasındaki çatışmalarla başlamış, daha sonra bu çatışmalara güvenlik güçleri de

¹²⁴ Freeman, a.g.e., s. 1009.

¹²⁵ Christopher Boucek, "War in Saada: From Local Insurrection to National Challenge", Yemen: On Brink - A Carnegie Paper Series, Nisan 2010, Sayı 110, s.6, **Carnegie Endowment for International Peace**, https://carnegieendowment.org/files/war_in_saada.pdf, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

¹²⁶ "Several Yemeni policemen shot dead", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2005/3/28/several-yemeni-policemen-shot-dead>, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

¹²⁷ Qadri, a.g.e., s. 395.

¹²⁸ "Dozens killed in Yemen clashes", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2005/4/10/dozens-killed-in-yemen-clashes>, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

¹²⁹ "Yemen declares amnesty for rebels", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2005/9/25/yemen-declares-amnesty-for-rebels>, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

dahil olmuştur.¹³⁰ Kabilelerin bu çatışmalarda yer alması çatışmanın geniş bir coğrafyaya yayılmasına neden olmuş¹³¹ fakat 2006 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yaklaşması Salih'i bu çatışmaları bitirmeye itmiştir. Bu sebeple Salih, Husilerle imzaladığı bir ateşkes antlaşmasıyla Husilerin, aralarında Saada valisinin ve kabinede bulunan bazı bakanların değiştirilmesi gibi isteklerin olduğu talepleri kabul etmiştir.¹³²

Savaşın dördüncü aşaması, Husilerin Yemenli Yahudileri tehdit ettiği ve 2006 seçimleriyle yeniden Cumhurbaşkanı olarak seçilen Ali Abdullah Salih'in seçimlerden önce Husilere verdiği tavizleri geri almak istemesi nedeniyle başlayan Husi saldırganlığına karşılık Ocak 2007'de Yemen güvenlik güçlerinin "topyekûn savaş"¹³³ ilan etmesiyle başlamıştır. Çatışmalardan dolayı 50.000 civarında insan yer değiştirmek zorunda kalmış ve Saada vilayetinin kuşatılması nedeniyle temel ihtiyaçlar karşılanamamış ve çatışmalar insani krize sebep olmuştur.¹³⁴ İnsani krize neden olan bu çatışmalar ise Katar'ın arabuluculuğunda imzalanan bir anlaşma ile sonlanmıştır.¹³⁵

Taraflar önceki ateşkes anlaşmalarında olduğu gibi bu anlaşmanın da ihlal edildiği gerekçesiyle birbirlerini suçlamış ve kabilelerin de dahil olduğu çatışmalar Mart 2008'de beşinci defa başlamıştır. Amerikan Kongre Araştırma Servisi'ne göre bu çatışmaların rejim elitleri arasında doğan endişe nedeniyle ordu içerisinde huzursuzluklar ortaya çıktığına ve iptal edilmiş bir darbenin söz konusu olduğuna yönelik iddialar vardır.¹³⁶ Bu çatışmalar ise, uluslararası baskı, insani yardım ücretinin ölçeği, yerel arabuluculuk ve isyanın ilerlemesi endişeleri nedeniyle ateşkes aranmış ve bunun sonucu olarak Salih, Cumhurbaşkanı oluşunun otuzuncu yıldönümü olan 17 Temmuz 2008 tarihinde tek taraflı ateşkes ilan etmiştir.¹³⁷

Saada savaşlarının altıncı aşaması öncekilere göre daha karmaşık ve şiddetli bir şekilde seyretmiş, güvenlik güçleri ile Husiler arasındaki çatışmalara Suudi Arabistan da

¹³⁰ Boucek, a.g.e., s.6.

¹³¹ Qadri, a.g.e., s. 395.

¹³² Qadri, a.g.e., ss.395-396.

¹³³ "Ceasefire In Yemen", **Jane Novak's Yemen Articles**, <https://janenovak.wordpress.com/2007/06/27/ceasefire-in-yemen/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).

¹³⁴ "Cesafire in Yemen".

¹³⁵ "Yemen rebels agree ceasefire", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2007/6/17/yemen-rebels-agree-ceasefire>, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).

¹³⁶ Jeremy M. Sharp, "Yemen: Background and U.S. Relations", CRS Report for Congress, Washington D.C., Ocak 13, 2010, ss. 17-18, **Congressional Research Service**, <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL34170.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).

¹³⁷ Boucek, a.g.e., s. 8.

kendisine karşı güvenlik tehdidi olarak gördüğü Husilere karşı Yemen güvenlik güçlerini destekleyerek dahil olmuştur. Buna karşılık olarak Husiler, Suudi sınır muhafızlarına saldırmış ve bir güvenlik muhafızının öldüğü bu saldırılar Suudi Arabistan'ın bu çatışmaya resmi olarak dahil olmasına neden olmuştur.¹³⁸ Tarihsel süreçle birlikte bakıldığında Suudi Arabistan'ın bu savaşa dahil olmasının birkaç sebebi olduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle temel amacı uzun zamandır Zeydi Husilerin kendisine karşı bir tehdit olarak görüyor olmasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi Suudi Arabistan bu tehdidi azaltmak ve sonunda da ortadan kaldırmak amacıyla Yemen'in kuzey şehirlerinde Selefi hareketleri desteklemiştir. İkinci sebep olarak Yemen hükümetinin uzun zamandır Husileri, İran ve Hizbullah ile iş birliği yaptığı iddiasıyla bağlantılı olarak, bölgesel denklemde İran yayılcılığına karşı Salih hükümetini destekleyerek Husilerin Yemen'de güç kazanmasını engellemek istemesi gösterilebilir. Üçüncü bir sebep olarak, Katar'ın 2007'deki çatışmalarda arabuluculuk yapması nedeniyle bölgede ve özellikle Körfez ülkeleri arasında Suudi Arabistan'ın liderlik çabasına karşı bir hamle olarak görmesinin neden olduğu söylenebilir. Sonuçta, sivil kayıpların yanı sıra en az 133 Suudi güvenlik gücünün de hayatını kaybettiği bu savaş ve 2004'ten beri süregelen Husiler ile Yemen hükümeti arasındaki çatışmalar, 2010 yılında AYEK ile mücadeleye daha fazla odaklanması amacıyla imzalanan ateşkes anlaşması ile son bulmuştur.¹³⁹

2.1.3. Yemen'de el-Kaide'nin Dönüşümü

Yemen'de el-Kaide'nin AYEK'e dönüşümünün gerçekleştiği bu dönemde Salih ile el-Kaide arasında ilişkilerde de dönüşüm gerçekleşmiş; zaman zaman el-Kaide ile işbirliği geliştiren Salih, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası dönemde ABD'nin el-Kaide'ye yönelik operasyonlarına destek vermiştir. Yemen'deki radikal unsurlara yönelik bu operasyonlar sonucu el-Kaide'nin gücü Yemen'de önemli ölçüde azalmıştır. Ancak daha sonra, el-Kaide'nin AYEK'e dönüşmesine giden süreçte Yemen'de uluslararası toplumu etkileyecek ölçüde saldırılar gerçekleştirilmiştir.

¹³⁸ "Yemeni Rebels and Saudis Clash at Border", **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/2009/11/07/world/middleeast/07yemen.html>, (Erişim Tarihi: 16.01.2021).

¹³⁹ "Yemen's Government Agrees to a Cease-Fire With Rebel Forces", **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/2010/02/12/world/middleeast/12yemen.html>, (Erişim Tarihi: 16.01.2021).

AYEK'in kurulmasına giden süreçte en önemli gelişme 4 Şubat 2006 tarihinde, aralarında sonrasında AYEK'in liderleri olacak kişilerin de olduğu 23 el-Kaide militanının tutuldukları hapisaneden kaçmalarıyla yaşanmıştır. Bu firar olayından sonra 15 Eylül 2006 tarihinde Hadramevt vilayetindeki Dubba Limanında ve Marib vilayetinde bulunan petrol depolama tesislerine düzenlenen intihar saldırıları ile el-Kaide yeniden gündeme gelmiştir. Bu saldırıların bin-Ladin'in yardımcısı Eymen el-Zevahiri'nin 11 Eylül saldırılarının beşinci yıl dönümü dolayısıyla yayınladığı video-mesajında Körfez ve İsrail'in hedef alınacağını söylemesi sonrası gerçekleşmiş olması önemlidir.¹⁴⁰

2009 yılına kadarki süreçte el-Kaide Yemen'de insan kaçırma eylemlerinden bombalı saldırı eylemlerine kadar pek çok eylem düzenlemiştir. 2009 yılına gelindiğindeyse el-Kaide'nin yayın organı olan Sada el-Melahim'in 19 Ocak tarihli sayısında Yemen ve Suudi Arabistan'daki el-Kaide şubelerinin Arap Yarımadası el-Kaidesi adı altında bir araya geldiği duyurulmuş¹⁴¹ ve örgütün liderliğine Nasır Abdülkerim el-Vuheysi geçmiştir. Örgütün amacı ise Suudi Arabistan monarşisini ve Yemen hükümetini devirip halifeliği yeniden kurmak olarak belirtilmektedir.¹⁴²

AYEK, kurulduğu günden itibaren pek çok saldırı ve suikast girişimlerinde bulunmuştur. Bunların en önemlilerinden biri 27 Ağustos 2009 tarihinde Abdullah el-Asiri isimli AYEK militanın, dönemin Suudi Arabistan İçişleri Bakan Yardımcısı olan Prens Muhammed bin Nayef'in yaralı olarak kurtulduğu bombalı saldırı ile gerçekleşmiştir. Bu saldırı, AYEK'in Suudi kraliyet ailesini doğrudan ilk defa hedef alması bakımından önemlidir.

2.1.4. Güneyli Hareketinin Oluşumu

Yemen'de 2006 yılında bir grup emekli askerin Dalia vilayetinde, emekli maaşlarının yükseltilmesi veya askerlik hizmetine dönmek talebiyle gerçekleştirmeye başladıkları protestolar zamanla güneyli memurlar, avukatlar ve işsiz gençler gibi toplumun çeşitli

¹⁴⁰ "Yemen foils oil refinery attacks", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2006/9/15/yemen-foils-oil-refinery-attacks>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).

¹⁴¹ Mehmet Ali Akyurt, "Yemen 2009", **Ortadoğu 2009**, (der.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Cenap Çakmak, Küre Yayınları, İstanbul:2010, s.284.

¹⁴² Germain Difo, "Yemen and U.S. Security: Assessing and Managing the Challenge of al Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP)", **American Security Project**, 2010, s.5, <http://www.jstor.org/stable/resrep06082>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).

kesimlerinden insanların dahil oldukları geniş kapsamlı bir protestoya dönüşmüştür. Protestoların temel gerekçesini özellikle 1994 iç savaşından sonra devletten dışlanan güneyli memurlar ve askerlerin talepleri oluşturmuştur. Fakat daha sonra bu protestolara katılanların talepleri eşit vatandaşlık taleplerinden yerel özerklik, hukukun üstünlüğü ilkesinin uygulanması, adil toprak dağıtımı ve petrol gelirlerinin adil paylaşımı gibi taleplere dönüşmüştür.¹⁴³ Kısacası gösteriler, zamanla emekli askerlerin taleplerinden, güneylilerin merkezi hükümetten siyasi, sosyal ve ekonomik haklar talep ettiği gösterilere dönüşmüştür.

Barışçıl bir şekilde başlayan bu gösteriler hükümetin süreci yönetmedeki başarısızlığı dolayısıyla Yemen'in kronik sorunlarından biri haline dönüşmesine neden olmuştur. Zira hükümet, silahsız protestoculara karşı hukuksuz tutuklamalarda ve silahlı müdahalelerde bulunmuş ayrıca medyaya da sansür uygulamaya çalışmıştır.¹⁴⁴ Bazı konularda ise hükümet Güneyli sorununun üzerine gitmiş, hareketin temsilcileriyle gerçekleştirilen toplantılarda gösterilerde tutuklanan kişilerin serbest bırakılması gibi bazı ufak çaplı tavizler verilmiştir. Hükümetin, göstericilere karşı bu karmaşık görünen fakat özünde hareketi yok etme amacı taşıyan müdahalelerinin sonucu olarak Güneyli hareketi tabanını daha da güçlendirmiş, 2008 yılına gelindiğindeyse göstericiler artık Güney Yemen'in bağımsızlığını gündeme getirmeye başlamışlardır.

2009 yılı Hirak'ın Güney Yemen'in bağımsızlığını daha fazla dile getirmeye ve YDHC bayrağının protestolarda kullanılmaya başladığı gösterilere sahne olmuştur. Ayrılıkçı dildeki bu artış hükümetin protestoculara olan müdahalenin sertleşmesine neden olmuş buna karşılık olarak da Hirak bünyesindeki bir grup Dalia, Lahic ve Abyan'da hükümete karşı silahlanmıştır.¹⁴⁵ Salih'in Hirak'a karşı tutumu, Hirak'ın güneyde güçlenmesine bu da merkezi hükümetin güney vilayetlerindeki etkisinin daha da daralmasına neden olmuştur.

Hirak'ın bağımsızlık yönündeki söylemleri bölge ülkelerinde tepkiyle karşılanmış ve Hirak'a karşı Yemen hükümeti desteklenmiştir. Bu doğrultuda, 2009 yılında Kuveyt'te gerçekleşen Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Zirvesi sonuç bildirgesinde konseyin

¹⁴³ "Breaking Point?: Yemen's Southern Question", s. 6.

¹⁴⁴ "Breaking Point?: Yemen's Southern Question", s.7

¹⁴⁵ "Breaking Point?: Yemen's Southern Question", s.8.

Yemen'in birliğine, güvenliğine ve istikrarına tam destek verdiği ifade edilmiştir.¹⁴⁶ Bölge ülkelerinin Salih yönetimine destek vermesinin nedeni Yemen'in bölünmesi sonucu bölgede oluşması muhtemel istikrarsızlığı engelleme çabası olarak açıklanabilir.

Bölge ülkelerinin Salih yönetimine destek vermesinin Hirak'ı iki şekilde etkilediği söylenebilir. Birincisi, Hirak'ın bölge ülkelerinden umduğu dış destek talebi karşılanamamış bu da hareketin bölge ofisleri açamamasına ve bölge genelinde kamuoyu oluşturamamasına neden olmuş; ikinci olaraksa yeterli mali desteğin bulunamaması hareketin askeri gücünü kısıtlamasına dolayısıyla hükümet güçlerine karşı silahlı mücadelede bulunacak insan kaynağı bulmasını zorlaştırmıştır.¹⁴⁷

2.2. Arap İsyamları ve Yemen

2.2.1. Arap İsyamları

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı pek çok açıdan etkileyen toplumsal gösteriler, 2010 yılında Tunus'ta Muhammed Buazizi isimli seyyar satıcının kendisini yakmasıyla başlamıştır. Bu ünlü olay, sadece Tunus'ta hükümet karşıtı toplumsal gösterilerin fitilini ateşlemekle kalmamış, bölge ülkelerinde de hükümet karşıtı gösterilerin başlamasında etkili olmuştur. Bu toplumsal gösteriler, zamanla daha da genişleyerek Tunus, Libya, Mısır ve Yemen gibi ülkelerde uzun yıllardır ülkeyi yöneten isimlerin devrilmesine olanak sağlamıştır. Ancak bugün gelinen noktada, büyük ümitlerle başlayan ve literatürde genellikle "Arap Baharı" olarak adlandırılan bu gösterilerin, ülkeleri ve toplumları umulanın tam zıttı istikamete sürüklediği görülmektedir. Zira Libya, Suriye ve Yemen iç savaşa sürüklenmiş, Tunus ve Mısır'da ise istikrarlı bir yönetim kurulamamıştır. Literatürde bu gösteriler çoğunlukla Arap Baharı olarak anılsa da Arap Uyanışı, Arap Sonbaharı, Arap Devrimi gibi isimlendirmeler de mevcuttur. Fakat bu süreci gösterilerin sonuçları bağlamında değerlendirdiğimizde olayları Arap İsyamları olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri toplumlarını hükümet karşıtı gösterilere iten siyasi, sosyal ve ekonomik pek çok neden vardır. Bu coğrafyada post-kolonyal dönemde kurulan devletlerde yaşanan başarısız ulus inşası süreci ile gelişen merkezi hükümetin

¹⁴⁶ "The Final Communiqué of The 30th Session", **Gulf Cooperation Council**, <https://www.gcc-sg.org/en-us/Statements/SupremeCouncil/Pages/The30thSession.aspx>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).

¹⁴⁷ Stracke ve Haidar, a.g.e., s. 6.

kontrol zayıflığı, hükümetlerin toplum üzerinde kontrol sağlamak amacıyla baskıcı yönetimler kurmalarını doğurmuştur. Bölge ülkelerinde pek çoğu askeri darbeye yönetime gelen bu isimler zamanla kendi siyasi elit kadrolarını oluşturmuş, kendilerine yakın sermaye gruplarını ortaya çıkarmış veya güçlendirmiş ve bununla bağlantılı oluşan gelir adaletsizliği ile zengin ile fakir arasındaki uçurum daha da artmıştır. Oluşan bu bozuk düzen, Tunus'ta genç bir üniversite mezunu olan ve seyyar satıcılık yapan Muhammed Buazizi'nin zabıtalardan hakarete maruz kalması sonucu kendisini yakması ile başka bir boyuta evrilmiştir. Buazizi'nin hayatını kaybetmesiyle birlikte toplumun içinde buldukları duruma karşı olan öfkesi hükümet karşıtı gösterilerin başlamasına neden olmuştur. Bu gösteriler zamanla ve benzer neden ve hedeflerle diğer bölge ülkelerine de yayılmıştır.

Toplumsal gösterilerin yaşandığı ülkelerin içinde buldukları durum birbirleriyle oldukça benzerdir. Mesela, Tunus, Mısır, Libya ve Yemen uzun yıllardır tek kişinin yönetimi altında kalmıştır. Tunus'ta Zeynel Abidin bin Ali 23 yıl, Mısır'da Hüsnü Mübarek 30 yıl, Libya'da Muhammed Kaddafi 42 yıl ve Yemen'de ise Ali Abdullah Salih 33 yıl boyunca ülkelerini yönetmiştir. Bu yönetimlerin hemen hepsinde, nepotizm uygulamaları ve patrimoniyal yönetimlerin hâkim olması, toplumun bir kısmının hak ve özgürlükler noktasında sıkıntılar yaşamamasını beraberinde getirmiştir. Bunun yanında, söz konusu ülkelerdeki gelir dağılımındaki adaletsizlik, artan gıda fiyatları, konut eksikliği, eğitilmiş ve eğitimsiz gençler arasındaki yüksek işsizlik oranları ve dünyada eş olmayan bir nüfus piramidi gibi unsurlar Arap İsyanlarının ekonomik sebepleri arasında yer almaktadır.¹⁴⁸

Bu ülkelerdeki mevcut iktisadi sorunlar toplumsal ve siyasi özgürlük sorunlarıyla birleştiğinde isyan etmek için önemli bir potansiyeli ortaya çıkarmıştır.¹⁴⁹ Söz konusu ülkelerin sahip olduğu geniş genç nüfus kitlelerinin gelişen iletişim araçlarıyla dünyayla daha kolay bir biçimde bağlantı kurması, özellikle de eğitilmiş gençlerin dünyayı ve yurt dışındaki yaşatlarının yaşam standartlarını görmüş olmaları kendilerinin sahip oldukları hayatlarla kıyas yapmalarına neden olmuştur. Facebook ve Twitter gibi sosyal medya

¹⁴⁸ Perry Anderson, "On The Concatenation in the Arab World", **New Left Review**, <https://newleftreview.org/issues/ii68/articles/perry-anderson-on-the-concatenation-in-the-arab-world>. (Erişim Tarihi: 28.01.2022).

¹⁴⁹ Burhanettin Duran ve Nurullah Ardic, Arap Baharı, (der.) Ali Balcı ve Şaban Kardeş, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Küre Yayınları, İstanbul:2014, s. 459.

araçlarının yaygınlık kazanmasıyla birlikte, fiziksel örgütlenmenin risklerinden bağımsız olarak sanal olarak bir araya gelen gençler yine bu platformlar üzerinden, özgürce birbirleriyle konuşmaya, tartışmaya, fikirlerini paylaşmaya ve son olarak da örgütlenmeye başlamışlardır. Örneğin Tunus devlet başkanı bin Ali'nin istifasından bir hafta sonra Mısır'ın başkenti Kahire'deki Tahrir Meydanı'nda başlayan hükümet karşıtı gösterilerde Facebook üzerinden örgütlenen ve adını ilk defa 2008 yılında grev çağrısında buldukları tarihten alan 6 Nisan Hareketi¹⁵⁰ önemli bir yere sahiptir.

Önce Tunus'ta sonra da Mısır'da yönetimlerin devrilmesi diğer ülkelerdeki gruplara da hükümet karşıtı gösteriler düzenlemelerine teşvik etmiş ve gösteriler Libya, Suriye, Cezayir, Suudi Arabistan, Bahreyn, Yemen ve diğer bölge ülkelerine de yayılmıştır. Her ne kadar Suudi Arabistan, Bahreyn ve Cezayir gibi ülkelerde gösteriler nispeten küçük boyutlarda yaşanmış olsa da sivil ve genç grupların yaşam standartlarını yükseltme talepleriyle başlattıkları gösteriler Libya, Suriye ve Yemen'de umulanın tam tersi sonuçları doğurmuş; ülkeler uzun yıllardır yaşadıkları iç savaşlar sebebiyle istikrara kavuşamamış, milyonlarca insan yerlerinden edilmiş, binlercesi hayatlarını kaybetmiş ve ciddi insani krizlerin yaşandığı ülkeler haline gelmişlerdir.

2.2.2. Yemen'de Gösterilerin Başlaması

2011 yılına gelindiğinde Tunus'ta başlayan hükümet karşıtı gösteriler benzer neden ve söylemlerle Yemen'e sıçramış, başta çoğunluğunu üniversiteli gençlerin oluşturduğu kalabalıklar Ali Abdullah Salih'in istifa etmesi talebiyle bir araya gelmişlerdir. Arap İsyanlarının yaşandığı diğer ülkelerde olduğu gibi Yemen'de de benzer sebepler hükümet karşıtı gösterilere zemin hazırlamıştır. Bu sebepler arasında on yıllardır süren otoriter yönetim uygulamaları ve adaletsiz gelir dağılımı, yapısal bir probleme dönüşen yolsuzluk, merkezi yönetimin başa çıkmakta zorlandığı çatışma alanları, ülkenin uluslararası saygınlığının azalması gibi unsurların yanı sıra Ali Abdullah Salih'in kendinden sonra Cumhurbaşkanlığı görevi için oğlunu hazırlaması bu sebepler arasında yer almaktadır.¹⁵¹

¹⁵⁰ İsmail Numan Telci, "6 Nisan Hareketi: Yeni Bir Sosyal Aktivizme Doğru mu?", **Ortadoğu Analiz**, Nisan 2011, Cilt 3, Sayı 28, ss. 98-106.

¹⁵¹ Veysel Kurt, "Devrim'den Askeri Müdahaleye Yemen" **SETA Analiz**, Aralık 2015, Sayı: 144, s.8.

Çalışmanın birinci bölümünde de görülebileceği üzere, Salih'in 1978'de göreve gelmesi sonrasında Yemen'in tamamında tek başına yönetimde kalma isteği ön plana çıkmaktadır. Bu amaçla, önce Kuzey Yemen'de kabileler ve iş adamlarının desteğini alarak güçlenmiş, birleşmeden kısa bir süre sonra YSP ile kurduğu ittifakın dağılmasıyla ülkedeki sosyalist grubu zayıflatmış, daha sonra İslah ile kurduğu yakın ilişkilerle kabileler ve muhafazakâr grup üzerinde etki kurmuş ve en sonunda da İslah'ı da hükümetin dışına atarak tek başına yönetimi ele geçirmiştir. Salih bununla da yetinmeyerek, Yemen Anayasası'nda yer alan dönem sınırlamasını kaldırma girişiminde bulunmuş¹⁵² ve bu girişimi toplumda büyük rahatsızlığa neden olmuştur.

Siyasi sebeplerin yanı sıra, Yemen'deki hükümet karşıtı gösterilerin sosyoekonomik nedenleri de bir hayli öneme sahiptir. Zira 24 milyonluk ülke nüfusunun 2/3'si 24 yaş altı gençlerden oluşmakta ayrıca, 2011 yılında bakıldığında ülkedeki işsizlik oranı yaklaşık %40 iken genç işsizlik oranı yaklaşık %50 seviyesinde seyretmektedir.¹⁵³ Nüfusunun %70'inin kırsalda yaşadığı ülkede su kaynaklarının giderek azalmasının tarım sektörü üzerindeki olumsuz etkisi de insanların gelir seviyesinin düşmesine neden olmuştur.

Arap İsyanları sürecine kadarki süreçte Yemen'de toplum ve siyaset çok parçalı ve dağınık halde var olmaya çalışmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde de görüldüğü üzere, ülkenin, kuruluşundan bugüne kadarki süreçte ciddi siyasi krizlere, yolsuzluklara, suikastlara, iç savaşlara ve bu olayların doğal bir sonucu olarak siyasi istikrarsızlıklara maruz kalması, toplumun devlete olan güveninin oluşmasına engel olmuştur. Toplumun devlete olan bu güvensizliğinde muhalefet partilerinin etkisiz kalmasının da önemli katkı sunduğu söylenebilir. Birinci bölümde ele alınan siyasi partilerin/hareketlerin birbirleriyle çatışmasının yanı sıra kendi içlerinde de önemli gruplaşmaların ve fikir ayrılıklarının yaşanması muhalefet partilerini Salih iktidarı karşısında zayıf bir unsur haline getirmiştir. Her ne kadar, 2002'de muhalefetin ortak bir çatı altında buluşmaya

¹⁵² "Saleh Gains Preliminary Yemeni Approval to End Term Limits", **Bloomberg**, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-01-01/saleh-gains-preliminary-yemeni-approval-to-end-term-limits>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

¹⁵³ Vincent Durac, "Yemen's Arab Spring – Democratic Opening or Regime Maintenance?", **Mediterranean Politics**, Cilt 17, Sayı 2, s. 164.; Jessica Forsythe, "Opportunities and Obstacles for Yemeni Workers in GCC Labour Markets", Middle East and North Africa Programme Paper, 2011/01, s. 15. **Chatham House**, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/0911pp_gcc_0.pdf, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

çalışması önemli bir adım olsa da uzun yıllar süren ve bir nevi gelenekselleşen siyasi ortam muhalefet partilerinin (özellikle kabilesel ilişkilerin yoğun olduğu Islah gibi) hükümete, daha doğrusu Salih'e, muhalefetlerinde zayıf kalmasına neden olmuştur.

2000 sonrası süreçte, Güneyli grupların başını çektiği toplumsal gösteriler, hükümet ile Husiler arasında yaşanan çatışmalar ve son olarak AYEK'in saldırıları ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik istikrardan mahrum kalmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, tarihsel süreci ele alarak oluşturmaya çalıştığımız resmin bütününe baktığımızda, Yemen'deki istikrarsızlık ortamı çok ciddi boyutlara ulaşmış, özellikle eğitilmiş gençlerin ülkenin içinde bulunduğu durumdan ciddi rahatsızlık duymaya başlaması Yemen'de bir dönüşümün gerekliliği noktasında gençleri ikna etmiştir. Bu noktada Yemen'deki gösterilerin iki döneme ayrılması gerektiği ortaya çıkmaktadır: İlk dönemi ülke gençlerinin Yemen'deki yukarıda sayılan sosyoekonomik ve siyasal sorunların çözümü noktasında bir değişim talebi doğrultusunda başlatılan barışçıl gösteriler oluştururken ikinci dönemi, Salih'in sivil göstericilere yönelik saldırganca müdahalesi sonrası başlayan çatışmalardan yararlanan ülkenin geleneksel aktörlerinin (siyasi partiler, Husiler, AYEK ve Güneyli gruplar) tarihsel süreçteki taleplerini gündeme getirerek birbirleriyle çatışmaları ve zemin kazanma çabalarının doğurduğu iç savaş süreci oluşturmaktadır.

22 Ocak 2011 tarihinde Sanaa Üniversitesi'nde, Islah partili, ufak çaplı bir grup öğrencinin devrik Tunus devlet başkanı Zeynel Abidin bin Ali'ye atıfta bulunarak "Ali, Ali arkadaşın bin Ali'nin peşinden git" sloganlarıyla hükümete karşı; bu göstericilere karşı olarak, Salih yanlısı gençler de "Ya Ali ya ölüm" sloganlarıyla Salih'e destek için bir araya gelmiştir.¹⁵⁴ Gençler arasındaki bu toplumsal gösteriler, 23 Ocak 2011 tarihinde, gazeteci ve siyasetçi olan Tevekkül Karman'ın izinsiz gösteri düzenlemek suçlamasıyla polisler tarafından göz altına alınması¹⁵⁵ sonucu şiddetlenmiş, göz altına alınması sonrasında gelen tepkiler sonucu Karman, 24 Ocak 2011 tarihinde serbest

¹⁵⁴ "Protest in Yemen against Saleh", **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/protest-in-yemen-against-saleh-1.750729>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

¹⁵⁵ "Yemen arrests anti-government activist", **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2011/jan/23/yemen-arrests-protest-leader>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

kalmıştır.¹⁵⁶ Muhalefet bloğunun 27 Ocak'ta düzenlediği gösteriler, Tunus'taki Yasemin Devrimine atıfla başlarına pembe kuşak bağlayan binlerce insanın katılımıyla Yemen'in on yıllardır gördüğü en kalabalık gösteri halini almıştır.¹⁵⁷

OBP muhalefet bloğunun öncülüğünde düzenlenen 3 Şubat'taki "Gazap Günü" adı verilen gösteriler karşısında Salih, 2013 yılında görev süresi sona erdiğinde görevini uzatmayacağını ayrıca görevi oğluna da devretmeyeceğini açıklamıştır.¹⁵⁸ Bununla beraber, nisan ayında yapılması planlanan seçimleri erteleyeceğini, hükümete işsizliğe karşı önlem almayı ve sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesini emrettiğini açıklamıştır.¹⁵⁹ Fakat Salih'in bu açıklamaları toplumsal gösterileri sona erdirmeye yetmemiş, gösteriler Yemen'in diğer şehirlerine de yayılmıştır.

Hükümet karşıtı gösteriler başkent Sanaa'nın dışında Taiz ve Aden gibi Yemen'in önemli şehirlerinde de gerçekleştirilmiştir. 18 Şubat'ta Taiz'de düzenlenen ve "Öfke Cuma'sı" olarak anılan gösterilerde toplanan kalabalığa el bombası atılmış ve en az 6 kişi ölmüş; Aden'deki gösterilerde devlet binası göstericiler tarafından yakılmış ve güvenlik güçleri tarafından bir kişi öldürülmüş ve 17 kişi yaralanmıştır.¹⁶⁰ Böylelikle, Sanaa'da üniversite öğrencileri tarafından barışçıl bir şekilde başlayan gösteriler kana bulanmıştır.

2.2.3. Muhaliflerin Güçlenmesi ve Hükümetin Müdahaleleri

Yemen'de geniş kitlelere ulaşabilen kabilelerin söz konusu hükümet karşıtı gösterilerdeki konumu önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar gösterilerin başlangıcında kabileler temkinli bir tutum sergilemiş olsalar da gösterilerin şiddetlenmesi sonrası

¹⁵⁶ "Yemeni activist freed, wins promise of release for others", CNN, <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/01/24/yemen.protests/index.html>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

¹⁵⁷ "Yemenis take to the streets calling for President Saleh to step down", The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2011/jan/27/yemen-protests-president-saleh>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

¹⁵⁸ "Yemen President Ali Abdullah Saleh to quit in 2013", BBC, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12343166>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

¹⁵⁹ "'Day of Rage' draws Yemeni protesters onto streets", France 24, <https://www.france24.com/en/20110203-day-rage-rally-draws-yemen-protest-streets-sanaa-saleh-regime-change>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

¹⁶⁰ "Yemen observes 'Friday of Fury'", Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2011/2/18/yemen-observes-friday-of-fury>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

önemli aşiret grupları muhalifleri desteklemeye başlamıştır.¹⁶¹ Özellikle Yemen'deki en önemli kabile konfederasyonlarından olan Haşid (Salih'in mensup olduğu Sanhan kabilesini de içerir) ve Bakil, Salih'e verdikleri desteği geri çektiklerini açıklamışlardır. Haşid kabile konfederasyonunun lideri olan Şeyh Hüseyin bin Abdullah el-Ahmer, Sanaa, Taiz ve Aden'deki gösterilere karşı müdahaleyi protesto etmek amacıyla GHK üyeliğinden istifa ettiğini açıklamış, bu istifa Bakil tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır.¹⁶² Salih'in uzun yıllar boyunca arkasında olan kabile desteğinin geri çekilmesi Salih'in oldukça dezavantajlı bir duruma düşmesine neden olmuştur.

Gösterilerin sona ermesi için hem Salih tarafından hem de muhalif partilerden çözüm önerileri sunulmuş olsa da bu öneriler göstericiler tarafında karşılık bulmamış, gösteriler ülkenin tamamına yayılmıştır. Bu dönemde Yemen güvenlik güçlerinin göstericilere silahlı müdahalesinde onlarca gösterici hayatını kaybetmiştir. Özellikle 18 Mart Cuma günü düzenlenen hükümet karşıtı gösterilerde güvenlik güçlerinin açtığı ateş sonucu 42 kişi hayatını kaybetmiş, 300 kadar gösterici ise yaralanmış ve bu olay üzerine Salih olağanüstü hâl ilan etmiştir.¹⁶³ Göstericilere yönelik güvenlik güçlerinin bu tutumuna devlet kurumlarından da tepki gelmiş, Yemen'in Suudi Arabistan büyükelçisi dahil pek çok büyükelçi istifa ederek göstericileri desteklediklerini açıklamışlardır.¹⁶⁴ Son olarak, bu dönemde Kuzeybatı askeri bölge komutanı olarak görev yapan, aynı zamanda da el-Ahmer kabilesinin önemli bir ismi olan, Ali Muhsin el-Ahmer'in Salih karşıtı göstericilere destek vereceğini açıklaması¹⁶⁵ oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Böylelikle Salih kendi kabilesinden önemli bir destekçisini kaybederken muhalifler de önemli bir askeri destek kazanmışlardır.

Yemen'de gösterilerin şiddetlenmesi sonucu KİK hükümet ile muhalifler arasındaki krizin çözümüne ilişkin tarafları Suudi Arabistan'a davet etmiş, hem hükümet hem de muhalif grupların temsilcilerinin katıldığı görüşmelerde Salih'in görevi bir ay içerisinde

¹⁶¹ Ensar Muslu, "Yemen 2011", **Ortadoğu Yılığ 2011**, (der.) Kemal İnat, Bilal Yıldırım, Fuat Aydın ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul:2012, s. 330.

¹⁶² "Major Yemen tribes join protesters", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2011/2/26/major-yemen-tribes-join-protesters>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

¹⁶³ "Yemen in state of emergency after protest massacre", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE72H2Z720110318>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

¹⁶⁴ "Yemen's president warns of civil war", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2011/3/22/yemens-president-warns-of-civil-war>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

¹⁶⁵ "Top Yemeni generals back democracy protesters", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE72K1RJ20110321>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

devredeceği noktasında mutabık kalınmış fakat göstericiler Salih'in hemen istifa etmesi gerektiğini söyleyerek gösterilerine devam etmişlerdir.¹⁶⁶ Nitekim Salih de daha öncesinde onayladığı bu anlaşmayı imzalamaktan vazgeçmiş, sonraki süreçte gerçekleşen müzakereler sonucu ortaya çıkan planı ise bu sefer Salih kabul etmiş fakat muhalifler kabul etmemiştir.¹⁶⁷ Böylelikle KİK inisiyatifinde oluşturulan arabuluculuk girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Ülke içerisindeki göstericilere ordu birliklerinin de dahil olması gösterilerin başka bir yöne evrilmesinde etkili olmuştur. Özellikle Muhsin el-Ahmer'in muhaliflerin yanına geçmesi ile pek çok büyükelçi, bölge valisi, parti yöneticileri ve önemli iş adamları muhalefete desteklerini açıklamış¹⁶⁸ böylelikle Salih ile Ahmer kabilesi arasında uzun yıllar süren ittifakı sona erdirmiştir. Muhalif saftaki silahlı gruplarla hükümete bağlı güvenlik güçleri arasında bu dönemde yaşanan çatışmalar barışçıl gösterilerin silahlı bir boyuta evrilmesine neden olmuştur. Özellikle Ahmer kabilesine bağlı gruplarla hükümet yanlısı grupların birbirleriyle çatışması ülkedeki tansiyonu daha da artırmıştır.

Ali Abdullah Salih'i iktidarının sonuna götüren süreçteki son darbe 3 Haziran Cuma günü Devlet Başkanlığı Sarayı Camii'ne düzenlenen roketli saldırı ile gelmiştir. Saldırının gerçekleştiği ve Salih ile üst düzey devlet görevlilerinin bulunduğu camide Salih ve Başbakan Ali Muhammed Mücaver'in de aralarında bulunduğu üst düzey isimler yaralanmış ve can kayıpları yaşanmıştır.¹⁶⁹ Salih'in tedavi için Suudi Arabistan'a gitmesi ve yerine vekaleten yardımcısı Abdurabbu Mansur Hadi'yi ataması ve göstericilerle müzakere için görevlendirmesi göstericiler tarafından rejimin düşüşü olarak görülmüş ve kutlanmıştır.¹⁷⁰ Bu sırada Salih, gerçekleşen saldırıdan kabileleri

¹⁶⁶ Muslu, "Yemen 2011", s. 334.

¹⁶⁷ "Saleh refuses to sign Yemen deal despite pressure", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE73L1PP20110522>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022); "Yemen opposition rejects Gulf plan, Saleh accepts", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/oukwd-uk-yemen-idAFTRE73A1KF20110411>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

¹⁶⁸ "Yemen military commanders join opposition as tanks take to the Street", **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2011/mar/21/yemen-military-commanders-opposition-tanks>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

¹⁶⁹ "Yemen: President Saleh 'was injured by palace bomb'", **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-13892502>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

¹⁷⁰ "Yemenis celebrate departure of President Saleh – in pictures", **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/gallery/2011/jun/05/yemen-arab-and-middle-east-protests>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

sorumlu tutmuş¹⁷¹ ve sonrasında hükümete bağlı güvenlik güçleri Ahmer kabilesinden isimleri hedef almıştır. Bunun üzerine hükümete bağlı güçlerle Ahmer kabilesine bağlı silahlı gruplar arasında başlayan çatışmalarda çok sayıda can kayıpları yaşanmıştır. Ülkede yaşanan çatışmalar dolayısıyla ABD ve Fransa gibi ülkeler endişelerini dile getirmiş ve taraflara acil ateşkes çağrısında bulunmuşlardır. Buna müteakip Hadi, kabile konfederasyonu liderlerine ateşkes teklifinde bulunmuş ve Ahmer kabilesi bu teklifi kabul etmiştir.¹⁷²

Salih'in Suudi Arabistan'a gidişinden Eylül ayındaki dönüşüne kadarki dönemde ülke içerisindeki gösterilerin şiddeti nispeten azalmış, muhalif gruplar Salih'in dönmemesi için çabalarken Salih yanlıları buldukları pozisyonu korumaya çalışmışlardır.¹⁷³ Muhalifler tarafından, Eylül ayının başında Başbakan Ali Muhammed Mücaver'in Yemen'e dönmesi ve bakanlar kurulunu toplaması Salih'in iktidarı bırakmayacağına ilişkin önemli bir işaret olarak görülmüş ve nispeten azalan gösteriler yeniden şiddetlenmiştir. Özellikle 18 Eylül'de hükümete bağlı güvenlik güçlerinin göstericilere açtığı ateşle başlayan çatışmalarda yaklaşık 100 kişi hayatını kaybetmiş ve başkent Sanaa çatışma alanına dönmüştür. Salih'in 23 Eylül'de Yemen'e dönmesi sonrasında ise hükümete bağlı güvenlik güçleriyle muhalif gruplar arasında yaşanan çatışmalarda pek çok Yemenli hayatını kaybetmiştir. Bu dönemde Salih'in Fransız televizyon kanalı Channel 24'e verdiği röportajda "Arap Baharı" olarak adlandırılan süreci "Arap Anarşisi" olarak isimlendirmiş ve göstericilerin arkasında (Katar'ı işaret ederek) küçük ülkelerin olduğunu iddia etmiştir.¹⁷⁴

2.2.4. Barış Planı ve Salih'in İstifası

Yemen'deki hükümet karşıtı gösterilerin silahlı çatışmalara dönüşmesi ve can kayıplarının yaşanması sebebiyle uluslararası çevrelerce taraflar arasında arabuluculuk girişimlerinde bulunulmuştur. Bu amaçla, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Yemen danışmanı Cemal bin Ömer taraflarla görüşmüş, bununla beraber BM Güvenlik

¹⁷¹ "Yemen: President Saleh injured in attack on palace", **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-13638787>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

¹⁷² "Yemen's Ahmar group agrees to abide by truce-opposition", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/yemen-truce-tribe-idUSLDE7540G320110605>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

¹⁷³ Muslu, "Yemen 2011", s.336.

¹⁷⁴ "Yemen's Saleh says ready to step down in 90 days", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-saleh-idUSTRE7AD22X20111114>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

Konseyi taraflara şiddeti durdurmaları çağrısında bulunmuş¹⁷⁵ ve neticede KİK Barış Planı 22 Kasım 2011 tarihinde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da imzalanmıştır.¹⁷⁶

İmzalanan anlaşma metni (bkz. EK-1.), Yemen'in birliğini, güvenliğini ve istikrarının korunması; anlaşmanın Yemen halkının değişim ve isteklerini yerine girmesi; anarşi ve şiddeti önlemek için yetki devrinin sorunsuz, güvenli ve ulusal mutabakata dayalı olması; tüm tarafların siyasi ve güvenlik açısından gerilim kaynaklarını ortadan kaldırmaya kararlı olması gibi prensiplere dayandırılmıştır.¹⁷⁷

KİK İnisiyatifi anlaşmasıyla beraber, anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle başlayacak geçiş sürecine ilişkin bir anlaşma daha imzalanmıştır.¹⁷⁸ İlgili mekanizmanın 7. Maddesi uyarınca geçiş dönemi iki dönemden oluşacaktır. Buna göre ilk aşamayı mekanizmanın yürürlüğe girmesinden erken cumhurbaşkanlığı seçimi sonrası seçilen cumhurbaşkanının göreve başlamasına kadarki süreç; ikinci aşamayı ise seçilen cumhurbaşkanının göreve başlamasından ve yeni anayasaya göre seçimlerin düzenlenmesine kadarki süreç oluşturmaktadır. Bu süre zarfında ise parlamento kararları oybirliğiyle alınacaktır (8. Madde). Mekanizma yürürlüğe girdikten sonra muhalefet bir başbakan adayı belirleyecek bu aday da 14 gün içerisinde muhalefetin eşit katılımıyla yer alacakları Ulusal Birlik Hükümetini kuracaktır (10. Madde). Aynı şekilde, kurulan hükümet de oy birliğiyle karar alacak ve hükümet kurulduktan sonra acil olarak mekanizmanın 13. Maddesinde belirlenen, şiddet olaylarının sona erdirilmesi, barış ve güvenliğin sağlanması, insani yardımların ulaştırılması, devlet kurumlarında iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygılı olunması adına gerekli adımlar atılacak; bunların yanı sıra polis, savcılık ve güvenlik güçlerinin uluslararası hukuka aykırı uygulamalarını sona erdirmesi için gerekli talimatlar verilecek ve hükümet, Güvenlik Konseyi ve İnsan Hakları Konseyi'nin tüm kararlarına ve uluslararası norm ve sözleşmelere uyacaktır. Yine mekanizma uyarınca, yeni

¹⁷⁵ "Yemen: Security Council urges end to violence and attacks against civilians", **Birleşmiş Milletler**, <https://news.un.org/en/story/2011/09/388882-yemen-security-council-urges-end-violence-and-attacks-against-civilians>, (Erişim Tarihi: 05.03.2022).

¹⁷⁶ "Yemen's Saleh signs deal to give up power", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE7AM0D020111123>, (Erişim Tarihi: 05.03.2022).

¹⁷⁷ "Yemen: Enduring Conflicts, Threatened Transition", **International Crisis Group Middle East Report**, No 125, 3 July 2012, s.32, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/125-yemen-enduring-conflicts-threatened-transition.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.03.2022).

¹⁷⁸ Mekanizma metni için bkz.: "Yemen: Enduring Conflicts, Threatened Transition", s.33.

Anayasa yazım süreci, Güney ve Saada'daki sorunlar, demokratik sistemin inşası ve sivilin korunması gibi amaçlarla Ulusal Diyalog Konferansı (UDK) kurulacaktır.

2.2.5. Barış Planı Sonrası Dönem ve UDK

Tarafların KİK inisiyatifi ile imzaladıkları barış planı doğrultusunda, 21 Şubat 2012 tarihli Cumhurbaşkanlığı seçimlerine Abdurabbu Mansur Hadi tek aday olarak girmiş ve böylece 33 yıllık Ali Abdullah Salih iktidarı resmi olarak son bulmuştur. Ancak iktidardaki bu değişim toplumsal gösterileri sona erdirmeye yetmemiş, özellikle barış anlaşmasının üçüncü maddesi ile Salih ve yakın çalışma ekibine yasal ve adli kovuşturmadan muafiyet sağlanması göstericilerin tepkisini çekmiştir. Yine de bu dönemde düzenlenen gösteriler önceki gösterilere kıyasla daha az katılımlı olmuştur.

Salih'in 33 yıl boyunca iktidarda olması sebebiyle önemli pek çok görevde kendisine yakın isimlerin olması Hadi'nin yönetimini pekiştirmesinin ve Salih sonrası dönemin inşasının önünde önemli bir engel olarak karşısına çıkmıştır. Özellikle ordu içerisinde Salih'in etkisi Hadi açısından önemli bir sorun olarak algılanmış ve bu yüzden ordudaki önemli pozisyonlara kendisine yakın isimleri atamıştır. Buna örnek olarak, Salih'e yakın isimlerin olduğu birlikleri başkent dışındaki birliklere bağlamış ve kendisine yakın komutanlarla da Cumhurbaşkanlığı Muhafaza Gücü'nü oluşturmuş, bu da ordu içerisinde Salih'e yakın isimlerin rahatsızlık duymasına neden olmuştur.¹⁷⁹ Hadi ile Salih arasında yaşanan gerginlik, Salih'in bir üniversite mezuniyetinde yaptığı konuşmada ülkenin yeni krizlerle karşı karşıya olduğu yönündeki açıklamasıyla¹⁸⁰ daha da görünür hale gelmiştir. Bununla beraber, Hadi'nin ordu üzerinde hakimiyet kurma çabası ordu içerisinde çatışmaların yaşanmasını beraberinde getirmiş, Salih'e yakın silahlı gruplarla hükümete bağlı güvenlik güçleri arasında yaşanan çatışmalarda bazı kamu kurumu binaları Salih'e yakın gruplar tarafından çevrelenmiş hatta kısmen ele geçirilmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁹ "Yemen: 'Ordu, başkentte çatışmaya girdi'", **BBC**, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/08/120814_yemen_clashes, (Erişim Tarihi: 13.02.2022).

¹⁸⁰ "Salih: Arap Baharı uluslara yıkım ve kaos getirdi", **Hürriyet**, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/salih-arap-bahari-uluslara-yikim-ve-kaos-getirdi-20397182>, (Erişim Tarihi: 13.03.2022).

¹⁸¹ Ensar Muslu, "Yemen 2012", **Ortadoğu Yılığ 2012**, (der.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul: 2013, s.304.

Salih sonrası dönemde Hadi'nin devlet üzerindeki konumunu güçlendirme çabalarının sürdüğü sırada, ülkede yaşanan istikrarsızlık ortamından yararlanmak isteyen el-Kaide ve diğer aktörler bu dönemde güç kazanmaya çalışmışlardır. El-Kaide'nin Bakanlara, üst düzey askeri yetkililere ve güvenlik görevlilerine yönelik suikast girişimleri özellikle Arap isyanları sonrası süreçte yaşanan istikrarsızlık ortamının oluşturduğu en önemli sonuçlardan biridir. Benzer şekilde, el-Kaide'nin hapishanedeki militanlarının serbest kalmasını sağlamak amacıyla bir takas aracı olarak yabancı turistleri kaçırma eylemlerini kullanması ülkede yaşanan durumdan sadece Yemenlilerin değil aynı zamanda yabancıların da etkilenmesine neden olmuştur. Bunun yanında El-Kaide, bu dönemde bazı şehirleri kısmen de olsa kontrol altına almış böylelikle etki alanını genişletme fırsatı yakalamıştır.

Yemen'de el-Kaide'nin giderek güçlenmesi ve etki alanını genişletmesinin bir sonucu olarak ABD'nin Yemen'de el-Kaide'ye karşı düzenlediği operasyonların sayısı artmış ve operasyonlarda öldürülenlerin ABD tarafından terörist olarak görülmesi özellikle yerel halk tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bunun dışında, AYEK'in bu dönemde gerçekleştirdiği suikastlar önemli bir saldırı aracı haline gelmiş, 2013 yılında Başbakan Basindva'ya karşı düzenlenen suikast girişimi¹⁸² ile ülke yöneticileri de örgüt tarafından doğrudan hedef haline gelmiştir.

El-Kaide'nin dışında Husiler ve Güneyli ayrılıkçılar da bu dönemde güç boşluklarından yararlanarak etki alanlarını genişletmeye çalışmışlardır. Husilerin selefi gruplarla çatışması, Güneyli Hareketinin ise bağımsızlık talepleri bu süreçte yoğunlaşmıştır. Nitekim Husiler KİK'in ortaya koyduğu barış planını "diğer görüşleri dışlayan ve ABD'yi destekleyen bir elit uzlaşısı" olarak görürken; Güneyli Hareketi ise bağımsızlık/federasyon taleplerinin karşılanmadığı bir anlaşma olarak görmüştür.¹⁸³

Yemen'deki istikrarsızlık ortamı sürerken, Salih sonrası dönemin inşası için planlanan çalışmalar devam etmiştir. Bu çalışmalardan en önemlisi olan UDK, BM desteğiyle Yemen'deki sorunun taraflarının bir araya getirilerek geçiş sürecini yönetmek amacıyla, 13 Mart 2013 tarihinde Güneyli Hareketi, Husiler, kadınlar, gençler ve sivil

¹⁸² "Yemen PM escapes assassination attempt", **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/yemen-pm-escapes-assassination-attempt-1.1226071>, (Erişim Tarihi: 13.03.2022).

¹⁸³ "Yemen: Enduring Conflicts, Threatened Transition", ss.2-3.

toplum temsilcilerinden 565 kişinin katılımıyla toplanmıştır. UDK, ülkenin önemli sorunlarını teşkil eden güney sorunu, Saada sorunu, adalet, devlet inşası, iyi yönetim, askeri ve güvenlik, özel kuruluşların bağımsızlığı, kalkınma ve haklar ve özgürlükler gibi konuları çalışan dokuz geniş kapsamlı çalışma grubuna bölünmüştür.¹⁸⁴

Salih'in istifası sonrasında toplumsal gösteriler durmamış, farklı kesimlerden gruplar taleplerini dile getirdikleri gösteriler düzenlemişlerdir. UDK sürecinde federal yapı istekleriyle gündeme gelen Güneyli Hareketi bu gruplar arasında en önemlilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki 13 Ocak 2013 tarihinde binlerce Güney Yemenli Aden'de 1990 yılında imzalanan birleşme anlaşmasının fesih edilmesi ve Güney Yemen'in yeniden bağımsız olması talebiyle gösteri düzenlemiştir.¹⁸⁵ Bu doğrultuda, 13 Mart'ta başlayan UDK görüşmelerinden Güneyli Hareketi, kendi kendilerini yönetme taleplerinin kabul görmemesi nedeniyle Mayıs ayında ayrılmış ancak daha sonra hem Yemen Dışişleri Bakanı hem de Hadi tarafından Yemen'in federal bir yapıya kavuşturulacağına açıklanması ve konunun UDK bünyesinde tartışılmasının kabul görmesi üzerine görüşmelere geri dönmüşlerdir.¹⁸⁶ UDK bünyesinde yürütülen görüşmelerde güneyliler Kuzey ve Güney olmak üzere iki bölgeyi federal sistemi savunurken, hükümet yetkilileri ikiden fazla bölgenin yer aldığı federal sistemi savunmuştur.¹⁸⁷ Hükümet yetkililerin ortaya koyduğu 6 bölgeyi federasyon talebi hem güneyliler hem de Husiler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle Husiler 6 bölgeyi federal yapı önerisini, ülkeyi zengin ve fakir olarak böldüğü gerekçesiyle reddetmiştir.¹⁸⁸ Cumhurbaşkanı Hadi ise bu planı "tarihte yeni sayfa açacak ve mezhepçiliği sona erdirecek ve iktidara, sorumluluğa ve zenginliğe eşit katılıma

¹⁸⁴ Erica Gaston, "Process Lessons Learned in Yemen's National Dialogue", Special Report 342, s.3, United States Institute of Peace, https://www.usip.org/sites/default/files/SR342_Process-Lessons-Learned-in-Yemens-National-Dialogue.pdf, (Erişim Tarihi: 13.03.2022).

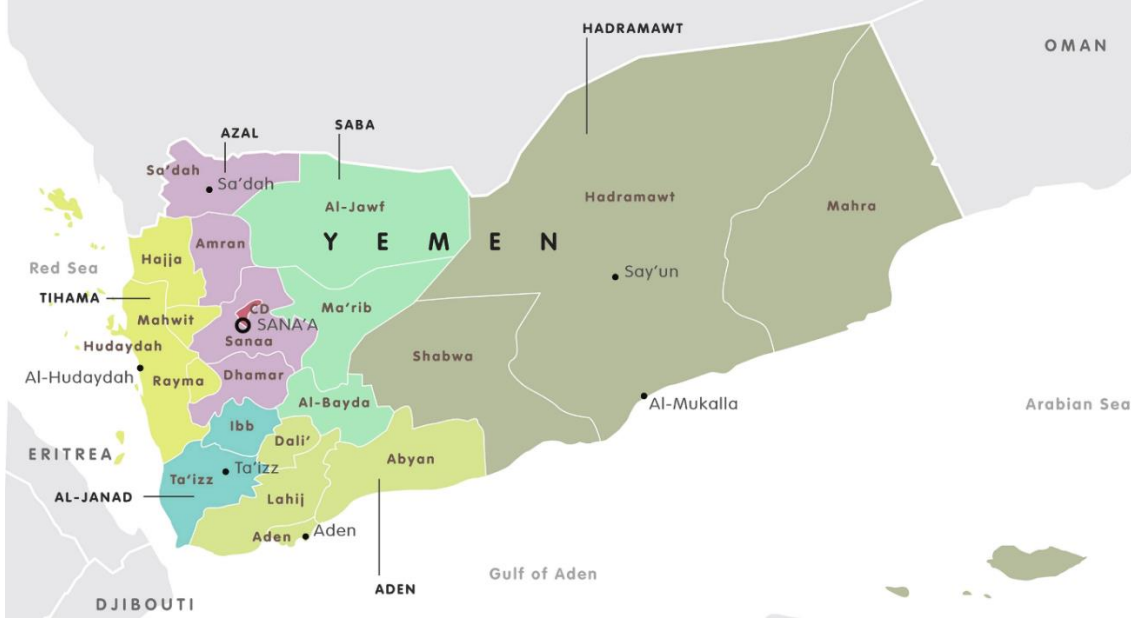
¹⁸⁵ "Separatists in mass rally in southern Yemen", **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/separatists-in-mass-rally-in-southern-yemen-1.1131658>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

¹⁸⁶ "Yemen separatists to return to national-dialogue", **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/yemen-separatists-to-return-to-national-dialogue-1.1228982>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

¹⁸⁷ "Yemen dialogue delegates near deal on South", **The Peninsula Qatar**, <https://thepeninsulaqatar.com/article/17/09/2013/yemen-dialogue-delegates-near-deal-on-south>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

¹⁸⁸ "Yemen rebels oppose six-region federation", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2014/2/11/yemen-rebels-oppose-six-region-federation>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

dayanan yolsuzlukla mücadele edecek bir plan” olarak tanımlamıştır.¹⁸⁹ Tarafların UDK çatısı altında müzakereleri sürdürdüğü bu dönemde, Güneylilerin bağımsızlık taleplerini dile getirdikleri gösterilere hükümet güçlerinin müdahaleleri sonrası taraflar arasında çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmalarda pek çok insan hayatını kaybetmiştir.

Şekil 3: Yemen'deki 6 bölgeyi federal yapı haritası (**Kaynak:** “Mapping the Yemen Conflict”, European Council on Foreign Relations, <https://ecfr.eu/special/yemen/>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022))

2010 yılına kadar Yemen güvenlik güçleriyle çatışan Husiler de UDK’da gündeme gelen önemli sorun alanlarından birini oluşturmuştur. Ülkedeki gösterilerle birlikte daha da zayıflayan devlet otoritesi Husilerin etki alanlarını genişletmelerini kolaylaştırmıştır. Bu süreçte bölgedeki Selefi kabilelerle çatışmalar sürerken kimi zaman bu çatışmalara el-Kaide de dahil olmuştur. Özellikle 2014 yılının başından itibaren Husilerin, Haşid kabilesinin güçlü olduğu şehirleri ele geçirmek için Haşid kabile konfederasyonu ile şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.¹⁹⁰ Haşid’e bağlı silahlı grupları yenen ve Güney’e doğru ilerlemeye başlayan Husiler, başkent Sanaa’nın 50 km kuzeyindeki Amran vilayetinde bulunan 310. Zırhlı Tugayı ele geçirmiş¹⁹¹ ve başkent Sanaa’ya doğru ilerleyişlerinde

¹⁸⁹ “A federal cure for Yemen’s ills?”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/a-federal-cure-for-yemens-ills-1.1294257>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

¹⁹⁰ “Al Houthi rebels battling tribesmen in north Yemen”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/al-houthi-rebels-battling-tribesmen-in-north-yemen-1.1275221>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

¹⁹¹ “Yemen accuses Shiite rebels of ‘atrocities’ near sanaa”, **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2014/07/09/Yemen-accuses-Shiite-rebels-of-atrocities-near-sanaa->, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

önemli bir noktayı kontrol altına almışlardır. Husilerin ilerleyişinin sürdüğü bu dönemde devlet sübvansiyonunun kesilmesiyle artan petrol fiyatları sebebiyle ağustos ayında başlayan ve hükümetin istifa etmesini talep eden toplumsal gösterilere öncülük etmeleriyle Husilerin etkisi başkent Sanaa’da önemli bir boyuta ulaşmıştır.¹⁹² Başkent in etrafında binlerce kişiyle kamp kuran Husilerle çatışmak istemeyen hükümet, Husilere bir ay içerisinde teknokrat hükümetin kurulmasına ilişkin taslak plan sunmuş¹⁹³ ve bu doğrultuda başbakan Muhammed Salim Basindva eylül ayında istifa etmiştir.¹⁹⁴ Basindva’nın istifası sonrasında da gösteriler sürmüş ve yaşanan çatışmalar sebebiyle taraflar arasında BM arabuluculuğunda Barış ve Ortaklık Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma uyarınca Hadi’nin Husilerden ve Güneyli hareketinden danışmanlar ve üç gün içinde de tarafsız bir başbakan ataması hususunda anlaşmaya varılmıştır.¹⁹⁵ Anlaşma doğrultusunda, Hadi ilk olarak Güney’den Ahmet Avad bin Mübarek’i başbakanlığa aday olarak göstermiş, Husiler ise “bu adaylık milletin iradesine uygun değildir ve halkın taleplerine cevap vermemektedir” diyerek reddetmiş¹⁹⁶ bunun üzerine Hadi, Husilerin de onaylamasıyla Yemen’in BM temsilcisi Halid Baha’yı başbakan olarak atamıştır.¹⁹⁷

2.3. Yemen’de İç Savaş ve Aktörlerin Pozisyonları

2011 yılında toplumsal gösteriler ülkenin pek çok kesiminin bir araya geldiği Salih karşıtı sivil bir gösteri olarak tanımlanabilir. Salih’in istifası ile bu topluluğun önemli bir kısmı meydanlardan çekilmiş olsa da gerek KİK inisiyatifi ile ortaya konulan barış planını beğenmeyen gerekse Hadi’nin yönetiminden memnun olmayan insanlar

¹⁹² “Tens of thousands of Yemeni Houthis protest against fuel reform, government”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-protests-idUSKBN0GI1O420140818>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

¹⁹³ “Houthi rebels weigh draft deal on new govt”, **The Peninsula Qatar**, <https://thepeninsulaqatar.com/article/24/08/2014/houthi-rebels-weigh-draft-deal-on-new-govt>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

¹⁹⁴ “Yemeni leaders, rebels sign ceasefire calling for new government”, **CNN**, <https://edition.cnn.com/2014/09/21/world/meast/yemen-prime-minister-resigns/index.html>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

¹⁹⁵ “Hadi to name new Yemen premier within three days”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/hadi-to-name-new-yemen-premier-within-three-days-1.1388189>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

¹⁹⁶ “Yemen deserves a more inclusive prime minister”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/opinion/editorials/yemen-deserves-a-more-inclusive-prime-minister-1.1395987>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

¹⁹⁷ “Yemen appoints new PM to end crisis”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2014/10/13/yemen-appoints-new-pm-to-end-crisis>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

gösterilere devam etmişlerdir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, özellikle 2014 yılında devlet sübvansiyonlarının azaltılmasına karşı gerçekleştirilen eylemler Husilerin liderliğinde gerçekleştirilmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. 2011'deki gösterilerle beraber ülkenin kuzey kesimlerinde etki alanlarını genişleten Husiler, 2014 yılı itibarıyla başkent Sanaa'yı ele geçirecek bir güce ulaşmışlardır. Husiler bu ilerleyişleri sırasında Haşid kabile konfederasyonu ile çatışmış ve ayrıca hükümet güçlerinin de Husiler karşısında yetersiz kalması sonucu askeri üsleri ele geçirebilmişlerdir. Bu üslerde bulunan silah ve mühimmatın Husilerin eline geçmesiyle beraber önemli bir güce ulaşan Husiler hükümet üzerinde doğrudan bir baskı kurma imkanına erişmişlerdir.

2015 yılına gelindiğinde Yemen'de sonucu büyük insani krizlere sebebiyet verecek olan süreç 21 Ocak'ta Husilerin Sanaa'daki başkanlık sarayını kuşatmaları sonrası hükümet ve Cumhurbaşkanı Hadi'nin istifa dilekçelerini Meclise sunmalarıyla başlamıştır. Bu tarihten sonra Husilerle-Hadi güçleri arasında yaşanacak olan güç mücadelesi Yemen'deki yerel aktörlerin dışında bölge ülkelerinin de dahil olduğu ve sonucunda milyonlarca Yemenlinin insani krizle karşı karşıya kaldığı bir iç savaş halini almıştır.

2.3.1. Hükümet Güçleri

Husilerin başkanlık sarayını kuşatmaları sonrası süreçte istifa dilekçesini Meclise sunan Hadi'nin istifasının yasal olarak gerçekleşmesi için gereken Meclis onayı, Meclisin bu istifayı onaylamayı reddetmesiyle gerçekleşmemiştir.¹⁹⁸ Bu sırada başkent Sanaa'da kontrolü ele alan Husiler ise 6 Şubat'ta Meclisi feshettiklerini ve hükümet yetkilerini kendi üstlerine aldıklarını bu amaçla da Devrim Komitesi adında bir yapı kurduklarını duyurmuşlardır.¹⁹⁹ Bu süreçte ev hapsinde tutulan Hadi, Aden'e kaçarak istifa dilekçesini geri çektiğini açıklamış,²⁰⁰ böylelikle yasal olarak istifası gerçekleşmeyen Hadi, uluslararası alanda Yemen'in Cumhurbaşkanı olarak kabul görmeye devam etmiştir.

¹⁹⁸ “Yemeni parliament rejects President Hadi's resignation”, **Deutsche Welle**, <https://www.dw.com/en/yemeni-parliament-rejects-president-hadis-resignation/a-18210180>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

¹⁹⁹ “Houthis take control of Yemeni government”, **Financial Times**, <https://www.ft.com/content/358bbb34-ae29-11e4-8188-00144feab7de>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²⁰⁰ “Yemen's president retracts resignation after escape from house arrest”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2015/feb/24/yemens-president-retracts-resignation-after-escape-from-house-arrest>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

Husilerin kontrol alanlarını Aden'e doğru genişletmeleri ve Aden Havalimanı'nı ele geçirmeleri sonrası Hadi'nin kaldığı Aden'deki başkanlık sarayına yönelik saldırı gerçekleştirilmiş ve bu saldırı sonrası Hadi ve hükümet Aden'den ayrılarak Suudi Arabistan'a gitmiştir. Husilerin ilerleyişi devam ederken Hadi, 25 Mart 2015 tarihinde Birleşmiş Milletler'e bir mektup yazarak BM Güvenlik Konseyi'nden Yemen'de Husilerin ilerleyişinin durdurulmaya gönüllü ülkelerin askeri müdahalesine yetki veren bir karar almasını istemiş, bu istek Suudi Arabistan öncülüğünde oluşturulan koalisyon tarafından karşılık bulmuş ve 26 Mart 2015 tarihinde koalisyon güçlerinin Husilere yönelik hava saldırıları "Kararlılık Fırtınası" operasyonu kapsamında başlamıştır. Bu koalisyona BAE, Ürdün, Bahreyn, Sudan, Mısır, Kuveyt, Fas, Pakistan, Cibuti, Senegal ve Malezya askeri destek verirken, ABD siyasi olarak destek vermiştir.

Kararlılık Fırtınası operasyonu ile Husilerin kontrol altında tuttuğu ülkenin güneybatı şehirlerindeki bazı bölgeler yeniden hükümet güçlerinin denetimi altına alınmıştır. Aden'in yeniden kontrol altına alınmasıyla birlikte Başbakan Baha ve bazı bakanlar yeniden Yemen'e dönebilmıştır. Operasyonla beraber her ne kadar Aden'de kontrol sağlanmış olsa da operasyonun geneline bakıldığında ise Husilere karşı net bir üstünlüğün kurulamaması sebebiyle beklenen başarıya ulaşamadığı görülmektedir.

Önemli bir krizle karşı karşıya kalan Yemen'de 2016 yılında hükümetin başarısız olduğu gerekçesiyle Hadi, Başbakan ve aynı zamanda da Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak görev yapan Baha'yı görevden almış, Başbakanlık görevine GHK eski genel sekreteri Ahmed Ubeyd bin Dağr'ı, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevine ise Ali Muhsin el-Ahmer'i atamıştır.²⁰¹ Ülkenin en önemli kabile konfederasyonlarından Haşid'in yönetimindeki Ahmer kabilesinden olan Ali Muhsin el-Ahmer'in Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak atanması Hadi yönetiminin, kabilelerin siyaset üzerindeki etkisi göz önünde tutulduğunda, kabile desteği alabilmesi açısından önemlidir.

Tüm bu gelişmeler sonrasında da Yemen'de güvenliğin sağlanamaması sebebiyle Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da bulunan hükümet görevini buradan gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu durum ise Hadi'nin Yemen'deki, özellikle de Aden'deki, otoritesinin

²⁰¹ "Hadi appoints top army general as vice president", **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2016/04/03/Yemen-s-Hadi-appoints-top-Army-General-as-vice-president->, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

sorgulanmasına neden olmuştur. Hadi'nin otoritesinin sorgulanır hale gelmesi, hükümet dışındaki oluşumların halk nezdinde güçlenmesine olanak tanımış, özellikle Yemen'in tarihsel sürecinde önemli bir sorun alanı olarak varlığını sürdüren Güneyli Hareketi bu süreçte önemli kazanımlar elde etmiştir. Bunun yanı sıra, bazı bölgelerde ise AYEK kontrol alanını genişletmiştir.

Bu süreçte İslah başta olmak üzere diğer OBP partileri Husilere karşı olarak Cumhurbaşkanı Hadi'ye destek vermişlerdir. Yemen'in kendi yapısı göz önünde tutularak bakıldığında İslah partisinin bu süreçte Hadi açısından önemi oldukça artmıştır. Zira ülkedeki Haşid kabile konfederasyonundan önemli isimlerin aynı zamanda İslah'a da yakın olması partinin ülke siyasetinde önemli bir unsur olarak görülmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda, Hadi'nin Ali Muhsin el-Ahmeri'yi Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak ataması hem kabile desteğini hem silahlı kuvvetlerin desteğini alması noktasında stratejik bir adım olarak görülebilir. Bu atama, her ne kadar Muhsin el-Ahmer'in İslah ile resmi bağlantısı olmasa da İslah'ın yönetimde önemli bir konuma geldiği yorumlarına neden olmuş, hatta Güneyliler tarafında hükümet için "İslah hükümeti" tanımlamaları yapılmış olmasına karşın, İslah kendisini hem askeri bileşeninin hem de hükümetin karar alma mekanizmasının dışında bir siyasi parti olarak tanımlamıştır.²⁰² Bunun yanı sıra, İslah'ın Müslüman Kardeşler hareketi ile olan ilişkileri Suudi Arabistan ve özellikle de BAE ile gerginliğin yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde İslah'ın Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'yi desteklemesi BAE'nin İslah'a karşı olumsuz tutum geliştirmesine katkı sunmuştur.²⁰³ İslah ve OBP'nin dışında, 2011 isyanlarına destek veren gençlik grupları ve teknokrat sınıf, gazeteciler ve kadın gruplarının da yer aldığı gruplar Hadi'yi 2011 sonrası süreçte ortaya çıkan geçiş süreci amaçlarına sahip çıkmak için desteklemişlerdir.²⁰⁴

2011 sonrası süreçte Yemen'de yaşanan sıkıntılar ve 2014 yılında Husilerin başkent Sanaa'yı kontrol altına almaları ile başlayan süreçte Hadi yönetiminin ülkedeki kontrolü kaybetmeye başlaması Hadi'nin halk nezdindeki itibarının ciddi şekilde zarar görmesine

²⁰² "Rethinking Peace in Yemen", Middle East Report No.216, Temmuz 2020, s. 13, **International Crisis Group**, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/216-rethinking-peace-in-yemen.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²⁰³ Tawfeek Al-Ganad, "A History of Yemeni Political Parties: From Armed Struggle to Armed Repression", **The Sana'a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/analysis/16421>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²⁰⁴ "Rethinking Peace in Yemen", ss. 12-13.

neden olduğu söylenebilir. Esasında Hadi'nin cumhurbaşkanı olarak seçildiği seçimlerde halk bu süreci kısa süreli bir geçiş süreci olarak değerlendirmiş ve seçimlerde tek aday olan Hadi'yi bu yüzden desteklemiştir.²⁰⁵ Özellikle Yemen'i Riyad'dan yönetmeye çalışması Hadi'nin yerelde oldukça eleştirilmesine sebebiyet vermektedir. Bunun yanı sıra Hadi, Yemen'in siyasi, kurumsal ve bölgesel parçalanmasını engellemede de başarısız olmuştur.²⁰⁶ Zira Sanaa'da bulunan Merkez Bankası'nın Husilerin başkenti ele geçirmeleri sonrasında, Aden'e taşınması sürecinde sıkıntıların yaşanması ve ortaya çıkan güvensizlik ortamı ile kendi kabilelerini veya bölgelerini korumak isteyen grupların bir araya gelerek bölgesel "özerk" yönetimler kurmaları buna örnek olarak gösterilebilir. Siyasi olarak ise Salih sonrası dönemde Salih'e yakın isimlerle giriştiği güç mücadelesi sonucu partisi GHK'nın Salih yanlıları ve Hadi yanlıları olarak bölünmesi örnek olarak gösterilebilir. Benzer şekilde ordu da Salih'e bağlı birlikler ve Hadi'ye bağlı birlikler olarak bölünmüş ve bu bölünme Husilerin ilerleyişinde önemli bir kolaylık oluşturmuştur. Diğer taraftan, aşağıda da görüleceği üzere, Hadi'nin Aden Valisi Ayderus el-Zübeydi'yi görevden alması ülkenin uzun yıllardır önemli bir sorun alanı olan Güney meselesinin şiddetlenmesine neden olmuş ve böylelikle Hadi'nin kontrolünde olan güney vilayetlerindeki etkisi önemli derecede zarar görmüştür.

2.3.1.1. Uluslararası Koalisyon

Hadi'nin talebiyle Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan uluslararası koalisyonun başlattığı Kararlılık Fırtınası operasyonu Suudi Arabistan 100, BAE 30, Bahreyn 12, Kuveyt 15, Katar 10, Fas ise 6'şar tane olmak üzere yaklaşık 170 savaş uçağının katılımıyla başlamıştır.²⁰⁷ İlk aşaması 29 gün süren ve daha çok koalisyonun hava üstünlüğünü sağlamak ve Husilere İran'dan sağlanacak olası ikmal hattını engellemek amacıyla Husilerin kontrol ettiği hava savunma sistemleri, havalimanları ve limanlar öncelikle hedef alınmasıyla gerçekleşmiştir.²⁰⁸ 22 Nisan 2015 tarihinde koalisyon

²⁰⁵ Mohammed Alshuwaiter, "President Hadi and the future of legitimacy in Yemen", **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/publications/president-hadi-and-future-legitimacy-yemen>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²⁰⁶ "Rethinking Peace in Yemen", s. 14.

²⁰⁷ "Factbox: Saudi-led coalition against Yemen's Houthis", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-coalition-factbox-idUSKBN0N11F220150410>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²⁰⁸ Michael Knights ve Alex Almeida, "The Saudi-UAE War Effort in Yemen (Part 2): The Air Campaign", **The Washington Institute for Near East Policy**,

sözcüsü Tuğgeneral Ahmed Asiri'nin Husilerin elindeki balistik füzelerin yok edildiğini ve Kararlılık Fırtınası Operasyonunun sona erdiğini ve Umuda Dönüş Operasyonunun başlayacağını açıklamıştır.²⁰⁹ Fakat aşağıda görüleceği üzere, Husilerin elindeki balistik füzelerin yok edildiğine dair açıklama zamanlama açısından oldukça erken olmuştur.

Suudi Arabistan resmi haber ajansı SPA'da yayımlanan koalisyon güçlerinin açıklamasında Umuda Dönüş Operasyonunun hedefleri şu şekilde sıralanmıştır:

*"Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararı, Körfez İşbirliği Konseyi girişimi ve Yemen Ulusal Diyalog Konferansı sonuçları doğrultusunda ülkede hızlı şekilde siyasi bir çalışmanın başlatılmasının yanı sıra sivilleri koruma, terörle mücadele, Yemen'deki yabancıların tahliyesi ile zarar gören bölgelerde insani yardımların yapılması, Husi Ensarullah hareketinin ilerleyişi ile devrik Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'e bağlı gruplara silah desteğinin engellenmesi."*²¹⁰

Uluslararası koalisyonun Hadi'yi desteklemek amacıyla başlattığı operasyon iç savaşın daha da şiddetlenmesine katkı sunacak iki gelişmenin yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki İran'ın Husilere olan desteğini artırması, ikincisi ise koalisyonun uyguladığı abluka sonrası ülkeye insani yardım malzemelerinin girememesi sonucu hali hazırda yardıma muhtaç insanların insani krize sürüklenmesidir. İnsani krize ek olarak, koalisyonun hava saldırılarında sivil hedefleri vurması sonucu çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesi savaşın doğurduğu sonuçları daha da kötüleştirmiştir.

2018 yılında Suudi Arabistan'ın desteklediği askeri güçlerin Yemen'in en önemli limanlarından birinin yer aldığı Hudeyde'yi Husilerden geri almak amacıyla başlattığı operasyon sonucu oldukça şiddetli çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmaların ciddi can kayıplarına neden olması sebebiyle BM taraflar arasında arabuluculuk yaparak ateşkes sağlanması amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda taraflar İsveç'in başkenti Stockholm'de bir araya gelerek Stockholm Anlaşmasını imzalamış ve çatışmalar kısa

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/saudi-uae-war-effort-yemen-part-2-air-campaign>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²⁰⁹ "Saudi-led coalition declares end to Yemen air strikes", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2015/4/22/saudi-led-coalition-declares-end-to-yemen-air-strikes>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²¹⁰ "Yemen'deki Kararlılık Fırtınası harekati sona erdi", **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemendeki-kararlilik-firtinasi-harekati-sona-erdi/55093>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

sürelî de olsa sona ermiştir. Ancak sonraki süreçte yaşanan çatışmalar sonucu anlaşma başarısızlığa uğramıştır.

Her ne kadar farklı ülkeler tek bir koalisyon çatısı altında buluşmuş olsalar da koalisyonun kendi içerisinde görüş ayrılıkları zamanla açık bir hale gelmiştir. Özellikle koalisyonun karşılaştığı en önemli sorunlardan biri BAE'nin savaşta rolü olmuştur. 2019 yılında koalisyonun en önemli ülkelerinden biri olan BAE'nin Yemen'deki birliklerini çekme açıklaması oldukça maliyetli bir hal alan operasyonların Suudi Arabistan'ı önemli bir yükü tek başına üstlenme riskiyle karşı karşıya bırakmıştır. Nitekim iç savaş süresince Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen üzerindeki amaçlarında da ciddi görüş ayrılıkları yaşanmış, aşağıda da görüleceği üzere iki aktörün desteklediği gruplar üzerinden birbirleriyle, Yemen'in bölünmesi pahasına, mücadeleye girdiği söylenebilir. Sonuç olarak, iç savaşın giderek çıkmaza sürüklenmesi, koalisyon içerisinde görüş ayrılıklarının ciddi boyutlara ulaşması ve savaşın Suudi Arabistan ve BAE'ye olan maliyetinin artması gibi sebeplerin tarafların Yemen'in geleceğine yönelik planlarının değiştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bunun en önemli göstergesi olarak ise, ileride değinilecek olan, Hadi ve GGK arasında imzalanan Riyad Anlaşması ve özellikle Suudi Arabistan'nın iç savaşı sona erdirmek için barış müzakerelerine önem atfetmeye başlaması gösterilebilir.

2.3.2. Husiler

Yemen'de Salih sonrası dönemin en önemli aktörlerinden biri olan Husiler (askeri kanadının ismiyle Ensarullah), 2011 yılında başlayan gösterilerle birlikte etki alanlarını önce Yemen'in kuzeyinde yer alan Sadaa şehri merkezde olmak üzere genişletmiş, yerel kabilelerle çatışarak başkent Sanaa'ya doğru ilerlemiş ve 2014 yılına gelindiğinde başkenti kontrolleri altına almışlardır. Husilerin bu ilerleyişinin nedenleri arasında tarihsel süreçte görüleceği üzere Zeydi-Selefi çatışması önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple Salih sonrası dönemde İslah partisinin yönetimdeki gücünün artması Husiler tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır. Husiler, Sanaa'ya ilerleyiş süreçlerinde gerek Sadaa şehrinde gerekse Amran şehrinde İslah (ve Müslüman Kardeşler) ve Haşid kabile konfederasyonu ile çatışmış ve bu çatışmalar neticesinde önce Sadaa şehri sonra ise Amran şehri Husilerin kontrolüne geçmiştir. Müslüman Kardeşler ve Haşid'e bağlı birliklerin Husilerin karşısında yenilmesiyle Husiler rakipsiz kalmış ve başkent

Sanaa'ya doğru ilerlemeye başlamışlardır.²¹¹ Husilerin ilerleyişi sırasında önemli askeri üsleri ele geçirmesi ve buradan edindikleri mühimmatlar sayesinde ilerleyişleri daha da kolaylaşmış ve Sanaa'yı kuşatarak hükümeti istifaya zorlamışlardır.

Bunun yanı sıra, Husilerin başkent Sanaa'ya ilerlemesinin nedenleri arasında daha çok göstermelik bir neden olarak karşımıza çıkan federal yapı tartışmaları ve petrol fiyatlarında yaşanan artışlar da yer almaktadır. Yine Salih sonrası süreçte, yeni dönemi inşa etmek amacıyla kurulan UDK bünyesinde federal yapı konusu gündeme gelmiş ve hükümetin Yemen'in 6 bölgesi federal yapıya bölmesi planına Husiler, buldukları eyaletin denize ve doğal kaynaklara ulaşımının olmaması sebebiyle karşı çıkmıştır. Bu durumla birlikte, petrol fiyatlarının artması Husilere hükümet karşıtı gösterileri organize etmek için bir fırsat doğurmuş ve başkent Husiler tarafından çevrelenerek hükümete istifa etmeleri için baskı kurulmuştur.

Husilerin ilerleyişinin arkasındaki nedenlere ek olarak, 2011'de görevden ayrılan Salih'in Husilere verdiği siyasi ve askeri destek de Husi ilerleyişinde önemli bir yere sahiptir. Zira, KİK inisiyatifi anlaşmasında her ne kadar Salih görevini yardımcısı Hadi'ye devretmiş olsa da ülkede kalmaya devam etmiş ve yargılamalardan muaf tutulmuştur. Salih'in ülkede kalması kendisinin devrilmesine neden olarak gördüğü grupları ve KİK inisiyatifini başarısızlığa uğratarak yeniden yönetime geçmek amacıyla "düşmanın düşmanı" işbirliği yapmasına ve böylelikle 33 yıl iktidarda kalmış olmanın ve hem askeriyede hem bürokraside hem de partisi GHK'da kendisine yakın isimlerin ve kabile gruplarının sağladığı avantajla Husileri desteklemiştir. Nitekim taraflar bu işbirliğini gizli tutma gerekliliği duymamış, 2015 yılında Salih-Husi işbirliği daha da görünür hale gelmiş ve Salih ile işbirliği kuran Husilerin başkent Sanaa'yı ele geçirmeleri sonrasında 6 Şubat 2015 tarihinde meclisi feshederek hükümet yetkilerini oluşturdukları Devrim Komitesi üzerine aldıklarını duyurmuşlardır. 28 Temmuz 2016 yılında ise Husiler ve (Salih'e yakın) GHK arasında anlaşma imzalanarak önce Yüksek Siyasi Konsey kurulmuş daha sonrasında ise Husiler ve GHK'nın eşit temsili ile Ulusal Kurtuluş Hükümeti kurulmuştur.²¹²

²¹¹ Qadri, a.g.e, s. 409.

²¹² Feyza Özçelik, "Yemen 2016", **Ortadoğu Yılığ 2016**, (der.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Kadim Yayınları, Ankara: 2017, ss. 315-316.

Pragmatizm üzerine kurulu olan Salih-Husi ittifakı nihayetinde çok uzun sürmemiş, 2017 yılında ittifaktaki görüş ayrılıkları çok net bir şekilde görünür hale gelmiştir. Özellikle Salih'in Mayıs ayında Husilerin lideri olan Abdülmelik el-Husi aleyhine yaptığı açıklamalar ve Suudi Arabistan ile görüşmeye açık olduğuna dair demeçleri Husiler arasında Salih'in "düşman ile işbirliği" yaptığı yorumlarına neden olmuştur.²¹³ Aynı yılın Ağustos ayında Salih'in Husileri "milisler" olarak tanımlaması ve Husilerin bu açıklamayı ihanet olarak yorumlamaları ittifakın içerisinde ciddi görüş ayrılıklarının yaşadığını açık bir şekilde göstermiştir.²¹⁴ Taraflar arasında artan gerilim sonucunda Salih'e yakın bakanlar Husiler tarafından baskılara uğramış, Sağlık Bakanı Muhammed Salim bin Hafız'ın ofisi Husiler tarafından basılarak tehdit edilmiştir.²¹⁵ Sonuç olarak taraflar arasındaki gerilim had safhaya ulaşmış ve 4 Aralık 2017 tarihinde Ali Abdullah Salih ve GHK Genel Sekreteri Arif el-Zouka'nın Husiler tarafından öldürülmeleriyle²¹⁶ sona ermiştir. Salih'in öldürülmesi Husi-GHK ittifakını yıkmış, parti, kabile ve ordudaki Salih'e yakın isim ve grupların Husileri desteklemekten vazgeçmesine ve bu da Husilerin askeri olarak zayıflamasına neden olmuştur.²¹⁷

Ancak Salih'in öldürülmesine kadarki süreçte Salih ile yaptıkları işbirliğinin sayesinde, Husiler Sanaa'yı ele geçirdikten sonra durmamış, kısa sürede Damar, İbb, Taiz, Hudeyde ve el-Beyda gibi vilayetleri de kontrol altına alarak Aden'e doğru ilerlemişlerdir. Aden Havalimanının ele geçirilmesi ve o dönemde ev hapsinden kaçarak Aden'e gelen Hadi'ye yönelik saldırı girişimleri sonrası Hadi ve hükümet Suudi Arabistan'a giderek Yemen'i terk etmek zorunda kalmıştır.

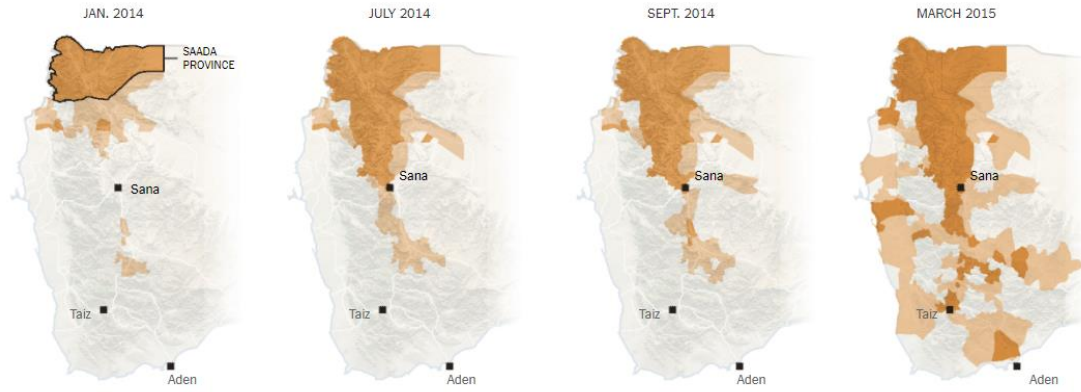
²¹³ Enes Ayaşlı, "Yemen 2017", **Ortadoğu Yıllığı 2017**, (der.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Kadim Yayınları, Ankara: 2018, s.298

²¹⁴ "Yemen ex-president Saleh labelled 'traitor' by Houthi allies", **Middle East Eye**, <https://www.middleeasteye.net/news/yemen-ex-president-saleh-labelled-traitor-houthi-allies>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²¹⁵ "Houthis storm health ministry in Sanaa, threaten Saleh loyalist minister", **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/News/gulf/2017/10/01/Houthis-storm-Health-Ministry-in-Sanaa-threaten-Saleh-loyalist-minister>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²¹⁶ "Yemen: Ex-President Ali Abdullah Saleh killed", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/10/yemen-ex-president-ali-abdullah-saleh-killed>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²¹⁷ Talha İsmail Duman, "Yemen 2018" **Ortadoğu Yıllığı 2018**, (der.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul:2019, s.243.

Şekil 4: (Batı) Yemen'de Husilerin İlerleyişi, Ocak 2014- Mart 2015 (**Kaynak:** Mapping Chaos in Yemen”, The New York Times, <https://www.nytimes.com/interactive/2015/03/26/world/middleeast/geography-of-chaos-in-yemen-maps.html>, (Erişim Tarihi:25.03.2022))

26 Mart 2015 tarihinde “Kararlılık Fırtınası Operasyonu” adıyla başlatılan operasyon kapsamında düzenlenen hava saldırılarının ilk aylarında Husilerin ilerleyişi sürmüştür. Özellikle Aden limanının Husiler tarafından kontrol altına alınması liman üzerinden ülkeye giren ticari mamullerin ve yardımların kesilmesine neden olmuştur.²¹⁸ Bu süreçte koalisyon güçleri Husilere karşı önemli bir başarı elde edemezken, nisan ayının ikinci yarısından itibaren güneybatı şehirlerinde Hadi’ye bağlı koalisyon destekli güçler Husilere karşı başarılar elde etmeye başlamıştır. Özellikle temmuz ayı itibariyle Suudi Arabistan’da eğitilen Yemenli güçlerin saha desteği, koalisyonun hava saldırıları ve BAE’nin zırhlı araç yardımıyla Aden hava ve deniz limanları yeniden hükümet güçlerinin kontrolü altına girmiştir.²¹⁹ 2015 yılında Hadi’ye bağlı güçler Husilere karşı bazı kazanımlar elde etse de sonraki süreçte iki aktör birbirine karşı net bir üstünlük kuramamıştır.

Taraflar arasında yaşanan şiddetli iç savaş boyunca Husiler pek çok balistik füze saldırısında bulunmuştur. Her ne kadar koalisyon güçleri operasyonun başlamasından birkaç gün sonra Husilerin füze olanaklarının çoğunu yok ettiğini duyurmuş²²⁰ olsa da 6 Haziran 2015 tarihinde Husilerin Suudi Arabistan’ın Hamis Muşayt yakınlarındaki hava

²¹⁸ Ensar Muslu, “Yemen 2015”, **Ortadoğu 2015**, (der.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul:2016, s. 249.

²¹⁹ “Saudi-backed Yemen forces take Aden port from Houthis: residents”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-aden-idUSKCN0PP16I20150715>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²²⁰ “Arab coalition ‘has destroyed most of Yemen rebels’ missiles”, **Times of Israel**, <https://www.timesofisrael.com/arab-coalition-has-destroyed-most-of-yemen-rebels-missiles/>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

üssüne bir Scud füzesi saldırı girişimi²²¹ ile Yemen iç savaşında füzelerin kullanılması resmen başlamıştır. Husiler bu füze stoğunu İran desteğinin yanında çatışma meydanlarında koalisyon güçlerinin bıraktığı veya ele geçirdikleri askeri üslerde var olan füzeler sayesinde edinmişlerdir.²²² 2015 yılı boyunca Husiler, Marib ve Taiz'deki koalisyon güçlerini Sovyet yapımı Tochka balistik füzeleriyle hedef almış ve koalisyon güçlerinin önemli kayıplar vermesine neden olmuşlardır.²²³ Husilerin gerçekleştirdiği bu füze saldırıları sonucunda 2015 yılından beri 400'den fazla koalisyon askeri personeli hayatını kaybetmiştir.²²⁴ Her ne kadar Husiler sahip oldukları silah ve mühimmat stoklarının çoğunu Sanaa'ya doğru ilerleyişlerinde ele geçirdikleri askeri üslerden elde etmiş olsalar da 2016 yılının ortalarında Yemen stoklarında bulunmayan yeni füze çeşitlerini kullanmaya başlamış, Eylül 2016'da Taif'teki Suudi Arabistan'a ait hava üssünü "Burkan-1" adını verdikleri yeni bir Scud varyantı füze ile hedef almışlardır.²²⁵ Bunun yanı sıra, Husilerin sahip olduğu balistik füzeler arasında İran menşeli Qiam füzesinin modifiyeli hali Burkan sınıfı füzeler 1200 km menzilli iken, 150 km menzilli Badr sınıfı roketler ve 65 km menzilli Zelzal füzeleri de yer almaktadır.²²⁶ Husilerin envanterinde bulunan söz konusu füzelerle, 2017 yılında Suudi Arabistan'a yönelik gerçekleştirdikleri balistik füze saldırısı sonrasında 6 Kasım'da koalisyon güçleri tüm Yemen'in hava ve deniz limanlarını Husilere sağlanan dış desteği kesmek amacıyla geçici süreliğine kapatmış fakat koalisyonun bu hamlesi Husilerin dış desteğinin kapanmasının yanında ülkeye yardım malzemelerinin girmesini ve sivillere ulaşmasını engellemiş ve böylelikle bu bölgelerde yaşayan insanların insani krizle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

²²¹ "Yemen crisis: Saudi Arabia 'shoots down' Scud missile", **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33033842>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²²² Ian Williams ve Shaan Shaikh, The Missile War in Yemen, Center for Strategic and International Studies, ss.15-19, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/Williams_MissileWarYemen_WEB_FINAL_v2.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²²³ "Yemen crisis: UAE soldiers killed by blast at camp", **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34152104>; "Two top Gulf commanders killed in Yemen rocket strike: sources", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-idUSKBN0TX0FW20151214>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

²²⁴ Williams ve Shaikh, a.g.e., s. 10.

²²⁵ Williams ve Shaikh, a.g.e., s. 5.

²²⁶ "What ballistic missiles do the Houthis have and how do they get them?", **The National News**, <https://www.thenationalnews.com/gulf-news/2021/11/01/what-are-the-houthi-ballistic-missiles-and-how-do-militias-obtain-them/>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

Husiler 2018 yılından itibaren balistik füzelerin dışında insansız hava araçlarını (İHA) da aktif şekilde kullanmaya başlamıştır. İHA'lar sayesinde askeri üslere, koalisyon hava savunma sistemlerine ayrıca havaalanları ve petrol altyapıları gibi sivil hedeflere saldırılar gerçekleştirmiştir.²²⁷ Husilerin sahip olduğu Qasef serisi İHA'ların İran Ababil-T İHA'larıyla olan benzerliği BM Yemen Uzmanlar Paneli tarafından hazırlanan raporla ortaya konulmuştur.²²⁸ Buna ek olarak, Husilerin sahip olduğu İHA'ların demonte olarak İran'dan geldiği ve Yemen'de montajının gerçekleştirildiği de üzerinde ciddi şekilde durulan bir ihtimaldir. Sahip oldukları İHA'ların sağladığı operasyonel imkanlar sayesinde Husiler koalisyonla ait noktaları pek çok defa hedef alarak saldırılar gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar sadece Yemen içindeki noktalarla sınırlı kalmamış, söz konusu İHA'larla Suudi Aramco tesislerini, koalisyonla ait askeri noktaları ve havalimanlarını da hedef almıştır. Önemli bir savunma bütçesine sahip olan koalisyonun bu tür düşük teknoloji İHA'lar tarafından hedef alınmış olması ise koalisyon açısından küçük düşürücü bir hal almıştır.²²⁹

Husiler balistik füzeler ve İHA'ların yanı sıra hava savunma sistemlerine de sahiptirler. Bu hava savunma sistemleri sayesinde ise koalisyon güçlerine ait İHA'ları ve savaş uçaklarını düşürmüşlerdir. 2015 yılında koalisyon bünyesinde operasyon gerçekleştiren Fas Hava Kuvvetleri'ne ait bir F-16, Şubat 2020'de ise Suudi Hava Kuvvetleri'ne ait bir Tornado savaş uçağı Husilere ait hava savunma sistemleri tarafından düşürülen uçaklara örnek olarak gösterilebilir.²³⁰

Suudi Arabistan ve BAE liderliğindeki uluslararası koalisyon Husilerin karşısında önemli bir silah gücüne sahip olsa da hedeflerine ulaşmada başarısızlığı koalisyon içerisinde yer alan ülkelerin koalisyonun amacını sorgulamasına neden olmuştur. Önemli kayıplar veren Suudi Arabistan ve BAE, koalisyonun Husilere karşı kazanımlarını yeterli görmemişlerdir. Bunun bir sonucu olarak BAE'nin 2019 yılında

²²⁷ Williams ve Shaikh, a.g.e., s. 7.

²²⁸ "Final report of the Panel of Experts on Yemen", s. 156, **United Nations**, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/N1800513.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.03.2022).

²²⁹ Dhia Muhsin, "Houthi use of drones delivers potent message in Yemen War", **The International Institute for Strategic Studies**, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2019/08/houthi-uav-strategy-in-yemen>, (Erişim Tarihi: 26.03.2022).

²³⁰ "Yemeni rebels say they shot down Moroccan jet", **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2015/may/11/moroccan-fighter-jet-yemen-saudi-coalition-missing-day-before-ceasefire>, (Erişim Tarihi: 26.03.2022); "Saudi fighter jet crashes in northern Yemen's al-Jawf province", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2020/2/15/saudi-fighter-jet-crashes-in-northern-yemens-al-jawf-province>, (Erişim Tarihi: 26.03.2022).

Yemen'deki birliklerini çekeceğini açıklaması sonrası Husilerin askeri anlamda kazanımlarını artırdıkları görülmektedir.²³¹

Bugün, Yemen'in iki stratejik öneme sahip vilayeti olan Hudeyde ve Marib'te taraflar arasında üstünlük kurma mücadelesi sürmektedir. Ülkenin en önemli limanlarından biri olan Hudeyde limanı, ticari öneminin yanı sıra, Husilerin başta silah olmak üzere gıda, yakıt ve ihtiyaç maddelerinin %90'ını karşılaması sebebiyle hayati bir öneme sahiptir.²³² Marib ise kuzeydeki tek petrol rafinerisine ev sahipliği yapması sebebiyle taraflar arasında önemli bir çatışma alanı haline gelmiştir.

2.3.2.1. İran

İran'ın mezhepsel olarak kendisine yakın olan Husilerle olan ilişkisi 1979 Devrimi sonrasında Yemenli Zeydilere Kum şehrinde dini dersler vermeleriyle başlamış, daha sonrasında Bedreddin Husi liderliğinde Saada'da camilerde ve eğitim kamplarında Yemenli çocuklara İran Devrimi üzerine verilen derslerle devam etmiştir.²³³ Bunun yanı sıra, Bedreddin el-Husi'nin vaazlarında Humeyni'ye dair söylemler kullanması, 1986 yılında İran'ı ziyaret etmesi ve 1994 yılından sonra Hüseyin Husi'nin uzun bir süre İran'da kalması, Husilerin İran'la kurdukları ilişkilerin göstergesi olarak görülmektedir.²³⁴ İran'ın Husilere olan ideolojik desteğinin yanında askeri desteği 2004 yılında başlayan çatışmalarda ele geçirilen İran yapımı silahların ortaya çıkması ve Husilere silah almaları için maddi destek sağlamalarıyla başlamıştır.²³⁵ 2011 sonrası süreçte ise İran'ın Husilere olan desteği sıklıkla gündeme gelmiştir. Örneğin, 2013 yılında Aden açıklarında durdurulan İran bandıralı Cihan-1 isimli gemide Çin yapımı silah ve mühimmatlar ele geçirilmiş ve bunların İran tarafından Husilere gönderildiği iddialarında bulunulmuştur.²³⁶ Her ne kadar bu iddiaları reddetmiş olsa da 2014 sonrası

²³¹ Talha İsmail Duman, "Yemen 2020", **Ortadoğu Yıllığı 2020**, (der). Kemal İnat, Muhittin Ataman ve İsmail Numan Telci, Ortadoğu Yayınları, Ankara:2021, s. 236.

²³² Riad Domazeti, "Yemen'de Hudeyde limanı düğümü", **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/yemen-de-hudeyde-limani-dugumu/1480655>, (Erişim Tarihi: 26.03.2022).

²³³ Cenk Tamer, "İran'ın Kara Hakimiyeti Teorisi Bağlamında Yemen Politikası: Hedef, Yöntem, Söylem ve Araçlar", Balgat Çalışmaları, Sayı 15, Ankara: 2017, s.51, **ANKASAM**, <https://www.ankasam.org/wp-content/uploads/2021/12/Cenk-Tamer-IRANIN-KARA-HAKIMIYETI-TEORISI-BAGLAMINDA-YEMEN-POLITIKASI-upload.pdf>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

²³⁴ Veysel Kurt, Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen, s.14.

²³⁵ Emel El Alim, "Husi-İran ilişkisi: Mezhep kılıflı çıkar ittifakı", **Al Jazeera**, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/husi-iran-iliskisi-mezhep-kilifli-cikar-ittifaki>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

²³⁶ "Yemen yeni cephanelik mi?", **Yeni Şafak**, <https://www.yenisafak.com/dunya/yemen-yeni-cephanelik-mi-495672>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

dönemde İran'ın Husilerle olan ilişkisi daha da görünür bir hal almıştır. Bunun yanında, Hizbullah'ın da Husilere askeri, siyasi, ekonomik ve medya gibi konularda desteği de bulunmaktadır.²³⁷

2015 yılında Husilerin başkent Sanaa'yı ele geçirmesi sonrası dönemin İran parlamentosunda Tahran milletvekili olan Ali Rıza Zakai'nin “*Üç Arap ülkesi bugün İran'ın elinde ve İslam devrimine bağlı. Sanaa, İran devrimine katılma yolundaki dördüncü Arap başkenti oldu*”²³⁸ açıklaması İran'ın Yemen'deki gelişmelere olan yaklaşımını anlamak açısından önemlidir. Husi yayılmacılığının devam ettiği süreçte İran dini lideri Ayetullah Ali Hamaney'in Uluslararası İlişkiler danışmanı Ali Ekber Velayeti'nin “*Hizbullah'ın Lübnan'da üstlendiği rolü, Ensarullah'ın da Yemen'de üstlenmesini umut ediyorum*”²³⁹ açıklamasıyla İran yönetimi doğrudan Husilere olan desteğini açıklamıştır. Bir diğer açıklama ise İran Genelkurmay Başkanı Muhammed Bakiri'den gelmiş, Bakiri yaptığı açıklamada Devrim Muhafızları Ordusu'nun Husilere askeri danışmanlık desteği verdiğini açıklamıştır.²⁴⁰

²³⁷ Katherine Zimmerman, “Yemen's Houthis and the expansion of Iran's Axis of Resistance”, **American Enterprise Institute**, <https://www.aei.org/wp-content/uploads/2022/03/Yemen%E2%80%99s-Houthis-and-the-expansion-of-Iran%E2%80%99s-Axis-of-Resistance.pdf?x91208>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022). ss.40-44.

²³⁸ Yaser Ez Zeatira, “İran'ın elindeki dördüncü Arap başkenti”, **Al Jazeera**, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/iranin-elindeki-dorduncu-arap-baskenti>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

²³⁹ “Yemen'de Husilerin ilerleyişi sürüyor”, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-husilerin-ilerleyisi-suruyor/109318>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

²⁴⁰ “İran Husilere askeri danışmanlık desteği verdiğini açıkladı”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-husilere-askeri-danismanlik-destegi-verdigini-acikladi/1598616>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

Şekil 5: İran'ın Başkenti Tahran'da bulunan Özgürlük Anıtı'na Hüseyin Bedreddin el-Husi (solda) ve Abdulmelik el-Husi'nin (sağda) Fotoğraflarının Yansıtılması (**Kaynak:** Ali Al-Sakani, Twitter, <https://twitter.com/Alsakaniali/status/1507416504563732482>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022))

Suudi Arabistan liderliğinde kurulan uluslararası koalisyonun başlattığı Kararlılık Fırtınası operasyonunu İran kınamış, dönemin Dışişleri Bakanı Cevad Zarif “*Hiçbir ülkenin faydasına olmayan bu operasyon, bölgedeki çatışmaların daha fazla artmasına neden olacaktır*” ifadesini kullanarak operasyonun ivedilikle durdurulmasını talep etmiştir.²⁴¹ Operasyon sırasında İran hava yoluyla Husilere gıda ve sağlık malzemelerinden oluşan yardım malzemeleri göndermiş, aynı dönemde BM Gerçekleri Araştırma Komisyonu İran gemilerinin Aden Körfezi’nde korsanlarla mücadele bahanesiyle Yemen’e silah taşıdığını iddia etmiştir.²⁴²

Yemen iç savaşında Husilerin pek çok İran menşeli silah ve mühimmat kullanmaları İran’ın Husilere askeri destek sağladığını açıkça ortaya koymaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi Husiler İran yapımı balistik füze ve İHA’ların oldukça benzer modelleriyle uluslararası koalisyonun Yemen’deki birliklerini, Suudi Arabistan ve BAE’yi hedef almıştır. Geçen süre zarfında koalisyon ve ABD yetkilileri Husilerin İran menşeli füzeleri kullandığına dair kanıtlarını yayınlamış ve saldırılardan İran’ı sorumlu

²⁴¹ “Yemen’de ‘Kararlılık Fırtınası’ operasyonu”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-kararlilik-firtinasi-operasyonu/63227>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

²⁴² “İran Yemen’de Husilere yardım gönderdi”, **NTV**, https://www.ntv.com.tr/dunya/irandan-husilere-gida-yardimi.nH_HXTiMAUespScyog3Wzw, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

tutmuşlardır.²⁴³ Yetkililere göre Husilerin kullandığı Burkan serisi balistik füzeler, Quds-1 seyir füzesi, al-Mandab-1 gemisavar füzesi ve Sayyad-2c karadan havaya füze gibi füzelerin tümünün tasarımında ve üretiminde İran'ın etkisi vardır.²⁴⁴

İran'ın Yemen'deki adımları ve Husilere olan desteği Suudi Arabistan ile bölgesel rekabeti göz önünde tutulduğunda daha önemli hale gelmektedir. Her ne kadar İran'ın Husilerle olan mezhepsel yakınlığı önemli olsa da İran'ın Husilere destek vermesinin arkasında Suudi Arabistan ile yaşadığı bölgesel rekabetin yattığı söylenebilir. Yemen'in sahip olduğu jeopolitik konum ve Husilerin ülkedeki kontrol alanının genişliği İran'ın bölgesel politikalarını uygulamada, Suudi Arabistan'ı çevreleme noktasında ve uluslararası ticarete önemli bir konum olan Bab'ül Mendeb boğazının kontrolü ile uluslararası alanda etkinliğini artırmada önemli kılmaktadır.

2.3.3. Güneyli Ayrılıklar

Yemen'deki iç savaş boyunca etkisini artıran bir diğer aktör Güneyli Hareketi olmuştur. Ülkenin birleştiği 1990 yılından 1994 yılına kadarki göreceli sakin dönem sonrası yaşanan görüş ayrılıkları sonucu iç savaş yaşanmış ve bu tarihten sonra Güneyin yeniden bağımsız olması gerektiği düşüncesi sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. 1994 iç savaşından sonra ülkedeki Güneyli Harekete yönelik uygulanan dışlayıcı politikalar Güney kökenlilerin devlet kurumlarında çalışmalarında önemli bir engel teşkil etmiş, sosyal haklar bakımından yaşanan olumsuzluklar sebebiyle 2007 yılında hükümetin uygulamalarına karşı güneyliler gösteriler başlatmışlardır. Birleşme sonrası dönemde güneylilere yönelik söz konusu uygulamalar zamanla güneyli grupların marjinalleşmesine neden olmuş bu da yer yer hükümete bağlı güvenlik güçleriyle güneyli silahlı gruplar arasında çatışmaları beraberinde getirmiştir. Yine bu süreç içerisinde Güneyin yeniden bağımsız bir devlet haline gelmesi sıkça dile getirilmiş olmasıyla bağlantılı olarak gösterilerde YDHC bayrakları görünür hale gelmiştir.

Salih sonrası dönemin inşası için oluşturulan UDK'da yer alan Güneyliler, hatırlanacağı üzere, Yemen'in 2 bölgeli federe yapıya dönüştürülmesi gerektiğini savunmuş, hükümet ise 6 bölgeli bir federe yapıyı gündeme getirmiştir. UDK'nın sürdüğü dönemde

²⁴³ “Haley: Missile debris 'proof' of Iran's UN violations”, CNN, <https://edition.cnn.com/2017/12/14/politics/haley-us-evidence-iran-yemen-rebels/index.html>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

²⁴⁴ Williams ve Shaikh, a.g.e., s. 17.

Husilerin başkent Sanaa'yı ele geçirmesi ve hükümet güçleriyle çatışmalarıyla başlayan iç savaşta, Güneyliler Husilerin Güney'e doğru ilerleyişiyle Husilere karşı Hadi'yi desteklemişlerdir. Bu süreçte Husiler, Güney'i işgal etmek istemediklerini açıklamış ve Aden'e ilerleyişlerinin Güneyli Hareketi'ne karşı değil, Hadi'ye karşı olduğunu söylemişlerdir.²⁴⁵ Ancak yine de Güneyli gruplar Hadi'ye bağlı güvenlik güçleriyle ortak hareket etmiş, bunun sonucu olarak Güneylilerin oluşturduğu silahlı gruplarla uluslararası koalisyon destekli güvenlik güçlerinin ortak operasyonlarıyla Husiler Aden'in dışına itilmiş ve Aden yeniden hükümetin kontrolü altına girmiştir.

Güneyli Hareketi için, 1994 yılı sonrası dönemdeki en önemli gelişme 2017 yılında Hadi'nin Mayıs ayında Aden Valisi Ayderus el-Zübeydi'yi ve Devlet Bakanı aynı zamanda da BAE destekli Güvenlik Kuşağı güçleri komutanı Hani bin Braik'i "ayrılıklara destek verdiği" gerekçesiyle görevden almasıyla²⁴⁶ başlamıştır. Bu görevden almalarla birlikte Zübeydi'ye destek gösterileri başlamış ve Zübeydi bir halk kahramanı olarak görülmüştür. Zübeydi ve Braik'in görevden alınması sonrası, Zübeydi liderliğinde Güneyli Geçiş Konseyi (GGK) güney vilayetlerinin de-facto hükümeti olarak kurulmuş ve 4 Mayıs 2017 tarihinde yayımlanan "Tarihi Aden Deklarasyonu"²⁴⁷ ile GGK'nın kuruluş nedenleri ve amacı açıklanmıştır. Deklarasyona göre, Husilerin Aden'in dışına itilmesi sonrası Güneyli Hareketi, -Müslüman Kardeşlerin de katkısıyla- siyasal açıdan dışlanmış ve hükümet güneylileri elektrik, su, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi kamu görevlerinden mahrum bırakmıştır. Bu nedenlerle Güneyi yönetmek ve temsil etmek amacıyla Zübeydi lider olarak görevlendirilmiştir. Yine aynı deklarasyonda İran yayımlamalarına karşı Suudi Arabistan ve BAE liderliğindeki koalisyonla iş birliği vurgusu da yapılmıştır. GGK'nın kurulması Hırak'ı da bölmüş, Güney kökenli olan Hadi'ye destek verenler Hırak bünyesinde kalırken, Hadi'yi reddedenler GGK bünyesine geçmiştir.²⁴⁸

Zübeydi liderliğinde önce Siyasi Geçiş Konseyi daha sonrasında da 14 Ekim 2017 tarihinde 303 üyeden oluşan Güney Ulusal Meclisi kurulmuştur. GGK'nın kuruluşunun

²⁴⁵ Noel Brehony, "Yemen and the Houthis: Genesis of the 2015 Crisis", Asian Affairs, Cilt XLVI, no: 2, s.243.

²⁴⁶ "Thousands protest at Yemen president's sacking of southern leaders", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-idUSKBN18021K>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁴⁷ Metnin İngilizce çevirisi için bkz.: "Aden's Historic Statement", **Southern Transitional Council**, <https://en.stcaden.com/news/7815>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁴⁸ Day, "The Role of Hırak and the Southern Transitional Council", s. 255.

ilan edilmesi sonrası Hadi GGK'yı gayrimeşru olarak tanımlamış²⁴⁹ ve böylelikle Hükümet ile GGK arasındaki gerginlik 2018 yılında tırmanarak çatışmalar yaşanmıştır. 21 Ocak 2018 tarihinde GGK güneydeki hükümet binasını ele geçirmiş ve Yemenlileri kıtlığın eşiğine sürüklemekle suçladıkları Başbakan Dağr hükümetinin görevden alması talebinde bulunmuştur.²⁵⁰ Hükümete bağlı güvenlik güçleriyle yaşanan çatışmalardan sonra GGK, BAE'nin desteğiyle Aden'i kontrol altına almıştır.²⁵¹ Yaşanan çatışmalarda GGK Aden, el-Dhale, Lahj ve Batı Abyan'da kontrolü sağlarken, Hadi'ye bağlı güçler Doğu Abyan ve Şebva'nın büyük kısmını kontrol altında tutmuştur.²⁵² Yaşanan bu çatışmalar uluslararası koalisyonun liderliğini yapan Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'de farklı ajandalar takip ettiğini açıkça göstermiş ve koalisyona dair önemli şüphelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Koalisyona zarar verir hale gelen çatışmalar 2019 yılında Hadi ve GGK işbirliğini tesis etmek amacıyla imzalanan Riyad Anlaşması sayesinde kısa süreli de olsa sona ermiştir.

2020 yılına gelindiğinde ise hükümet güçleri ile GGK'ya bağlı silahlı gruplar arasında çatışmalar yeniden başlamış, taraflar bölge üzerinde nüfuz mücadelesine kaldıkları yerden devam etmişlerdir. Bu süreç boyunca Yemen hükümeti ile BAE arasında siyasi gerginlik önemli bir boyuta ulaşmış, Şura Meclisi üyesi İsam Şerim'in "Yemen'i işgalci Muhammed bin Zayed yöneteceğine Husiler yönetsin" açıklaması Yemenli siyasetçilerin BAE'den duydukları rahatsızlığı açık bir şekilde göstermektedir.²⁵³ Taraflar arasında tekrardan başlayan çatışmalarla Riyad Anlaşmasının başarısız olması sonrası GGK, 26 Nisan 2020 tarihinde Güneyde önce özerklik sonra da olağanüstü hâl ilan etmiştir.²⁵⁴ BAE destekli GGK'nın özerklik ilanı aynı zamanda uluslararası koalisyon içerisindeki önemli bir çatlağın da göstergesi niteliği taşımaktadır. Zira

²⁴⁹ "Yemen: What is the Southern Transitional Council?", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2020/4/26/yemen-what-is-the-southern-transitional-council>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁵⁰ "Yemen separatists reportedly capture govt HQ in Aden", **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/yemen-separatists-reportedly-capture-govt-hq-in-aden/1044899>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁵¹ "Yemen separatists capture Aden, government confined to palace: residents", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-clashes-idUSKBN1FJ17E>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁵² Peter Salisbury, "Yemen's Southern Transitional Council: A Delicate Balancing Act", **Istituto Per Gli Studi Di Politica Internazionale (ISPI)**, <https://www.ispionline.it/it/publicazione/yemens-southern-transitional-council-delicate-balancing-act-29793>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁵³ Duman, "Yemen 2020", s.235.

²⁵⁴ "Yemen war: Separatists declare autonomous rule in South", **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-52428998>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

BAE'nin uygulamaları karşısında Suudi Arabistan'ın sessiz kalması GGK'nın cesaretlenmesine neden olmuş; GGK ve hükümete bağlı güvenlik güçleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.²⁵⁵

GGK'ya bağlı birliklerin Güney Yemen'de etki alanlarını genişletmesi 2020 yılında Aden Körfezi'nde bulunan stratejik öneme sahip Sokotra Adası'nın kontrol altına alınmasıyla önemli bir noktaya ulaşmıştır. Hali hazırda BAE'yi açıktan eleştiren hükümet yetkilileri bu olay sonrasında Suudi Arabistan'a da eleştiriler yöneltmeye başlamıştır. Yemen Enformasyon Bakanlığı Müsteşarı Muhtar er-Rahbi, GGK'ya bağlı birliklerin Sokotra Adası'nı işgali sırasında adada bulunan Suudi birliklerinin hükümete bağlı güçleri yüzüstü bıraktığını ifade etmiştir.²⁵⁶ Riad Domazeti ise bu durumu uluslararası koalisyonun başarıya ulaşamaması sonucu, Hadi'yi desteklemek yerine ikiye bölünmüş bir Yemen projesine geçiş süreci olarak açıklamaktadır.²⁵⁷ Nitekim, Islah Partisi Medya Dairesi Başkanı Ali el-Ciradi'nin *“Bazı bölgesel ve uluslararası güçler, Cumhurbaşkanı Hadi'yi sahne gerisine itmek ve onun yerine üzerinde uzlaşa sağlayacakları bir formül istiyorlar”* şeklindeki açıklaması²⁵⁸ Domazeti'nin görüşünü güçlendirmektedir.

Her şeye rağmen, GGK'nın tek taraflı özerklik ilanı Güneyde yeterli destek görmemiş ve bunun üzerine Hadi hükümeti ile yapılan görüşmeler sonrasında GGK sözcüsü Nizar Heysem'in *“Suudi Arabistan öncülüğündeki Arap koalisyonuna, Riyad Anlaşması'nı hayata geçirme olanağı sunmak için özerk yönetimden vazgeçmiştir”* açıklamasıyla GGK, temmuz ayında özerklik kararını geri çektiğini açıklamış²⁵⁹ daha sonrasında ise yeni hükümetin kurulması sürecine dahil olmuştur. Fakat bu açıklama GGK'nın ayrılıkçı düşüncelerinden vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Zira GGK'nın Sokotra

²⁵⁵ Duman, “Yemen 2020”, ss. 237-238.

²⁵⁶ “Yemenli yetkili: Suudi Arabistan birlikleri, Yemen hükümet güçlerini yüzüstü bıraktı”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemenli-yetkili-suudi-arabistan-birlikleri-yemen-hukümet-guclerini-yuzustu-birakti/1883225>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁵⁷ Riad Domazeti, “BAE'nin Sokotra adasını işgal etmesi Yemen'in bölünmesini hızlandırıyor”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/baenin-sokotra-adasini-igal-etmesi-yemen-in-bolunmesini-hizlandiriyor/1888143>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁵⁸ “Islah Partisi: Bölgesel güçler, Yemen Cumhurbaşkanı'nı görevinden uzaklaştırmak istiyor”, **TRT Haber**, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/islah-partisi-bolgesel-gucler-yemen-cumhurbaskanini-gorevinden-uzaklastirmak-istiyor-501253.html>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁵⁹ “Yemen'de BAE destekli Güney Geçiş Konseyi 'özerklik'ten vazgeçti”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-bae-destekli-guney-gecis-konseyi-ozerklikten-vazgecti/1925630>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

Adası'na askeri üs inşa etmesi²⁶⁰ ve askeri geçiş törenleri düzenlemeleri²⁶¹ ayrılıkçı düşüncenin canlı tutulduğunun birer göstergesi niteliğindedir. Buna rağmen Riyad Anlaşması uyarınca, GGK'dan 5 üyenin de yer aldığı Muin Abdulmelik başbakanlığındaki 24 üyeli ve eşit temsile dayalı “güç paylaşımı hükümeti” 26 Aralık 2020 tarihinde Riyad'da yemin ederek görevine başlamış²⁶² ve siyasi anlamda tanınırlık kazanmıştır. Bununla beraber, Hükümetin Riyad'da yemin etmesi ve hükümette kadınlara yer verilmemesi toplum nezdinde eleştirilere neden olmuştur.²⁶³ Daha önce sürgünde hükümet olarak görev yapan hükümetlerin aksine, Cumhurbaşkanı Hadi yeni hükümete Aden'e dönme emri vermiş,²⁶⁴ yeni hükümetin Aden'e döndüğü gün ise Husiler Aden havalimanında saldırı düzenlemiş ve bu saldırıda en az 22 kişi hayatını kaybetmiştir.²⁶⁵

Malik başbakanlığında kurulan yeni hükümetin önündeki pek çok engel hükümetin geleceğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Hükümette bulunan isimlerin ideolojik farklılıkları ve Aden'in çoğunlukla GGK denetiminde olması sebebiyle Malik'in karşılaşacağı güvenlik endişesi, ekonomik sıkıntılar, devlet kurumlarındaki bozukluklar, silahlı güçlerin bölünmüşlüğü, hükümette Hudeyde ve Tihame gibi önemli vilayetlerin ve kadın ve gençlik gruplarının temsil edilmemesi, hükümetin toplumdaki zayıf imajı ve ülke içerisindeki güvensizlikler hükümetin karşılaştığı önemli engeller arasında sayılabilir.²⁶⁶ Nitekim yeni hükümetin kurulması sonrasında da GGK'nın bazı uygulamaları Riyad Anlaşmasının çalışmadığının önemli bir göstergesidir. Bu

²⁶⁰ “Yemen'deki BAE destekli Güney Geçiş Konseyi Sokotra'da askeri kışla inşa etti”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemendeki-bae-destekli-guney-gecis-konseyi-sokotrada-askeri-kisla-insa-etti-/2038886>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁶¹ “Yemen'de BAE destekli güçler Sokotra'da ilk kez askeri geçit töreni düzenledi”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-bae-destekli-gucler-sokotrada-ilk-kez-askeri-gecit-toreni-duzenledi-/2013082>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁶² “New Yemen gov't sworn in after Saudi-brokered power-sharing deal”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/26/yemens-new-government-sworn-in-after-power-sharing-agreement>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁶³ “Yemen's new government faces major challenges ahead”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/yemen-s-new-government-faces-major-challenges-ahead/2090052>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁶⁴ “Yemen's Hadi orders new government to return to Aden”, **The New Arab**, <https://www.newarab.com/news/yemens-hadi-orders-new-government-return-aden>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁶⁵ “Yemen'de yeni hükümeti taşıyan uçak Aden Havalimanı'na indikten sonra saldırı oldu, en az 22 kişi öldü”, **BBC**, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55484905>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁶⁶ Ibrahim Jalal, “The Riyadh Agreement: Yemen's new cabinet and what remains to be done”, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/publications/riyadh-agreement-yemens-new-cabinet-and-what-remains-be-done>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

uygulamalar arasında GGK'nın Aden'de yeni bir askeri kuvvet kurması, merkezi hükümetin atama kararlarına uymaması, Yemen hükümetinin rolünü engelleyip kendi bütçelerini oluşturması ve Islah partisine ait Sosyal Refah Derneği'nin Aden'de bulunan genel merkezini kapatması sayılabilir.²⁶⁷ Ancak, Yemen'de oldukça başarısız askeri operasyonlara imza atan Suudi Arabistan ve BAE'nin, 2019 yılında Covid-19 salgınının oluşturduğu ekonomik ağırlık da göz önünde tutulduğunda, Riyad Anlaşmasının uygulanmasına verdiği önemi daha da artırmıştır. Bu amaçla Suudi Arabistan tarafların gerginliği azaltması ve anlaşmanın uygulanması için çaba sarf etmiş ve 2021 yılında taraflar arasında gerginliğin azaltılması hususunda görüş birliğine varılmıştır.²⁶⁸ Her ne kadar taraflar gerginliği azaltmaya dair görüş birliğine varmış olsalar da hükümetin geleceğine dair önemli soru işaretleri varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Son gelinen noktada, 2021 yılında Hadi'ye bağlı birliklerle Husiler arasında önemli bir mücadele alanı olarak ortaya çıkan Marib'deki çatışmalar GGK'nın geleceği noktasında da öneme sahiptir. Zira Husilerin hükümet birliklerine karşı Marib'de zafer kazanması, Husilerin GGK'nın kontrol ettiği Güneyi sonraki hedef olarak görmesine neden olabileceği gibi, Hadi'ye bağlı birliklerin Husileri durdurması sonucunda ekonomide olası düzelmelerin halkın GGK'ya olan desteğini azaltacağına dair yorumlar yapılmaktadır.²⁶⁹

2.3.3.1. BAE

Salih sonrası dönemde oldukça önemli bir aktör pozisyonuna yükselen Güneylilerin bu başarısız arkasında BAE önemli bir yere sahiptir. 2015 yılında uluslararası koalisyon çatısı altında başlayan operasyonlarda Suudi Arabistan daha çok ülkenin kuzeyine yoğunlaşmışken, BAE daha çok güney ve doğu bölgeleri üzerine yoğunlaşmış, Husilere

²⁶⁷ “Yemen: Separatists form new armed force in Aden”, **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210122-yemen-separatists-form-new-armed-force-in-aden/>; “Yemen: Southern Separatists 'create own economy' in Aden”, **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210412-yemen-southern-separatists-create-own-economy-in-aden/>; “Yemen: STC closes Islah Charitable Society office in Aden”, **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210730-yemen-stc-closes-islah-charitable-society-office-in-aden/>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁶⁸ “Yemeni government, separatist group agree to stop escalation, says Saudi Arabia”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/yemeni-government-separatist-group-agree-to-stop-escalation-says-saudi-arabia/2292669>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

²⁶⁹ Salisbury, “Yemen's Southern Transitional Council: A Delicate Balancing Act”.

ve AYEK'e karşı operasyonlar gerçekleştirmiştir.²⁷⁰ BAE'yi Yemen'de savaşmaya iten birkaç unsur mevcuttur. Öncelikle Yemen'de ciddi bir tehditle karşı karşıya kalan BAE'nin bölgedeki en önemli müttefiki Suudi Arabistan'ın Yemen'de başarısız olması BAE açısından da oldukça dezavantajlı bir durum doğurma ihtimali taşımış ve Suudi Arabistan'ı destekleme kararı alarak Suudi Arabistan'ın Yemen üzerinde aldığı kararlarda etkili olmaya ve güneyde kendisine bir dayanak oluşturma fırsatı yakalamıştır.²⁷¹ BAE'nin Yemen iç savaşına müdahil olmasında Katar ve İran'la yaşanan bölgesel rekabet ve AYEK'in bölgede etkinlik alanını genişletmesi gibi unsurlar da yer alsa da bunlar BAE açısından öncelikli amaçlar olarak görülmemektedir.²⁷²

BAE'nin Güney Yemen'de etkinlik kurmasının bir diğer önemli sebebi bölgenin stratejik öneminin bir hayli fazla olmasıdır. Özellikle Husilerin bu bölgelere doğru kontrol alanlarını genişletmiş olmaları BAE açısından ticari çıkarlarını tehdit edici bir özelliğe sahiptir. Zira BAE açısından uluslararası petrol ve deniz taşımacılığında önemli bir konuma sahip olan Bab'ül Mendeb Boğazının kontrol etmek için Perim adası ve Aden Körfezini kontrol etmek amacıyla da Sokotra adalarının kontrolünü sağlamak son derece önemlidir. Bu amaçla 2015 yılında Eritre'de 2017 yılında ise Somali'de ayrıca bu adalar üzerinde askeri üsler inşa etmiş ve BAE'nin bu adımları yerel gruplarca işgal olarak nitelendirilmiştir.

BAE Yemen'de etki kurmak için birtakım adımlar atmıştır. Bunlardan en önemlisi GGK'yı destekleyerek Yemen'in bölünmesi yönünde tavır takınması olmuştur. Zira, BAE'nin Yemen'deki uygulamaları 2016 yılında Aden'in koalisyonca kontrol altına alınmasıyla değişiklik göstermeye başlamış, Suudi Arabistan'la Yemen konusundaki görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Etki alanını Yemen'de güçlendirmek isteyen BAE, GGK'nın ve ona bağlı Güvenlik Kemer Güçleri, Şabva Seçkin Güçleri, Hadrami Seçkin Güçleri ve Devler Tugayı gibi askeri oluşumların kuruluşunu desteklemiş ve kendisine karşı olan gruplara oldukça sert bir tutum izlemiştir. BAE'nin kendisine karşı muhalefeti bastırmak için ülkede gizli hapisaneler kurduğu ve işkenceler yaptığı iddia

²⁷⁰ Michael Knights, "The U.A.E. Approach to Counterinsurgency in Yemen", **War on the Rocks**, <https://warontherocks.com/2016/05/the-u-a-e-approach-to-counterinsurgency-in-yemen/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁷¹ Thomas Juneau, "The UAE and the War in Yemen: From Surge to Recalibration", **Survival**, 62:4, s. 189.

²⁷² Juneau, a.g.e, ss. 190-191.

edilmiş²⁷³, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2020 yılında yayımladığı raporunda da bu uygulamalara değinilmiştir.²⁷⁴ Özellikle, Salih sonrası dönemde etkisini arttırmış olan ve Yemen'in geleceğinde etkili bir aktör olmasından endişe ettiği Müslüman Kardeşlerle bağlantılı olan Islah Partisi'ne karşı söylem geliştiren BAE, bu konuda da Suudi Arabistan ve Hadi hükümeti ile gerginlik yaşamıştır. Örneğin, 2017 yılında Aden Havalimanının kontrolü için BAE ile Hadi güçleri arasında çatışma yaşanmış ve çatışmalar sonucu havalimanının kontrolü BAE'ye geçmiştir.²⁷⁵ Bu olay üzerine Hadi'nin BAE'yi Yemen'de kurtarıcıdan ziyade işgalci gibi davranmakla suçladığı iddia edilmiş, iki ülke arasında gerilen ilişkiler sonucu Suudi Arabistan arabuluculuk girişiminde bulunarak tarafları bir araya getirmiştir.²⁷⁶ Fakat Hadi ile BAE arasındaki gerginlik sürmeye devam etmiş hatta bu gerginlik Hadi ile sınırlı kalmamış ve Islah Partisi üzerinden BAE ile Suudi Arabistan arasında da gerginlik yaşanmış bu da uluslararası koalisyonun içindeki önemli sorunlardan biri haline gelmiştir.

BAE her ne kadar 2019 yılında uluslararası koalisyondan askeri desteğini çekeceğini açıklasa da bu durum Güney Yemen üzerindeki etkisini sona erdireceği anlamı taşımamıştır. Zira BAE, GGK ve ona bağlı Güvenlik Kemer Güçleri üzerinden Yemen'deki etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Bugün BAE, Perim ve Sokotra adalarındaki askeri üslerini elinde tutmanın yanında, Mukalla'daki el-Rayan Havalimanını, güneydeki limanları ve dolayısıyla önemli geçiş noktalarını ve ülkenin tek sıvılaştırılmış doğalgaz tesisini kontrol etmeye devam etmektedir.²⁷⁷ Bu yüzden, BAE her ne kadar koalisyondan askeri desteğini çekeceğini açıklamış olsa da Yemen'deki uygulamaları bu adımı kendisini Yemen'de yeniden konumlandırması olarak okunabilir.

²⁷³ “BAE'nin Yemen'de gizli işkence hapishaneleri olduğu iddia edildi”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/baenin-yemende-gizli-iskence-hapishaneleri-oldugu-iddia-edildi/846976>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁷⁴ “Yemen: Events of 2019”, **Human Rights Watch**, <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/yemen>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁷⁵ “UAE-backed fighters take Aden airport from Hadi forces: Report”, **Middle East Eye**, <https://www.middleeasteye.net/news/uae-backed-fighters-yemen-take-over-aden-airport-ally-hadi-report-1568338746>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁷⁶ “EXCLUSIVE: Yemen president says UAE acting like occupiers”, **Middle East Eye**, <https://www.middleeasteye.net/fr/news/exclusive-yemeni-president-says-emiratis-acting-occupiers-1965874493>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁷⁷ Jens Heibach, “The Future of South Yemen and the Southern Transitional Council”, **German Institute for Global and Area Studies**, <https://www.giga-hamburg.de/en/publications/giga-focus/the-future-of-south-yemen-and-the-southern-transitional-council>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

2.3.4. AYEK

Salih sonrası dönemde Yemen’de etkisini arttıran bir diğer aktör ise AYEK olmuştur. Uzun yıllar boyunca ülkede saldırılar gerçekleştiren AYEK’in 2015 sonrası dönemde saldırıları sadece Yemen içerisinde sınırlı olmamış yurtdışında da saldırılar gerçekleştirmiştir. Bunlardan en bilineni ve AYEK’in dünya çapında adını duyurmasına sebep olan saldırı Fransız karikatür dergisi Charlie Hebdo’ya gerçekleştirdiği saldırı olmuştur. Bunun yanı sıra, 2015’te başlayan iç savaş boyunca AYEK hem hükümet güçleriyle hem de Husilerle çatışmıştır. AYEK’in uzun yıllar merkezi hükümetle olan çatışmaları sonrasında 2011’den sonraki dönemde Husileri Şii dini yasalarını dayatmakla suçlamış²⁷⁸ ve Husilerle de çatışmaya başlamıştır.

AYEK’e ek olarak bahsedilmesi gereken bir diğer yapılanma ise 2011 yılında kurulan Ensar el-Şeria’dır. Ensar el-Şeria’nın AYEK ile olan bağlantısı noktasında görüş ayrılıkları bulunmakla beraber, kimileri Ensar el-Şeria’yı AYEK’in bir parçası olarak tanımlarken kimileri ayrı bir yapı olarak tanımlamaktadır.²⁷⁹ Nitekim Yemen hükümeti de Ensar el-Şeria’yı AYEK’in bir kolu ve cephe organizasyonu olarak görmektedir.²⁸⁰ Buna ek olarak AYEK liderleri de, Ensar el-Şeria’nın Yemenlilerin örgüte daha fazla katılımını sağlamak adına “yeniden isimlendirme” olarak kurulduğunu açıklamışlardır.²⁸¹ Tüm bunlar göz önünde tutulduğunda Ensar el-Şeria’yı AYEK’e bağlı bir yapı olarak görmek daha doğru olmaktadır.

AYEK 2011 sonrasında, Abyan vilayetinin merkezi olmak üzere, emirlik kurma amacıyla Yemen’in bazı şehirlerini ele geçirmiş²⁸² ve 2011 sonrası yaşanan istikrarsızlık dönemi ve ordu içerisindeki bölünmelerin de etkisiyle, 2015’te başlayan iç savaş AYEK’in ülkede etki alanını genişletmesine katkı sunmuştur. Bununla beraber,

²⁷⁸ Alistair Harris, “Exploiting Grievances: Al-Qaeda in the Arabian Peninsula”, **Carnegie Endowment for International Peace**, s.7, https://carnegieendowment.org/files/exploiting_grievances.pdf, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁷⁹ Ebru Afat, “Yemen’de merkezi hükümetle savaşan silahlı gruplar”, **Al Jazeera**, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/yemende-merkezi-hukumetle-savasan-silahlı-gruplar>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁸⁰ Terrill, a.g.e., ss.22-30.

²⁸¹ Mapping Militant Organizations. “Al Qaeda in the Arabian Peninsula.” **Stanford University**, s.3. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/al-qaeda-arabian-peninsula>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁸² “Yemen’s al-Qaeda: Expanding the Base”, Middle East Report No 174, 2017, **International Crisis Group**, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/yemen/174-yemen-s-al-qaeda-expanding-base>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

Husilerin ilerleyişi sırasında AYEK hükümetle çatışmalarını durdurmuş ve Husi-Salih ittifakına karşı Abyan, Aden, Lahic, Taiz, el-Dali ve Şabva'da oluşturulan Popüler Direniş Cephesinin yanında çatışmıştır.²⁸³ Hükümete bağlı güçlerin Husi ilerleyişiyle ilgilendiği bu dönemde AYEK de bir yandan etki alanını genişletmiş, Hadramevt vilayetinin başkenti olan Mukalla'yı ele geçirmiş ve yerel kabilelerle işbirliği yaparak Hadramevt Ulusal Konseyini kurmuşlardır.²⁸⁴ AYEK'in buradaki kontrolü koalisyon güçlerinin desteğiyle hükümete bağlı güçlerin şehirde yeniden kontrolü sağladığı 2016 yılına dek sürmüştür.²⁸⁵ Önemli bir liman vilayeti olan Hadramevt'in AYEK tarafından ele geçirilmesi, AYEK'in hem ekonomik hem de askeri açıdan gelişmesine katkı sağlamıştır. Zira AYEK'in bu ele geçirme olayından sonra şehirdeki banka mevduatlarına el koyduğu, limandan edindiği gelirlerle milyonlarca dolar gelir elde ettiği ve bölgede bulunan askeri üslerde bulunan silah ve mühimmatı ele geçirdiği ifade edilmiştir.²⁸⁶

AYEK'in 2015-2016 yıllarında Yemen üzerinde etkisini arttırmasında pragmatik uygulamaları etkili olmuştur.²⁸⁷ AYEK'in kontrol ettiği şehirlerdeki kabilelerle akrabalık ve ekonomik olmak üzere iyi ilişkiler geliştirmesi ve Husilerin ilerleyişine karşı "Sünnilerin koruyucusu" olduğunu iddia etmesi üzerine kurduğu mezhepçi söylem bu "başarının" arkasında yatan önemli unsurlardanır.²⁸⁸ Fakat önceden de Yemen'deki bazı kabilelerin AYEK'e karşı tutumundan bahsedildiği gibi, AYEK'in kabilelerle kurduğu bu "iyi" ilişki üzerinden AYEK-kabile ilişkilerinde genelleme yapmak doğru olmayacaktır. Zira, AYEK'in ülkedeki etkinliğini artırması uluslararası koalisyon için sorun haline gelmiş, buna ek olarak örgütün ele geçirdiği şehirlerde yaşayan insanların

²⁸³ Norman L. Cigar, **The Enemy is Us: How Allied and U.S. Strategy in Yemen Contributes to AQAP's Survival**, JSOU Press, Florida:2018, s. 15.

²⁸⁴ "Yemen: The truth behind al-Qaeda's takeover of Mukalla", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2015/9/16/yemen-the-truth-behind-al-qaedas-takeover-of-mukalla>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁸⁵ "Al Qaeda in Yemen confirms retreat from port city of Mukalla", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-alqaeda-idUSKCN0XR0FY>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁸⁶ Yara Bayoumy, Noah Browning ve Mohammed Ghobar, "How Saudi Arabia's war in Yemen has made al Qaeda stronger – and richer", **Reuters**, <https://www.reuters.com/investigates/special-report/yemen-aqap/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁸⁷ Andrea Carboni ve Matthias Sulz, "The Wartime Transformation of AQAP in Yemen", **Armed Conflict Location and Event Data Project**, <https://acleddata.com/2020/12/14/the-wartime-transformation-of-aqap-in-yemen/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁸⁸ Hussam Radman, "Al-Qaeda's Strategic Retreat in Yemen", **Sana'a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/analysis/7306>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

örgütün uygulamalarından şikayetçi olmaları sonucu koalisyonun AYEK karşıtı operasyonlarını memnuniyetle karşılamıştır.²⁸⁹

Koalisyon destekli güçlerin AYEK'e karşı operasyonları 2016 yılında başlamış ve örgütün etki alanı önemli ölçüde daralmıştır. 2016 sonrası süreçte AYEK'in etki alanının daralmasında koalisyonun operasyonlarının yanında, AYEK'in 2018'de Yemen'de de faaliyet göstermeye başlayan IŞİD'le çatışmaya başlaması ve ABD'nin AYEK karşıtı operasyonlarını artırması da etkili olmuştur. Özellikle 2000'deki USS Cole saldırısı sonrası ABD'nin terörle mücadele konusunda üzerinde durduğu ülkelerden biri olan Yemen, 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin el-Kaide'ye karşı gerçekleştirdiği operasyonlarda önemli bir bölge olmuştur. Hem Salih hem de Hadi dönemlerinde Yemen güvenlik güçlerine AYEK'e karşı mücadelede askeri eğitim vermiş²⁹⁰ ve AYEK unsurlarına karşı çoğunlukla İHA'ların kullanıldığı hava operasyonları gerçekleştirmiştir. ABD tarafından düzenlenen bu hava operasyonlarında her ne kadar AYEK'in lider kadroları hedef alınmaya çalışılsa da gerçekleşen operasyonlarda sivil hedefler de vurulmuş ve yaşanan sivil ölümler Yemenlilerin ve uluslararası kamuoyunun operasyonlara ve ABD'ye tepki göstermesine neden olmuştur. Obama sonrasında göreve gelen Donald Trump döneminde ise, özellikle 2017 yılında, Yemen'de AYEK'e karşı hava operasyonlarında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bununla beraber, Trump'ın 2017 yılında Abyan, Şabva ve el-Beyda vilayetlerini “aktif düşmanlık alanları” olarak ilan etmesi ile ABD Savunma Bakanlığı'nın bu vilayetlerde bulunan hedef listelerini ön inceleme ve onay zorunluluğunu ortadan kaldırması²⁹¹ sonrası gerçekleşen operasyonlarda sivil ölümlerin gerçekleşme potansiyeli oldukça artmıştır. ABD'nin Yemen'de gerçekleştirdiği operasyonlarda yaşanan sivil kayıplara rağmen örgütün liderleri de hedef alınmış ve 2015 yılında AYEK'in lideri olan Nasir el-Vuheysi, 2020 yılında ise Kasım el-Rimi gerçekleşen hava operasyonları neticesinde öldürülmüştür.²⁹² Örgütün bu saldırılar sonucu lider kadrolarını kaybetmesi ve

²⁸⁹ Summer Ahmed, “AQAP in South Yemen: Past and Present”, **The Washington Institute for Near East Policy**, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/aqap-south-yemen-past-and-present>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁹⁰ Terrill, a.g.e., s.73.

²⁹¹ Gregory D. Johnsen, “Trump and Counterterrorism in Yemen: The First Two Years”, **Sana'a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/analysis/7105>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁹² “El Kaide'nin Arap Yarımadası'ndaki lideri El Vuheysi öldürüldü”, **BBC**, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150616_elkaide_yemen, (Erişim Tarihi: 30.03.2022); “Beyaz Saray: El Kaide Örgütünün lideri Kasım el-Rimi öldürüldü”, **TRT Haber**,

kendisine yönelik artan operasyonlar nedeniyle hareket alanını ciddi oranda kaybetmiştir.²⁹³

Yemen iç savaşından kaynaklı oluşan güç boşluğundan Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) de yararlanmak istemiş ve örgüt 13 Kasım 2014 tarihinde yayınladığı video mesajda Yemen'e yayıldığını resmen duyurmuştur.²⁹⁴ Örgüt, Husileri mürted olarak tanımlamış ve Yemenlileri Husilere karşı savaşa çağırıştır. Ancak İŞİD, Yemen'de aleni vahşeti ve ayırım gözetmeyen saldırıları, AYEK'in İŞİD'e nazaran daha derin köklere sahip olması, kabilelerle bütünleşememesi ve son olarak liderlik tarzının halk tarafından kibirli, otoriter ve saygısız olarak görülmesi gibi sebeplerle AYEK kadar tutunamamıştır.²⁹⁵

2015-2016 yıllarında önemli kazanımlar elde eden AYEK'in her geçen yıl etki alanın zayıflaması onun ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Bugün, Yemen'de silahlı operasyonlar gerçekleştiren Husiler, Hadi'ye bağlı güvenlik güçleri, uluslararası koalisyon ve ABD AYEK'le çatışmaya devam etmektedir. Karşı karşıya olduğu önemli mali ve askeri güç karşısında oldukça sınırlı bir güce düşen AYEK, bugün hala Yemen'de önemli bir tehdit olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

2.3.5. Kabileler

Geniş insan kitlelerini barındıran Yemen kabileleri sahip olduğu bu özelliği sebebiyle Yemen tarihi boyunca ülke siyasetinde etkili aktörlerden biri olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Birinci bölümde görüldüğü üzere, kabilelerin devlet üzerindeki etkisi Yemen'de iktidar kurma ve sürdürme noktasında önemli bir yere sahiptir. 1974 yılında İbrahim el-Hamdi ile kabileler arasında yaşanan güç mücadelesinden kabileler zaferle çıkmış, Salih'in 1978'de göreve gelmesinde ve 2011 gösterileriyle beraber devrilmesinde kabilelerin etkileri sürmüştür. Nitekim yukarıda görüldüğü üzere, 2011 yılında Salih'i destekleyen Haşid ve Bakil kabile konfederasyonları desteklerini

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/el-kaide-orgutunun-lideri-kasim-el-rimi-olduruldu-459329.html>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁹³ Elisabeth Kendall, "Death of AQAP Leader Shows the Group's Fragmentation—and Durability", **The Washington Institute for Near East Policy**, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/death-aqap-leader-shows-groups-fragmentation-and-durability>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁹⁴ "Islamic State leader urges attacks in Saudi Arabia: speech", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-baghdadi-idUSKCN0IX1Y120141113>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁹⁵ Elisabeth Kendall, "The Failing Islamic State Within The Failed State of Yemen", **Perspectives on Terrorism**, Cilt 13, Sayı 1, ss. 79-80.

çekmeleriyle birlikte Salih önemli bir desteğini kaybetmiş ve devrilme süreci oldukça hızlanmış. Ancak burada, kabilelerin bir bütün olarak görülmemesi gerektiği oldukça önemlidir. Zira kabilelerin taraflara olan destekleri oldukça değişkenlik göstermektedir. Bu yüzden kabileleri kabaca Husilerle işbirliği yapan, Hükümete yakın olan, AYEK ile bağlantılı kabileler ve kendi güvenliklerini sağlamaya çalışan bölgeci kabileler olarak sınıflandırmak mümkündür.

Husilerle kabileler arasındaki çatışmalar dönem dönem yaşansa da özellikle 2011 yılından sonra Husilerin etki alanlarını genişletmeye başlamalarıyla kabilelerle olan çatışmalar daha da yoğunlaşmıştır. Husilerin başkent Sanaa'ya doğru ilerlemeye başladıkları süreçte yerel kabilelerle Husiler arasında çatışmalar yaşanmış fakat kabileler bu çatışmalarda başarı elde edememiş ve Husi ilerleyişini durduramamışlardır. Böylelikle Sanaa'ya kadar ilerleyen ve başkenti kontrol altına alan Husiler, kısa süre sonra hükümet üzerinde de baskı kurmuş ve etki alanlarını güneye doğru ilerletmeye başlamışlardır.

Yemen tarihinde kabilelerin öneminin farkında olan Husiler, kabile desteğini önemsemiş bu yüzden kabileleri kendi yanlarına çekmeye çalışmış ve bunda başarısız olunca geleneksel kabile sistemini bozmaya yönelik adımlar atmıştır.²⁹⁶ Kabile desteği noktasında sınırlı kalan Husiler, 2011 isyanları neticesinde devrilen ve halen güçlü kabile ve ordu bağlantıları bulunan Salih ile ittifak kurmuş ve Salih'in sağladığı ordu desteğinin yanında kabilesel destek neticesinde başkent Sanaa'yı kolaylıkla ele geçirmişlerdir. Salih'e yakın kabilelerin Husilere destek vermesiyle beraber Haşid kabile konfederasyonunda bölünmeler yaşanmıştır. Husiler ele geçirdiği bölgelerde kabilelerin desteğini almak için kabilelere kendilerine yakın isimleri kabile geleneklerine aykırı olacak şekilde şeyh olarak atamış, onlara ekonomik ayrıcalıklar tanımış ayrıca kendilerine destek vermeyen kabileler üzerinde ise şiddetli baskılar kurmuştur.²⁹⁷ Ancak 2017 yılında Salih'in öldürülmesiyle birlikte Salih'e yakın kabileler Husilere olan desteklerini geri çekmiş bu da Husilerin zayıflamasına sebep olmuştur. Hatta bazı kabile liderlerinin evlerine yönelik Suudi Arabistan liderliğindeki

²⁹⁶ Adel Dashela, "Coercing Compliance: The Houthis and the Tribes of Northern Yemen", **The Washington Institute for Near East Policy**, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/coercing-compliance-houthis-and-tribes-northern-yemen>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁹⁷ Rim Mugahed, "Tribes and the State in Yemen", **Sana'a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/main-publications/16156>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

koalisyona destek verdiği gerekçesiyle Husiler tarafından bombalı saldırılar dahi gerçekleştirilmiştir.²⁹⁸ Bunun üzerine, Salih'e yakın grupların Husilere olan desteklerini geri çekmeleriyle yaşanan zayıflamayı değerlendirmek isteyen koalisyon ise 2018 yılında Hudeyde'yi ele geçirmek amacıyla Altın Zafer Operasyonunu başlatmıştır.

Salih sonrası dönemin inşası için kurulan UDK'da kabileler de yer almış ve UDK sürecini desteklemiştir. Husilerin Sanaa'yı kuşatmaya başladığı dönemde Hadi kabilelerin desteğini almak amacıyla kabile liderleriyle görüşmeler gerçekleştirmiş ve Nahem ve Arhab gibi Sanaa kabileleri Hadi'ye desteklerini açıklamış²⁹⁹ fakat bu destekler Husilerin Sanaa'yı ele geçirmelerini engellemeye yetmemiştir. Husi yayılcılığına karşı kurulan koalisyon sadece askeri operasyonlar gerçekleştirmekle kalmamış aynı zamanda kabileler üzerinde de etki kurmaya çalışmıştır. Bu amaçla Bakil kabile konfederasyonunun eski lideri Şeyh Muhammed Nagi el-Şaif ve parlamento eski sözcüsü Şeyh Sultan gibi diğer GHK temsilcilerine maddi destekler sunmuştur.³⁰⁰ Buna ek olarak, daha önce de değindiğimiz gibi, Hadi'nin cumhurbaşkanı yardımcısı olarak 2016 yılında Haşid bünyesindeki Ahmer kabilesinden Ali Muhsin el-Ahmer gibi önemli bir kabile figürünü atamasıyla kendisine yönelik kabile desteğini artırmaya çalıştığı söylenebilir. Ayrıca, yeni dönemde etkisini artırmış olan Islah'ın da kabilelerle olan ilişkisi bu dönemde artmıştır. Ahmer kabilesinden önemli isimlerin yer aldığı partiye, Husilerin ülkede yayılmaya başlaması sonrasında Husi yayılcılığına karşı el-Beyda, Marib ve el-Javf gibi bölgelerde bulunan bazı kabileler Islah partisinden önemli destek almış ve böylece Islah ile yakın ilişkiler kurmaya başlamışlardır.³⁰¹

Husiler ve yerel kabileler arasında iç savaş boyunca pek çok çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmaların en önemlilerinden biri 2019 yılında Hacca vilayetinde Husilerle yerel kabileler arasında yaşanan çatışmalardır. Yemen'in kuzey batısında, Suudi Arabistan

²⁹⁸ "Fierce fighting in south Yemen after Houthi rebels blow up tribal leader's home", **The National News**, <https://www.thenationalnews.com/world/mena/fierce-fighting-in-south-yemen-after-houthi-rebels-blow-up-tribal-leader-s-home-1.824649>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

²⁹⁹ "Tribes join front against Houthis, others enhance support to Hadi", **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/webtv/reports/2015/09/21/Tribes-joining-front-against-Houthis-others-enhance-support-to-Hadi>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

³⁰⁰ Eleonora Ardemagni ve Raiman Al-Hamdani, "Yemen: The GPC and Islah After 2011", **Yemen Ten Years On: Politics, Parties, And Mobilization**, (der.) Eleonora Ardemagni, ISPI DOSSIER March 2021, s.12. https://www.ispionline.it/sites/default/files/publicazioni/dossier_pa_yemen_ardemagni_march_2021_0.pdf, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

³⁰¹ Ardemagni ve al-Hamdani, a.g.e., s. 12.

sınırında yer alan Hacca, Husilerin kalesi konumundaki Saada'ya ve başkent Sanaa'ya giden yolda önemli bir yere sahip olan Amran'a sınır olması sebebiyle stratejik bir öneme sahiptir. Hacca'daki Hajaur kabilesi ile Husiler arasında 2012 ve 2013 yıllarında da çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmalar Husilerin bölgeye asker sevkiyatı yapmaması koşuluyla sona ermiştir.³⁰² Husilerle Hadi arasında imzalanan Stockholm Anlaşması sonrasında Husilerin bölgeyi ele geçirmek amacıyla başlattığı saldırılar Hajaur kabilesinin direnişiyle karşılaşmış ve taraflar arasında çatışmalar başlamıştır. Hükümet kanadında bu çatışmalara büyük anlam yüklenmiş, dönemin Enformasyon Bakan danışmanı Fahed al-Sharafy yaptığı açıklamada "*Hajaur kabileleri, Amran eyaletindeki Haşid ve Bakil kabileleri tarafından desteklenecek. Kabile ayaklanmaları Saada, Sanaa ve Dhamar'a o kadar yüksek bir hızla ulaşacak ki Husiler buna ayak uyduramayacak*" şeklinde açıklama yapmıştır.³⁰³ Uluslararası koalisyon da Hacca'da Husilere karşı savaşan kabilelere havadan silah, mühimmat, sağlık kitleri ve yiyecek gibi destek sağlamıştır.³⁰⁴ Fakat bu destekler Husilere karşı yeterli olmamış ve Husiler 8 Mart 2019 tarihinde Hacca'da kontrolü ele geçirmişlerdir.³⁰⁵ Bugün yaklaşık %80'inin Husilerin kontrolünde olduğu Hacca³⁰⁶, Yemen'deki çatışmalarda önemli bir konum olmaya devam etmektedir. Bununla beraber, Husilerin bazı uygulamaları da kabilelerin tepkisine neden olmaktadır. Buna örnek olarak ise Husilerin el-Bayda vilayetinde örf ve gelenekleri ihlal ederek bir kadını öldürmesi sonucu el-Awadh kabilesi, kabileleri Husilere karşı ayaklanmaya hatta savaşmaya davet etmiş ve bunun sonucunda yaşanan çatışmalar Husiler tarafından kısa sürede bastırılmıştır.³⁰⁷

Yemen'in istikrarsız tarihi boyunca bazı kabileler ise el-Kaide ile ilişkiler geliştirmiştir. Özellikle el-Kaide için yerel kabilelere ilişki kurmak, kırsal ve seyrek nüfuslu

³⁰² "Yemen's strategic Hajour district: A forgotten battlefront", **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/features/2019/03/07/Yemen-s-strategic-Hajour-district-A-forgotten-battlefront>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

³⁰³ Ammar al-Ashwal, "Hajour tribes, Houthis locked in key battle in northern Yemen", **Al Monitor**, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/03/yemen-houthis-hajour-tribes-battle-war-saudi-arabia-strike.html>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

³⁰⁴ "Arab Coalition Conducts 6th Airdrop to Hajour Tribes", **Aden Press**, <http://en.adenpress.news/news/2593>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

³⁰⁵ Maysaa Shuja Al-Deen, "The Houthis-Tribal Conflict in Yemen", **Carnegie Endowment for International Peace**, <https://carnegieendowment.org/sada/78969>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

³⁰⁶ "Yemeni forces lay siege to rebel-occupied city in Hajjah province", **The National News**, <https://www.thenationalnews.com/mena/2022/02/05/yemeni-forces-lay-siege-to-rebel-occupied-city-in-hajjah-province/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

³⁰⁷ Nadwa Al-Dawsari, "Yemen's tribes face the Houthis all alone", **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/blog/yemens-tribes-face-houthis-all-alone>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

bölgelerde güvenli evler oluşturmak, Suudi Arabistan'la Marib, el-Javf ve Saada üzerinden geçen insan ticareti yollarından yararlanmak ve ekonomik açıdan kendilerine katkı sağlayan kaçakçı ve suçlulara yardımcı olmak ve son olaraksa Amerikan ve Salih karşıtlığını körükleyerek taraftar kazanmak açısından önemlidir.³⁰⁸ Nitekim 1999 yılında el-Kaide'nin kıdemli stratejisti Abu Mus'ab el-Suri, kabile bölgelerini az gelişmişlikleri, kabile yapılarına bağlılıkları ve liderlere itaat ruhu gibi sebeplerle Yemen'i cihat için uygun bir bölge olarak tanımlamıştır.³⁰⁹ 2015'te başlayan iç savaş boyunca Husilerin ilerleyişi ve ABD'nin hava saldırıları sonrası sivil kayıpların yaşanması kabileleri AYEK'e yakınlaştıran unsurlar arasında sayılabilir. Yukarıda görüldüğü üzere AYEK ile bazı kabileler (el-Awlaki gibi) arasında her ne kadar ilişkiler mevcut olsa da AYEK'in etki alanını genişlettiği 2015-2016 yıllarında kontrol ettiği şehirlerdeki uygulamaları kabilelerin tepkisiyle karşılaşmıştır. Öyle ki AYEK'in Yemen ordusunu hedef alan operasyonlarında masum kabile üyelerini kazara öldürdüğü durumlarda örgüt tarafından resmi özürler yayımlanmış ve kabile üyelerine kan parası ödemek için müzakereler gerçekleştirmiştir.³¹⁰ Bu ve benzeri tutumlar sebebiyle 2016 sonrası süreçte bazı kabilelerin AYEK ile ilişkileri değişime uğramış ve kabileler AYEK'e karşı uluslararası koalisyonu destekler bir tutum sergilemişlerdir.

Son olarak, iç savaş boyunca bazı kabileler herhangi bir tarafı desteklemekten ziyade yaşadıkları şehrin/bölgenin güvenliğini sağlamayı ön planda tutmuşlardır. Hatırlanacağı üzere, el-Beyda vilayetinde bulundan Rad'a şehrinde AYEK'in çekilme sürecinde kabilelerin geleneksel arabuluculuk faaliyetlerini bu amaçla kullandığı görülmektedir. İç savaşın sürdüğü dönemde ise Hadramevt kabileleri kendi güvenliklerini sağlamak amacıyla bir araya gelmiş ve Hadrami Seçkinler Gücü (HSG) çatısı altında toplanmışlardır. HSG'nin kuruluşundan evvel Nisan 2017'de Hadramevt Kapsayıcı Konferansı ile kabileler, hükümet ve GGK temsilcileri bir araya gelmiştir.³¹¹ Bölgecilik mantığıyla hareket eden HSG, dışarıdan silahlı grupların ve kişilerin gruba katılmasına

³⁰⁸ Koehler-Derrick, a.g.e., s.98.

³⁰⁹ Koehler-Derrick, a.g.e., s. 20.

³¹⁰ Elisabeth Kendall, "Contemporary Jihadi Militancy in Yemen: How is the Threat Evolving", s.7, **Middle East Institute**, https://www.mei.edu/sites/default/files/publications/MEI%20Policy%20Paper_Kendall_7.pdf, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

³¹¹ Adam Baron ve Monder Basalma, "The Case of Hadhramaut: Can Local Efforts Transcend Wartime Divides in Yemen?", **The Century Foundation**, <https://tcf.org/content/report/case-hadhramaut-can-local-efforts-transcend-wartime-divides-yemen/?session=1>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

izin vermemektedir.³¹² BAE tarafından desteklenen HSG, Husiler ve AYEK'le çatışmalara girmiş, AYEK'in Mukalla'dan çıkarılmasında rol oynamıştır.³¹³

³¹² Domazeti, “Yemen Raporu”, s. 27.

³¹³ “Yemeni tribal fighters enter Mukalla to drive out Al Qaeda”, **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2015/04/04/Hadramawt-tribes-aim-to-retake-Yemen-s-Mukalla-from-al-Qaeda>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

3. BÖLÜM: YEMEN’DE BARIŞ İNŞASINA YÖNELİK GİRİŞİMLER

3.1. Barış İnşası Süreci

Barış inşası kavramı, Bercovitch ve Jackson tarafından, “yaşanan şiddetli çatışmaların altındaki siyasi, ekonomik ve sosyal sebeplerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan ve kalıcı bir barışın koşullarını sağlamak için arabuluculuk, önleyici diplomasi, barışı koruma, insani müdahale vb. gibi çatışma çözme yöntem ve yaklaşımlarını birleştirerek kullanan uzun vadeli, bütünsel bir kavram” olarak tanımlanmıştır.³¹⁴ Johan Galtung tarafından yazılan “*Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking and Peacebuilding*” başlıklı makaleyle ilk defa kullanılan bu kavramla Galtung, barış inşası sürecini “savaşların nedenlerini ortadan kaldıran ve savaşların olabileceği durumlarda savaşa alternatifler sunan yapıların oluşturulması süreci” olarak tanımlamaktadır.³¹⁵ Bu tanıma ek olarak, BM eski Genel Sekreteri Butros Butros-Gali ise barış inşasını “yeniden çatışmayı önlemek için barışı güçlendirme eğiliminde olacak yapıları belirleme ve destekleme eylemi” olarak tanımlamıştır.³¹⁶ Butros aynı raporda “barışı sağlama ve barışı koruma operasyonlarının başarılı olması için barışı pekiştirecek ve insanlar arasında bir güven ve esenlik duygusunu geliştirecek yapıları belirlemeye ve desteklemeye yönelik kapsamlı çabaların içermesi gerektiğini” de vurgulamıştır.³¹⁷ Tüm bu tanımlamalar ışığında, barış inşası sürecini çatışmanın durmasından sonraki süreçte, istikrarlı bir barışın gerçekleşebilmesi adına çatışmanın çözümünden, çatışmaya sebep olan nedenlerin ortadan kaldırılması veya dönüştürülmesi sürecine kadar geniş kapsamlı bir süreç olarak tanımlayabiliriz. Dolayısıyla barış inşası sürecinde mevcut çatışmanın yönetilmesi, çözümü ve dönüştürülmesi önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden, bu kavramları da kısaca incelemek çalışmanın ilerleyen kısımlarını kavramak açısından faydalı olabilir.

³¹⁴ Jacob Bercovitch ve Richard Jackson, **Conflict Resolution in the Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches**, University of Michigan Press: 2009, s. 168.

³¹⁵ Johan Galtung, “Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking and Peacebuilding”, *Impact of Science on Society*, XXVI, 1/2, s.111, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000017295>, (Erişim Tarihi: 09.04.2022).

³¹⁶ Boutros Boutros-Ghali, “An agenda for peace: preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping: report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992”, **United Nations**, https://www.un.org/ruleoflaw/files/A_47_277.pdf, s.5, (Erişim Tarihi: 09.04.2022).

³¹⁷ Boutros-Ghali, “An agenda for peace”, s.15.

Çatışma yönetimi, Özerdem tarafından, çatışan tarafların neden olduğu çatışmayı, çatışmanın temelinde yatan nedenlerin çözümünden ziyade daha çok “çatışmayı durdurmak ve çatışmanın olumsuz etkilerini en aza indirmek için üçüncü tarafların kullandıkları stratejiler” olarak tanımlanmaktadır.³¹⁸ Dolayısıyla, bu sürecin daha çok arabuluculuk gibi üçüncü bir tarafın girişimi üzerinden ilerlediği söylenebilir. Bu doğrultuda, çatışma yönetiminin temel amacı olarak şiddetin ortaya çıkmasını veya tırmanmasını çatışmanın nedenlerindeki unsurları ortaya koymaya gerek duymadan engellemek olduğu söylenebilir.³¹⁹

Çatışma çözümü, Wallensteen tarafından “silahlı çatışan tarafların gönüllü bir biçimde anlaşma yoluyla temel uyumsuzluklarıyla barışçıl bir şekilde yaşamaya ve/veya bunları çözmeye karar verdikleri ve bundan sonra birbirlerine karşı silah kullanmayı bıraktıkları sosyal bir durum” olarak tanımlanmaktadır.³²⁰ Yine Ramsbotham vd. de çatışma çözümünü “çatışmanın köklü nedenlerinin ele alındığı ve çözüldüğünü ima eden; davranışın şiddet içermediği, tutumların düşmanca olmadığı ve çatışmanın yapısının değiştiği bir süreç” olarak tanımlamaktadır.³²¹ Özerdem, bu süreç içerisinde müzakereler için taraflar arasında iyi niyetin sağlanması, müzakere kurallarının oluşturulması, taraflar için uygun ortak hedefler belirlenmesi, bilginin aktarılması ve diplomatik ikna gibi zorlayıcı olmayan yöntemlerin kullanılabilmesini söylemektedir.³²² Özetle çatışma çözümü, üçüncü tarafların girişimiyle çatışmanın durdurulması sonrası süreçte tarafların çatışmaya neden olan sorunlar üzerine düşündükleri ve bu sorunların çözümü amacıyla müzakerelere başladıkları bir süreç olarak tanımlanabilir.

Son olarak, çatışma dönüştürme ise Ramsbotham vd. tarafından çatışma çözümünün ötesinde bir süreç olarak tanımlanmakta ve bu süreçte çatışmaya neden olan konularda, çatışan taraflarda ve bu tarafların birbirleriyle olan ilişkilerinde derin bir dönüşüm

³¹⁸ Alpaslan Özerdem, **Barış İnşası Kuram ve Uygulaması**, Nobel Yayıncılık, 2013, ss. 59-60.

³¹⁹ Özerdem, a.g.e., s.60.

³²⁰ Peter Wallensteen, **Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System**, SAGE Publications, 2002, s.50.

³²¹ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, **Contemporary Conflict Resolution**, Polity, 2011, Third Edition, s.31.

³²² Özerdem, a.g.e., s.61.

sürecini ifade etmektedir.³²³ Bu yaklaşım (çatışma dönüştürme) çatışmaların nedenlerini geniş kapsamlı bir biçimde belirleyerek ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.³²⁴

Yaşanan çatışmaların çözümü ve çatışmanın dönüşümüyle ilişkili olarak, BM ve bölgesel örgütler tarafından gerçekleştirilen operasyonlar ise barışı koruma olarak tanımlanmaktadır.³²⁵ Barışın korunması noktasında BM tarihsel süreçte önemli bir güce ve tecrübeye erişmiştir. Çatışmanın yaşandığı bölgelerde BM, oluşturulan barış güçleri vasıtasıyla ülkelerde barışın tesis edilmesi sürecinde güvenlik ve siyasi destek ile barış inşası desteği sağlamaktadır.³²⁶ Bu süreçte BM, savaşın durduğu andan itibaren çatışmasızlık durumunun korunması ve taraflar arasında ortaya konulan anlaşmaların uygulanması noktasında yardımcı olmaktadır.³²⁷ BM tarafından ortaya koyulan tarafların rızası, tarafsızlık ve nefsi müdafaa dışında kuvvet kullanmama prensipleri bu süreçte önemli bir yere sahiptir.³²⁸ Bununla beraber, barışın uygulanması sürecinde BM Güvenlik Konseyi kararıyla oluşturulan askeri güç kullanımını da dahil olmak üzere zorlayıcı yaptırımlar da uygulanabilmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin barışa yönelik bir tehdidin, ihlalin veya saldırı eyleminin varlığını tespit etmesi durumunda barış ve güvenliğin sağlanmasında yetkili olup bunu bölgesel örgütler aracılığıyla da gerçekleştirebilmektedir.³²⁹

Burada görüldüğü gibi ortaya çıkan bir çatışmanın ve onu ortaya çıkaran nedenlerin ortadan kaldırılmasına kadarki süreç çatışmanın yönetiminden, dönüştürülmesine kadar uzanan uzun ve meşakkatli bir süreci ifade etmektedir. Bu sebeptendir ki, barış ortamının korunması ve taraflar arasındaki ihtilafların diyalog kanalıyla çözülmesi oldukça önemli bir konudur.

Çalışmanın bu bölümünde, bu tanımlamalar ışığında mevcut çatışmanın çözümüne ve dönüşümüne yönelik girişimler, barış süreci olarak değerlendirilmiş olup; küresel ve

³²³ Ramshbotham vd., a.g.e., ss. 31-32.

³²⁴ Özerdem, a.g.e., s.61.

³²⁵ Özerdem, a.g.e., s.64.; Cenker Korhan Demir, "Barışı Koruma", Güvenlik Yazıları Serisi, No. 32, Kasım 2019, s.1., **Güvenlik Portalı**, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/BarisiKoruma_CenkerKorhanDemir_v.1.pdf, (Erişim Tarihi: 11.04.2022).

³²⁶ "What is Peacekeeping", **United Nations**, <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping>, (Erişim Tarihi: 14.04.2022).

³²⁷ "United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines", **United Nations**, s.18. https://www.un.org/ruleoflaw/files/Capstone_Doctrine_ENG.pdf, (Erişim Tarihi: 11.04.2022).

³²⁸ "United Nations Peacekeeping Operations", s.31.

³²⁹ "United Nations Peacekeeping Operations", s.18.

bölgesel aktörlerle beraber yerel aktörlerin bu süreçteki etkileri ve sorun alanları ele alınıp tarafların ateşkes sonrası barış inşası sürecine katılımlarının sağlanmasında ve bu süreçte ortaya çıkabilecek sorunlara ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerine yer verilecektir.

3.2. Yemen’de Barış Sürecinde BM’nin Rolü

2011 yılında başlayan gösterilerin Salih’in göstericilere yönelik müdahaleleri sonucu şiddetlenmesi uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiş ve Yemen’deki olaylar uluslararası gündemde kendine yer bulmuştur. Gösterilerin daha da şiddetlenmesinin önüne geçmek için bu süreçte BM tarafından birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda ilk olarak Cemal Benomar, BM Genel Sekreteri’nin Yemen Özel Danışmanı olarak atanmış ve sonrası süreçte BM tarafından KİK’in ortaya koyduğu girişimin imzalanması için Salih üzerinde 21 Ekim 2011 tarihli BM Güvenlik Konseyi’nin 2014 sayılı kararıyla baskı kurulmaya çalışılmıştır. Güvenlik Konseyi bu kararla KİK’in Yemen’de barışın tesis edilmesi için gösterdiği çabadan memnun olduğunu dile getirmiş, hükümetin sivillere yönelik uyguladığı silahlı müdahaleyi kınamış ve Salih’in KİK girişimini imzalaması çağrısında bulunmuştur.³³⁰

Salih’in KİK girişimini imzalamayı kabul etmesi sonrasında, Yemen’in yeniden yapılandırılması sürecinde kurulan UDK, bu dönemde BM tarafından desteklenmiştir. Güvenlik Konseyi’nin 12 Haziran 2012 tarih ve 2051 sayılı kararıyla Salih sonrası dönemin inşasında Hadi’ye ve Ulusal Birlik Hükümetine destek verilmiş ve UDK’nın öneminin altı çizilmiş ve siyasi hedeflere ulaşılması için taraflara silahları bırakma çağrısında bulunarak BM’nin silahsız zorlayıcı yöntemlerine atıf yapan BM Anlaşması’nın 41. maddesi dahil olmak üzere daha fazla önlem almaya hazır olduğu belirtilmiştir.³³¹ Bu doğrultuda, geçiş sürecini tıkama veya sekteye uğratma çabalarına karşılık olarak Güvenlik Konseyi 23 Şubat 2014 tarih ve 2140 sayılı kararıyla BM Anlaşmasının VII Bölümü’ndeki zorlayıcı önlemlere atıfta bulunarak Yaptırım Komitesi oluşturmuş ve süreci tıkayan ilgili kişilere finansal ve seyahat kısıtlamaları

³³⁰ United Nations Security Council, Resolution 2014, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2014>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

³³¹ United Nations Security Council, Resolution 2051, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2051>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

çağrısında bulunmuştur.³³² Bu doğrultuda Komite, 7 Kasım 2014 tarihinde Ali Abdullah Salih, Abdülhalik el-Husi ve Abdullah Yahya el-Hakim'e mal varlıklarının dondurulması ve seyahat yasağı getirmiştir.³³³

BM Güvenlik Konseyi kararlarında IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların Yemen'e olan destekleri memnuniyetle karşılanmıştır. Fakat IMF'in Yemen'e uyguladığı programdaki devlet sübvansiyonlarının kaldırılması önerisi Yemen'de petrol fiyatlarının artmasına ve toplumlun tepki göstererek Husilerin başkent Sanaa'da düzenledikleri gösterilere katılmalarına olanak tanımıştır. Husilerin başkenti ve devlet kurumlarını kuşatması ülkedeki krizin tırmanmasına neden olmuş ve bunun sonucunda BM bu sürecin daha da şiddetlenmesinin önüne geçmek için Barış ve Ortaklık Anlaşmasını ortaya koymuştur. Bu anlaşma BM'nin Yemen'deki iç savaşın başlaması öncesindeki son girişim olmuş ve Husilerin başkenti tamamen kontrol almalarıyla beraber süreç başarısızlıkla sonuçlanmış ve ülke iç savaşa sürüklenmiştir.

Husilerin başkent Sanaa'yı ele geçirmeleri sonrasında Cumhurbaşkanı Hadi ve Başbakan Baha'yı ev hapsine almaları ve meclisi feshetmeleri dolayısıyla BM Güvenlik Konseyi 15 Şubat 2015 tarih ve 2201 tarihli kararla Husilerin meclisi feshetmelerini kınamış; ev hapsinde tuttukları Hadi ve Baha'nın serbest bırakılmalarını ve KİK girişiminin devamı için siyasi sürecin devam ettirilmesi çağrısında bulunarak, ülkeleri dış müdahalelerden kaçınmaya çağırmıştır.³³⁴ İlgili karar metninde yer alan dış müdahalelerden kaçınılması çağrısı ise KİK ülkeleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır.³³⁵

Husi ve Baha'nın ev hapsinden Aden'e kaçmaları sonrasında 22 Mart 2015 tarihli BM Güvenlik Konseyi Başkanlık açıklamasıyla BM, Hadi'yi Yemen'in meşru Cumhurbaşkanı olarak tanımlayarak, üye devletlere de Yemen'in birliğini, egemenliğini, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü bozacak eylemlerden kaçınma

³³² United Nations Security Council, Resolution 2140, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2140>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

³³³ "Security Council 2140 Sanctions Committee Designates Three Individuals as Subject to Assets Freeze, Travel Ban", **United Nations**, <https://www.un.org/press/en/2014/sc11636.doc.htm>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

³³⁴ United Nations Security Council, Resolution 2201, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2201>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

³³⁵ Helen Lackner, "The Role of the United Nations in the Yemen Crisis", **Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis**, (der.) Stephen W. Day ve Noel Brehony, Palgrave Macmillan:2020, s.20.

çağrısında bulunmuş ve BM Güvenlik Konseyi'nin 2201 sayılı kararının altını çizerek tarafları KİK girişimini sürdürmeye çağırmıştır.³³⁶ Güvenlik Konseyi'nin bu açıklamasından sonra, Hadi'nin Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz el-Suud, BAE Devlet Başkanı Halife bin Zayid el-Nahyan, Bahreyn Kralı Hamed bin İsa el-Halife, Umman Sultanı Kâbus bin Said, Kuveyt Emiri Sabah el-Ahmed el-Cabir es-Sabah ve Katar Emiri Temim bin Hamed es-Sani'ye hitaben yazdığı 24 Mart 2015 tarihli mektupta Husilerin Yemen'deki uygulamalarından bahsederek, Husilere, AYEK'e ve İŞİD'e karşı Yemen halkının korunması amacıyla bu ülkeleri BM Şartının 51. Maddesi, Arap Devletleri Ligi Şartı ve Ortak Savunma Antlaşması uyarınca acil desteğe çağırmıştır.³³⁷ Hadi'nin bu mektubu sonrasında Suudi Arabistan liderliğinde kurulan koalisyon, Kararlılık Fırtınası Operasyonunu 26 Mart 2015 tarihinde başlatmıştır.

Güvenlik Konseyi'nin 15 Nisan 2015 tarih 2216 sayılı karar metninde yine tüm taraflara siyasi geçiş sürecine dönüş önerilerek, Husilerin ele geçirdikleri bölgelerden çekilmeleri çağrısında bulunulmuştur.³³⁸ Buna ek olarak Güvenlik Konseyi üye devletlere çağrıda bulunarak, Ali Abdullah Salih'in oğlu Ahmet Ali Abdullah Salih ve Abdülmelik el-Husi'yi 2140 sayılı kararda belirtilen yaptırımlara ekleyerek, 2140 sayılı kararda belirtilen Ali Abdullah Salih, Abdülhalik el-Husi ve Abdullah Yahya el-Hakim'e ve bağlı birliklerine silah ambargosu uygulama kararı almıştır. Güvenlik Konseyi'nin bu yaptırım kararları 24 Şubat 2016 tarih ve 2266 sayılı kararıyla sürdürmüştür.³³⁹ İleriki süreçte görüleceği gibi 2216 sayılı karar içeriği nedeniyle iç savaş sürecinde aktörlerin tutumunda önemli bir rol oynayacaktır.

Yemen'de iç savaşın başlamasından sonra taraflar arasında gerçekleştirilen ilk barış müzakereleri 15-19 Haziran 2015 tarihleri arasında BM öncülüğünde Cenevre'de gerçekleşmiştir. BM Genel Sekreteri'nin Yemen Özel Temsilcisi İsmail Vild Şeyh

³³⁶ "Statement by the President of the Security Council", S/PRST/2015/8, **United Nations**, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/080/16/PDF/N1508016.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

³³⁷ "Identical letters dated 26 March 2015 from the Permanent Representative of Qatar to the United Nations addressed to the Secretary-General and the President of the Security Council", S/2015/217, **Security Council Report**, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_217.pdf, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

³³⁸ United Nations Security Council, Resolution 2216, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2216>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

³³⁹ United Nations Security Council, Resolution 2266, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2266>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

Ahmed'in girişimleriyle başlayan ve hükümetin 2216 sayılı Güvenlik Konseyi kararına dayanan Husilerin ele geçirdikleri bölgelerden çekilmeleri; Husilerin ise koalisyon güçlerinin hava saldırılarını durdurmaları talepleri arasında çıkmaza giren görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamamıştır.³⁴⁰ 15-20 Aralık 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilen görüşmelerde ise taraflar arasında kalıcı ateşkesin yürürlüğe girmesi sonrası tutuklu ve mahkumların değişimi, Gerginliği Azaltma ve Koordinasyon Komitesinin kurulması, ablukaların kaldırılarak insani yardımların Taiz'e ulaştırılması konularında görüş birliğine varılmıştır.³⁴¹ Bu ilk adım sonrasında gerçekleştirilen ikinci tur görüşmeler 21 Nisan-6 Ağustos 2016 tarihleri arasında Kuveyt'te gerçekleştirilmiş fakat tarafların uzlaşmaz tutum ve birbirlerini suçlayan söylemleri sürdürmeleri nedeniyle sonuç alınamamıştır.³⁴²

BM Genel Sekreteri'nin Yemen Özel Temsilcisi Ahmed, Yemen'deki tarafları barış müzakereleri için bir araya getirme çabalarının sürdüğü dönemde taraflarla pek çok görüşme gerçekleştirmiştir. Ülkeye en çok yardımın ulaştırıldığı liman olan Hudeyde limanının güvenliğinin sağlanması amacıyla görüşmelerin sürdüğü dönemde Ahmed'in Husilerle görüşmek üzere Sanaa'da gerçekleştireceği ziyaret sırada konvoyuna yönelik saldırı gerçekleştirilmiş ve BM bu saldırının Husilerce soruşturulmasını talep etmiştir.³⁴³ Husiler ise BM'nin bu talebine karşılık Ahmed'in tarafsızlığını yitirdiğini ve BM kararlarına saygı duymadığını gerekçe göstererek Yemen'e girişini yasakladıklarını duyurmuşlardır.³⁴⁴ Yaşanan bu süreç sonrasında Ahmed istifa kararı almış ve Güvenlik Konseyi'nde yapmış olduğu 27 Şubat 2018 tarihli son brifing konuşmasında Yemen'de barışa yakın olduklarını fakat aktörlerin sürece başlamaya niyetli olmadıklarını "*Eksik olan tek kısım, tarafların taviz verme ve ulusal çıkarlara öncelik verme taahhüdü. Bu,*

³⁴⁰ "Yemen crisis: Geneva talks fail to produce ceasefire", **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33205359>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

³⁴¹ "Note to Correspondents: Yemen Peace Talks Communiqué", **United Nations**, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2015-12-20/note-correspondents-yemen-peace-talks-communicu%C3%A9>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

³⁴² "Talks to End War in Yemen Are Suspended", **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/2016/08/07/world/middleeast/yemen-peace-talks-cease-fire.html>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

³⁴³ "U.N. wants investigation into attack on Yemen envoy's convoy", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-un-idUSKBN18L18I>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

³⁴⁴ "Houthi ban U.N. special envoy from Yemen for alleged bias", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-un-idUSKBN18W2D0>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

savaşı sona erdirmek için gerçek niyetlerinden şüphe etmemize neden oluyor.” sözleriyle ifade etmiştir.³⁴⁵

Ahmed’in istifasıyla Özel Temsilci olarak göreve başlayan Martin Griffiths tarafları bir araya getirmek için görüşmelere başlamış ve neticede İsveç’in başkenti Stockholm’de tarafların masaya oturması kararlaştırılmıştır. Böylelikle, 2015 yılındaki görüşmelerin ardından 6-13 Aralık 2018 tarihleri arasında düzenlenen görüşmelerde Stockholm Anlaşması ortaya çıkmıştır. Oldukça kısa olan bu anlaşma metninde, taraflar tutuklu değişimi için yürütme mekanizması, Hudeyde, Salif ve Ras İsa limanları hakkında anlaşma ile Taiz’e ilişkin anlayış beyanlarında bulunmuşlardır. Taraflar yine bu anlaşma ile Hudeyde’de acil ateşkes, askeri unsurların şehir ve limanların dışına çıkarılması, yardım malzemelerinin ulaştırılması ve BM’nin Hudeyde’deki etkisinin artırılması noktasında tarafların destek vermesi gibi konularda mutabakata varmıştır.³⁴⁶ Bununla beraber taraflar, anlaşmayı tam olarak uygulamak, uygulanması önündeki engelleri kaldırmak, uygulamayı engelleyecek herhangi bir davranışta bulunmaktan kaçınacaklarını ve Ocak 2019’da düzenlenecek olan istişarelere koşulsuz olarak devam etmeyi taahhüt etmişlerdir.³⁴⁷ BM Güvenlik Konseyi de 21 Aralık 2018 tarih ve 2451 sayılı kararıyla Stockholm’de gerçekleştirilen müzakereleri memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ve anlaşmayı desteklemiştir.³⁴⁸ Buna ek olarak Güvenlik Konseyi 16 Ocak 2019 tarih ve 2452 sayılı kararıyla Hudeyde limanına ilişkin anlaşmanın desteklenmesi için BM Hudeyde Anlaşması’nı Destekleme Misyonu (UNMHA) isimli özel siyasi misyon kurmuştur.³⁴⁹

Her ne kadar taraflar arasında anlaşma imzalanmış ve uyulacağı taahhüt edilmiş olsa da pratikte tam tersi gelişmeler yaşanmıştır. Ülkenin en stratejik noktalarından biri olan Hudeyde limanının kontrolü üzerinde yaşanan mücadele tarafların söz konusu anlaşmaya uymalarını engellemiştir. Taraflar arasında Hudeyde limanının kontrolü

³⁴⁵ “Parties in Yemen Must Prioritize National Interest in Efforts to End Fighting, Special Envoy Tells Security Council amid Calls for Unity of Purpose”, **United Nations**, <https://www.un.org/press/en/2018/sc13227.doc.htm>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

³⁴⁶ “Agreement on the City of Hodeidah and Ports of Hodeidah, Salif, and Ras Isa”, **OSESGY-UN**, https://osesgy.unmissions.org/sites/default/files/hodeidah_agreement_0.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

³⁴⁷ “Full Text of the Stockholm Agreement”, **OSESGY-UN**, <https://osesgy.unmissions.org/full-text-stockholm-agreement>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

³⁴⁸ United Nations Security Council, Resolution 2451, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2451>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

³⁴⁹ United Nations Security Council, Resolution 2452, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2452>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

noktasında tartışmalar yaşanmış, Hadi yönetimi Husilerin limandan çekilmediklerini iddia etmiş buna ek olarak anlaşmanın bir diğer maddesi olan tutuklu değişiminde de umulan bir gelişme olmamıştır. Taraflar, anlaşma maddelerine uymak bir yana çatışmalara devam etmiş ve oluşan bu atmosfer neticesinde anlaşmanın uygulanması oldukça zayıf bir ihtimal haline gelmiştir.

Anlaşma sonrası dönemde Griffiths tarafların anlaşma metnine uymaları noktasında çaba sarf etmiş olsa da çatışmaları sona erdirebilecek nitelikte herhangi bir başarıya ulaşamamıştır. Bunun yanında, Stockholm Anlaşması'nın Hudeyde'ye özel nitelikte olması ülkenin genelinde süren çatışmalara yeteri kadar ilgi gösterilememesine de neden olmuştur. Buna ek olarak, milyonlarca insanın insani krizle karşı karşıya olduğu ülkede barış çabalarının sadece Hudeyde müzakereleri ile sınırlı kalması, BM'nin taraflar üzerinde yeteri kadar baskı kuramaması, Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararların çatışmanın çözümüne katkı sunma noktasında yetersiz kalması (özellikle 2216 sayılı kararlar Husilerin ele geçirdikleri tüm şehirlerden çekilmesi gibi ihtimal dışı talebi ve Hadi'nin Husilerle olan müzakerelerde bu maddeye sıklıkla atıf yapması) ve BM'nin KİK'e oldukça fazla önem atfederek, siyasi ve askeri bakımdan yetersiz ve Yemen üzerinde kişisel çıkarları bulunan bölge ülkelerinin Yemen'deki tarihsel ve sosyolojik arka plana sahip ciddi bir sorunu çözebileceğine inanması gibi sebepler Yemen'deki iç savaşın uzamasına ve milyonlarca insanın insani krizle karşı karşıya kalmasına katkı sunmuştur.

3.3. Yerel Aktörlerin Barış Sürecindeki Roller

Salih sonrası dönemin inşası için KİK inisiyatifi ile kurulan UDK'da tarafların bir araya gelerek mevcut sorunlar üzerine çözüm geliştirmeleri ve yeni dönemin inşası için yeni bir anayasa yazım sürecine dahil olmaları oldukça önemli bir gelişmedir. Fakat, çalışmanın ikinci bölümünde de görülebileceği gibi, geçiş döneminde bir takım hatalı kararlar alınmış ve bu yüzden süreç çıkmaza girerek ülkenin iç savaşa sürüklenmesine neden olmuştur.

İlk olarak, Salih'in istifası sürecinde imzalanan anlaşmada Salih'in yargılamadan muaf tutulmasına olanak tanınması Salih sonrası dönemin inşası sürecine oldukça büyük zarar vermiştir. Anlaşmada yer alan ilgili maddeler nedeniyle Salih karşıtı göstericiler gösterilerini sürdürmeye devam etmiş ve bu da ülkede sükunetin sağlanmasını ve

insanların meydanlardan çekilmesini engellemiştir. Bu maddeler aynı zamanda toplumun uzun yıllardır ihtiyaç duyduğu siyasal kurumlara güvenin inşasına da büyük zarar vererek, sürecin sorgulanmasına neden olmuştur. Zira tarihsel süreçle ele alındığında muhalif partilerin GHK'ya yönelik güçlü bir alternatif sunamaması ve özellikle de İslah gibi güçlü bir partinin Salih'i karşısına almada yaşadığı tereddüt toplumun muhalif partilere yaklaşımını oldukça etkilemiştir. Böyle bir siyasal ortamın olduğu bir ülkede, göstericilere silahlı müdahalede bulunan ve can kayıplarının yaşanmasına neden olan bir devrik liderin yargılamadan muaf tutulması ve yerel ve yabancı aktörlerin bu konuda Salih üzerinde baskı kuramamış olmaları halkın siyasi sürece duyduğu güvenin sarsılmasında büyük rol oynadığı söylenebilir.

İkinci olarak, Salih'in istifası sonrasında ülkede kalmaya devam etmesi KİK inisiyatifi ile yapılan en büyük ikinci hatayı teşkil etmektedir. Ülkeyi 33 yıl yönetmiş biri olarak Salih, pek çok yerel aktör ile oluşturduğu bağlarla iktidarını zaman içerisinde güçlendirmiş ve devlet kademelerine kendisine yakın isimleri atamıştır. Devlet kademelerinde ve özellikle de orduda kendisine bağlı grupların olduğu Salih'in istifa etmesi sonrasında ülkede kalarak sürecin olumsuz yönde etkilenmesine neden olacak tutum sergilemiş, daha sonrasında da Husilerle gerçekleştirdiği işbirliği ile kendisine yakın grupların Husilere destek vermelerini sağlayarak, ordunun ve bürokrasinin (ve partisinin) bölünmesine neden olmuş bu sayede de Husilerin ülkede yayılmalarını kolaylaştırmış ve başkent Sanaa'yı kontrol altına almalarına önemli katkı sunmuştur.

Salih sonrası dönemin inşası sürecinde bir diğer önemli hatanın ise federasyon konusunda yapıldığı söylenebilir. Tarihsel süreçte ülkenin siyaseten dışlanmış grubu olan Güneyli gruplar Salih sonrası dönemde önemli bir aktör olarak ortaya çıkmış ve ülkenin federal bir yapıya dönüştürülmesini talep etmişlerdir. Çalışmanın ikinci bölümünde incelendiği üzere, federasyon konusunda Hadi yönetimi ile muhalif gruplar arasında görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Güneylilerin iki bölgeli federal yapı konusunda diretmeleri, hükümetin 6 bölgeli planı savunması ve Husilerin de bu plana doğal kaynakların adil paylaşılmadığı gerekçesiyle karşı çıkmaları UDK gibi oldukça kırılğan bir yapıya sahip oluşumun ciddi zarar görmesine neden olmuştur. Bunun bir sonucu olarak, süreç içerisinde Güneyli gruplar daha da marjinalleşerek federasyon yerine bağımsız bir devlet olmak istediklerini açıklamış bu da ülkenin önemli bir kısmını

kaybeden ve Aden'i geçici başkent olarak kullanan Hadi hükümetini ciddi bir şekilde zayıflatmıştır.

Son olarak, Salih'in görevi devrettiği yardımcısı Hadi'nin görev süresinin planlanandan daha uzun sürmesinin de bu süreci olumsuz etkilediği söylenebilir. 1994 iç savaşı sonrası hükümetten dışlanan YSP'li Ali Salim el-Beidh'in yerine Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak atanan Hadi, süreç boyunca Salih'in yanında yer almış; gösteriler sonrası Salih'in istifası ile KİK inisiyatifi sayesinde Cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. İnisiyatifle iki yıllık bir dönem öngörülmüş olsa da yaşanan çatışmalar neticesinde Hadi'nin görev süresi uzamıştır. Her ne kadar Husilere karşı grupların desteğini bir noktaya kadar almış olsa da Hadi'nin toplum nezdindeki yerinin tartışmalı olması ve zayıf bir yönetim sergilemesi Yemenliler tarafından sıklıkla eleştirilen bir konu olmuştur. Öyle ki Yemenli çevrelerce Hadi oldukça sert bir şekilde eleştirilmiş hatta Suudi Arabistan'ın kuklası olmakla dahi suçlanmıştır.³⁵⁰

Tüm bu olumsuzluklar ülkedeki çatışmaların çözümünü zorlaştırmış, ülkede istikrarsızlık ortamının yayılmasına ve uzamasına, milyonlarca insanın yerinden olmasına ve de insani krizle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. UDK'nın başarısızlıkla sonuçlanmasıyla beraber ülke oldukça şiddetli bir iç savaşa sürüklenmiştir. Sonrası süreçte BM öncülüğünde ülkede ateşkesin ilan edilmesi ve barış müzakerelerine başlanması için girişimlerde bulunulmuş ve taraflar bu girişimlere katılmışlardır.

Yemen iç savaşı boyunca tıpkı diğer aktörler gibi kabilelerin de kendi içlerinde görüş ayrılıkları yaşadıkları görülmüştür. Ancak diğer aktörlere nazaran kabilelerin belli bir ideolojik amaç bağlamında bir araya gelmemiş olmaları, daha çok sosyal bir varlık olmaları ve keskin bir hiyerarşik yapıdan uzak olmaları sebebiyle bu görüş ayrılıkları olağan karşılanabilir. Bu sebeple iç savaş sürecinde kabileler içerisindeki görüş ayrılıklarının yaşanması ve özellikle de Salih'in Husilerle işbirliği sonrasında kendisine yakın bazı kabile gruplarının Husileri desteklemesi, Husilerin ilerleyişini kolaylaştıran en önemli unsurlardandı. Daha önce de değinildiği gibi kimi kabile grupları Husilerle ilişki geliştirirken kimileri ise Hadi hükümetinin yanında Husilere karşı çatışmalara

³⁵⁰ "Saudi puppet: Yemenis question their president's legitimacy", **Middle East Eye**, <https://www.middleeasteye.net/news/hadi-yemen-houthis-war-saudi-arabia-islam-stc-uae>, (Erişim Tarihi: 26.04.2022).

girmiştir. Bu sebeple, kabilelerin barış sürecindeki rollerine bütüncül olarak yaklaşmak doğru olmayacaktır.

İç savaşın önemli aktörlerinden olan kabileler, ülkede iç savaşın başlamasıyla birlikte savaşı kendi topraklarının dışında tutmaya çalışan adımlar atmış, bu amaçla da zaman zaman tarihsel olarak üstlendikleri arabuluculuk rolünü kullanmışlardır. Taraflar arasında arabuluculuk dışında kabileler çatışmanın kendi bölgelerinin dışında gerçekleşmesi şartıyla bünyesinde barındırdıkları grupların istedikleri taraf yanında (meşru hükümet güçleri veya Husiler) savaşabileceklerini de dile getirmişlerdir.³⁵¹ Sonuç olarak bu süreçte kabilelerin ülke genelinde yaşanan çatışmaların çözümünde rol oynamaktan ziyade daha çok kendi bölgelerini ve bu bölgelerde yaşayan sivilleri korumaya yönelik adımlar attığı ve bu adımlardan bazılarının kabileler içinde bölünmeleri artırdığı söylenebilir.

Hadi yönetimi ile Husiler arasında imzalanan Stockholm Anlaşması ile ön görülen tutuklu değişimi sürecinde de bazı kabile arabulucuları anlaşmadan bağımsız olarak taraflar arasında arabuluculuk gerçekleştirerek tutuklu değişimini sağlamaya çalışmış, ancak arabuluculara göre taraflar arasında varılan anlaşmanın kabilelerin bu girişimlerini olumsuz etkilemiştir.³⁵² Nitekim, al-Dawsari'ye göre arabuluculuk faaliyetinde bulunan ve apolitik olan kabilelerin Stockholm Anlaşması sürecinde tutuklu değişiminde rol alması kabilelerin politize olmalarına neden olabileceğinden süreci olumsuz yönde etkileme riski de taşımaktadır.³⁵³ Bunun yanı sıra ülkedeki iç savaşa kabilelerin dahil olması, pek çok kabile mensubunun savaşlarda hayatını kaybetmesi ve savaşın kabilelere olan olumsuz etkileri gibi sebeplerle kabilelerin ülkedeki iç savaşı durdurmak istediği ifade edilmektedir.³⁵⁴

İç savaşın iki önemli tarafı olan Hadi yönetimi ile Husiler ise 2014 sonrası süreç içerisinde elde ettikleri pozisyon sebebiyle barış sürecini olumsuz yönde etkileyen

³⁵¹ Nadwa al-Dawsari, "Peacebuilding in the Time of War: Tribal Ceasefire and De-escalation Mechanisms in Yemen", April: 2021, s.12, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/sites/default/files/2021-04/Peacebuilding%20in%20the%20Time%20of%20War.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.05.2022).

³⁵² "Yemeni tribal mediator hampered by Stockholm agreement calls on UN to learn from the tribes", **Almasdar Online**, <https://al-masdaronline.net/national/160>, (Erişim Tarihi: 17.05.2022).

³⁵³ Nadwa al-Dawsari, "Analysis: Tribal sheikhs and the war in Yemen", **Almasdar Online**, <https://al-masdaronline.net/national/345>, (Erişim Tarihi: 17.05.2022).

³⁵⁴ al-Dawsari, "Analysis: Tribal sheikhs and the war in Yemen".

davranış ve söylemlerde bulunmuştur. Zira Husilerin ülkenin önemli bölgelerini kontrol altında tutmaları onlara ciddi bir güç katarken, Hadi yönetimi uluslararası meşruiyetten elde ettiği gücü kullanmaya çalışmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere, özellikle BM Güvenlik Konseyi'nin Husilerin ele geçirdiği bölgelerden çekilmelerini talep eden 2216 sayılı kararı Hadi'nin söylemlerinde sıkça kullandığı bir karar haline gelerek sürecin daha da karmaşık bir hal almasına neden olmuştur. Dolayısıyla tarafların hali hazırda elde ettikleri kazanımların barış girişimlerindeki rollerini önemli bir şekilde belirlediği söylenebilir.

BM öncülüğünde 2015 yılında Cenevre'de, 2016 yılında ise Kuveyt'te düzenlenen barış müzakereleri görüşmelerinde ve 2018 yılında imzalanan Stockholm Anlaşması sürecinde her iki tarafın da çelişkili bir tutum izlediği görülmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere, müzakere masasında mutabakata varılan konuların önemli bir kısmı taraflarca yerine getirilmezken genel olarak kısa süreli bir ateşkes ve tutuklu değişimi konularında göstermelik adımlar atılmıştır.

2016 yılında Kuveyt'te gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde BM Yemen Özel Temsilcisi Şeyh Ahmed iki tarafın KİK girişimi ve uygulama mekanizması, BM Güvenlik Konseyi'nin 2216 sayılı kararı ve UDK sonuçlarına dayanan bir çözüm önerisi ve bunun sonucunda da Sanaa ve diğer önemli bölgelerden ağır silahların çekilmesi sonrası Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulmasını içeren bir yol haritası ortaya konmuştur.³⁵⁵ Söz konusu yol haritasına göre Ulusal Birlik Hükümeti seçim yasası, geçiş sürecini ve anayasa yazım sürecini denetleyecek kurumların oluşturulmasından sorumlu olacaktır.³⁵⁶ Fakat bu süreçte BM Güvenlik Konseyi'nin 2216 sayılı kararı taraflar arasında tartışma konusu haline gelmiş, Hadi yönetimi Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulması için Husilerin öncelikle BM Güvenlik Konseyi'nin bu kararına uyması gerektiğini; Husiler ise bu kararın uygulanması için önce Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulması gerektiğini ön koşul haline getirerek sürecin tıkanmasına

³⁵⁵ "Security Council Briefing on the Situation in Yemen, Special Envoy Ismail Ould Cheikh Ahmed", <https://dppa.un.org/en/security-council-briefing-situation-yemen-special-envoy-ismail-ould-cheikh-ahmed-1>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

³⁵⁶ "Despite positive talks, delays over peace roadmap 'needlessly extending Yemen's agony' – UN envoy", **United Nations**, <https://news.un.org/en/story/2016/06/532662-despite-positive-talks-delays-over-peace-roadmap-needlessly-extending-yemens>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

neden olmuşlardır.³⁵⁷ Bu sürecin sonuçsuz kalmasından sonra dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Ahmed'in planıyla benzer içeriğe sahip olan, Husilerin ağır silahları üçüncü bir tarafa transferi, Sanaa'dan ayrılmaları ve ulusal birlik hükümetinin kurulması gibi maddeleri içeren bir barış planı duyurmuştur.³⁵⁸ 2016 yılının Ağustos ayında duyurulan bu plana hükümet tarafı BM Güvenlik Konseyi'nin 2216 sayılı kararı, KİK girişimi ve UDK kararlarıyla uyumlu olması şartı ile bu tür girişimleri memnuniyetle karşıladıklarını söyleyerek destek verirken Husiler ise Kerry'nin ağır silahların üçüncü bir tarafa transferine sıcak bakmamışlardır.³⁵⁹ Ülkede ateşkesin sağlanması için başlatılan görüşmelerde kasım ayına gelindiğinde Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon ile Husiler arasında bir ateşkesin sağlandığı duyurulmuş fakat Hadi hükümeti kendilerinin sürece dahil edilmediği gerekçesiyle varılan bu anlaşmaya tepki göstermiştir.³⁶⁰ Yine bu süreçte, Şeyh Ahmed'in Husilerle yaptığı barış görüşmelerinde ortaya koyduğu ve Husilerin ağır silahları bırakması, başkent Sanaa'dan ayrılmaları ve Ulusal Birlik Hükümetine dahil olmaları; yeni hükümetin kurulmasından sonra ise Hadi'nin yetkilerini yeni atanacak olan başkan yardımcısına devretmesini ön gören plan Yemenliler tarafından "Husi darbesini meşrulaştıracağı" gerekçesiyle protesto edilmiştir.³⁶¹ Buna rağmen Husiler ile koalisyon arasında varılan, 48 saat olduğu ve yenilenebileceği duyurulan ateşkes, 19 Kasım 2016 tarihinde başlamış ancak tarafların birbirlerini ateşkesi ihlal etmekle suçlamaları sonrasında 21 Kasım'da ateşkesin yenilenmeyeceği duyurulmuştur.³⁶² Ateşkesin sona ermesinden sonra, 28

³⁵⁷ "Yemeni PM rejects Houthis' proposal for unity govt", **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2016/05/18/Yemen-PM-rejects-Houthis-proposal-for-unity-govt->, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

³⁵⁸ "Kerry announces new Yemen peace initiative", **Middle East Eye**, <https://www.middleeasteye.net/news/kerry-announces-new-yemen-peace-initiative>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).

³⁵⁹ "Yemen government welcomes Kerry's roadmap", **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/yemen-government-welcomes-kerry-s-roadmap/636516>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).

³⁶⁰ "John Kerry says Yemen's Houthis and Saudi coalition agree to ceasefire", **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/15/yemen-houthis-saudi-coalition-ceasefire-john-kerry>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).

³⁶¹ "Yemen: Thousands protest UN envoy's peace plan", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2016/11/3/yemen-thousands-protest-un-envoys-peace-plan>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).

³⁶² "Saudi-led coalition starts 48-hour ceasefire in Yemen", **France 24**, <https://www.france24.com/en/20161119-saudi-coalition-ceasefire-yemen-houthi-rebels>; "Saudi-led coalition won't renew broken Yemen ceasefire", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2016/11/21/saudi-led-coalition-wont-renew-broken-yemen-ceasefire>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).

Kasım 2016 tarihinde Husilerin yeni bir hükümet kurduklarını duyurmaları ile yıl boyunca sürdürülen barış girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2016 yılında başarısızlıkla sonuçlanan barış girişimleri, 2018 yılında Martin Griffiths'in BM Yemen Özel Temsilcisi olarak atanması sonrası yeniden başlamıştır. Taraflar arasında gerçekleştirilen ilk barış görüşmesi girişimi 2018 yılının eylül ayında Cenevre'de gerçekleştirilmiş fakat Husilerin bu toplantıya katılmamaları nedeniyle ilk girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.³⁶³ Eylül ayında gerçekleşemeyen görüşmeler daha sonrasında aralık ayında Stockholm'de tarafların, artan uluslararası baskının da etkisiyle, bir araya gelmesiyle başlamıştır. Bu görüşmeler önceki görüşmelere nazaran daha olumlu bir atmosferde başlamış, görüşme öncesinde güven artırıcı önlemler olarak koalisyonun Husilere yönelik hava saldırılarının; Husilerin ise Suudi Arabistan ve BAE'ye yönelik İHA saldırılarının durdurulması için adımlar atılmaya çalışılmıştır.³⁶⁴ Tarafların bir araya gelmesinin bile bir başarı olarak görüldüğü bu süreç imzalanan Stockholm Anlaşması ile son bulmuştur. Daha önceden de incelendiği üzere oldukça hızlı bir süreç sonrasında varılan bu anlaşmanın muğlak maddeler içermesi ve sadece Hudeyde vilayeti ile sınırlı olması anlaşmaya çok fazla önem atfedilmemesi gerektiğini ortaya koymuştur. Nitekim anlaşma ile varılan ateşkesin anlaşma sonrası dönemde taraflarca pek çok defa ihlal edilmiş olması ve tarafların anlaşma maddeleriyle alakalı adım atmaktan çekinmeleri anlaşmanın yürürlüğüyle alakalı şüphelere neden olmuştur.³⁶⁵ Özellikle anlaşmanın muğlak maddeler içermesi anlaşmanın taraflar arasında farklı yorumlanmasına neden olmuştur. Örneğin, hükümet yetkilileri Hudeyde şehrinin ve limanlarında kontrolü sağladıktan sonra Husilerin tamamen çekilmesi gerektiğini savunurken, Husiler ise BM denetiminde, çoğunluğunu kendilerine bağlı kişilerden oluşan polis ve sahil güvenlik güçlerince şehir ve limanların güvenliğinin sağlanması gerektiğini savunmuştur.³⁶⁶ Bununla beraber anlaşmanın bir gereği olan

³⁶³ “Yemen peace talks collapse in Geneva after Houthi no-show”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-un-idUSKCN1LO08Z>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).

³⁶⁴ “All you need to know about the Yemen peace talks”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/features/2018/12/3/all-you-need-to-know-about-the-yemen-peace-talks>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

³⁶⁵ Ibrahim Jalal, “Yemen’s Stockholm Agreement one year on: Imaginary progress?”, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/publications/yemens-stockholm-agreement-one-year-imaginary-progress>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

³⁶⁶ “Saving the Stockholm Agreement and Averting a Regional Conflagration in Yemen”, Middle East Report No: 203, 18 July 2019, ss. 2-3, **International Crisis Group**,

Husi güçlerinin Hudeyde limanlarından yeniden konumlandırılması şartı da Husiler tarafından yerine getirilmiş, BM Destek Misyonu yetkilileri yaptıkları açıklamayla Husi işbirliğini “çok iyi” olarak tanımlamıştır.³⁶⁷ Griffiths’in de Husilerin güçlerini limandan çekilerek yeniden konumlandırmasını anlaşmayla tamamen uyumlu olarak tanımlaması³⁶⁸, Hadi yönetimince reddedilmiş, Husilerin limanlardan geri çekilmediği iddia edilerek Hadi tarafından Griffiths BM Genel Sekreteri’ne resmi olarak şikayet edilmiştir.³⁶⁹ Hadi yönetiminin sorun yaşadığı ikinci Özel Temsilci olan Griffiths Hadi yönetimi tarafından Husi darbesini meşrulaştırmak için çalışmakla dahi suçlanmıştır.³⁷⁰

Taraflar arasında kısıtlı sayıda kalan tutuklu değişiminin dışında ciddi bir adım atılmaması ve anlaşmanın imzalanmasından sonra taraflar arasında çatışmaların sürmeye devam etmesi anlaşmanın uygulanmasını mümkün kılmamış ve anlaşma sonrası üç yıllık dönemde yaşanan çatışmalarda yarısı kadın ve çocuklardan oluşan 500 sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.³⁷¹ Buraya kadar ele alınan taraflar arasında gerçekleştirilmeye çalışılan barış görüşmelerinde, tarafların taviz vermekten kaçınmaları ülkede yaşanan iç savaşın uzamasına, insani krizin daha da kötüleşmesine ve çocuk ölümleri dahil olmak üzere sivil ölümlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Tarafların görüşmelerde taviz vermeye yatkın olmamalarının altında ise süreç içerisinde ele geçirdikleri gücü kaybetmeme çabasının yattığı söylenebilir. Zira Hadi, uluslararası desteği kendi yönetimini ülke genelinde sağlamak için bir fırsat olarak görerek bundan vazgeçmek istememiş ve kendi otoritesini sınırlayabilecek herhangi bir girişimi kabul etmemiştir. Husiler de bir devlet-dışı silahlı aktörün ele geçirebileceği en önemli kazanımlarından biri olan ülkenin başkenti dahil olmak üzere önemli bölgeleri ve

[https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/203-saving-the-stockholm-agreement%20\(1\).pdf](https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/203-saving-the-stockholm-agreement%20(1).pdf), (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

³⁶⁷ “UN monitoring team in Yemen verifies pullout of armed forces from crucial port zones”, **United Nations**, <https://news.un.org/en/story/2019/05/1038461>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

³⁶⁸ “BRIEFING OF MARTIN GRIFFITHS, UN SPECIAL ENVOY FOR YEMEN, TO THE SECURITY COUNCIL”, **OSESGY-UN**, <https://osesgy.unmissions.org/briefing-martin-griffiths-un-special-envoy-yemen-security-council-1>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

³⁶⁹ “Saving the Stockholm Agreement and Averting a Regional Conflagration in Yemen”, s.4.

³⁷⁰ “Yemen: UN envoy accused of working to legitimise 'Houthi coup’”, **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210118-yemen-un-envoy-accused-of-working-to-legitimise-houthi-coup/>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

³⁷¹ “Yemen'deki kriz Stockholm Anlaşması'nın üzerinden 3 yıl geçmesine rağmen çözülemedi”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemendeki-kriz-stockholm-anlasmasinin-uzerinden-3-yil-gecmesine-ragmen-cozulemedi/2462146>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

nüfusu kontrol altında tutmanın verdiği avantajı kaybetmek istememesi barış görüşmelerini tıkayan en önemli gerekçelerden birini oluşturmaktadır.

3.4. Bölge Aktörlerinin Barış Sürecine Etkileri

Yemen'deki iç savaşta yerel aktörlerin en önemli güç kaynaklarını destek aldıkları bölgesel aktörlerin sağlaması sebebiyle ülkedeki barış sürecinde bu aktörler başta olmak üzere diğer bölge ülkelerinin etkilerini incelemek önem arz etmektedir. Bu doğrultuda öncelikle Yemen ile hem en uzun sınıra hem de tarihsel olarak uzun ilişkilere sahip Suudi Arabistan'ın bu süreçteki rolüne bakmak gerekir.

Ali Abdullah Salih'in istifa sürecinden bugüne kadarki süreçte Yemen'deki en önemli bölgesel aktörlerden biri olan Suudi Arabistan, ülkenin iç savaş sürecine hem tek başına hem de KİK aracılığıyla etki etmiştir. Arap İsyancıları sürecinde Salih'in tedavi amacıyla Suudi Arabistan'a gitmesi ve orada KİK inisiyatifini kabul etmesi sürecinde Suudi Arabistan önemli bir rol oynamıştır. Daha sonrasında, KİK'in girişimleriyle başlatılan UDK sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması ve Husilerin Sanaa'yı ele geçirmeleri sonrasında başlayan iç çatışmalarda Hadi'nin yardım çağrısı ile kurulan uluslararası koalisyonun oluşmasında da etkili olmuştur. Husilerin Aden'e kadar etki alanının genişlediği bir dönemde Hadi'yi destekleyen bu koalisyonun kurulmasıyla birlikte, Hadi önemli bir güç kazanmış olsa da kendi siyasi varlığını bir ölçüde başka bir aktörün inisiyatifine bırakmıştır. Zira Suudi Arabistan'ın Yemen'deki meşru hükümete olan desteği olmasaydı bugün muhtemelen Yemen'de güç dengesi Husilerin ve GGK'nın lehine olacak şekilde değişmiş olacaktı. Bu nedenden ötürüdür ki Suudi Arabistan'ın Hadi'nin kararlarında etkili olduğunu hatta yönlendirdiğini söylemek mümkündür. Suudi Arabistan'ın Hadi gibi kendisine bağımlı bir aktörü desteklemesinin arkasında, bu süreçte elde ettiği siyasi avantajların yanı sıra ülkenin bütünlüğünü sağlamaya attığı önem de yer almaktadır. Zira çalışmanın önceki bölümlerinde incelendiği üzere bölünmüş bir Yemen, Suudi Arabistan açısından ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla Suudi Arabistan ülkedeki iç savaşın çözülmesi sürecinde Hadi'ye destek vermiş fakat bu destek 2018 yılından sonra değişime uğramıştır.

BM'nin Yemen iç savaşındaki ilk barış görüşmeleri 2015 yılında Cenevre'de başlatılmış olsa da bu toplantıdan önce Husiler hariç olmak üzere Yemen iç savaşındaki

taraf 2015 yılının mayıs ayında Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da düzenlenen diyalog konferansında bir araya gelmiş ve bu toplantının amacı Husi rejiminin devrilmesi ve UDK kararlarının uygulanmasını sağlamak olarak açıklanmıştır.³⁷² Husilerin toplantıda yer almamasından kaynaklı olarak net bir sonucun alınmadığı bu toplantı sonrası BM öncülüğünde İsviçre'de Hadi hükümeti ve Husiler arasında görüşmeler başlamıştır. 2015 yılındaki görüşmelerin başarısız olmasının ardından 2016 yılındaki barış görüşmelerinde önemli adımlar atılmış, özellikle mart ayında gerçekleşen ve Suudi Arabistan ile Husiler arasında ilk olma özelliği taşıyan görüşmeler önemli bir gelişme olarak karşılanmıştır.³⁷³ Yukarıda da değinildiği gibi, 2016 yılında özellikle ABD'nin de etkisiyle birlikte yoğunlaşan barış görüşmelerinde Suudi Arabistan ve Husiler arasında kısa süreli bir ateşkes sağlanmış fakat gerçekleşen ihlaller sonucunda çatışmalar yeniden başlamış ve böylece 2016 yılındaki barış girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2018 yılına gelindiğinde Suudi Arabistan açısından Yemen iç savaşı hem siyasi hem de maddi olarak oldukça maliyetli bir hal almış bu da Suudi Arabistan'ı Yemen'de barışın tesis edilmesi noktasında adım atmaya zorlamıştır. Bu süreçte Suudi Arabistan'ın İstanbul konsoloslüğünde gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın öldürülmesi sonrasında uluslararası kamuoyunda Suudi Arabistan'a tepki gösterilmeye başlanmış ve bunun da bir etkisi olarak Suudi Arabistan'ın Yemen'deki uygulamalarına karşı ciddi bir kamuoyu oluşmuş ve bu kamuoyu buldukları ülkelerde hükümetlerine karşı Suudi Arabistan'a silah satılmaması için baskıda bulunmuştur.³⁷⁴ Kaşıkçı'nın ekim ayında öldürülmesinden önce 2018 yılı içerisinde gerçekleştirilen barış girişimlerinin başarısız olması ve Kaşıkçı'nın öldürülmesi sonrasında tarafların Stockholm Anlaşması'nı imzalamış olmaları Kaşıkçı cinayetinin barış görüşmelerine bir etkisi olarak yorumlanabilir. Zira ABD ve İngiltere gibi Suudi Arabistan'ın önemli müttefiklerinin cinayet sonrasında Yemen'de ateşkes çağrısında bulunmaları Stockholm Anlaşması'nın

³⁷² “Saudi-sponsored Yemen conference kicks off in Riyadh”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/en/world/saudi-sponsored-yemen-conference-kicks-off-in-riyadh/46528>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

³⁷³ “Yemen's Houthi Rebels Are In Saudi Arabia for Peace Talks”, **Time**, <https://time.com/4252016/yemen-houthi-saudi-arabia-peace-talks-conflict/>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

³⁷⁴ “Will EU stop arms sales to Saudi in wake of Khashoggi killing?”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/30/will-eu-stop-arms-sales-to-saudi-in-wake-of-khashoggi-killing>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.³⁷⁵ Her ne kadar Stockholm Anlaşması ile sınırlı ve kısa süreli bir ateşkes ortaya konulmuş olsa da özellikle Husilerin Suudi Arabistan'ın petrol tesislerine ve havalimanlarına yönelik saldırıları taraflar arasında çatışmaların tekrar başlamasına neden olmuştur. Suudi Arabistan'ın Yemen müdahalesinde uluslararası baskı hissetmesinin yanında (Covid-19 salgınının da etkisiyle) ciddi bir maliyetle karşı karşıya kalması da Yemen'deki iç savaşı bitirmeye yönelik girişimlerini artırmasına neden olmuştur. Bu amaçla Suudi tarafı 2021 yılında ülke çapında bir ateşkes ve hava ve deniz yollarının yeniden açılmasını öngören bir plan açıklamış, Yemen hükümeti bu plana destek verirken Husi tarafı teklifin Suudi Arabistan'ın uyguladığı ablukayı kaldırmadığını söyleyerek eleştirmiştir.³⁷⁶

Suudi Arabistan açısından Yemen'deki bir diğer sorun alanı GGK ile Hadi yönetimi arasında yaşanan çatışmadan kaynaklanmış ve bu çatışma aynı koalisyonda yer aldığı BAE ile de görüş ayrılıklarına sahip olduklarını açıkça ortaya koymuştur. Hem koalisyonun bütünlüğünü hem de Hadi yönetimini zayıflatan bu görüş ayrılığı, 2019 yılında Hadi yönetimi ve GGK arasında imzalanan Riyad Anlaşması ile azaltılmaya çalışılmıştır. Taraflar arasındaki çatışmayı kısmen de olsa sona erdiren bu anlaşma sayesinde, günümüzde her ne kadar taraflar birbirleriyle işbirliği geliştirmeye çalışsa da bu işbirliğinin kırılğan olduğu söylenebilir. Zira bu anlaşma sonrası dönemde GGK çalışmalarını sürdürmeye ve Güney Yemen bayrağını aktif olarak kullanmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Suudi Arabistan açısından Yemen'in güney meselesi şu an her ne kadar aktif bir anlaşmazlık konumundan çıkmış olsa da potansiyel bir çatışma konusu olmaya devam etmektedir.

Yemen'deki barış sürecinde Yemen'in diğer komşusu olan Umman'ın da önemli bir konumu vardır. Bölgedeki krizlerde üstlendiği arabuluculuk rolüyle bilinen Umman, 2015 yılında Husilere karşı oluşturulan koalisyona katılmayan tek KİK üyesi ülkedir. Umman, Yemen'deki iç savaşa katılmaması (ve İran ile ilişkilere sahip olması) dolayısıyla taraflar arasında arabuluculuk faaliyeti gösterme imkanına sahip olmuş ve barış sürecinde gerçekleştirilen görüşmelere ev sahipliği yapmıştır. İlk olarak 2015

³⁷⁵ Osamah Al-Rawhani, "The good and the bad in the new peace agreement on Yemen", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/12/19/the-good-and-the-bad-in-the-new-peace-agreement-on-yemen>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

³⁷⁶ "Saudi Arabia proposes ceasefire in Yemen, Houthis sceptical", **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210322-saudi-arabia-proposes-ceasefire-in-yemen-houthis-sceptical/>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

yılının Mayıs ayında Umman'ın başkenti Maskat'ta ABD'li yetkililer ve Husiler arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir.³⁷⁷ Bu görüşmelerde her ne kadar önemli bir kazanım sağlanamasa da ABD'nin Yemen'deki barış sürecine dahil olması ve Umman'ın barış sürecindeki rolünü pekiştirmesi açısından önemlidir. Nitekim Umman, bu görüşme sonrasında da taraflar arasında görüşmelere ev sahipliği yapmaya devam etmiş ve 2016 yılında yoğunlaşan barış girişimlerinde aktif olarak yer almıştır. 2016 yılında Kerry'nin girişimleriyle Suudi Arabistan yetkilileri ve Husiler Umman'da bir araya gelmiş ve o dönemde Hadi yönetimi tarafından eleştirilen bir anlaşma üzerinde mutabakata varılmıştır. Bu süreçte ortaya konulan planda Hadi yönetimiyle yaşanan görüş ayrılığının giderilmesi amacıyla 2017 yılında yine Umman'da görüşmeler gerçekleştirilmiştir.³⁷⁸ Bunun yanı sıra Umman, sadece Yemen iç savaşının taraflarının müzakere ettiği bir ülke olmanın dışında, BM yetkilileri tarafından Yemen'deki iç savaşın sona erdirilmesi çabalarında pek çok defa ziyaret edilmiş olması BM'nin Umman'a sahip olduğu tarafsızlıktan dolayı özel bir anlam yüklediğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

2018 yılında imzalanan Stockholm Anlaşması sonrası dönemde anlaşmanın uygulanması ve ateşkesin sağlanması adına görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Umman da bu süreçte rol almış, 13 Kasım 2019 tarihinde Suudi yetkililer ve Husiler bir kez daha Maskat'ta bir araya gelerek barış sürecini müzakere etmiş ve bu müzakerelerden kısa bir süre sonra Suudi Arabistan tutuklu bulunan 200 Husi yanlısını serbest bıraktığını ve yaralıların yurtdışında tedavi görebilmelerini sağlamak amacıyla Yemen'e yönelik uyguladığı hava ablukasını esneteceğini açıklamıştır.³⁷⁹ Yine 2021 yılında Ummanlı yetkililer iç savaşın başlamasından sonra ilk defa Yemen'e ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyaret sırasında başkent Sanaa'da Husilerle barış süreci üzerine görüşmüşlerdir.³⁸⁰ Bu

³⁷⁷ "Yemen's Houthis in talks with U.S. officials in Oman: Yemen government", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-usa-idUSKBN0OG0M520150531>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022).

³⁷⁸ "Oman mediating between Yemenis over U.N. peace plan: official", **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-talks-idUSKBN18Q26C>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022).

³⁷⁹ "Saudi, Yemen's Houthis hold 'indirect talks' in Oman to end war", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/13/saudi-yemens-houthis-hold-indirect-talks-in-oman-to-end-war>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022); "Yemen: Saudi-led coalition says it released 200 Houthi prisoners", **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/26/yemen-saudi-led-coalition-says-it-released-200-houthi-prisoners>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022).

³⁸⁰ "Oman delegation visits Sanaa for talks with Yemeni rebels", **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210606-oman-delegation-visits-sanaa-for-talks-with-yemeni-rebels/>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022).

ve benzeri girişimlerle Umman'ın Yemen'deki iç savaşın sona ermesine yönelik girişimlere dahil olması ve ev sahipliği yapması süreci olumlu etkileyen bir konudur. Bölgede iç savaşa askeri olarak müdahil olmayan ve Husilerle ilişki kurabilen tek aktör olması dolayısıyla gelecek dönemde de Yemen'de barışın inşası sürecinde Umman önemli bir rol üstlenebilir.

Yemen'deki barış sürecini etkileyen bir diğer bölgesel aktör ise İran'dır. Çalışmanın ikinci bölümünde incelendiği üzere İran, iç savaşta Husilere vermiş olduğu destekle iç savaşın bir aktörü haline gelmiş olması dolayısıyla, barış sürecinde Husiler üzerinden sürece dahil olmaktadır. İran'ın Yemen'deki barış sürecine olan etkisini iki ilişki bağlamında değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Birincisi İran'ın tarihsel arka plana sahip olan Suudi Arabistan ile olan rekabetidir. Bu rekabetin Yemen iç savaşı üzerinden de yaşanması iç savaşı şiddetlendiren ve dolayısıyla barış sürecine olumsuz yönde etki eden bir unsurdur. BM Yemen Uzmanlar Paneli tarafından İran'ın BM Güvenlik Konseyi'nin 2216 sayılı kararına aykırılık teşkil edecek şekilde Husilere silah desteğinde bulunduğunu açıklaması üzerine BM Güvenlik Konseyi'nde İran'ın söz konusu silah ambargosuna uymadığı gerekçesiyle kınayan bir karar tasarısı geçirilmeye çalışılmış fakat Rusya'nın veto etmesi sebebiyle karar çıkarılamamıştır.³⁸¹

İran'ın Husilere verdiği askeri desteğin dışında zaman zaman ülkedeki iç savaşın sona erdirilmesine yönelik çağrılar da olmuştur. Dönemin İran Dışişleri Bakanı olan Muhammed Cevad Zarif 2015 yılının Nisan ayında Twitter hesabından Yemen'deki iç savaşın durdurulması ve geniş kapsamlı bir hükümetin kurulması çağrısında bulunmuştur.³⁸² Zarif bu açıklamasından sonra dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun'a yazdığı mektupla, ülkede ateşkes ilanı ve askeri dış müdahalenin durdurulması, Yemenlilere insani yardım ulaştırılması, tüm tarafların katılacağı müzakere sürecinin yeniden başlatılması ve bu tarafların yer alacağı ulusal mutabakat hükümetinin

³⁸¹ Sahar Ben Younes, "The Un Role in Restoring Peace in The Middle East: the Case of Yemen", **The United Nations and its Conflict Resolution Role**, (der.) Muharrem Hilmi Özev ve Aydın Erdoğan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul:2019, s. 147.

³⁸² Javad Zarif, **Twitter**, <https://twitter.com/JZarif/status/586515275950006272>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

kurulmasını içeren dört maddelik bir plan sunmuştur.³⁸³ Benzer şekilde İran, 2018 yılındaki Stockholm görüşmelerine desteğini açıklamış ve tarafları Yemen halkının acılarına son verecek kapsayıcı bir anlayış zeminin oluşturulabilmesi için güven artırıcı adımlar atmaya çağırılmış ve 2015 yılında açıkladıkları dört maddelik öneriyle savaşı sona erdirmeye çağırısında bulunmuştur.³⁸⁴ İran'ın siyasi diyalogu teşvik etmesi ve girişimleri desteklemesine rağmen iç savaş süresince, savaşın şiddetini artıracak şekilde Husilere askeri destek vermesi İran'ın siyasi diyalogu destekleyen bu tavrının sorgulanmasına neden olmaktadır. Zira İran'ın bu tutumunun arkasında Suudi Arabistan ile yaşadığı bölgesel rekabette Yemen iç savaşını Suudiler üzerinde ekonomik ve askeri bir baskı unsuru olarak kullanma amacı olduğuna dair yorumlar yapılmaktadır.³⁸⁵ İran'ın bölgesel siyasette siyasi çıkarlarını (mezhepçi söylemden) üstün tutan yaklaşımı dikkate alındığında Yemen iç savaşını bölgesel rekabette Suudi Arabistan'ın zayıflaması için bir araç olarak kullandığına dair yorumların makul olduğu söylenebilir.

İkinci olarak, İran'ın yürüttüğü nükleer programına dair ABD ile görüşmelerinin de bu sürece etki ettiği görülmektedir. 2015 yılında ABD Başkanı Obama döneminde imzalanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP), Suudi Arabistan tarafından endişeyle karşılanmış, ABD ise Suudilerin bu endişesini gidermek adına bazı adımlar atmıştır. Bu adımlardan biri olarak Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonun 2015 yılında Yemen'e olan müdahalesine ABD'nin destek vermesi gösterilebilir.³⁸⁶ Ancak Suudilerin bu endişesi çok uzun sürmemiş, Donald Trump'ın ABD Başkanı seçilmesinden sonra ABD KOEP'ten çekilmiştir. Trump'ın bu adımı Suudiler tarafından olumlu karşılanırken, bu dönemde Husilerin Suudi Arabistan'ı hedefleyen saldırıları gerçekleştirmesi saldırılarda İran'ın etkili olduğu yorumlarının yapılmasına neden olmuştur.³⁸⁷ 2021 yılında ABD Başkanı olarak göreve başlayan Joe Biden ise seçim kampanyası süresince Yemen'deki iç savaşta Suudi Arabistan'ın eylemlerini

³⁸³ “İran 4 maddelik Yemen planını BM'ye sundu”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-4-maddelik-yemen-planini-bmye-sundu/56291>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

³⁸⁴ “Iran welcomes intra-Yemeni talks”, **IRNA**, <https://en.irna.ir/news/83121221/Iran-welcomes-intra-Yemeni-talks>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).

³⁸⁵ Gerald M. Feierstein, “Iran's Role in Yemen and Prospects for Peace”, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/publications/irans-role-yemen-and-prospects-peace>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).

³⁸⁶ Farea Al-Muslimi, “The Iran Nuclear Deal and Yemen's War: An Opportunity for EU Statecraft”, **Sana'a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/analysis/6665>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).

³⁸⁷ “Saving the Stockholm Agreement and Averting a Regional Conflagration in Yemen”, s.10.

açıkça eleştirmiş, seçilmesi halinde koalisyon operasyonlarına desteği keseceğini açıklamış fakat seçildikten sonra ABD'nin Suudi Arabistan'a silah satışlarının devam etmesi eleştirilere neden olmuştur.³⁸⁸ Burada Biden yönetiminin İran nükleer anlaşması ile Suudi Arabistan'a silah satışı arasında bir denge politikası izlediği söylenebilir. Zira Biden yönetimi, İran ile nükleer müzakereleri yeniden gündeme getirmiş ve taraflara Yemen'deki iç savaşın sona erdirilmesi hususunda baskı yapmaya başlamıştır. Bu baskının bir sonucu olarak İranlı ve Suudi yetkililer 2016 yılında iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kesilmesinin ardından 2021 yılının nisan ayında Yemen iç savaşının da gündemde olduğu bir görüşme gerçekleştirmiştir.³⁸⁹ Bu görüşmelerin nükleer müzakerelerin sürdüğü bir dönemde gerçekleşmesi ABD'nin bu baskısının taraflar üzerinde etkisi olarak yorumlanabilir.

3.5. Yemen'de Barışı İnşa Etmek: Sorunlar ve Öneriler

Yemen'de barış inşası sürecinin başlatılabilmesi için öncelikle savaşan taraflar ve bölgesel aktörler arasında yaşanan sıcak çatışmaların sona erdirilmesi gerekmektedir. Gerek bölgesel gerekse küresel aktörlerin ülkedeki iç savaşını sona erdirmeye çabaları bu bölümde incelenmiş ve bu çabaların başarılı olamadığı görülmüştür. Zira ülkede çatışmaların durdurulması ve barış inşası sürecine geçilmesinin önünde tarihsel arka plana sahip ciddi sorunlar bulunmaktadır.

Ülkedeki çatışmaların durdurulmasının önündeki öncelikli sorun alanını tarafların bölge ülkelerinden edindikleri askeri ve siyasi destekler oluşturmaktadır. Bölge ülkelerinin destekleriyle savaşan tarafların kazanma ümitleri canlı tutulmuş ve bu sebeple taraflar barış görüşmelerinde taviz vermez bir tutum sergilemiştir. İkinci bölümde görüldüğü gibi Husiler, ülkede yayıldıkları dönemde askeri üsleri ele geçirmiş ve o üslerde yer alan silah ve mühimmatları çatışmalarda kullanarak önemli bir güç elde etmişlerdir. Husilerin ele geçirdikleri ve sınırlı olan bu kaynakların yedi yıllık iç savaş boyunca tükenmiş olması beklenirdi ancak, bu kaynaklar tükenmediği gibi Yemen ordusunun envanterinde bulunmayan İHA ve balistik füzelerin Husi saldırılarında kullanılmış ve bu durum Husilerin İran tarafından askeri olarak desteklendiğini açıkça göstermiştir.

³⁸⁸ "Biden faces criticism over failed promise to end Yemen war after Saudi-led airstrikes kills dozens, including children", **Business Insider**, <https://www.businessinsider.com/biden-faces-criticism-over-yemen-after-saudi-led-airstrike-kills-dozens-2022-1>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).

³⁸⁹ "Saudi and Iran held secret talks over Yemen conflict: report", **DW**, <https://www.dw.com/en/saudi-and-iran-held-secret-talks-over-yemen-conflict-report/a-57243546>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).

İran'ın Husilere olan bu desteğine karşılık olarak bu desteğin engellenmesi adına Suudi Arabistan tarafından Yemen'e uygulanan üç boyutlu abluka ise insani yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını olumsuz etkilemiş ve ülkenin insani krize sürüklenmesini hızlandırmıştır. Bunun yanında Husilerin önemli bir askeri güce ulaşması Hadi yönetiminin oldukça zayıflamasına neden olmuş ve sonrasında, Suudi Arabistan'ın Hadi hükümetine sağladığı askeri ve siyasi destekle Yemen iç savaşı daha da şiddetlenmiştir. Ülkede yaşanan ve bölgesel aktörlerin uyguladıkları politikalar neticesinde bugün Yemen'deki insani kriz BM tarafından dünyanın en ağır insani krizi olarak tanımlanmaktadır.³⁹⁰ İran ve Suudi Arabistan arasındaki rekabetin uzun yıllara dayanıyor olması müzakere masasına oturmalarını zorlaştıracığından, ülkenin karşı karşıya kaldığı böylesi bir insani krizde bu iki aktörün Yemen'i bölgesel rekabetlerinin bir aracı olmaktan çıkarmaları ve diyalog kurmaları için uluslararası baskı bu süreçte önemli bir etki oluşturabilir. Tarafların diyalog masasına oturtulmasında İran'a uygulanan yaptırımların hafifletilmesi ve Suudi Arabistan'ın güvenlik endişelerinin giderilmesi teklifi bir araç olarak kullanılabilir. Bu amaçla, İran ve Suudi Arabistan'ın son zamanlarda gerçekleştirdikleri görüşmeler Yemen'de çatışmaların sona erdirilmesi noktasında olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

Bölgesel aktörlerin desteğiyle sağlanacak olan ateşkes Yemen'de barışın inşası sürecinde önemli rol oynayacak birtakım gelişmelerin yaşanmasına olanak tanıyabilir. Öncelikle İran'ın Husilere askeri desteğini kesmesi bununla paralel bir şekilde Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonun hava operasyonlarını durdurması ateşkesin süresini uzatacak önemli adımlar olacaktır. Zira bölgesel aktörlerin bu tür desteğine ihtiyaç duyan yerel aktörler bu ihtiyaçları karşılandıkça kazanma ihtimallerinin olduğunu düşünmekte ve çatışmaya devam etmektedirler. Dolayısıyla yerel aktörlere bu desteğin kesilmesiyle tarafların müzakere masasında birtakım tavizler vermelerine olanak tanınabilir ve güven artırıcı adımların da atılması sayesinde her defasında yarıda kesilen ateşkes ve müzakere süreçlerinde bir devamlılık sağlanabilir. Sağlanan ateşkes ile Husilerin elinde bulunan hava ve deniz limanlarının ve ulaşım kapalı karayollarının

³⁹⁰ “‘Yemen'deki İnsani Kriz Dünyanın En Kötüsü Olmayı Sürdürüyor’”, **Amerika'nın Sesi**, <https://www.amerikaninsesi.com/a/yemendeki-insani-kriz-dunyanin-en-kotusu-olmayi-surduruyor/4790904.html>, (Erişim Tarihi: 28.05.2022).

kontrollü bir şekilde açılmasının sağlanması da bu süreçte atılması gereken öncelikli adımlardan biridir.³⁹¹

Yemen’de barış ortamının inşasının önündeki bir diğer sorun ise siyasi katılımcılardır. Salih’in istifası sonrası göreve gelen Hadi her ne kadar göreve geçici olarak atansa da ülkede yaşanan iç savaş sebebiyle görevi uzatılmış ve bu süreçte oldukça başarısız bir yönetim sergilemiştir. İkinci bölümden hatırlanacağı üzere Hadi’nin Yemen’i Suudi Arabistan’dan yönetmeye çalışması halk tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. Dolayısıyla müzakere sürecinde halkın destek vereceği ve güveneceği geniş kapsamlı bir yönetimin kurulması oldukça zaruri bir konudur.³⁹² Yemen’deki hiçbir aktörün dışlanmaması, barış inşası sürecinde kadın, gençlik ve diğer sivil toplum kuruluşlarının da sürece dahil edilmesi önemlidir. Geniş bir mutabakatın sağlanması sayesinde hem tarafların sürece duyacağı güven artacak hem de taraflar kendi sorunlarını ve çözüm önerilerini dile getirme fırsatını yakalayacaklardır.

Sağlanan ateşkes sonrasında tarafların müzakere etmesi gereken pek çok önemli konu bulunmaktadır. Bunlardan ilki güvenlik meselesidir. Ülkenin uzun yıllar boyunca tek bir kişi tarafından yönetilmesi pek çok kurumu yozlaştırdığı gibi ülkenin güvenlik güçlerini de yozlaştırmış ve gruplaşmalara neden olmuş bu da yerel güvenliğin sağlanmasında ciddi sorunlar ortaya çıkarmıştır. İç savaş sürecinde görüldüğü gibi ordu Salih yanlıları ve hükümet yanlıları olarak bölünmüş ve ülkede Husi ilerleyişini kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla ülke genelinde güvenliğin sağlanması ateşkes sonrası süreçte ortaya çıkabilecek yerel çatışmalara müdahale noktasında öneme sahiptir. Bugün ülkede önemli bir askeri güce sahip olan Husilerin ateşkes sonrası süreçte nereye konumlandırılacağı da bu noktada oldukça kritiktir. Zira grup bünyesinde yer alan silahlı kişilerin ateşkes sonrası süreçte silahlarını bırakması ve sivil yaşama dönmesinde sorunlar ortaya çıkabileceği gibi müzakere sürecinde silahlı grupların taraflarca birer tehdit unsuru olarak kullanılabileceği ve bunun da müzakerelere olumsuz etki edebileceği ihtimali göz önünde tutulmalıdır.

³⁹¹ Taraflar arasında 2 Nisan 2022 tarihinde BM arabuluculuğunda bir ateşkes anlaşmasına varılmış ve bu anlaşma uyarınca Sanaa Havalimanı 6 yıl sonra ilk defa ticari uçuşlara açılmıştır.

³⁹² 2012 yılında Salih’in istifası sonrası Yemen Cumhurbaşkanı olarak atanan Hadi, 7 Nisan 2022’de yayımladığı bir açıklamayla Yardımcısı el-Ahmer’i görevden almış ve kendi yetkilerini Raşid el-Alemi liderliğinde kurulan Başkanlık Konseyi’ne devretmiştir. Böylelikle Yemen’de Hadi dönemi son bulmuş ve kuzey ve güneyin eşit temsil edildiği sekiz kişilik Başkanlık Konseyi ülke yönetimini devralmıştır.

Ülkede güvenliğin sağlanması, ordunun yeniden yapılandırılması ve polis teşkilatının kurulması noktasında sorunlar ortaya çıkabilir. Birinci bölümden hatırlanacağı üzere, tarihsel süreçte devlet otoritesinin yerel gruplar üzerinde kurulamaması yerel grupların gücünü artırmasına olanak tanımıştır. Sürdürülebilir olamayan bu durum iç savaş sonrası süreçte ortadan kaldırılmalı ve devlet otoritesi yerel güçlerin üstünde sağlanmalıdır. Bu hususta ordudaki gruplaşmanın ortadan kaldırılması ve yerel polis teşkilatlarının kurulması yerel ölçekten başlayıp ülke geneline kadar güvenliğin sağlanabilmesi açısından önemlidir. Bu noktada ordu ve polis teşkilatlarında çalışacak insanların belirlenmesi sürecinde görüş ayrılıkları yaşanabilir olması dolayısıyla, geçmişte olduğu gibi bu teşkilatlarda gruplaşmanın olmaması için titiz bir çalışma yürütülmelidir. Yemen'in tarihsel sürecine ve toplumsal yapısına bakıldığında oldukça zor olan bu adımın atılmasında gerekli personelin eğitiminde uluslararası destek ve gözlem olumlu rol oynayabilir.

Güvenlik meselesiyle bağlantılı olarak bir diğer önemli konu ekonomik refahın sağlanmasıdır. Oldukça kötü durumda olan ve iç savaşla birlikte tamamen çöken ekonominin yeniden ayağa kaldırılması ve istihdam kaynaklarının oluşturulması gerekmektedir. Böylelikle hem Husi saflarında çatışan işsiz militanların savaş sonrası dönemde silahlarını bırakması hem de gelişen ekonomi sayesinde ülkede sosyal ve ekonomik refah ortamı sağlanabilir. Ülkede tarım ve hayvancılık sektörünün desteklenmesi, Güney illerinde turizmin teşvik edilmesi, yeni sanayi kuruluşlarının kurulması gibi adımlar ülke ekonomisinin gelişmesi açısından önemlidir. Ülkede yeni sektörlerin kurulması ve desteklenmesi ile ekonominin ve iç savaşta yok olan altyapının ayağa kaldırılması noktasında zengin bölge ülkeleri ve diğer küresel aktörler rol oynayarak bu sürecin hızlanmasına katkı sunabilirler.

Savaş sonrası dönemde çözülmesi gereken bir diğer konu ise ülkede adli kurumların işlevsel hale getirilmesidir. Önceki bölümlerde görüleceği üzere, ülkede yaşanan hukuk ihlalleri tarihsel süreçte insanların devlete olan güvenini sarsmış ve gruplaşmalara neden olarak hükümet karşıtı gösterilerin başlamasına ve bu gösterilerin de Arap İsyanları dönemine kadar zaman zaman çatışmalara dönüşmesine neden olmuştur. Nitekim bu ve benzeri sebepler de Arap İsyanları sürecinde bu gruplar daha da marjinalleşmiş ve iç savaşın birer aktörü haline gelmişlerdir. Bununla beraber ülkenin iç savaşta de-facto olarak bölünmesi ülkede ciddi insan hakları ihlallerinin yaşanmasına da olanak

sağlamıştır. Bu hususta savaşıyan taraflar keyfi tutuklanmalar, gözaltılar, insan kaçırmalar, ortadan kaldırmalar, işkenceler ve kötü muameleler gibi uygulamalarda bulunmuşlardır.³⁹³ Halkın devlete olan güveninin yeniden sağlanması için adil yargılamaların ve hukuk düzeninin sağlanması önemlidir. Bu noktada iki önemli sorun ortaya çıkmaktadır. Birincisi yeni anayasa ve kanunların hazırlanması sürecinde ortaya çıkabilecek ihtilaflardır. Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesi sonrası yeni anayasanın inşası sürecinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları gibi Islah'ın Şer'i hükümleri içeren anayasa talebi ve YSP gibi diğer partilerin bu talebe itirazları bu süreçte tekrar ortaya çıkabilir. Bu görüş ayrılıklarının taraflar arasında yeniden bir çatışma konusu haline dönüşmemesi için olabildiğince orta yol aranmaya çalışılmalıdır. Buna çözüm olarak ise yeniden oluşturulacak federal sistemde bölgesel hukuk uygulamalarına olanak tanımak etkili olabilir.

İkinci olarak, savaş boyunca işlenen ciddi suçlardan sorumlu kişi veya grupların adil olarak uluslararası normlar çerçevesinde oluşturulacak tarafsız ve bağımsız mahkemelerce yargılanmalarının sağlanması ve hakkaniyetli cezalandırmaların yapılması gerekmektedir. Yıllardır süren iç savaşın bir etkisi olarak sivil silahlanmanın oldukça yüksek olduğu ülkede yargılamaların yapılması ve suçluların cezalandırılması sürecinde bu süreçten kişi veya grupların rahatsızlık duyması ve tekrar silahlı çatışmaların başlaması riski ortaya çıkabilir. Bunun önlenmesi için yargıda tarafsızlığın net olarak sağlanması, temyiz haklarının oluşturulması ve yargılama süreçlerinde uluslararası desteğin verilmesi olumlu bir rol oynayabilir. Yine, barış müzakereleri sürecinde sivillerin sahip olduğu silahların üçüncü bir tarafa tesliminin oluşturulacak uluslararası bir komisyon tarafından yürütülmesi, savaşıyan tarafların bu süreç dışında tutulması taraflar arasında güvenin sağlanmasında rol oynayabilir. Dolayısıyla sivillerin silahsızlandırılması sürecinin büyük oranda tamamlanmasından sonra yargılamaların başlatılması yargı sonuçlarına bağlı çatışmaların önemli oranda önlenmesini sağlayabilir.

Savaş sonrasında ilgilenilmesi gereken bir diğer konu eğitim ve sağlık hizmetlerinin ayağa kaldırılmasıdır. UNICEF, ülkede yaşanan iç savaş sebebiyle okulların yaklaşık dörtte biri yıkılmış, öğretmenlerin üçte ikisinin maaşları ödenmediği için öğretmenliği

³⁹³ World Report 2021, **Human Rights Watch**, <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/yemen>, (Erişim Tarihi: 31.05.2022).

bırakmış olması dolayısıyla öğrenimlerini aksatan çocukların sayısının 6 milyona ulaşabileceği ve bunun da ülkenin geleceğinde önemli sorunlara neden olabileceği uyarısında bulunmuştur.³⁹⁴ Ülke insanının içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla eğitim göremeyen (özellikle kız) çocuklar istismara maruz kalmakta, çocuk yaşlarında evlendirilmekte veya çocuk savaşçı olarak çatışmalarda kullanılmaktadır. Ülkenin istikrarlı bir geleceğe kavuşmasının önünde önemli bir engel olan bu sorunların ortadan kaldırılması için eğitim konusunun öncelikli olarak çözülmesi gerekmektedir. Bu konuda öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi, okulların yeniden inşası ve onarılması, tüm çocukların eğitimden faydalanmaları için kampanya yürütülmesi gerekmektedir. Bu ve benzeri adımların atılabilmesi için ihtiyaç duyulan maddi koşullar bölge ülkeleri başta olmak üzere diğer bağışçı devletlerce karşılanmalıdır.

Eğitimle benzer şekilde ülkede sağlık sistemi de savaş sürecinde çökme noktasına gelmiştir. Dünya Bankası'na göre ülkede hastanelerin %50'si hizmet verebilecek durumdayken halkın %80'i gıdaya, temiz suya ve sağlık hizmetlerine ulaşmada ciddi zorluklar yaşamaktadır.³⁹⁵ UNICEF'e göre ülkede beş yaş altı ölüm oranı 2020 yılında 1000 canlı doğumda yaklaşık 60 olarak gerçekleşmiştir.³⁹⁶ Bunun yanında temiz suya erişimin olmaması sebebiyle tedavi edilebilir bir hastalık olan koleradan binlerce insan hayatını kaybetmiş bunun yanında çocuk felci, difteri, kızamık gibi diğer önlenebilir hastalıklar sebebiyle de can kayıpları gerçekleşmiştir. Bu hastalıklar her ne kadar aşıyla önlenebilse de ülkedeki iç savaş sebebiyle yeterli aşılama gerçekleştirilememiş ve bu tür önlenebilir hastalıklardan can kayıpları yaşanmıştır. Bu tür hastalıkların önlenmesinin yanında savaştan etkilenen insanların psikolojik tedavi ve rehabilitasyonları ve bu kişilerin sosyal yaşama entegre olabilmeleri için destek sağlanması da savaş sonrası dönemin sağlıklı işleyebilmesi adına önemlidir.

Sayılan bu öncelikli sorun alanlarda ilerlemelerin kaydedilmesi yeniden inşa noktasında önemli katkılar sunacaktır. Bu süreçte taraflara olan ekonomik ve siyasi desteğin kesilmemesi, tarafların müzakere masasında kalmalarının sağlanması, müzakere masasının toplumun her kesimini kapsayıcı nitelikte olması ve ülkedeki sorunların

³⁹⁴ "UNICEF: Yemen", UNICEF, <https://www.unicef.org/yemen/education>, (Erişim Tarihi: 31.05.2022).

³⁹⁵ "Health Sector in Yemen – Policy Note", World Bank, <https://www.worldbank.org/en/country/yemen/publication/health-sector-in-yemen-policy-note>, (Erişim Tarihi: 31.05.2022).

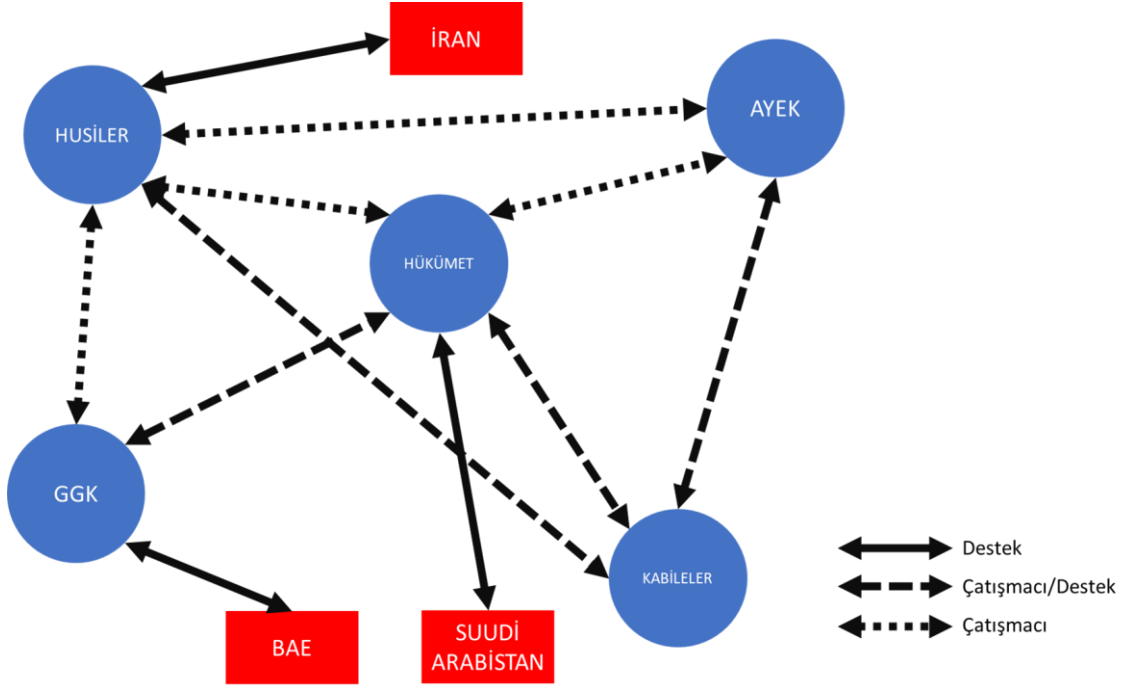
³⁹⁶ "Country Profiles: Yemen", UNICEF, <https://data.unicef.org/country/yem/>, (Erişim Tarihi: 31.05.2022).

Çözümünün siyasi diyalogun tek geçerli yol olarak kabul görmesi önemlidir. Uzun yıllar sürecek olan ülkenin her alandaki yeniden inşası ve çatışmalara neden olan tarihsel derinliğe sahip sorunların çözümü sürecinde görüş ayrılıklarının çıkması olağan karşılanmalıdır. Önemli olan tarafların ülkenin bugün içinde bulunduğu kötü duruma bir daha sürüklenmemesi için diyalog masasını terk etmemeleridir. Bu amaçla yazılacak olan yeni anayasa metninde hükümetin ve devlet kurumlarının denetlenmesi konuları üzerinde titizlikle durulmalı, yargı kanalları açık kalmalı, din, düşünce ve ifade özgürlüğü ilkeleri taraflarca benimsenmeli ve en önemlisi toplumun hiçbir kesimi hiçbir konuda dışlanmamalıdır.

SONUÇ

Bu çalışmada Yemen iç savaşı yerel aktörler üzerinden incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken önce iç savaşın aktörleri tanımlanmış, sonrasında bu aktörlerin tarihsel süreçteki konumları incelenerek Yemen iç savaşındaki rolleri analiz edilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda tarihsel süreçte bir şekilde dışlanmış olan aktörlerin 2011 yılında başlayan Arap isyanları süreciyle birlikte kendi ajandalarını gündeme getirdikleri ve elde ettikleri dış destekle beraber güç kazanarak ülkede etkinlik alanlarını genişlettikleri bunda da Yemen'deki siyasi ve toplumsal yapıdaki bölünmüşlüğün olumlu rol oynadığı görülmüştür.

2015 sonrası süreçte aktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerine bakıldığında (bkz. Şekil 6.) karmaşık bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ele alındığı üzere, 2015 sonrası süreçte uluslararası meşruiyete sahip ve Suudi Arabistan tarafından desteklenen hükümet, sahip olduğu bu destekle Husiler ve AYEK gibi iki önemli aktörle çatışma halindedir. Husiler ise İran'dan sağladığı destekle hükümet ve AYEK'in yanında, ülkenin güneyine doğru ilerlemek istemelerinden dolayı GGK ile de çatışmıştır. Diğer taraftan, GGK'nın BAE'den sağladığı destek ile ülkenin güneyinde etki alanını genişletmiş olması, hükümetle olan ilişkilerini belirlemede oldukça etkili olmuştur. Özellikle 1994 iç savaşı sonrası süreçte siyasi meşruiyet kazanma amacıyla olan ve ayrılıkçı söylemi her zaman diri tutan bu hareket, 2015 sonrasındaki süreçte zaman zaman zaman zaman hükümet güçleriyle de çatışmalara girmiş olması sebebiyle Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyonun içinde de görüş ayrılıklarının yaşanmasına neden olmuş ve bu nedenle taraflar arasında Riyad Anlaşması imzalanarak taraflar bir araya getirilmeye çalışılmış, böylelikle GGK hükümette yer alarak uzun yıllardır mücadelesini verdikleri siyasi meşruiyete ulaşmışlardır. Ancak bu anlaşma hareketin bağımsızlık düşüncesinden vazgeçtiği anlamına da gelmemektedir. Zira bugün hareket hala Güney Yemen bayrağını aktif olarak kullanmaya ve kendisine bağlı silahlı gruplarla "operasyon" icra etmeye devam etmektedir. Bu nedenle hareketin bağımsızlık fikrini halen diri tuttuğunu söylemek mümkündür. Son olarak, tarihsel süreçte önemli olaylarda etkili olan kabileler de yine iç savaş sürecinde farklı gruplarla farklı nedenlerle ilişkiler geliştirmiştir. Bu nedenle kabileler ile diğer yerel aktörler arasında net bir desteğin veya çatışmanın varlığından bahsetmek mümkün değildir.

Şekil 6: 2015 Sonrası Yemen'deki Yerel Aktörlerin Birbirleriyle Olan İlişkileri

Çalışma boyunca yerel aktörlerin birbirleriyle olan görüş ayrılıklarının yanında kendi içlerinde yaşadıkları görüş ayrılıklarına ve gruplaşmalara da yer verilmiştir. Böylelikle ülkedeki iç savaşın belirli gruplar arasında olmasından öte daha karmaşık bir yapıya sahip olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Aktörlerin içinde bulunduğu bu karmaşık yapı hem savaşın süresini uzatmakta hem de iç savaşın sona erdirilmesi girişimlerini zorlaştırmaktadır. Bu yüzden savaşın sona erdirilmesi ve sonrasında savaşa neden olan sorunların ortadan kaldırılması sürecinde yerel aktörlerin savaşa neden olan konulardaki rollerinin anlaşılması önem teşkil etmektedir.

Türkçe literatürde Yemen iç savaşının aktörlerinden biri olarak kabileler yeteri kadar incelenmemiş olsa da aslında kabileler ülke siyasi tarihinde pek çok şekilde rol oynamıştır. Özellikle ülkenin kuzey kesimlerinde 1962 devriminden 2015 yılında başlayan iç savaşa kadar pek çok olayda etki sahibi olan ve toplumun önemli bir kısmını kapsayan kabilelerin, iç savaş sürecindeki rollerinin incelenmesi de bu yüzden önem teşkil etmiş ve çalışmada incelenmiştir. Yapılan incelemede pek çok kabilenin iç savaşta temelde kendi bölgelerini korumaya yönelik bir tavır sergileyerek taraf belirlediği görülmüştür. Dolayısıyla söz konusu bu tavırları kabilelerin iç savaşdaki konumları açısından bir genelleme yapılmasını engellemektedir. Zira savaş boyunca kabilelerin bazıları hükümetle bazıları Husilerle bazıları ise AYEK ile ilişki geliştirmiştir. Bu

ilişkinin arkasında ise ideolojik bir amaçtan ziyade kendi bölgelerini korumak, sahip oldukları bireysel/aile ilişkileri ve kabile hukuku gibi özelliklerin yer aldığı söylenebilir.

Kuşkusuz iç savaşta Husiler, GGK ve bir dönem AYEK etki alanını genişletmişken, Yemen hükümetinin etki alanı izlediği yanlış politikalar nedeniyle daralmıştır. Bu daralmanın ardındaki en büyük neden Salih sonrası dönemin inşasında atılan yanlış adımlardan kaynaklanmaktadır. Salih gibi güçlü bir liderden sonra yerine Hadi gibi zayıf bir ismin Cumhurbaşkanı olarak atanması ve geçiş döneminde atılan yanlış adımlarla beraber Hadi'nin Suudi Arabistan'a bağımlı kalması toplumun hükümete güven duymasını engellemiştir. Göreve geldiğinde ülkenin tamamında bir şekilde hükümetin etkisi sürerken göstericilerin taleplerinin tam olarak karşılanamaması, federal yapıya geçmekte isteksiz olması ve Suudi Arabistan'a bağımlı kalması gibi unsurlar Hadi yönetimini oldukça zayıflatmıştır. Zira Salih sonrası dönemin inşasında göstericilerin umduklarını bulamamaları gösterilerin uzamasına ve ülkede istikrarlı bir ortamın oluşturulamamasına neden olurken, federal sistem tartışmaları Güneyli hareketinin hükümetten ayrı bir yol izlemesine neden olmuştur. Esasında bu durum Güneyli hareketi için sadece bir sebeptir. Zira hareket, 1994 iç savaşından beri ayrılıkçı söylemi korumuş ve zaman içinde kurumsallaşarak 2015 yılındaki iç savaşla birlikte aradığı fırsata ulaşmıştır.

İç savaş sürecinde etki alanını genişleten iki aktörden biri olan Güneyli hareketi, BAE'nin de desteği ile ayrılıkçı gündemini ülkede oldukça kalıcı bir hale getirmiştir. Her ne kadar Suudi Arabistan ve BAE'nin girişimleriyle hükümet ile işbirliği yapma noktasında mutabık kalsalar da bu durum oldukça kırılğan bir yapıya sahip olmakla birlikte Güneyli hareketinin ayrılıkçı hedefini ortadan kaldırdığı da söylenemez. Bununla birlikte birleşmeden sonra, önce hükümetten sonra da devlet kurumlarından dışlanan Güneyliler, iç savaş sonrası dönemde artık resmi olarak devlet kademelerinde yer almış ve son olarak 7 Nisan 2022 tarihinde kurulan Başkanlık Konseyi'nde Ayderus el-Zübeydi tarafından temsil edilmiş ve böylelikle uzun yıllardır mücadelesini verdikleri siyasi meşruiyete ulaşmışlardır.

İç savaş ile birlikte etki alanını genişleten ikinci aktör ise Husiler olmuştur. Yemen'in kuzey şehri Saada'da etkili olan bu hareket, 2011 yılında başlayan gösterilerle beraber Salih yönetiminin zayıflamasıyla bölgede etki alanını genişletmiş, Salih sonrası

dönemde ise başkenti ele geçirecek güce erişmiştir. 2015 yılında iç savaşın başlamasına neden olan bu olay sonrasında Husiler, Salih'in de desteğiyle de-facto olarak ülkenin en önemli noktalarını kontrolleri altına almışlardır. Husilerin bu ilerleyişinde Salih sonrası dönemin inşasında hükümet tarafından alınan yanlış kararlar etkili olmakla birlikte İran'dan sağladığı dış destek de önemli bir rol oynamıştır. Hem Husilere hem de Güneyli hareketine sağlanan dış destekler bu iki aktörün ülkede etkinlik alanını genişletmekle beraber iç savaşın uzamasına, şiddetlenmesine ve insani krizden etkilenen insan nüfusunun artmasına neden olmakta ve Yemen'deki iç savaş bir bölgesel rekabet alanına da dönüştürmektedir.

Ülkede hâkim olan istikrarsızlık durumu terör örgütlerinin de hayatta kalmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle AYEK'in uzun yıllardır varlık gösterdiği Yemen, zaten oldukça karmaşık olan iç savaş denklemini daha da karmaşıklaştıran bir aktör olarak Arap isyanları sonrası süreçten yararlanan aktörlerden biri olmuştur. Her ne kadar etki alanını genişlettiği dönem sınırlı olsa da ülkede yerleşik bir istikrarın kurulamaması ve bununla bağlantılı olarak insanların radikalleşmesi ihtimali ileride AYEK'in yeniden etki alanını genişletmesine bu durumun da Yemen'in güvenliğinin yanı sıra bölge güvenliğine de olumsuz yönde etki etmesine neden olabilir.

Çalışmada aktörlerin iç savaş öncesi ve sonrası dönemdeki rolleri incelendiği gibi barış girişimlerindeki tavırları ve barış inşası sürecinde oynayabilecekleri roller de incelenmeye çalışılmıştır. Bu noktada özellikle BM'nin ve Umman'ın çatışmaların durdurulmasına ilişkin çabalarına yer verilmiş ve aktörlerin bu çabalara yaklaşımları incelenmiştir. Bu süreçte BM'nin gerçekleştirdiği girişimlerin istenilen başarıya ulaşamamasında iç savaşın tarafı olan aktörlerin amaçlarının tam olarak anlaşılmasının neden olduğu söylenebilir. Zira Yemen'deki iç savaş 2011 yılında başlayan Arap isyanlarının bir sonucu olmasının ötesinde uzun yıllara dayanan bir sorunlar silsilesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, çalışmada da incelendiği gibi, aktörlerin sahip oldukları motivasyon kaynakları oldukça derinliğe sahiptir ve sorun mevcut konjonktür üzerine inşa edilecek çözüm önerileriyle giderilemeyecek kadar derin ve karmaşıktır. Bu yüzden hem BM'nin hem de çatışmanın sona erdirilmesi için çaba gösterecek başka bir aktörün bu durumu göz önünde tutarak iç savaşa taraf yerel aktörlerin geçmişlerini, yapılarını ve motivasyon kaynaklarını iyi bir şekilde analiz etmeleri ve çözüm önerilerini buna göre belirlemeleri çatışmaların

durdurulmasından itibaren barış inşası sürecine olumlu etki oluşturabilir. Nitekim bu çalışma da bu amaçla yerel aktörlerin arka planları üzerinde özellikle durmaktadır.

Bugün Yemen’de iç savaş aktif bir şekilde devam etmektedir. Gerek yerel aktörlerin barış girişimlerindeki uzlaşmaz tutumları gerekse uluslararası aktörlerin başarısız girişimleri Yemen’deki iç savaşın devam etmesine neden olmaktadır. Özellikle bölge ülkelerinin kendi siyasi hedefleri için yerel aktörleri kullanmaları iç savaşı daha da şiddetlendirmekte ve ülkedeki insani krizi oldukça ciddi bir boyuta taşımaktadır. Çalışma boyunca anlatıldığı üzere, yerel aktörlerin çatışmadaki motivasyon kaynaklarının daha net bir şekilde anlaşılabilmesi ve daha ciddi bir çözüm önerisinin ortaya konabilmesi için, bu sürece katkı sunacak ülkelerin veya uluslararası örgütlerin savaşa taraf aktörlerin tarihsel arka planlarını ve yapılarını iyi bir şekilde incelemesi gerekmektedir. Zira yakın dönemde gerçekleştirilen barış girişimlerinin aktörler tarafından kabul görmemesinin nedeni bu aktörlerin motivasyon kaynaklarının yeteri kadar anlaşılammış olmasından kaynaklanmaktadır.

Ülkedeki iç savaş sürecinde gerek koalisyonun gerekse ABD’nin ülkede yürüttüğü hava saldırılarında pek çok sivilin de hayatını kaybetmesi, yerel halkın bu iki aktöre barış sürecinde güven duymasını engellediği söylenebilir. Dolayısıyla bu noktada Umman’ın barış sürecindeki rolü daha da önem kazanmaktadır. Umman’la beraber, Yemen ile tarihsel ve kültürel pek çok ortak noktaya sahip olmakla birlikte arabuluculuk noktasında önemli bir birikime sahip Türkiye de barış sürecinde rol oynayabilir. Her ne kadar sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla ülkeye yardımlar gönderse de özellikle tarafların bir araya getirilmesinde ve ateşkes sonrası süreçte ülkenin istikrarlı bir ortama kavuşması için gerekli güvenlik, sağlık, eğitim ve hukuk gibi konularda da destek sağlanması noktasında Türkiye önemli katkılar sunabilir. Böylelikle insani krize neden olan iç savaş süreci durdurulabilir ve insani krizden etkilenen sivillerin ihtiyaçları karşılanarak ülkenin yeniden inşası için elverişli bir ortam oluşturulabilir ve bu sayede bölgesel güvenliğe de önemli bir katkı sunulabilir. Bu amaçla Türkiye’nin İran, Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkeler başta olmak üzere diğer bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinde Yemen’deki durumu gündeme alması, yerel aktörlerin taleplerini de göz önünde tutarak hazırlanacak kapsayıcı bir barış planı için çalışmalar yürütülmesi yine bu süreçte önemli bir rol oynayabilir.

Çalışma boyunca görüldüğü gibi yerel aktörlerin her birinin iç savaşta kendilerine has pozisyona ve önemli tarihsel derinliğe sahip olması sebebiyle her biri özel olarak incelenmesi Türkçe literatürün bu noktada zenginleşmesine katkı sunabilir. Bunun yanında, bu çalışmada her ne kadar yerel aktörlerin arka planları bölgesel gözleme sahip ve yerel araştırmacıların çalışmalarının da yer aldığı literatür ve güncel haber kaynakları kullanılarak incelenmiş olsa da Arapça birinci kaynakların dil yetersizliği nedeniyle incelenememesi, her bir aktörün uzun bir tarihsel geçmişe sahip olması ve saha gözlemi yapılamamış olması gibi sebepler dolayısıyla çalışma bazı noktalarda yüzeysel kalmış olabilir. Bu nedenle, Yemen ile alakalı Türkçe literatürün zenginleşmesinin sağlanması için yerel gözlemlerin yer aldığı ve Arapça kaynakların da kullanılabilirdiği yayınların yapılması da fayda sağlayacaktır. Dolayısıyla bu alanda çalışacak araştırmacıların bu eksiklikleri göz önünde tutarak çalışmalar gerçekleştirmesi tavsiye edilebilir.

EKLER

EK-1: KİK İnisiatifi Anlaşması Maddeleri

Madde 1: Anlaşmanın yürürlüğe girdiği ilk gün Cumhurbaşkanı, yedi gün içerisinde muhalefet ve iktidar kesiminin eşit şekilde temsil edileceği ulusal birlik hükümeti kurulmasını isteyecektir.

Madde 2: Yeni kurulan hükümet, ulusal mutabakatın sağlanması için uygun ortamı oluşturacak ve siyasi ve güvenlik açısından gerilimin kaynaklarına son verecektir.

Madde 3: Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 29. günde Parlamento, başkana ve görev süresi boyunca onunla birlikte çalışanlara yasal ve adli kovuşturmadan muafiyet sağlayan yasaları kabul edeceklerdir.

Madde 4: Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 30. günde Parlamento, muafiyet yasasını kabul ettiğinde, Cumhurbaşkanı istifasını Parlamento'ya sunar. Parlamento istifayı kabul ettiğinde Başkan Yardımcısı meşru Başkan olarak atanır.

Madde 5: Atanan Cumhurbaşkanı, Anayasa uyarınca 60 gün içerisinde Cumhurbaşkanlığı seçimleri için çağrıda bulunur.

Madde 6: Yeni Cumhurbaşkanı, yeni bir anayasanın hazırlanması için bir anayasa komisyonu kuracaktır.

Madde 7: Anayasa metni hazırlandığında referanduma sunulacaktır.

Madde 8: Anayasanın referandumla onaylanması halinde, yeni anayasaya göre parlamento seçimleri için tarih belirlenecektir.

Madde 9: Seçimlerden sonra Cumhurbaşkanı en çok oyu alan partinin başkanından hükümeti kurmasını isteyecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ADRA, Najwa (2021). “Qabyalah or What Does it Mean to be Tribal in Yemen?”, İçinde: **Tribes in Modern Yemen: An Anthology**, (der.) Marieke Brandt, Austrian Academy of Sciences Press.
- AKYURT, Mehmet Ali (2010). “Yemen 2009”, **Ortadoğu 2009**, (der.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Cenap Çakmak, Küre Yayınları, İstanbul:2010.
- AI-RASHEED, Madawi (2010). **A History of Saudi Arabia**, Cambridge University Press, Cambridge.
- ARMAOĞLU, Fahir (2017). **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- AYAŞLI, Enes (2018). “Yemen 2017”, **Ortadoğu Yıllığı 2017**, (der.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Kadim Yayınları, Ankara.
- BEN YOUNES, Sahar (2019). “The Un Role in Restoring Peace in The Middle East: the Case of Yemen”, **The United Nations and its Conflict Resolution Role**, (der.) Muharrem Hilmi Özev ve Aydın Erdoğan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul:2019.
- BERCOVITCH, Jacob ve Richard Jackson (2009). **Conflict Resolution in the Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches**, University of Michigan Press.
- BONENFOY, Laurent ve Marine Poirier (2013). “The Yemeni Congregation for Reform (al-Islah): The Difficult Process of Building a Project for Change”, İçinde: **Returning to Political Parties?: Partisan Logic and Political Transformations in the Arab World**, (der.) Myriam Catusse ve Karam Karam, Lebanese Center for Policy Studies, Beyrut.
- CIGAR, Norman L. (2018). **The Enemy is Us: How Allied and U.S. Strategy in Yemen Contributes to AQAP's Survival**, JSOU Press:Florida.
- DAY, Stephen W. (2012). **Regionalism and Rebellion in Yemen: A Troubled National Union**, Cambridge University Press, Cambridge.
- DAY, Stephen W. (2020). “The Role of Hirak and the Southern Transitional Council”, İçinde: **Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis**, (der.) Stephen W. Day ve Noel Brehony, Palgrave Macmillan.
- DRESCH, Paul (1989). **Tribes, Government and History in Yemen**, Clarendon Press, New York.
- DRESCH, Paul (2000). **A History of Modern Yemen**, Cambridge University Press, Cambridge.

- DUMAN, Talha İsmail (2019). “Yemen 2018” **Ortadoğu Yıllığı 2018**, (der.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul:2019, s.243.
- DUMAN, Talha İsmail (2021). “Yemen 2020”, **Ortadoğu Yıllığı 2020**, (der.) Kemal İnat, Muhittin Ataman ve İsmail Numan Telci, Ortadoğu Yayınları, Ankara.
- DURAN, Burhanettin ve Nurullah Ardıç (2014). Arap Baharı, (der.) Ali Balcı ve Şaban Kardeş, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Küre Yayınları, İstanbul.
- GAUSE, F. Gregory (1990). **Saudi-Yemeni Relations: Domestic Structures and Foreign Influence**, Columbia University Press, New York.
- GLOSEMEYER, Iris (2001). “Yemen”, İçinde: **Elections in Asia and the Pacific: A Data Handbook: Volume I: Middle East, Central Asia, and South Asia**, (der.) Dieter Nohlen, Florian Grotz, Christof Hartmann, Oxford University Press.
- HALLIDAY, Fred (1990). **Revolution and Foreign Policy: The Case of South Yemen (1967-1987)**, Cambridge University Press, Cambirdge.
- HAYKEL, Bernard (1999). “Rebellion, Migration or Consultative Democracy? The Zaydis and their Detractors in Yemen”, İçinde: **Le Yemen Contemporain**, (der.) Remy Leveau, Franck Mermier ve Udo Steinbach, Karthala, Paris.
- KOSTINER, Joseph (2017). **The Struggle for South Yemen**, Routledge, New York.
- LACKNER, Helen (2020). “The Role of the United Nations in the Yemen Crisis”, **Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis**, (der.) Stephen W. Day ve Noel Brehony, Palgrave Macmillan.
- MUSLU, Ensar (2012). “Yemen 2011”, **Ortadoğu Yıllığı 2011**, (der.) Kemal İnat, Bilal Yıldırım, Fuat Aydın ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul.
- MUSLU, Ensar (2013). “Yemen 2012”, **Ortadoğu Yıllığı 2012**, (der.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul.
- MUSLU, Ensar (2016). “Yemen 2015”, **Ortadoğu 2015**, (der.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Açılım Kitap, İstanbul.
- ÖZÇELİK, Feyza (2017). “Yemen 2016”, **Ortadoğu Yıllığı 2016**, (der.) Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Kadim Yayınları, Ankara.
- ÖZERDEM, Alpaslan (2013). **Bariş İnşası Kuram ve Uygulaması**, Nobel Yayıncılık.
- PHILLIPS, Sarah (2011). **Yemen and the Politics of Permanent Crisis**, Routledge, New York.
- QADRI, Fahem Mohammed Ali (2019). “Yemen İç Çatışması ve Husilerin Yükselişi”, **Ortadoğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörler**, (der.) Murat Yeşiltaş ve Burhanettin Duran, SETA, İstanbul.

- RAMSBOTHAM, Oliver, Tom Woodhouse ve Hugh Miall (2011). **Contemporary Conflict Resolution**, Polity, Third Edition.
- SCHWEDLER, Jullian (2004). “The Islah Party in Yemen: Political Opportunities and Coalition Building in a Transitional Polity”, İçinde: **Islamic Activism: A Social Movement Theory Approach**, (der.) Quinton Wiktorowicz, Indiana University Press, Indiana.
- WALLENSTEEN, Peter (2002). **Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System**, SAGE Publications.
- WEIR, Shelagh (2007). **A Tribal Order: Politics and Law in the Mountains of Yemen**, University of Texas Press, Austin.
- PETERSON, J. E. (2018). “Yemen: Tribes, the State, and the Unravelling”, İçinde: **Tribes and States in Changing Middle East**, (der.) Uzi Rabi, Hurst&Company, Londra.

Sürelî Yayınlar

- ALBLOSHI, Hamad H. (2016). “Ideological Roots of the Hūthī Movement in Yemen”, **Journal of Arabian Studies**, Cilt 6, Sayı 2, ss. 143-162.
- BREHONY, Noel (2015). “Yemen and the Houthis: Genesis of the 2015 Crisis”, **Asian Affairs**, 46:2, ss. 232-250.
- BROWERS, Michaelle (2007). Origins and Architects of Yemen’s Joint Meeting Parties. **International Journal of Middle East Studies**, 39(4), ss.565–586.
- BÜYÜKKARA, Mehmet Ali (2011). “Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Husi Hareketi”, **Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi**, Cilt 16, Sayı 30, ss. 115-152.
- DURAC, Vincent (2012). “Yemen's Arab Spring – Democratic Opening or Regime Maintenance?”, **Mediterranean Politics**, 17:2, ss.161-178,
- FREEMAN, Jack (2009). “The al Houthi Insurgency in the North of Yemen: An Analysis of the Shabab al Moumineen”, **Studies in Conflict & Terrorism**, 32:11, ss.1008-1019.
- HAMIDI, Ayman (2009). “Inscriptions of Violence in Northern Yemen: Haunting Histories, Unstable Moral Spaces”, **Middle Eastern Studies**, Cilt 45, Sayı 2, ss.165-187.
- ISHIYAMA, John (2005). “The Sickle and the Minaret: Communist Successor Parties in Yemen and Afghanistan After the Cold War”, **Middle East Review of International Affairs**, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 7-29.
- JUNEAU, Thomas (2020). “The UAE and the War in Yemen: From Surge to Recalibration”, **Survival**, 62:4, ss. 183-208
- KENDALL, Elisabeth (2019). “The Failing Islamic State Within The Failed State of Yemen”, **Perspectives on Terrorism**, 13(1), ss.77–86.
- KNIGHTS, Michael (2013). “The Military Role in Yemen’s Protests: Civil-Military Relations in the Tribal Republic”, **The Journal of Strategic Studies**, Cilt 36, Sayı 2, ss. 261-288.
- KOSZINOWSKI, Thomas (2008). “The Yemen Arab Republic adn the People’s Democratic Republic of Yemen”, **Lo Spettatore Internazionale: Italian Journal of International Affairs**, Cilt 3, Sayı 4, ss.285-302.
- LACKNER, Helen (2017). “The People’s Democratic Republic of Yemen: Unique Socialist Experiment in the Arab World at a Time of World Revolutionary Fervour”, **Interventions**, Cilt: 19, Sayı: 5, ss.677-691.

- PAGE, Michael, Lara Challita ve Alistair Harris (2011). “Al Qaeda in the Arabian Peninsula: Framing Narratives and Prescriptions”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt: 23, Sayı: 2, ss. 150-172.
- TELCİ, İsmail Numan (2011). “6 Nisan Hareketi: Yeni Bir Sosyal Aktivizme Doğru mu?”, **Ortadoğu Analiz**, Nisan 2011, Cilt 3, Sayı 28, ss. 98-106.
- TINAS, Murat (2020). “Yemen İç Savaşı’nda Husiler: Vekalet İlişkisinin Karmaşık Yapısı”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, ss. 117-136.
- vom BRUCK, Gabriele (1996). “The Zaydi Sadah of the Yemen: The Temporalities of a Religious Tradition”, **Oriente Moderno**, Anno 18 (79), Nr. 2, 393-411.
- GALTUNG, Johan (1976). “Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking and Peacebuilding”, **Impact of Science on Society**, XXVI, 1/2, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000017295>, (Erişim Tarihi: 09.04.2022).

Diğer Kaynaklar

- AFAT, Ebru (2014). “Yemen'de merkezi hükümetle savaşan silahlı gruplar”, **Al Jazeera**, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/yemende-merkezi-hukumetle-savasan-silahli-gruplar>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- AHMED, Summer (2019). “AQAP in South Yemen: Past and Present”, **The Washington Institute for Near East Policy**, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/aqap-south-yemen-past-and-present>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022)
- Al-ARAMI, Ahmed Al-Tars (2021). “The Emir and the Sheikh: Al-Qaeda’s Attempts to Integrate into the Yemeni Tribal System”, **Sanaa Center**, <https://sanaacenter.org/publications/analysis/15978>, (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- Al-ASHWAL, Ammar (2019). “Hajour tribes, Houthis locked in key battle in northern Yemen”, **Al Monitor**, <https://www.al-monitor.com/originals/2019/03/yemen-houthis-hajour-tribes-battle-war-saudi-arabia-strike.html>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- Al-DAWSARI, Nadwa (2012). “Tribal Governance and Stability in Yemen”, The Carnegie Papers, **Carnegie Endowment for International Peace**, April 2012, https://carnegieendowment.org/files/yemen_tribal_governance.pdf, (Erişim Tarihi: 15.12.2020).
- Al-DAWSARI, Nadwa (2014). “Tribes and AQAP in South Yemen”, **Atlantic Council**, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/tribes-and-aqap-in-south-yemen/>, (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- Al-DAWSARI, Nadwa (2020). “Analysis: Tribal sheikhs and the war in Yemen”, **Almasdar Online**, <https://al-masdaronline.net/national/345>, (Erişim Tarihi: 17.05.2022).
- Al-DAWSARI, Nadwa (2020). “Yemen’s tribes face the Houthis all alone”, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/blog/yemens-tribes-face-houthis-all-alone>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- Al-DAWSARI, Nadwa (2021). “Peacebuilding in the Time of War: Tribal Ceasefire and De-escalation Mechanisms in Yemen”, **Middle East Institute**, April: 2021, s.12, <https://www.mei.edu/sites/default/files/2021-04/Peacebuilding%20in%20the%20Time%20of%20War.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.05.2022).
- Al-DEEN, Maysaa Shuja (2019). “The Houthi–Tribal Conflict in Yemen”, **Carnegie Endowment for International Peace**, <https://carnegieendowment.org/sada/78969>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- Al-DEEN, Maysaa Shuja (2021). “Yemen’s War-torn Rivalries for Religious Education”, **Carnegie Endowment for International Peace**,

- <https://carnegieendowment.org/2021/06/07/yemen-s-war-torn-rivalries-for-religious-education-pub-84651>, (Erişim Tarihi: 28.12.2021).
- Al-GANAD, Tawfeek (2022). “A History of Yemeni Political Parties: From Armed Struggle to Armed Repression”, **The Sana’a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/analysis/16421>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- Al-MAQTARI, Bushra (2014). “The Contemporary Yemeni Left Scene”, İçinde: **Mapping of the Arab Left**, (der.) Khalil Kalfat, Rosa Luxemburg Stiftung, https://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/sonst_publicationen/Mapping_of_the_Arab_left_Tunisia_en.pdf, (Erişim Tarihi: 29.12.2021).
- Al-MUSLIMI, Farea (2014). “The Houthi Paradox”, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/publications/houthi-paradox>, (Erişim Tarihi 15.01.2021).
- Al-MUSLIMI, Farea (2018). “The Iran Nuclear Deal and Yemen’s War: An Opportunity for EU Statecraft”, **Sana’a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/analysis/6665>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).
- Al-RAWHANI, Osamah (2018). “The good and the bad in the new peace agreement on Yemen”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/12/19/the-good-and-the-bad-in-the-new-peace-agreement-on-yemen>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- Al-YEMENI, Ahmed A. Hezam (2003). “The Dynamic of Democratisation: Political Parties in Yemen”, **Friedrich Ebert Stiftung**, <https://library.fes.de/pdf-files/iez/01459.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.12.2020).
- ALSHUWAITER, Mohammed (2020). “President Hadi and the future of legitimacy in Yemen”, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/publications/president-hadi-and-future-legitimacy-yemen>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- ANDERSON, Perry (2011). “On The Concatenation in the Arab World”, **New Left Review**, <https://newleftreview.org/issues/ii68/articles/perry-anderson-on-the-concatenation-in-the-arab-world>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).
- ARDEMAGNI, Eleonora ve Raiman Al-Hamdani (2021). “Yemen: The GPC and Islah After 2011”, **Yemen Ten Years On: Politics, Parties, And Mobilization**, (der.) Eleonora Ardemagni, ISPI DOSSIER, https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/dossier_pa_yemen_ar_demagni_march_2021_0.pdf, (Erişim Tarihi: 30.03.2022), (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- BARON, Adam ve Monder Basalma (2021). “The Case of Hadhramaut: Can Local Efforts Transcend Wartime Divides in Yemen?”, **The Century Foundation**, <https://tcf.org/content/report/case-hadhramaut-can-local-efforts-transcend-wartime-divides-yemen/?session=1>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

- BAYOUMY, Yara, Noah Browning ve Mohammed Ghobar (2016). “How Saudi Arabia's war in Yemen has made al Qaeda stronger – and richer”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/investigates/special-report/yemen-aqap/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- BOUCEK, Christopher (2010). “War in Saada: From Local Insurrection to National Challenge”, Yemen: On Brink - A Carnegie Paper Series, **Carnegie Endowment for International Peace**, April 2010, https://carnegieendowment.org/files/war_in_saada.pdf, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).
- BOUTROS-GHALI, Boutros (1992). “An agenda for peace: preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping: report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992”, **United Nations**, https://www.un.org/ruleoflaw/files/A_47_277.pdf, (Erişim Tarihi: 09.04.2022).
- BURTON, Fred ve Scott Stewart (2009). “Al Qaeda in the Arabian Peninsula: Desperation or New Life?”, **Stratfor**, <https://worldview.stratfor.com/article/al-qaeda-arabian-peninsula-desperation-or-new-life>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- CARAPICO, Shelia (2003). “How Yemen's Ruling Party Secured and Electoral Landslide”, Middle East Report, No: 209, **Middle East Research and Information Project**, <http://web.archive.org/web/20170909184016/www.merip.org/mero/mero051603>, (Erişim Tarihi 17.01.2022).
- CARBONI, Andrea ve Matthias Sulz, (2020). “The Wartime Transformation of AQAP in Yemen”, **Armed Conflict Location and Event Data Project**, <https://acleddata.com/2020/12/14/the-wartime-transformation-of-aqap-in-yemen/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- CORSTANGE, Daniel (2008). “Tribes and the Rule of Law in Yemen”, **2008 Annual Conference of the Middle East Studies Association**, Washington DC: 22-25 November, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=2EF35991772A9EF412C8E2EA12D20358?doi=10.1.1.554.568&rep=rep1&type=pdf>, (Erişim Tarihi: 15.12.2020).
- DASHELA, Adel (2020). “Coercing Compliance: The Houthis and the Tribes of Northern Yemen”, **The Washington Institute for Near East Policy**, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/coercing-compliance-houthis-and-tribes-northern-yemen>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- DEMİR, Cenker Korhan (2019). “Barışı Koruma”, Güvenlik Yazıları Serisi, No. 32, Kasım 2019, **Güvenlik Portalı**, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/BarisiKoruma_CenkerKorhanDemir_v.1.pdf, (Erişim Tarihi: 11.04.2022).

- DIFO, Germain (2010). “Yemen and U.S. Security: Assessing and Managing the Challenge of al Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP)”, **American Security Project**, <http://www.jstor.org/stable/resrep06082>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).
- DOMAZETİ, Riad (2019). “Yemen’de Hudeyde limanı düğümü”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/yemen-de-hudeyde-limani-dugumu/1480655>, (Erişim Tarihi: 26.03.2022).
- DOMAZETİ, Riad (2020). “BAE'nin Sokotra adasını işgal etmesi Yemen’in bölünmesini hızlandırıyor”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/baenin-sokotra-adasini-iscal-etmesi-yemen-in-bolunmesini-hizlandiriyor/1888143>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- El ALİM, Emel (2015). “Husi-İran ilişkisi: Mezhep kılıflı çıkar ittifakı”, **Al Jazeera**, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/husi-iran-iliskisi-mezhep-kilifli-cikar-ittifaki>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).
- Ez ZEATIRA, Yaser (2014). “İran'ın elindeki dördüncü Arap başkenti”, **Al Jazeera**, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/iranin-elindeki-dorduncu-arap-baskenti>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).
- FEIERSTEIN Gerald M. (2018). “Iran’s Role in Yemen and Prospects for Peace”, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/publications/irans-role-yemen-and-prospects-peace>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).
- FORSYTHE, Jessica (2011). “Opportunities and Obstacles for Yemeni Workers in GCC Labour Markets”, Middle East and North Africa Programme Paper, 2011/01, **Chatham House**, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/0911pp_gcc_0.pdf, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- GARALLAH, Mohammed A. (2013). “Successful Separationists in a Unity Fan Society: Al-Hirak Al-Janubi Social Movement in the Republic of Yemen”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Naval Postgraduate School, California.
- GASTON Erica (2014). “Process Lessons Learned in Yemen’s National Dialogue”, Special Report 342, **United States Institute of Peace**, https://www.usip.org/sites/default/files/SR342_Process-Lessons-Learned-in-Yemens-National-Dialogue.pdf, (Erişim Tarihi: 13.03.2022).
- GORDON, Sasha (2012). “Chart: The Awlaki Tribes”, **Critical Threats**, <https://www.criticalthreats.org/analysis/chart-the-awlaki-tribes>, (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- HAMZAWY, Amr (2009). “Between Government and Opposition: The Case of the Yemeni Congregation for Reform”, Carnegie Papers, **Carnegie Endowment for International Peace**, https://carnegieendowment.org/files/yemeni_congregation_reform.pdf, (Erişim Tarihi: 18.12.2020).

- HARRIS, Alistair (2010). “Exploiting Grievances: Al-Qaeda in the Arabian Peninsula”, **Carnegie Endowment for International Peace**, https://carnegieendowment.org/files/exploiting_grievances.pdf, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- HEIBACH, Jens (2021). “The Future of South Yemen and the Southern Transitional Council”, **German Institute for Global and Area Studies**, <https://www.giga-hamburg.de/en/publications/giga-focus/the-future-of-south-yemen-and-the-southern-transitional-council>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- JALAL, Ibrahim (2020). “Yemen’s Stockholm Agreement one year on: Imaginary progress?”, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/publications/yemens-stockholm-agreement-one-year-imaginary-progress>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- JALAL, Ibrahim (2021). “The Riyadh Agreement: Yemen’s new cabinet and what remains to be done”, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/publications/riyadh-agreement-yemens-new-cabinet-and-what-remains-be-done>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- JOHNSEN, Gregory D. (2019). “Trump and Counterterrorism in Yemen: The First Two Years”, **Sana’a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/analysis/7105>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- KENDALL, Elisabeth (2018). “Contemporary Jihadi Militancy in Yemen: How is the Threat Evolving”, **Middle East Institute**, <https://www.mei.edu/sites/default/files/publications/MEI%20Policy%20Paper%20Kendall%207.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022)
- KENDALL, Elisabeth (2020). “Death of AQAP Leader Shows the Group’s Fragmentation—and Durability”, **The Washington Institute for Near East Policy**, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/death-aqap-leader-shows-groups-fragmentation-and-durability>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- KNIGHTS, Michael (2016). “The U.A.E. Approach to Counterinsurgency in Yemen”, **War On the Rocks**, <https://warontherocks.com/2016/05/the-u-a-e-approach-to-counterinsurgency-in-yemen/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- KNIGHTS, Michael ve Alex Almedia (2015). “The Saudi-UAE War Effort in Yemen (Part 2): The Air Campaign”, **The Washington Institute for Near East Policy**, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/saudi-uae-war-effort-yemen-part-2-air-campaign>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- KOEHLER-DERRICK, Gabriel (2011). “A False Foundation? AQAP, Tribes nad Ungoverned Spaces in Yemen”, **The Combating Terrorism Center at West Point**, https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2012/10/CTC_False_Foundation3.pdf, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).

- KURT, Veysel (2015). ““Devrim”den Askeri Müdahaleye Yemen” **SETA Analiz**, Aralık 2015, Sayı: 144.
- LACKNER, Helen (2016). “Understanding The Yemeni Crisis: The Transformation of Tribal Roles in Recent Decades”, Working Paper, No. 17, University of Durham, **Institute for Middle Eastern and Islamic Studies**, <https://dro.dur.ac.uk/19545/1/19545.pdf?DDD35>, (Erişim Tarihi: 11.01.2021).
- MUGAHED, Rim (2022). “Tribes and the State in Yemen”, **Sana’a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/main-publications/16156>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- MUHSIN, Dhia (2019). “Houthi use of drones delivers potent message in Yemen War”, **The International Institute for Strategic Studies**, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2019/08/houthi-uav-strategy-in-yemen>, (Erişim Tarihi: 26.03.2022).
- PHILLIPS, Sarah (2010). “What Comes Next in Yemen?: Al-Qaeda, the Tribes and State-Building”, Yemen: On Brink - A Carnegie Paper Series, **Carnegie Endowment for International Peace**, https://carnegieendowment.org/files/yemen_tribes1.pdf, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- PHILLIPS, Sarah (2011). “Who Tried to Kill Ali Abdullah Saleh”?, **Foreign Policy**, <https://foreignpolicy.com/2011/06/13/who-tried-to-kill-ali-abdullah-saleh/>, (Erişim Tarihi: 11.01.2021).
- PHILLIPS, Sarah (2011). “Yemen: Developmental Dysfunction and Division in a Crisis State”, Research Paper, No: 14, **Developmental Leadership Programme** <https://www.dlprog.org/publications/research-papers/yemen-developmental-dysfunction-and-division-in-a-crisis-state> (Erişim Tarihi: 17.01.2022).
- RADMAN, Hussam (2019). “Al-Qaeda’s Strategic Retreat in Yemen”, **Sana’a Center for Strategic Studies**, <https://sanaacenter.org/publications/analysis/7306>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- RIEDEL, Bruce (2019). “Saudi Arabia and the Civil War within Yemen’s Civil War”, **Brookings Institution**, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/08/15/saudi-arabia-and-the-civil-war-within-yemens-civil-war/> (Erişim Tarihi: 22.12.2021).
- SALISBURY, Peter (2021). “Yemen’s Southern Transitional Council: A Delicate Balancing Act”, **Istituto Per Gli Studi Di Politica Internazionale (ISPI)**, <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/yemens-southern-transitional-council-delicate-balancing-act-29793>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- SALMONI, Barak, A. Bryce Loidolt, Madeleine Wells (2010). **Regime and Periphery in Northern Yemen: The Huthi Phenomenon**, RAND, California,

- https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2010/RAND_MG96_2.pdf, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).
- SCHMITZ, Charles (2011). “Understanding the Role of Tribes in Yemen”, **The Combating Terrorism Center at West Point**, Cilt 4, Sayı 10, <https://ctc.usma.edu/understanding-the-role-of-tribes-in-yemen/>, (Erişim Tarihi: 11.01.2021).
- SHARP Jeremy M. (2010). “Yemen: Background and U.S. Relations”, CRS Report for Congress, Washington D.C., Ocak 2010, **Congressional Research Service**, <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL34170.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- SHEPHARD, Michelle (2010). “Al Qaeda in the Arabian Peninsula: A Primer”, **New Republic**, <https://newrepublic.com/article/72226/al-qaeda-the-arab-peninsula-primer>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- STRACKE, Nicole ve Haidar, Mohammed Saif (2010). “The Southern Movement in Yemen”, Nisan 2010, **Gulf Research Center – SHEBA Center for Strategic Studies**, https://www.files.ethz.ch/isn/120929/The_Southern_Movement_in_Yemen_47_96.pdf, (Erişim Tarihi: 10.12.2021).
- TAMER, Cenk (2017). “İran’ın Kara Hakimiyeti Teorisi Bağlamında Yemen Politikası: Hedef, Yöntem, Söylem ve Araçlar”, Balgat Çalışmaları, Sayı 15, **ANKASAM**, <https://www.ankasam.org/wp-content/uploads/2021/12/Cenk-Tamer-IRANIN-KARA-HAKIMIYETI-TEORISI-BAGLAMINDA-YEMEN-POLITIKASI-upload.pdf>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).
- TERRILL, W. Andrew (2013). “The Struggle for Yemen and the Challenge of Al-Qaeda in the Arabian Peninsula”, **Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press**, <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/2229.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- WEIR, Shelagh (1997). “A Clash of Fundamentalisms: Wahhabism in Yemen”, Middle East Report, No: 204, **Middle East Research and Information Project**, <https://merip.org/1997/09/a-clash-of-fundamentalisms/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- WILLIAMS, Ian ve Shaan Shaikh, (2020). The Missile War in Yemen, **Center for Strategic and International Studies**, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/Williams_MissileWarYemen_WEB_FINAL_v2.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- ZIMMERMAN, Katherine (2022). “Yemen’s Houthis and the expansion of Iran’s Axis of Resistance”, **American Enterprise Institute**, <https://www.aei.org/wp-content/uploads/2022/03/Yemen%E2%80%99s-Houthis-and-the-expansion-of-Iran%E2%80%99s-Axis-of-Resistance.pdf?x91208>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

- “‘Day of Rage’ draws Yemeni protesters onto streets”, **France 24**, <https://www.france24.com/en/20110203-day-rage-rally-draws-yemen-protest-streets-sanaa-saleh-regime-change>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- “Yemen’deki İnsani Kriz Dünyanın En Kötüsü Olmayı Sürdürüyor”, **Amerika’nın Sesi**, <https://www.amerikaninsesi.com/a/yemendeki-insani-kriz-dunyanin-en-kotusu-olmayi-surduruyor/4790904.html>, (Erişim Tarihi: 28.05.2022).
- “A federal cure for Yemen’s ills?”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/a-federal-cure-for-yemens-ills-1.1294257>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Aden’s Historic Statement”, **Southern Transitional Council**, <https://en.stcaden.com/news/7815>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Agreement on the City of Hodeidah and Ports of Hodeidah, Salif, and Ras Isa”, **OSESGY-UN**, https://osesgy.unmissions.org/sites/default/files/hodeidah_agreement_0.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- “Al Houthi rebels battling tribesmen in north Yemen”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/al-houthi-rebels-battling-tribesmen-in-north-yemen-1.1275221>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Al Qaeda in Yemen confirms retreat from port city of Mukalla”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-alqaeda-idUSKCN0XR0FY>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Al Qaeda Militans Withdraw from Yemeni Town”, **France 24**, <https://www.france24.com/en/20120125-qaeda-militants-withdraw-yemeni-town-rada-tribal-leaders-prisoner-exchange>, (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- “All you need to know about the Yemen peace talks”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/features/2018/12/3/all-you-need-to-know-about-the-yemen-peace-talks>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- “Al-Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP), **Council on Foreign Relations**, <https://www.cfr.org/backgrounder/al-qaeda-arabian-peninsula-aqap>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- “Arab coalition ‘has destroyed most of Yemen rebels’ missiles”, **Times of Israel**, <https://www.timesofisrael.com/arab-coalition-has-destroyed-most-of-yemen-rebels-missiles/>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Arab Coalition Conducts 6th Airdrop to Hajour Tribes”, **Aden Press**, <http://en.adenpress.news/news/2593>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “BAE'nin Yemen'de gizli işkence hapishaneleri olduğu iddia edildi”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/baenin-yemende-gizli-iskence-hapishaneleri-oldugu-iddia-edildi/846976>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

- “Beyaz Saray: El Kaide Örgütünün lideri Kasım el-Rimi öldürüldü”, **TRT Haber**, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/el-kaide-orgutunun-lideri-kasim-el-rimi-olduruldu-459329.html>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Biden faces criticism over failed promise to end Yemen war after Saudi-led airstrikes kills dozens, including children”, **Business Insider**, <https://www.businessinsider.com/biden-faces-criticism-over-yemen-after-saudi-led-airstrike-kills-dozens-2022-1>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).
- “Breaking Point?: Yemen’s Southern Question”, Middle East Report No:114 – October 2011, s. 19, **International Crisis Group**, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/114-breaking-point-yemen-s-southern-question.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.12.2021).
- “BRIEFING OF MARTIN GRIFFITHS, UN SPECIAL ENVOY FOR YEMEN, TO THE SECURITY COUNCIL”, **OSESGY-UN**, <https://osesgy.unmissions.org/briefing-martin-griffiths-un-special-envoy-yemen-security-council-1>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- “Ceasefire In Yemen”, **Jane Novak’s Yemen Articles**, <https://janenovak.wordpress.com/2007/06/27/ceasefire-in-yemen/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- “Country Profiles: Yemen”, **UNICEF**, <https://data.unicef.org/country/yem/>, (Erişim Tarihi: 31.05.2022).
- “Despite positive talks, delays over peace roadmap ‘needlessly extending Yemen’s agony’– UN envoy”, **United Nations**, <https://news.un.org/en/story/2016/06/532662-despite-positive-talks-delays-over-peace-roadmap-needlessly-extending-yemens>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).
- “Dozens killed in Yemen clashes”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2005/4/10/dozens-killed-in-yemen-clashes>, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).
- “El Kaide'nin Arap Yarımadası'ndaki lideri El Vuheyşi öldürüldü”, **BBC**, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150616_elkaide_yemen, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Election fever grips Yemen”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2006/9/19/election-fever-grips-yemen>, (Erişim Tarihi 17.01.2022).
- “EXCLUSIVE: Yemen president says UAE acting like occupiers”, **Middle East Eye**, <https://www.middleeasteye.net/fr/news/exclusive-yemeni-president-says-emiratis-acting-occupiers-1965874493>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

- “Factbox: Saudi-led coalition against Yemen's Houthis”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-coalition-factbox-idUSKBN0N11F220150410>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Fierce fighting in south Yemen after Houthi rebels blow up tribal leader's home”, **The National News**, <https://www.thenationalnews.com/world/mena/fierce-fighting-in-south-yemen-after-houthi-rebels-blow-up-tribal-leader-s-home-1.824649>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Final report of the Panel of Experts on Yemen”, **United Nations**, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/N1800513.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.03.2022).
- “Full Text of the Stockholm Agreement”, **OSESGY-UN**, <https://osesgy.unmissions.org/full-text-stockholm-agreement>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- “Hadi appoints top army general as vice president”, **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2016/04/03/Yemen-s-Hadi-appoints-top-Army-General-as-vice-president->, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Hadi to name new Yemen premier within three days”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/hadi-to-name-new-yemen-premier-within-three-days-1.1388189>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Haley: Missile debris 'proof' of Iran's UN violations”, **CNN**, <https://edition.cnn.com/2017/12/14/politics/haley-us-evidence-iran-yemen-rebels/index.html>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).
- “Health Sector in Yemen – Policy Note”, **World Bank**, <https://www.worldbank.org/en/country/yemen/publication/health-sector-in-yemen-policy-note>, (Erişim Tarihi: 31.05.2022).
- “Houthi rebels weigh draft deal on new govt”, **The Peninsula Qatar**, <https://thepeninsulaqatar.com/article/24/08/2014/houthi-rebels-weigh-draft-deal-on-new-govt>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Houthis ban U.N. special envoy from Yemen for alleged bias”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-un-idUSKBN18W2D0>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- “Houthis storm health ministry in Sanaa, threaten Saleh loyalist minister”, **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/News/gulf/2017/10/01/Houthis-storm-Health-Ministry-in-Sanaa-threaten-Saleh-loyalist-minister>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Houthis take control of Yemeni government”, **Financial Times**, <https://www.ft.com/content/358bbb34-ae29-11e4-8188-00144feab7de>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

- “Identical letters dated 26 March 2015 from the Permanent Representative of Qatar to the United Nations addressed to the Secretary-General and the President of the Security Council”, S/2015/217, **Security Council Report**, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2015_217.pdf, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).
- “Iran welcomes intra-Yemeni talks”, **IRNA**, <https://en.irna.ir/news/83121221/Iran-welcomes-intra-Yemeni-talks>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).
- “Islah Partisi: Bölgesel güçler, Yemen Cumhurbaşkanı'nı görevinden uzaklaştırmak istiyor”, **TRT Haber**, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/islah-partisi-bolgesel-gucler-yemen-cumhurbaskanini-gorevinden-uzaklastirmak-istiyor-501253.html>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Islamic State leader urges attacks in Saudi Arabia: speech”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-baghdadi-idUSKCN0IX1Y120141113>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “İran 4 maddelik Yemen planını BM'ye sundu”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-4-maddelik-yemen-planini-bmye-sundu/56291>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).
- “İran Husilere askeri danışmanlık desteği verdiğini açıkladı”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-husilere-askeri-danismanlik-destegi-verdigini-acikladi/1598616>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).
- “İran Yemen'de Husilere yardım gönderdi”, **NTV**, https://www.ntv.com.tr/dunya/irandan-husilere-gida-yardimi,nH_HXTiMAUespScyog3Wzw, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).
- “John Kerry says Yemen's Houthis and Saudi coalition agree to ceasefire”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2016/nov/15/yemen-houthis-saudi-coalition-ceasefire-john-kerry>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
- “Kerry announces new Yemen peace initiative”, **Middle East Eye**, <https://www.middleeasteye.net/news/kerry-announces-new-yemen-peace-initiative>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
- “Major Yemen tribes join protesters”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2011/2/26/major-yemen-tribes-join-protesters>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Mapping Chaos in Yemen”, **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/interactive/2015/03/26/world/middleeast/geography-of-chaos-in-yemen-maps.html>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Mapping Militant Organizations, ‘Al Qaeda in the Arabian Peninsula’”, **Stanford University**, <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/al-qaeda-arabian-peninsula>, (Erişim Tarihi: 11.12.2021).

- “Mapping the Yemen Conflict”, **European Council on Foreign Relations**, <https://ecfr.eu/special/yemen/>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Nasserite Unionist Party”, **Yemen Times**, <https://web.archive.org/web/20070422125944/http://www.yementimes.com/99/iss05/1%26d.htm>, (Erişim Tarihi: 29.12.2021).
- “New Yemen gov’t sworn in after Saudi-brokered power-sharing deal”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/26/yemens-new-government-sworn-in-after-power-sharing-agreement>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Note to Correspondents: Yemen Peace Talks Communiqué”, **United Nations**, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2015-12-20/note-correspondents-yemen-peace-talks-communiqu%C3%A9>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- “Oman delegation visits Sanaa for talks with Yemeni rebels”, **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210606-oman-delegation-visits-sanaa-for-talks-with-yemeni-rebels/>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022).
- “Oman mediating between Yemenis over U.N. peace plan: official”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-talks-idUSKBN18Q26C>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022).
- “Parties in Yemen Must Prioritize National Interest in Efforts to End Fighting, Special Envoy Tells Security Council amid Calls for Unity of Purpose”, **United Nations**, <https://www.un.org/press/en/2018/sc13227.doc.htm>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- “Profile: Al-Qaeda in the Arabian Peninsula”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2012/5/9/profile-al-qaeda-in-the-arabian-peninsula>, (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- “Protest in Yemen against Saleh”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/protest-in-yemen-against-saleh-1.750729>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- “Republic of Yemen: Country Social Analysis”, Rapor no: 34008-YE, 2006, **World Bank**, [http://web.worldbank.org/archive/website01028/WEB/IMAGES/YEMEN_CO.PDF?&resourceurlname=Yemen Country Social Analysis.pdf](http://web.worldbank.org/archive/website01028/WEB/IMAGES/YEMEN_CO.PDF?&resourceurlname=Yemen%20Country%20Social%20Analysis.pdf), (Erişim Tarihi: 27.12.2020).
- “Rethinking Peace in Yemen”, Middle East Report No.216, July 2020, **International Crisis Group**, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/216-rethinking-peace-in-yemen.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Saleh Gains Preliminary Yemeni Approval to End Term Limits”, **Bloomberg**, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-01-01/saleh-gains-preliminary-yemeni-approval-to-end-term-limits>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

- “Saleh refuses to sign Yemen deal despite pressure”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE73L1PP20110522>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Salih: Arap Baharı uluslara yıkım ve kaos getirdi”, **Hürriyet**, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/salih-arap-bahari-uluslara-yikim-ve-kaos-getirdi-20397182>, (Erişim Tarihi: 13.03.2022).
- “Saudi and Iran held secret talks over Yemen conflict: report”, **DW**, <https://www.dw.com/en/saudi-and-iran-held-secret-talks-over-yemen-conflict-report/a-57243546>, (Erişim Tarihi: 26.05.2022).
- “Saudi Arabia proposes ceasefire in Yemen, Houthis sceptical”, **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210322-saudi-arabia-proposes-ceasefire-in-yemen-houthis-sceptical/>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- “Saudi fighter jet crashes in northern Yemen’s al-Jawf province”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2020/2/15/saudi-fighter-jet-crashes-in-northern-yemens-al-jawf-province>, (Erişim Tarihi: 26.03.2022).
- “Saudi puppet: Yemenis question their president's legitimacy”, **Middle East Eye**, <https://www.middleeasteye.net/news/hadi-yemen-houthis-war-saudi-arabia-islak-stc-uae>, (Erişim Tarihi: 26.04.2022).
- “Saudi, Yemen’s Houthis hold ‘indirect talks’ in Oman to end war”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/13/saudi-yemens-houthis-hold-indirect-talks-in-oman-to-end-war>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022).
- “Saudi-backed Yemen forces take Aden port from Houthis: residents”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-aden-idUSKCN0PP16I20150715>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Saudi-led coalition declares end to Yemen air strikes”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2015/4/22/saudi-led-coalition-declares-end-to-yemen-air-strikes>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Saudi-led coalition starts 48-hour ceasefire in Yemen”, **France 24**, <https://www.france24.com/en/20161119-saudi-coalition-ceasefire-yemen-houthi-rebels>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
- “Saudi-led coalition won’t renew broken Yemen ceasefire”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2016/11/21/saudi-led-coalition-wont-renew-broken-yemen-ceasefire>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
- “Saudi-sponsored Yemen conference kicks off in Riyadh”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/en/world/saudi-sponsored-yemen-conference-kicks-off-in-riyadh/46528>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- “Saving the Stockholm Agreement and Averting a Regional Conflagration in Yemen”, Middle East Report No: 203, 18 July 2019, International Crisis Group,

[https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/203-saving-the-stockholm-agreement%20\(1\).pdf](https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/203-saving-the-stockholm-agreement%20(1).pdf), (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

“Security Council 2140 Sanctions Committee Designates Three Individuals as Subject to Assets Freeze, Travel Ban”, **United Nations**, <https://www.un.org/press/en/2014/sc11636.doc.htm>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

“Security Council Briefing on the Situation in Yemen, Special Envoy Ismail Ould Cheikh Ahmed”, **United Nations**, <https://dppa.un.org/en/security-council-briefing-situation-yemen-special-envoy-ismail-ould-cheikh-ahmed-1>, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).

“Separatists in mass rally in southern Yemen”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/separatists-in-mass-rally-in-southern-yemen-1.1131658>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

“Several Yemeni policemen shot dead”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2005/3/28/several-yemeni-policemen-shot-dead>, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

“Southern Movement Forms New Supreme Council”, **ReliefWeb**, <https://reliefweb.int/report/yemen/southern-movement-forms-new-supreme-council>, (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

“Statement by the President of the Security Council”, S/PRST/2015/8, **United Nations**, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/080/16/PDF/N1508016.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

“Talks to End War in Yemen Are Suspended”, **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/2016/08/07/world/middleeast/yemen-peace-talks-cease-fire.html>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

“Tens of thousands of Yemeni Houthis protest against fuel reform, government”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-protests-idUSKBN0GI1O420140818>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).

“The April 27, 2003 Parliamentary Elections in the Republic of Yemen”, **National Democratic Institute for International Affairs**, https://www.ndi.org/sites/default/files/1701_yem_elect-rep.pdf, (Erişim Tarihi: 17.01.2022).

“The Final Communiqué of The 30th Session”, **Gulf Cooperation Council**, <https://www.gcc-sg.org/en-us/Statements/SupremeCouncil/Pages/The30thSession.aspx>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).

- “Thousands protest at Yemen president's sacking of southern leaders”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-idUSKBN18021K>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Top Yemeni generals back democracy protesters”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE72K1RJ20110321>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Tribes in Yemen: An Introduction to the Tribal System”, Acaps, https://www.acaps.org/sites/acaps/files/products/files/20200813_acaps_thematic_report_tribes_in_yemen_0_0.pdf, (Erişim Tarihi: 27.12.2020).
- “Tribes join front against Houthis, others enhance support to Hadi”, **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/webtv/reports/2015/09/21/Tribes-joining-front-against-Houthis-others-enhance-support-to-Hadi>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Two top Gulf commanders killed in Yemen rocket strike: sources”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-idUSKBN0TX0FW20151214>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “U.N. wants investigation into attack on Yemen envoy's convoy”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-un-idUSKBN18L18I>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- “UAE-backed fighters take Aden airport from Hadi forces: Report”, **Middle East Eye**, <https://www.middleeasteye.net/news/uae-backed-fighters-yemen-take-over-aden-airport-ally-hadi-report-1568338746>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “UN monitoring team in Yemen verifies pullout of armed forces from crucial port zones”, **United Nations**, <https://news.un.org/en/story/2019/05/1038461>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- “UNICEF: Yemen”, **UNICEF**, <https://www.unicef.org/yemen/education>, (Erişim Tarihi: 31.05.2022).
- “United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines”, **United Nations**, https://www.un.org/ruleoflaw/files/Capstone_Doctrine_ENG.pdf, (Erişim Tarihi: 11.04.2022).
- “What ballistic missiles do the Houthis have and how do they get them?”, **The National News**, <https://www.thenationalnews.com/gulf-news/2021/11/01/what-are-the-houthi-ballistic-missiles-and-how-do-militias-obtain-them/>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “What is Peacekeeping”, **United Nations**, <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping>, (Erişim Tarihi: 14.04.2022).
- “Will EU stop arms sales to Saudi in wake of Khashoggi killing?”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/30/will-eu-stop-arms-sales-to-saudi-in-wake-of-khashoggi-killing>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

- “Yemen accuses Shiite rebels of ‘atrocities’ near sanaa”, **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2014/07/09/Yemen-accuses-Shiite-rebels-of-atrocities-near-sanaa->, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Yemen appoints new PM to end crisis”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2014/10/13/yemen-appoints-new-pm-to-end-crisis>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Yemen arrests anti-government activist”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2011/jan/23/yemen-arrests-protest-leader>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- “Yemen crisis: Geneva talks fail to produce ceasefire”, **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33205359>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- “Yemen crisis: Saudi Arabia 'shoots down' Scud missile”, **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33033842>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Yemen crisis: UAE soldiers killed by blast at camp”, **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34152104>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Yemen declares amnesty for rebels”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2005/9/25/yemen-declares-amnesty-for-rebels>, (Erişim Tarihi: 15.01.2022).
- “Yemen deserves a more inclusive prime minister”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/opinion/editorials/yemen-deserves-a-more-inclusive-prime-minister-1.1395987>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Yemen dialogue delegates near deal on South”, **The Peninsula Qatar**, <https://thepeninsulaqatar.com/article/17/09/2013/yemen-dialogue-delegates-near-deal-on-south>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Yemen ex-president Saleh labelled 'traitor' by Houthi allies”, **Middle East Eye**, <https://www.middleeasteye.net/news/yemen-ex-president-saleh-labelled-traitor-houthi-allies>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Yemen foils oil refinery attacks”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2006/9/15/yemen-foils-oil-refinery-attacks>, (Erişim Tarihi: 28.01.2022).
- “Yemen government welcomes Kerry’s roadmap”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/yemen-government-welcomes-kerry-s-roadmap/636516>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).

- “Yemen in state of emergency after protest massacre”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE72H2Z720110318>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Yemen leader rules himself out of polls”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2005/7/17/yemen-leader-rules-himself-out-of-polls>, (Erişim Tarihi 17.01.2022).
- “Yemen military commanders join opposition as tanks take to the Street”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2011/mar/21/yemen-military-commanders-opposition-tanks>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Yemen observes ‘Friday of Fury’”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2011/2/18/yemen-observes-friday-of-fury>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- “Yemen opposition rejects Gulf plan, Saleh accepts”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/oukwd-uk-yemen-idAFTRE73A1KF20110411>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Yemen peace talks collapse in Geneva after Houthi no-show”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-un-idUSKCN1LO08Z>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
- “Yemen PM escapes assassination attempt”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/yemen-pm-escapes-assassination-attempt-1.1226071>, (Erişim Tarihi: 13.03.2022).
- “Yemen President Ali Abdullah Saleh to quit in 2013”, **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12343166>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- “Yemen rebels agree ceasefire”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2007/6/17/yemen-rebels-agree-ceasefire>, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- “Yemen rebels oppose six-region federation”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2014/2/11/yemen-rebels-oppose-six-region-federation>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Yemen separatists capture Aden, government confined to palace: residents”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-clashes-idUSKBN1FJ17E>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen separatists reportedly capture govt HQ in Aden”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/yemen-separatists-reportedly-capture-govt-hq-in-aden/1044899>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

- “Yemen separatists to return to national-dialogue”, **Gulf News**, <https://gulfnews.com/world/gulf/yemen/yemen-separatists-to-return-to-national-dialogue-1.1228982>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Yemen war: Separatists declare autonomous rule in South”, **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-52428998>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen yeni cephanelik mi?”, **Yeni şafak**, <https://www.yenisafak.com/dunya/yemen-yeni-cephanelik-mi-495672>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).
- “Yemen: Enduring Conflicts, Threatened Transition” (2012). Group Middle East Report, **International Crisis**, No 125, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/125-yemen-enduring-conflicts-threatened-transition.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- “Yemen: Events of 2019”, **Human Rights Watch**, <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/yemen>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Yemen: Ex-President Ali Abdullah Saleh killed”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/10/yemen-ex-president-ali-abdullah-saleh-killed>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Yemen: 'Ordu, başkentte çatışmaya girdi’”, **BBC**, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/08/120814_yemen_clashes, (Erişim Tarihi: 13.02.2022).
- “Yemen: President Saleh injured in attack on palace”, **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-13638787>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Yemen: President Saleh 'was injured by palace bomb’”, **BBC**, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-13892502>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Yemen: Saudi-led coalition says it released 200 Houthi prisoners”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/26/yemen-saudi-led-coalition-says-it-released-200-houthi-prisoners>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022).
- “Yemen: Security Council urges end to violence and attacks against civilians”, **United Nations**, <https://news.un.org/en/story/2011/09/388882-yemen-security-council-urges-end-violence-and-attacks-against-civilians>, (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- “Yemen: Separatists form new armed force in Aden”, **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210122-yemen-separatists-form-new-armed-force-in-aden/>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen: Southern Separatists 'create own economy' in Aden”, **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210412-yemen-southern-separatists-create-own-economy-in-aden/>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

- “Yemen: STC closes Islah Charitable Society office in Aden”, **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210730-yemen-stc-closes-islah-charitable-society-office-in-aden/>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen: The conflict in Saada Governorate – analysis”, **IRIN**, <https://www.refworld.org/docid/488f180d1e.html>, (Erişim Tarihi: 13.01.2021).
- “Yemen: The truth behind al-Qaeda’s takeover of Mukalla”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2015/9/16/yemen-the-truth-behind-al-qaedas-takeover-of-mukalla>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Yemen: Thousands protest UN envoy’s peace plan”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2016/11/3/yemen-thousands-protest-un-envoys-peace-plan>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
- “Yemen: UN envoy accused of working to legitimise 'Houthi coup'”, **Middle East Monitor**, <https://www.middleeastmonitor.com/20210118-yemen-un-envoy-accused-of-working-to-legitimise-houthi-coup/>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- “Yemen: What is the Southern Transitional Council?”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2020/4/26/yemen-what-is-the-southern-transitional-council>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen’s al-Qaeda: Expanding the Base” (2017). International Crisis Group, Middle East Report No 174 , <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/yemen/174-yemen-s-al-qaeda-expanding-base>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Yemen’s Government Agrees to a Cease-Fire With Rebel Forces”, **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/2010/02/12/world/middleeast/12yemen.html>, (Erişim Tarihi: 16.01.2021).
- “Yemen’s new government faces major challenges ahead”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/yemen-s-new-government-faces-major-challenges-ahead/2090052>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen’s president warns of civil war”, **Al Jazeera**, <https://www.aljazeera.com/news/2011/3/22/yemens-president-warns-of-civil-war>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Yemen’s strategic Hajour district: A forgotten battlefront”, **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/features/2019/03/07/Yemen-s-strategic-Hajour-district-A-forgotten-battlefront>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Yemen'de BAE destekli güçler Sokotra'da ilk kez askeri geçit töreni düzenledi”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-bae-destekli-gucler-sokotrada-ilk-kez-askeri-gecit-toreni-duzenledi-/2013082>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

- “Yemen'de BAE destekli Güney Geçiş Konseyi 'özerklik'ten vazgeçti”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-bae-destekli-guney-gecis-konseyi-ozerklikten-vazgecti/1925630>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen'de Husilerin ilerleyişi sürüyor”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-husilerin-ilerleyisi-suruyor/109318>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).
- “Yemen'de 'Kararlılık Fırtınası' operasyonu”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-kararlilik-firtinasi-operasyonu/63227>, (Erişim Tarihi: 31.03.2022).
- “Yemen'de yeni hükümeti taşıyan uçak Aden Havalimanı'na indikten sonra saldırı oldu, en az 22 kişi öldü”, **BBC**, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55484905>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen'deki BAE destekli Güney Geçiş Konseyi Sokotra'da askeri kışla inşa etti”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemendeki-bae-destekli-guney-gecis-konseyi-sokotrada-askeri-kisla-insa-etti-/2038886>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen'deki Kararlılık Fırtınası harekatı sona erdi”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemendeki-kararlilik-firtinasi-harekati-sona-erdi/55093>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- “Yemen'deki kriz Stockholm Anlaşması'nın üzerinden 3 yıl geçmesine rağmen çözülemedi”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemendeki-kriz-stockholm-anlasmasinin-uzerinden-3-yil-gecmesine-ragmen-cozulemedi/2462146>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- “Yemeni activist freed, wins promise of release for others”, **CNN**, <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/01/24/yemen.protests/index.html>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- “Yemeni forces lay siege to rebel-occupied city in Hajjah province”, **The National News**, <https://www.thenationalnews.com/mena/2022/02/05/yemeni-forces-lay-siege-to-rebel-occupied-city-in-hajjah-province/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Yemeni government, separatist group agree to stop escalation, says Saudi Arabia”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/yemeni-government-separatist-group-agree-to-stop-escalation-says-saudi-arabia/2292669>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemeni leaders, rebels sign ceasefire calling for new government”, **CNN**, <https://edition.cnn.com/2014/09/21/world/meast/yemen-prime-minister-resigns/index.html>, (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- “Yemeni parliament rejects President Hadi's resignation”, **Deutsche Welle**, <https://www.dw.com/en/yemeni-parliament-rejects-president-hadis-resignation/a-18210180>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

- “Yemeni PM rejects Houthis’ proposal for unity govt”, **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2016/05/18/Yemen-PM-rejects-Houthis-proposal-for-unity-govt->, (Erişim Tarihi: 18.05.2022).
- “Yemeni president to stand again”, **BBC**, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5112540.stm>, (Erişim Tarihi 17.01.2022).
- “Yemeni Rebels and Saudis Clash at Border”, **The New York Times**, <https://www.nytimes.com/2009/11/07/world/middleeast/07yemen.html>, (Erişim Tarihi: 16.01.2021).
- “Yemeni rebels say they shot down Moroccan jet”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2015/may/11/moroccan-fighter-jet-yemen-saudi-coalition-missing-day-before-ceasefire>, (Erişim Tarihi: 26.03.2022).
- “Yemeni tribal fighters enter Mukalla to drive out Al Qaeda”, **Al Arabiya**, <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2015/04/04/Hadramawt-tribes-aim-to-retake-Yemen-s-Mukalla-from-al-Qaeda>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- “Yemeni tribal mediator hampered by Stockholm agreement calls on UN to learn from the tribes”, **Almasadar Online**, <https://al-masdaronline.net/national/160>, (Erişim Tarihi: 17.05.2022).
- “Yemenis celebrate departure of President Saleh – in pictures”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/gallery/2011/jun/05/yemen-arab-and-middle-east-protests>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Yemenis take to the streets calling for President Saleh to step down”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2011/jan/27/yemen-protests-president-saleh>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- “Yemenli yetkili: Suudi Arabistan birlikleri, Yemen hükümet güçlerini yüzüstü bıraktı”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemenli-yetkili-suudi-arabistan-birlikleri-yemen-hukumet-guclerini-yuzustu-birakti/1883225>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen's Ahmar group agrees to abide by truce-opposition”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/yemen-truce-tribe-idUSLDE7540G320110605>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- “Yemen's Hadi orders new government to return to Aden”, **The New Arab**, <https://www.newarab.com/news/yemens-hadi-orders-new-government-return-aden>, (Erişim Tarihi: 29.03.2022).
- “Yemen's Houthi Rebels Are In Saudi Arabia for Peace Talks”, **Time**, <https://time.com/4252016/yemen-houthi-saudi-arabia-peace-talks-conflict/>, (Erişim Tarihi: 23.05.2022).

“Yemen's Houthis in talks with U.S. officials in Oman: Yemen government”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security-usa-idUSKBN0OG0M520150531>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022).

“Yemen's president retracts resignation after escape from house arrest”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2015/feb/24/yemens-president-retracts-resignation-after-escape-from-house-arrest>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

“Yemen's Saleh says ready to step down in 90 days”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-saleh-idUSTRE7AD22X20111114>, (Erişim Tarihi: 04.03.2022).

“Yemen's Saleh signs deal to give up power”, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-idUSTRE7AM0D020111123>, (Erişim Tarihi: 05.03.2022).

Ali Al-Sakani, **Twitter**, <https://twitter.com/Alsakaniali/status/1507416504563732482>, (Erişim Tarihi: 25.03.2022).

Arap Sosyalist Baas Partisi Programı, <https://www.albaath-as-party.org/content.php?lng=arabic&id=145>, (Erişim Tarihi: 29.12.2021).

Javad Zarif, **Twitter**, <https://twitter.com/JZarif/status/586515275950006272>, (Erişim Tarihi: 25.05.2022).

Mapping Militant Organizations. “Al Qaeda in the Arabian Peninsula.” **Stanford University**, s.3., <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/al-qaeda-arabian-peninsula>, (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

United Nations Security Council, Resolution 2014, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2014>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

United Nations Security Council, Resolution 2051, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2051>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

United Nations Security Council, Resolution 2140, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2140>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022).

United Nations Security Council, Resolution 2201, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2201>, (Erişim Tarihi: 22.04.2022).

United Nations Security Council, Resolution 2216, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2216>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

United Nations Security Council, Resolution 2266, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2266>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

United Nations Security Council, Resolution 2451, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2451>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

- United Nations Security Council, Resolution 2452, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2452>, (Erişim Tarihi: 25.04.2022).
- World Report 2021, **Human Rights Watch**, <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/yemen>, (Erişim Tarihi: 31.05.2022).
- Yemen, **Britannica**, <https://www.britannica.com/place/Yemen/The-age-of-imperialism> (Erişim Tarihi: 21.12.2021).
- Yemen Pior to 1990 Unification, Stratfor, https://www.stratfor.com/sites/default/files/styles/stratfor_large_s_/public/main/images/yemen-1990-before-unification.png?itok=3eTGGF63, (Erişim Tarihi: 11.01.2021).

ÖZGEÇMİŞ

Emirhan ARTAR ilk ve orta öğrenimini Zonguldak'ta tamamladı. Ardından 2018 yılında Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Ortadoğu Çalışmaları Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. İlgili alanları arasında Türk dış politikası ve Körfez siyaseti yer almaktadır.